

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TABIAT VARLIKLARINI KORUMA

DOKTORA TEZİ

Sakine Nilüfer BİLGİN

0810110001

Anabilim Dalı: Hukuk

Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Oğuz SANCAKDAR

İSTANBUL, MAYIS 2014

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

a.g.e.: adı geçen eser

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

A.Ş.: Anonim Şirket

ATM: Asynchronous Transfer Mode (Eşzamansız Aktarım Modu)

a.y.: aynı yer

bkz.: bakınız

ÇED: Çevresel Etki Değerlendirmesi

der.: derleyen

DHKD: Doğal Hayatı Koruma Derneği

DSİ: Devlet Su İşleri

E.:Esas

ed.: editör

eds.: editors

ha.: hektar

haz.: hazırlayan

HES: Hidroelektrik Santrali

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites

IUCN: International Union for Conservation of Nature

İ.Ü.: İstanbul Üniversitesi

İ.T.Ü.: İstanbul Teknik Üniversitesi

K.: Karar

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

Koll. Şti.: Kollektif Şirketi

LPG: Likit (Sıvılaştırılmış) Petrol Gazı

MP: Milli Park

Nö.: Numara

ÖÇK: Özel Çevre Koruma

PUF: Presse Universitaires de France

R.G.: Resmi Gazete

REG: Regülatör

s.: sayfa/sayfalar

Sy.: Sayı

T.: Tarih

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TÇSV: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı

TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma

TL: Türk Lirası

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TMP: Tarihi Milli Park

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜSES: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı

TVK: Tabiat Varlıklarını Koruma

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

USA: United States of America

vb.: ve benzeri

YHGS: Yaban Hayatı Geliştirme Sahası

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Kavramlar, İlkeler ve Tabiat Varlıklarını Koruma Gerekliği.....	5
I. Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Temel Kavramlar.....	5
A. Tabiat Varlığı.....	5
1. Taşınır Tabiat Varlığı.....	10
2. Taşınmaz Tabiat Varlığı.....	11
B. Doğal (Tabii) Sit.....	14
1. Kesin Korunacak Hassas Alan.....	20
2. Nitelikli Doğal Koruma Alanı.....	22
3. Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı.....	24
C. Doğal Kamu Malı.....	25
D. Koruma-Korunma.....	30
E. Koruma-Korunma Alanı veya Korunan Alan.....	32
F. Planlama.....	36

1. Koruma Amaçlı Planlama.....	38
2. Tabiat Varlıklarını Koruma Amaçlı Planlama.....	39
G. Koruma Amaçlı İmar Planı.....	40
H. Çevre.....	44
1. Çevre Hakkı.....	45
2. Çevrenin Korunması.....	46
İ. Çevresel (Ekolojik) Etki Değerlendirmesi.....	48
J. Biyolojik Çeşitlilik.....	55
K. Tespit, Tescil ve İlan.....	57
II. Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Temel İlkeler.....	64
A. Koruma-Kullanma Dengesi İlkesi.....	64
B. Alan Ölçeğinde Koruma-Korunma İlkesi.....	68
C. Toplum Yararı, Kamu Yararı ya da Üstün Kamu Yararı İlkesi.....	69
D. Şehircilik İlkesi.....	77
E. Sürdürülebilir Çevre İlkesi.....	79
F. Sürdürülebilir Kullanım İlkesi.....	79
G. Sürdürülebilir Kalkınma İlkesi.....	80

III. Tabiat Varlıklarını Koruma Gerekliği.....	82
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin İdari Yapılanma (Teşkilat).....	88
--	----

I. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.....	89
---------------------------------------	----

A. Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü.....	91
--	----

B. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları.....	93
--	----

1. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu.....	95
---	----

2. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları.....	98
---	----

II. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	102
-------------------------------------	-----

III. Orman ve Su İşleri Bakanlığı.....	102
--	-----

A. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.....	103
--	-----

1. Ulusal Sulak Alan Komisyonu.....	104
-------------------------------------	-----

2. Mahalli (Yerel) Sulak Alan Komisyonu.....	106
--	-----

B. Orman Genel Müdürlüğü.....	108
-------------------------------	-----

C. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü.....	110
--	-----

D. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü.....	110
-------------------------------------	-----

1. Havza Yönetim Heyeti ve Üst Heyet.....	111
---	-----

E. Türkiye Su Enstitüsü.....	114
------------------------------	-----

IV.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.....	114
1.	Toprak Koruma Kurulu.....	114
V.	Kalkınma Bakanlığı.....	116
VI.	Büyükşehir Belediye Başkanlığı.....	117
VII.	İlçe Belediye Başkanlığı.....	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Hukuksal Rejim (Düzen).....	119
--	-----

I.	Milli Parkların Korunması.....	119
II.	Tabiat Parklarının Korunması.....	125
III.	Tabiat Anıtlarının Korunması.....	128
IV.	Tabiatı Koruma Alanlarının Korunması.....	129
V.	Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Korunması.....	130
VI.	Ormanların Korunması.....	134
VII.	Toprağın Korunması.....	140
VIII.	Tarım Alanlarının Korunması.....	142
IX.	Su Havzalarının Korunması.....	148
X.	Sulak Alanların Korunması.....	153
XI.	Kıyıların Korunması.....	161

XII. Boğaziçi Bölgesinin Korunması.....	170
XIII. Özel Çevre Koruma Bölgelerinin Korunması.....	172
XIV. Doğal Sit Alanlarının Korunması.....	175
SONUÇ.....	183
KAYNAKÇA.....	186

GİRİŞ

“*Tabiat Varlıklarını Koruma*” konusunu doktora tezi olarak incelemek, biyolojik çeşitlilik ve doğal varlıklar yönünden zengin bir ülke olan Türkiye’nin üç imparatorluğa başkentlik yapmış bir şehri olan İstanbul’da doğup büyümüş bir akademisyen için kaçınılmazdı. Özellikle “*Kamu Hukuku*” yüksek lisans programında yer alan “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*” dersinde temelini gördükten ve “*Ormanların İdare Hukuku Açısından Korunması*” başlıklı yüksek lisans tez konusunu inceledikten sonra, birbirinden farklı ve fakat kimi zaman çakışan korunan alanların hukuksal açıdan yeterince korunup korunmadığı sorunsalını inceleme isteği doğdu. “*Tabiat Varlıklarını Koruma*” konusu doktora tezi olarak seçildikten sonra ise, tezin yazım aşamasında ülkemizde yaşanan gelişmelerle birlikte ne kadar yerinde ve güncel bir bilimsel araştırma konusunun seçildiği fark edilmiştir.

Doğal değerlerin korunması, korunarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkına sahip bir toplumun sürekliliği açısından önemli olmakla birlikte, aynı zamanda gereklidir. Doğal özelliği, güzelliği, benzersizliği ya da enderliği olan doğal yaşam alanlarının doğal mirasımız olarak korunması gerekmektedir.

Günümüzde gittikçe önemini arttıran sürdürülebilir çevre ve kalkınma anlayışı, tabiat varlıklarının korunmasının hukuksal düzeninin sağlıklı bir biçimde kurulmuş olmasını gerekli kılmaktadır. Tabiat varlıklarının korunması gereği, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları tarafından garanti altına alınmıştır.

Korunması gerekli tabiat varlıklarının bulunduğu alanların bir bütün olarak korunması esastır. Bu çerçevede, koruma amaçlı imar planı değişikliklerinin şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine/esaslarına ve kamu yararına uygun olması gerekmektedir.

Tabiata ve tabiat varlıklarına önem veren her ülkede, tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin hukuksal düzenlemeler, resmi kurumlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar yanında,

tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin bilimsel çalışmalara da gereksinim duyulmaktadır. Türkiye’de tabiat varlıklarını koruma hukuku konusunu inceleyen bilimsel çalışmaların güncel, kapsamlı ve yeterli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bunun temel nedeni, Türkiye’de hukuk alanındaki akademik çalışmaların fen bilimleri alanındaki akademik çalışmalar kadar maddi destek görmemesi olabilir. Ayrıca, imar hukuku ve çevre hukuku ders kitaplarının sayıca azlığı bir yana, bu kitaplarda tabiat varlıklarını koruma hukuku konusunun kuramsal yaklaşımların ışığında uygulamalı örneklerle özellikle güncel, kapsamlı ve yeterli bir biçimde incelendiğini söylemek ne yazık ki pek mümkün değildir.

Tabiat varlıklarının korunmasında devlete önemli görevler düşmekle birlikte, kişilere de tabiat varlıklarını koruma bilincini aşlamak gerekmektedir. Tabiat varlıklarının bir bütün olarak korunması, tabiat varlıklarının kamu yararı amacı doğrultusunda planlı, uyumlu ve sürekli bir biçimde korunması ile mümkündür. Ülkemizin tabiat varlıklarının korunması ve bu doğal değerlerimizin gelecek kuşaklara aktarılması ulusal görevimizdir.

Tabiat varlıklarının ulusal envanterinin toplu bir şekilde tutulmayıp ayrı ayrı tutulması, tabiat varlıklarının bulunduğu korunan alanların çakışması, her bir tabiat varlığı ile ilgili karar alma sürecinin farklı mevzuat çerçevesinde farklı idarelerin görev ve yetki alanına bırakılarak dağınık düzenlenmesi başta olmak üzere, tabiat varlıklarını koruma konusunu güncel açıdan ele alan bilimsel çalışma sayısının azlığı, konuyla ilgili kavramların fazlalığı ve dağınık bir biçimde farklı eserlerde yer alması, konuyla ilgili mevzuatın farklı düzenlemelerle aynı yıl içinde birbirine yakın aralıklarla değişmesi, hatta kimi dönemlerde yaşanmış ve hâlâ yaşanan konuyla ilgili yasal boşluklar, tabiat varlıklarının bulunduğu korunan alanlara ilişkin statü değişikliği uygulamaları ve konuyla ilgili güncel yargı kararlarının hepsine ulaşamama, “*tabiat varlıklarını koruma*” konusunu inceleyen bir araştırmacının yaşadığı belli başlı zorluklardır.

Almanya’da “*Doğayı Koruma Kanunu*” ve bu kanuna ilişkin çok sayıda şerh vardır. Ancak, yüzölçümü Almanya’nın üç katı olan ve doğal güzellikler bakımından Almanya’ya göre daha zengin olan Türkiye’de ise, doğayı korumaya ilişkin tek bir yasa yerine, farklı ve dağınık hukuksal düzenlemeler bulunmaktadır. 2010 yılından

bu yana, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde doğayı ve biyolojik çeşitliliği korumaya ilişkin yasa hazırlığı çalışmalarından ise henüz olumlu bir sonuç çıkmamıştır.

Tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin Türk hukukundaki hukuksal düzenlemelere bakıldığında, özelliği nedeniyle tabiat varlığı olarak tanımlanması gereken ve fakat Türk hukukundaki ilgili mevzuatta kültür varlığı olarak tanımlanan doğal varlıklara ya da tabiat varlığı olarak tanımlanan kültür varlıklarına rastlamak mümkündür. Örneğin; tabiat şartları sonucu ortaya çıkan peribacaları, taşınmaz kültür varlıkları içerisinde sayılmış; buna karşılık insan elinin, emeğinin, iradesinin ve gücünün kullanılmasıyla ortaya çıkmış tarihi mağaralar ise, taşınmaz tabiat varlığı olarak kabul edilmiştir¹. Bununla birlikte, örneğin, tabiat varlığı kavramıyla birlikte, aynı düzenlemede yer alan bir başka tabiat varlığının farklı bir kavramla ayrı ayrı dile getirilmiş olması, konuyu inceleyen araştırmacı açısından konuyu bütüncül bir bakış açısıyla dikkatlice ele alma gereğini doğurmuştur.

"Tabiat Varlıklarını Koruma" başlıklı doktora tez çalışmasında amaç, dünyada her geçen gün gittikçe önem kazanan çevrenin önemli bir unsurunu oluşturan doğal varlıkların sağlıklı, düzenli ve estetik bir şehircilik anlayışına uygun olarak korunması konusunu kamu hukuku yönüyle incelemektir.

29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı KHK² ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nun kurulması ve bu Bakanlık bünyesinde Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün oluşturulması, o güne kadar birlikte değerlendirilen kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunun birbirinden ayrı incelenmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Almanya'da kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunu ele alan akademik çalışmalara baktığımızda, tabiat varlıklarının kültür varlıklarından ayrı olarak farklı eserlerde ele alındığını görmekteyiz³. 1970'li

¹ Nusret İlker Çolak, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011, s. 23.

² 29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı "*Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*" için bkz. R.G., T. 04.07.2011, Sy. 27984 (1. Mükerrer).

³ Almanya'da kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunu ele alan kimi eserler şunlardır: Marcus Lau, *Der Naturschutz in der Bauleitplanung*, Erich Schmidt Verlag, Berlin 2012. Thomas Pradt, *Die Aufhebung von Schutzgebieten nach dem Landschafts- und Naturschutzrecht*, Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Rechte des Fachbereichs Rechts- und Wirtschaftswissenschaften der Johannes-Gutenberg-Universität zu Mainz, Publikationsdatum: 12.01.2010, Wiesbaden 2009. Dieter J. Martin / Michael Krautzberger, *Handbuch Denkmalschutz und Denkmalpflege*, 3., überarbeitete und wesentlich erweiterte Auflage, Verlag C.H. Beck, München

yıllardan günümüze kadar gelen kültür ve tabiat varlıklarını koruma anlayışında her varlığın geleceğinin ayrı olarak değerlendirilmesi, o varlığa başlı başına verilen önemi göstermektedir.

“*Tabiat Varlıklarını Koruma*” başlıklı doktora tez çalışması, üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, tabiat varlığı başta olmak üzere tabiat varlıklarını koruma hukukuna ilişkin temel kavramlar, ilkeler ve tabiat varlıklarını koruma gerekliliği ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin idari yapılanma (teşkilat) incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin hukuksal rejim (düzen) çerçevesinde her bir tabiat varlığının korunması ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu bağlamda milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, yaban hayatı koruma sahaları, yaban hayatı geliştirme sahaları, ormanlar, toprak, tarım alanları, su havzaları, sulak alanlar, kıyıları, Boğaziçi Bölgesi, özel çevre koruma bölgeleri ve doğal sit alanları ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN KAVRAMLAR, İLKELER VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GEREKLİLİĞİ

I. Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Temel Kavramlar

A. Tabiat Varlığı

Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğünde Arapça bir kelime olan "*tabiat*", "*doğa*" veya "*doğal özellik*"⁴ olarak belirtilmiştir. Doğa, "*çevremizde bulunan, fakat insan yapısı olmayan her şey*"⁵ olarak tanımlanır. "*İnsanlar tarafından değiştirilmemiş hayvan ve bitkiler dünyasıyla, insan eli değmemiş yeryüzü parçaları*" doğayı ifade etmektedir⁶. Bütün hava olaylarının meydana geldiği ortam olan "*atmosfer (gaz küre)*", okyanuslar, denizler, göller, akarsular, buzullar vb.den oluşan "*hidrosfer (su küre)*" ve yeryüzü şekillerinin oluştuğu bütün karalardan oluşan "*litosfer (taş küre)*", "*cansız doğa*"; fotosentez yapan bütün bitkiler ile mantarlardan oluşan "*bitkiler*" ve besinlerini kendileri üretemedikleri için diğer canlılarla beslenen organizmalar olan "*hayvanlar*" ise, "*canlı doğa*"⁷ olarak kabul edilir.

Doğa zamansız, esnek, sürdürülebilir ve değişken⁸ niteliklidir. İnsanın herhangi bir müdahalesi olmaksızın oluşan toprak, toprak altı zenginlikler, su, hava, bitkiler ve hayvanlar, doğanın başlıca öğeleridir⁹. Alanlar, hayvan ve bitki türleri, biyolojik denge ve çeşitlilik, doğayı oluşturur¹⁰. Cummings'e göre, "*Doğanın bütünü, insan*

⁴ "*Tabiat*" kelimesi için bkz. T.C. Başbakanlık - Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Dil Kurumu, "*Güncel Türkçe Sözlük*", (Çevrimiçi) http://tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.517793a682c381.83019958, 24 Nisan 2013.

⁵ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, "*Korunan Alanlar-Doğa Koruma Kavramı*", (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/dogakoruma.htm>, 26 Nisan 2013.

⁶ Necmettin Çepel, *Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü, Türkçe-Almanca-İngilizce*, 2. Basım, TEMA Vakfı Yayınları 6, İstanbul 1996, s. 55.

⁷ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, "*Korunan Alanlar-Doğa Koruma Kavramı*", (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/dogakoruma.htm>, 26 Nisan 2013.

⁸ David Moreno, "Nature and the Human Spirit", in: Roger L. Kemp (ed.), *Cities and Nature, A Handbook for Renewal*, McFarland & Company, Inc., Publishers, North Carolina, USA 2006, s. 280.

⁹ Ruşen Keleş / Birol Ertan, *Çevre Hukukuna Giriş*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s. 17.

¹⁰ Michel Prieur, *Droit de l'environnement*, 6e édition, Éditions DALLOZ, Paris 2011, s. 2.

aklının bir benzetmesidir."¹¹ Anılan görüşte, insanın doğa üzerindeki etkisinden söz edilmektedir.

Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğünde "*varlık*" kelimesi ise, "*var olan her şey*", "*mal, zenginlik*", "*önemli, yararlı, değerli şey*" ya da "*canlı varlıkların sayısal yoğunluğu veya dağılımı*"¹² anlamlarına gelmektedir.

"*Tabiat varlığı*" yerine "*doğal miras*", "*doğal varlık*", "*doğa malı*", "*tabiat (doğa) anıtı*", "*doğa eseri*" deyimleri kullanılmaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası bir sözleşme olan 16 Kasım 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin¹³ 2. maddesinde, hangi eserlerin "*doğal miras*" sayılacağı belirtilmiştir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin 2. maddesine göre, "*estetik veya bilimsel açıdan istisnaî evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlar veya bu tür oluşumlardan meydana gelen toplulukların ortaya çıkardığı doğal özellikler*", "*bilim veya koruma açısından istisnaî evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar*" ve "*bilim, koruma veya doğal güzellik açısından istisnaî evrensel değeri olan doğal yerler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar*"¹⁴ "*doğal miras*" niteliğindedir.

Bir varlığın "*doğal miras*" ve "*kültürel miras*" niteliğine birlikte sahip olması mümkündür. Örneğin; Türkiye'de karma (kültürel ve doğal miras) nitelikli olan iki varlığımız (1985'ten beri Nevşehir'de Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, 1988'den beri Denizli'de Pamukkale-Hierapolis), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür

¹¹ Steven Ferrey, *Environmental Law, Examples&Explanations*, Sixth Edition, Wolters Kluwer Law & Business, New York, USA 2013, s. 1.

¹² "*Varlık*" kelimesi için bkz. T.C. Başbakanlık - Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Dil Kurumu, "*Güncel Türkçe Sözlük*", (Çevrimiçi) http://tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5177a74b61e9f3.57603852, 24 Nisan 2013.

¹³ 17 Ekim - 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel Kurulu, 17. oturumunda 16 Kasım 1972 tarihinde Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'yi kabul etmiştir. Türkiye'nin de kabul ettiği "*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*" için bkz. R.G., T. 14.02.1983, Sy. 17959.

¹⁴ "*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması ile İlgili Sözleşme*", (Çevrimiçi) http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc065/kanunmgkc065/kanunmgkc06502658.pdf, 21 Ağustos 2013.

Örgütü (UNESCO) Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı "dünya mirası"¹⁵ statüsündedir¹⁶.

"Doğal varlık" yönüyle bir alanın Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilebilmesi için Dünya Mirası Komitesi tarafından belirlenen olağanüstü evrensel değerini ölçen şu dört ölçütten en az birini karşılaması gerekmektedir: "Üstün doğal görünelere veya eşsiz doğal güzelliklere ve estetik öneme sahip alanları içermek", "yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olmak", "kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemleri"¹⁷ ve hayvan ve bitki topluluklarının evrim ve gelişiminde devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri sunan istisnai örnekler olmak", "bilim veya koruma açısından istisnai evrensel değere sahip tehlike altındaki türleri içeren yerler de dahil, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatları içermek"¹⁸.

¹⁵ Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye (kısaca, Dünya Mirası Sözleşmesi'ne) taraf 190 devletten 160 taraf devletin topraklarında bulunan ve Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı 981 adet varlığın 759'u kültürel, 193'ü doğal ve 29'u karma (kültürel ve doğal) varlıktır. "World Heritage List", (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/list>, 24 Ağustos 2013.

¹⁶ Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye taraf devletlerin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne (UNESCO'ya) başvurusu üzerine, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) uzmanlarının başvuruları değerlendirmesi sonucunda Dünya Mirası Komitesi'nin kararı doğrultusunda, aday varlıklardan "uluslararası önem taşıyan, takdire ve korunmaya değer" doğal oluşumlara, anıtlara ve sitlere "Dünya Mirası" statüsü tanınmaktadır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, "Dünya Miras Listesi", (Çevrimiçi) <http://www.kvmgm.gov.tr/TR,44423/dunya-miras-listesi.html>, 24 Ağustos 2013.

¹⁷ Ekosistem: "Dünya üzerindeki canlı ve cansız varlıkların, aralarında karşılıklı ilişkiler kurarak oluşturdukları biyolojik sistemlerdir (orman ekosistemi, göl ekosistemi gibi)." Çepel, Çevre Koruma ..., s. 73. 24.06.2004 tarihli ve 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu"nun 3. maddesinin (c) bendinde ise, "Ekosistem: Canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistem" olarak belirtilmiştir. 24.06.2004 tarihli ve 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu" için bkz. R.G., T. 01.07.2004, Sy. 25509. Milli Parklar Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (b) bendine göre, ekosistem, "belli bir yaşama muhiti içindeki canlı organizmalar ile cansız çevrenin meydana getirdiği karakteristik bir ekolojik sistem"dir. Dönemin Tarım, Parklar ve Köy İşleri Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) çıkardığı Milli Parklar Yönetmeliği için bkz. R.G., T. 12.12.1986, Sy. 19309. Ekosistemler hem gözle görebileceğimiz, hem mikroskopik boyutta olan ve yeryüzünün altında yaşayan sayısız canlı için doğal yaşam alanları oluşturur. Ernest Callenbach, *Ekoloji Cep Rehberi*, Çeviren: Seymen Özkan, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Sinek Sekiz Yayınevi, İstanbul 2012, s. XI.

¹⁸ "Dünya Miras Listesi'ne Alınma Kriterleri",

(Çevrimiçi) <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44439/dunya-miras-listesine-alinma-kriterleri.html>, 25 Ağustos 2013.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'na¹⁹ göre, doğal varlık, “*bütün bitki, hayvan, mikroorganizmalar ile bunların yaşama ortamları*” olarak tanımlanmıştır. Estetik ve bilimsel açıdan değer taşıyan jeolojik oluşum, bitki örtüsü, su ögesi, yabancı yaşam bölgeleri doğal varlıktır²⁰. “*Doğal varlık*” kavramını ele aldığımızda önce “*koruma*” ve “*geliştirme*”, sonra “*sürdürülebilir kullanma*” çağrışım yapmaktadır²¹.

22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun²² taşınmaz mülkiyetine yönelik kamu hukuku kısıtlamalarını genel olarak düzenleyen 754. maddesinde²³ geçen “*ender doğa anıtı*” ibaresi ile sözü edilen, tabiat varlığıdır.

Alman hukukunda tabiat varlığı, “*hayvan ve bitki dünyasını içermek üzere toprak, su, hava ve iklim*” öğelerinden oluşan ve “*doğa malları*” anlamına gelen “*Naturgüter*”,²⁴ ya da “*doğa anıtları veya eserleri*” anlamına gelen “*Naturdenkmäler*”, ya da “*doğal miras*” anlamına gelen “*Naturerbe*” deyimleri ile ifade edilmektedir.

Fransız hukukunda tabiat varlığı, “*doğal miras*” anlamına gelen “*patrimoine naturel*” kavramı ile ifade edilmektedir. “*Miras değeri*” denilen gelecek kuşakların sağlıklı bir yaşam için gereksinim duyacağı ekosistem gibi geleceğe bırakılacak kaynaklar toprak, su ve hava kaynakları olarak sınıflandırılabilen doğal

¹⁹ 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı “*Çevre Kanunu*” için bkz. R.G., T. 11.08.1983, Sy. 18132.

²⁰ Zeynep Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, 6. Baskı, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2011, s. 22.

²¹ Ömer Aykul, *Ekolojik Hukuk (Eko-Hukuk)*, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 61.

²² 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı “*Türk Medenî Kanunu*” için bkz. R.G., T. 08.12.2001, Sy. 24607.

²³ Türk Medenî Kanunu'nun taşınmaz mülkiyetine yönelik kamu hukuku kısıtlamalarını genel olarak düzenleyen 754. maddesi şöyledir: “*Taşınmaz mülkiyeti hakkının kamu yararı için kısıtlanması, özellikle yangın, doğal afetler ve sağlıkla ilgili kolluk hizmetlerine; orman ve yollara, deniz ve göl kıyılarında ana ve tali yollara sınır işaretleri ve nirengi noktaları konulmasına; toprağın iyileştirilmesine veya bölünmesine, tarım topraklarının veya yapıya özgü arsaların birleştirilmesine; eski eserler, doğal güzellikler, manzaralar, seyirlik noktaları ve ender doğa anıtları ile içmeler, ılıcalar, maden ve kaynak sularının korunmasına ilişkin mülkiyet kısıtlamaları, özel kanun hükümlerine tâbidir.*”

²⁴ Michael Kloepfer, *Umweltschutzrecht*, Verlag C. H. Beck, München 2008, s. 298.

kaynaklardır²⁵. Toprak, bitki örtüsü, ormanlar, hayvanlar, hava, güneş vb. yerüstü doğal kaynaklara; su buharı ve yeraltı suları ise, yeraltı doğal kaynaklara örnektir²⁶.

Tabiat varlığı, “bilimsel ve kültürel açıdan korunması gereken doğal varlıkları ifade etmek üzere ortaya konulmuş bir kavram”²⁷ olarak, doğanın bir parçası olmasının ötesinde, hukuken bir değer ifade etmektedir. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin hukuksal düzenlemelere ve yaptırımlara konu olan, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan ve insanlık tarihinin anlaşılması bakımından değer ifade eden doğal oluşumlar, “tabiat varlığı” olarak kabul edilmektedir²⁸. İnsanlık tarihiyle kaçınılmaz bir ilişkisi olan taşınır ve taşınmaz tabiat değerleri, ender bulunan özelliklere ve güzelliklere sahip olma niteliklerinden dolayı “tabiat varlığı” olarak koruma altına alınmaktadırlar²⁹.

Türk hukukunda tabiat varlıkları, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin (2) numaralı alt bendinde “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler”³⁰ olarak tanımlanmıştır. Jeolojik devirlerin tarih öncesi devirlerin içinde olması nedeniyle bu tanımda yer alan “jeolojik devirlerle...” deyişinin gereksiz olduğuna ilişkin öğretide dile getirilen görüşe göre, ancak “tarih öncesi devir” deyiminin dar bir anlamda “insanın ortaya çıkıp kültür üretmeye başlamasından yazıtı bulmasına kadar geçen devir” olarak anlaşılması durumunda anılan Yasanın “tarih öncesi devir” deyiminin yanı sıra, “jeolojik devir” deyimini kullanmasının anlam kazanmış olduğu³¹ belirtilmiştir.

²⁵ Koray Başol / Mustafa Durman / Hüseyin Önder, *Doğal Kaynakların ve Çevrenin Ekonomik Analizi*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2007, s. 19.

²⁶ Erdoğan Göger, *Maden Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 441, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s. 38-39.

²⁷ Çolak, *Kültür ve Tabiat ...*, s. 10.

²⁸ Çolak, *Kültür ve Tabiat ...*, s. 9.

²⁹ Çolak, *Kültür ve Tabiat ...*, s. 25.

³⁰ 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” için bkz. R.G., T. 23.07.1983, Sy. 18113.

³¹ Bilge Umar / Altan Çilingiroğlu, *Eski Eserler Hukuku*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 11, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1990, s. 45.

Tabiat varlıklarının hangi özelliklere sahip olduğu, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin³² tabiat varlıklarının tespit ilke ve esaslarını düzenleyen 10. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde belirtilmiştir. Buna göre; “*ender bulunan değişik özelliklere*” ve “*doğal ve kültürel öneme, estetik değere, ender olmasından kaynaklanan tekil olma özelliklerine ve olağandışı niteliklere*” sahip olan “*tabiat varlıklarının ilmi araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topoğrafik yapı hususlarında özellikleri bulunur.*” Bu çerçevede tabiat varlıklarının ender, doğal, kültürel, estetik, tekil ve olağandışı nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

1. Taşınır Tabiat Varlığı

08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'nin³³ 41. maddesi ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine eklenen (14) numaralı alt bentte, taşınır tabiat varlıkları, “*jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır tabii değerler*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin³⁴ 3. maddesinin (r) bendinde de yer almaktadır.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmeliğin³⁵ 3. maddesinin (ğ) bendinde ise, taşınır tabiat varlığı, “*jeolojik devirlerden zamanımıza intikal eden, özellikleri ve eskilik ölçüleri bakımından korunması gerekli insan yapısı olmayan taşınurlar*” olarak ifade edilmiştir.

³² Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

³³ 08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı “*Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname*” için bkz. R.G., T. 17.08.2011, Sy. 28028.

³⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “*Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 23.03.2012, Sy. 28242.

³⁵ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın çıkardığı “*Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 20.04.2009, Sy. 27206.

2. Taşınmaz Tabiat Varlığı

“Tarihi mağaralar, kaya sığınakları, özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri”, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 6. maddesinin son fıkrasında korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıklarına örnek olarak sayılmıştır. Anılan Kanun’da taşınmaz tabiat varlığı olarak belirtilen *“özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları”* ile *“anıt ağaç”*lardan³⁶ söz edilmektedir.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 11. maddesinin 1. fıkrasında (a)’dan (e)’ye altı bentte sayılan ayırt edici özelliklerden birini veya birkaçını taşıyan ağaçları *“anıt ağaç”* olarak belirlemek mümkündür. Buna göre; *“yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan kuşaklar arasında bağ kurabilecek uzunlukta doğal ömre sahip”, “yöre kültüründe olumlu veya olumsuz, gerçek veya hayal ürünü, mistik veya folklorik bir öyküye sahip”, “yöresel veya ulusal tarihte kimi olaylar ile özdeş hale gelen ve onlara tanıklık eden”, “görsel açıdan estetik görünümüne sahip olan veya doğal görünümünden esaslı şekilde sapma gösteren çatal, şamdan, kıvrık, yatay gibi dikkat çekici biçimde fiziksel özelliklere sahip”, “aynı gövde ve kök üzerinde iki veya daha fazla türün bir arada yaşaması gibi garip kaynaşma ve birlikte yaşama örnekleri sergileyen, doğal yaşam tarzı bakımından benzerlerinden farklı gelişme niteliklerine sahip” ve “kent dokusunu tamamlayan, kent imajına etkisi olan grup, dizi veya tek ağaçlar”* anıt ağaç niteliğine sahiptir. Anılan Yönetmelik’te belirtilen anıt ağaçların sahip olabileceği bu özellikler, o dönemki adıyla Kültür Bakanlığı’na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 05.11.1999 tarihli ve 666 sayılı *“Korunması Gerekli Tabiat Varlıklarından Anıt Ağaçların Tanımı ve Korunması”*na ilişkin ilke kararında³⁷

³⁶ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (a) bendine göre, anıt ağaçlar, *“yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışılmış ölçüleri üzerinde boyutlara sahip olan ve/veya yöre folklorunda, kültür ve tarihinde özel yeri bulunan ve/veya geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında köprü kurabilecek doğal ve uzun ömre sahip olan ağaçlar”*dir.

³⁷ O dönemki adıyla Kültür Bakanlığı’na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 05.11.1999 tarihli ve 666 sayılı *“Korunması Gerekli Tabiat Varlıklarından Anıt Ağaçların Tanımı ve Korunması”*na ilişkin ilke kararı için bkz. (Çevrimiçi) <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,13924/666-nolu-ilke-karari-korunmasi-gerekli-tabiati-ve-varlik-.html>, 15 Ocak 2014.

geçen anıt ağaç özelliklerine yakındır. Anılan Yönetmeliğin 11. maddesinin 2. fıkrasına göre, anıt ağaçlar, Türk Standardları Enstitüsü tarafından hazırlanan TS 13137 Anıt Ağaçlar Envanter Seçim Kuralları ve İşaretleme Standardına göre belirlenir.

O dönemki adıyla Kültür Bakanlığı'na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarihli ve 666 sayılı "*Korunması Gerekli Tabiat Varlıklarından Anıt Ağaçların Tanımı ve Korunması*"na ilişkin ilke kararı uyarınca, "*doğal yapısı, ölçüleri ve diğer özellikleri bakımından anıtsal nitelikler kazanmış bulunan ağaçlar*", anıt ağaç niteliğindedir. Anılan ilke kararına göre, "*tarihi olaylarla bağlantısı bulunan yerli ve yabancı ağaç türlerinden herhangi biri*", "*güzellik açısından plastik değerinde bir görünüme sahip olan veya doğal görünümünden esaslı şekilde sapma göstererek dikkat çekici biçimler (çatal, şamdan, kıvrık, yatay, vb.) kazanmış ağaçlar*", "*doğal yaşam tarzı bakımından benzerlerinden farklı gelişme nitelikleri gösteren ağaçlar (aynı gövde ve kök üzerinde iki veya daha fazla türün bir arada yaşaması gibi garip kaynaşma ve birlikte yaşama örnekleri gibi)*", "*ilgili uzman kurum ve kuruluşların rapor ve görüşü alınmak koşuluyla, endemik ve nesli tükenmeye maruz yerli ağaç türleri*" ve "*kent dokusunu tamamlayan, kent imajına etkisi olan grup, dizi veya tek ağaçlar*", "*korunması gerekli anıt ağaç*" olarak tescil edilmelidir³⁸.

Uyuşmazlık konusu taşınmaz üzerinde bulunan 4 adet çam ağacının ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile "*korunması gerekli anıt ağaç*" olarak tesciline ilişkin tapuya verilen şerhin kaldırılması istemiyle ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na yapılan başvurunun yanıt verilmeyerek zımnen reddedilmesine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada, taşınmaz üzerinde bulunan ağaçların idareye başvuru tarihinde kesilmiş olduğu ve parsel üzerinde korunması gerekli başka ağaç da bulunmadığından, fiilen ortada olmayan varlıkların hukuken koruma altında kalmasında ve tapudaki şerhin devamında hukuka uygunluk bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar veren idare

³⁸ O dönemki adıyla Kültür Bakanlığı'na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarihli ve 666 sayılı "*Korunması Gerekli Tabiat Varlıklarından Anıt Ağaçların Tanımı ve Korunması*"na ilişkin ilke kararı, Sabih Kanadoğlu, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007, s. 600-601, 93.

mahkemesinin kararını bozan Danıştay Altıncı Dairesi, 20.06.2000 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “Doğal yapısı, ölçüleri ve diğer özellikleri bakımından anıtsal niteliklere sahip olması nedeniyle anıt ağaç olarak tescil edilmiş olan, korunarak gelecek nesillere aktarılması gereken bu tabiat varlıklarının kesilerek yok edilmesi halinde ağaçların bulunduğu yerdeki taşınmazın tapu kaydındaki şerhin kaldırılması, bu taşınmazın imara açılmasına neden olacak, dolayısı ile ağaçları kesen ya da kestiren kişilerin ödüllendirilmesi sonucunu doğuracak ve bu durum bu tür korunması gerekli varlıklarımızın yok edilmesi için kötü örnek oluşturacaktır. (O dönemki adıyla) Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 5.11.1999 günlü, 666 sayılı ‘Korunması Gerekli Tabiat Varlıklarından Anıt Ağaçların Tanımı ve Korunması’na ilişkin ilke kararında, korunması gerekli anıt ağaçlardan yaşlanmış veya hastalanmış ağaçların ilgili kuruluşlarca hazırlanacak teknik raporlar doğrultusunda koruma kurulu tarafından alınacak karar uyarınca kaldırılarak yerine yenisinin dikileceği kuralı getirilmiştir. Bu durum karşısında, anıt ağaç statüsündeki bu ağaçların kesilmesi ya da çeşitli şekillerde ortadan kaldırılmaları halinde de taşınmazların tapu kaydındaki şerhin kaldırılmaması ve bu taşınmazların üzerindeki kaldırılan ağaçların yerine yenisinin dikilmesi 2863 sayılı Yasadaki (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’ndaki) koruma ilkelerine uygun olacağından İdare Mahkemesince verilen iptal kararında isabet görülmemiştir.”³⁹ Anıt ağacın kesilmesi durumunda yerine yenisinin dikilmesinin şart olması, taşınmaz tabiat varlıklarının sürekli olarak korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak içindir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun “Mağaralara İlişkin Koruma Kullanma Koşulları” İlke Kararı’nda⁴⁰ doğal mağaraların tanımı⁴¹ verildikten sonra, mağaraların koruma-

³⁹ Danıştay 6. Dairesi’nin 20.06.2000 tarihli ve E. 1999/1769 sayılı kararı, Bahattin Çelik, *Koruma Amaçlı İmar Planlaması ve İlgili İdari Yargı Kararları*, Adalet Yayınevi, Ankara 2011, s. 183-184.

⁴⁰ Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun 06.12.2012 tarihli ve 33 sayılı “Mağaralara İlişkin Koruma Kullanma Koşulları İlke Kararı” için bkz. R.G., T. 23.03.2013, Sy. 28596, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130323-1.htm>, 23 Mart 2013.

⁴¹ Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun 06.12.2012 tarihli ve 33 sayılı “Mağaralara İlişkin Koruma Kullanma Koşulları İlke Kararı”ndaki “doğal mağara” tanımı, 19.07.2012 tarihli ve 28358 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”te 4. maddenin (e) bendinde yer alan doğal mağaraların tanımıyla aynıdır.

kullanma esasları belirlenmiştir. Anılan ilke kararında sözü edilen doğal mağaralar⁴² da, “taşınmaz tabiat varlığı” niteliğindedir.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 12. maddesinin 1. fıkrasında (a)’dan (f)’ye yedi bentte sayılan ayırt edici özelliklerden birini veya birkaçını içeren alanları tabiat varlığı olan “mağara” olarak nitelendirmek mümkündür. Buna göre; tabiat varlığı olarak belirlenecek olan mağaralar, “oluşumunda insan etkisinin bulunmadığı doğal oluşumlardır”, “içinde mağara ekosistemini oluşturan ve belirgin özellikleri ile kendini belli eden şekil ve yapılarıdır”, “içinde, birbiriyle yaşamsal bağı olan canlı toplulukları bulunur”, “gelişen veya canlılığını devam ettiren karakteristik fiziksel ve kimyasal çökeller bulunur”, “herhangi bir müdahalede gelişim döngüsü bozulacak hassas bir yaşam alanı bulunur”, “mağara sistemini oluşturan yeraltı nehirleri veya suları, belirgin çatlaklar veya dar geçitlerle birbirine bağlantılı galeriler gibi iç ve hava, toprak, bitki örtüsü, canlılar gibi dış ekosistem ile etkileşim içerisinde olan alanlardır” ve “mağarada bölgenin jeolojik, jeomorfolojik, hidrolojik, iklimik, biyolojik ve antropolojik oluşum ve gelişimini karakterize edecek veya aydınlatacak şekil ve yapılar bulunur.”

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 12. maddesinin 2. fıkrasına göre mağaralar, ekosistem işlevlerini gerçekleştirecek boyutta koruma bandını kapsayacak biçimde belirlenmektedir.

B. Doğal (Tabii) Sit

Doğal sit, “korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı” türlerinden biridir⁴³. Doğal sit, doğal oluşumlar ya da insan eliyle yapılan düzenlemeler sonucu korunacak değere sahip olan doğa parçalarıdır⁴⁴. Doğal (tabii) sit, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a)

⁴² 19.07.2012 tarihli ve 28358 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”te 4. maddenin (e) bendine göre, doğal mağaralar, “dolomitik kireçtaşı, dolomit, karbonat çimentolu konglomera ve kumtaşı gibi karbonatlı kireçtaşı, sülfat (jips) ve klorürlü (tuz) ana kayaların oluşurken veya oluştuktan sonraki fiziko-kimyasal olaylarla yeraltı suları tarafından aşındırılması sonucu oluşan mağaralar”dır.

⁴³ Umar / Çilingiroğlu, a.g.e., s. 98.

⁴⁴ Ahunbay, a.g.e., s. 23.

bendine 08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nin 41. maddesi ile eklenen (13) numaralı alt bentte "jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar" olarak tanımlanmıştır. Kentsel, arkeolojik, tarihi ve doğal sit olmak üzere dört ayrı türü bulunan sit alanlarından doğal sit, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarıyla tanımlanan diğer sit türlerinden farklı olarak, ilke kararı dışında ayrıca 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile tanımlanmıştır. Bu hususa dikkat çeken Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında, iptal istemi reddedilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndaki "doğal sit" tanımıyla ilgili şu değerlendirmeler yapılmıştır: "Dava konusu kuralda (2863 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 1. fıkrasının a bendine eklenen 13 numaralı alt bentte) 'tabiat varlıkları'nın özel bir türü olan 'doğal sit alanı' tanımlanarak, genel koruma önlemlerinden farklı olarak özel hükümlerle korunan alanların kapsamı belirlenmiştir. Yapılan tanıma göre sit alanı olarak özel koruma görecek yer üstü, yer altı veya su altı alanların 'jeolojik devirlere ait olması' ve 'ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip olması' gerekmektedir. Söz konusu tanımda, tabiat varlığının ender bulunmasına vurgu yapılarak özel koruma görmemesi halinde geri dönüşü imkânsız bir şekilde yok olma riski taşıyan tabiat varlıkları sit alanı kapsamına alınmıştır. Olağanüstü özelliklere sahip olma koşuluyla da çok önemli özelliklere sahip bulunmayan tabiat varlıklarının doğal sit alanı kapsamı dışında tutulması sağlanmıştır. Bu tanımın Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne de uygun olduğu anlaşılmaktadır. Zira anılan Sözleşmenin 2. maddesinin doğal sitlere ilişkin üçüncü fıkrasında doğal sit alanlarının 'doğal güzellik açısından istisnai olma'sına vurgu yapılmıştır. İstisnai olma durumunun, iptali istenen kuralda yer alan 'ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip olması' unsuruyla aynı anlama geldiği açıktır. Öte yandan, 'doğal sit' tanımının yapılmış olması, bu kapsama girmeyen tabiat varlıklarının korunmayacağı anlamına gelmemektedir. 2863 sayılı Kanun'da doğal sit alanı kapsamına girmeyen tabiat varlıklarına ilişkin genel koruma hükümleri öngörülmüştür. Doğal sit alanları, diğer tabiat varlıklarından farklı olarak özel koruma rejimine tabi tutulmuştur."⁴⁵

Ender görülen olağanüstü özelliklere sahip olan yerüstünde, yeraltında veya su

⁴⁵ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

altında bulunan tabiat varlıklarını ayrıksı doğal güzelliğe sahip oldukları için “doğal sit alanı” olarak tanımlamak mümkündür.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’ndaki “doğal sit” tanımında doğal sitlerin hangi döneme ait oldukları başta olmak üzere, temel özellikleri, buldukları ortam ve korunması gereği vurgulanmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’ndaki “doğal sit” tanımının aynısı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılan üç ayrı yönetmelik olan, Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin⁴⁶ 4. maddesinin (c) bendinde, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin⁴⁷ 3. maddesinin (c) bendinde ve Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin⁴⁸ 4. maddesinin (f) bendinde yer almıştır. Koruma altına alınmış olan doğal sit alanlarının birden fazla hukuksal düzenlemede aynı ifadelerle tanımlanması, hukuksal metinler arası uyumu sağlamak adına yerindedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili 19.06.2007 tarihli ve (740 sayılı ilke kararı ile değişik) 728 sayılı ilke kararına⁴⁹ göre, doğal (tabii) sit, “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar” olarak tanımlanmıştır. 728 sayılı ilke kararındaki “doğal sit” tanımı, doğal sitlerin ait oldukları dönemi ayırarak vurguladığından ve birden fazla nedenle doğal sitlerin korunması gerektiğini belirttiğinden Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’ndaki “doğal sit” tanımına göre daha açıklayıcıdır.

Doğal sit alanları olarak belirlenecek alanların hangi özelliklere sahip olması gerektiği, “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara

⁴⁶ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın çıkardığı “Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 18.10.2011, Sy. 28088.

⁴⁷ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın çıkardığı “Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 23.03.2012, Sy. 28242.

⁴⁸ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın çıkardığı “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

⁴⁹ O dönemki adıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 19.06.2007 tarihli ve 728 sayılı ilke kararı için bkz. R.G., T. 11.07.2007, Sy. 26579, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/dosyalar/images/file/728_nolu_ilke_karari.pdf, 29 Nisan 2013.

Dair Yönetmelik” ile düzenlenmiştir. Anılan Yönetmeliğin 6. maddesinin 1. fıkrasında (a)’dan (i)’ye on iki bentte sayılan özelliklerden birini veya birkaçını içeren alanları doğal sit alanları olarak nitelendirmek mümkündür. Buna göre; “ekosistem işlevlerini sürdürebilecek yeterli büyüklükte olan; tür, genetik, habitat ve ekosistem çeşitliliği açısından önemli biyolojik çeşitlilik değerlerine sahip; bölgesel, ulusal veya dünya ölçeğinde nesli tehdit ve tehlike altında olan, dar yayılımlı veya endemik⁵⁰ türleri barındıran veya bu türlerin yaşamlarının belirli bir dönemini geçirdikleri habitatları içeren; tehdit altındaki ekosistemlerin veya yok olma tehlikesi altında bulunan türlerin korunması açısından bu türleri temsil etme kabiliyetine sahip; kaynak ve peyzaj bütünlüğünü sağlayan sosyal, kültürel ve rekreasyonel değere sahip; insan müdahalesinin olmadığı veya sınırlı müdahalenin olduğu doğal yapısını muhafaza edebilen; tipik, doğal, nadir özellikler taşıyan; içerdiği tür ya da habitatları diğer tür ya da habitatlara göre daha ilgi çekici olan; hidrolojik-hidrojeolojik açıdan ekolojik önemi bulunan yer üstü ve yeraltı su kaynaklarına sahip; göçmen kuş türlerine ait bir habitatı temsil eden; mevcut ve potansiyel habitat tiplerini içine alacak biçimde ekolojik rehabilitasyon veya ekolojik restorasyon çalışmaları ve ıslah yöntemleri ile yeniden kazanılabilen; biyolojik çeşitliliğin uzun vadeli devamlılığını sağlayacak doğal süreçleri ve türleri muhafaza eden” alanların statüsünün “doğal sit alanı” olarak belirlenmesi mümkündür.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili 19.06.2007 tarihli ve (740 sayılı ilke kararı ile değişik) 728 sayılı ilke kararına göre doğal sit alanları, “I. derece doğal (tabii) sit”, “II. derece doğal (tabii) sit” ve “III. derece doğal (tabii) sit” olarak üç dereceye ayrılmıştır.

“Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili (740 sayılı ilke kararı ile değişik) İlke Kararı”⁵¹ uyarınca I. derece doğal (tabii) sit, “bilimsel muhafaza açısından evrensel

⁵⁰ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (j) bendine göre, endemik, “dağılımı belli bir coğrafi alanda sınırlı olan veya tabii yaşam alanı sınırlı bir coğrafi bölgeden ibaret olan flora ve fauna türleri”dir.

⁵¹ O dönemki adıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 19.06.2007 tarihli ve 728 sayılı ilke kararı, R.G., T. 11.07.2007, Sy. 26579; (Çevrimiçi) <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14353/728-nolu-ilke-karari--kultur-ve-tabiat-varliklarini-ko-.html>, 31 Ekim 2013.

değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlar” olarak nitelendirilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili (740 sayılı ilke kararı ile değişik) İlke Kararı'nda II. derece doğal (tabii) sit, *“doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı gözönüne alınarak kullanıma açılacak alanlar”* olarak ifade edilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili (740 sayılı ilke kararı ile değişik) İlke Kararı'na göre III. derece doğal (tabii) sit, *“doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de gözönünde tutularak komut kullanımına da açılacak alanlar”* olarak belirtilmiştir.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin⁵² 6. maddesinin 2. fıkrasına göre ise doğal sit alanları, *“kesin korunacak hassas alanlar”, “nitelikli doğal koruma alanları”* ve *“sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları”* olarak üç kategoriye (sınıflandırmaya, gruba) ayrılmıştır. Bu düzenlemeye göre, artık doğal sit alanı olarak ilan edilecek alanı bu üç kategoriden birine göre sınıflandırmak mümkündür.

Doğal sit alanlarını *“kesin korunacak hassas alanlar”, “nitelikli doğal koruma alanları”* ve *“sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları”* olarak üç kategoriye ayıran *“Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”* ile mevcut I., II. ve III. derece doğal sit alanlarının statülerinin yeniden değerlendirilmesine olanak tanınmaktadır. Ancak, 29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı KHK'ye 08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nin 17. maddesiyle eklenen geçici 6. maddenin 1. fıkrasının son cümlesi uyarınca, doğal sitlerle ilgili yeni değerlendirme yapıncaya kadar bu alanlara ilişkin olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarınca alınmış kararlar geçerlidir. Ayrıca,

⁵² Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı *“Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”* için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin korunan alanlara ilişkin genel ilkeleri düzenleyen 5. maddesinin (b) bendi uyarınca, korunan alanlardan biri olan doğal sit alanlarının güncel durumu tespit edilmeden, bu alanların doğal sit statüsünün yeniden değerlendirilmesi mümkün değildir. Anılan Yönetmeliğin geçici 3. maddesine göre, 29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı KHK'nin geçici 6. maddesi gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilen mevcut doğal sit alanlarının güncel durumu, ardışık dört mevsim incelemeyi gerektirmeyen “ön değerlendirme raporu”⁵³na göre belirlenir. Bu çerçevede, doğal sit özelliği taşımayan alanların statüsünün iptali; doğal sit özelliği taşıdığı belirlenen alanların ise, ardışık en az dört mevsimi kapsayacak “ekolojik temelli bilimsel araştırma” sonucuna göre koruma statüsünün devamı, yeni statü tesisi veya iptali önerilir. Ön değerlendirme raporu kapsamında uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmeler sonucu, anılan Yönetmelik'te belirlenen kriterlere göre “mevcut doğal sit alanının sit statüsünün iptal edilmesi” veya “ekolojik temelli bilimsel araştırma raporu hazırlanması” gerekçeleri ile birlikte önerilirken; potansiyel doğal sit alanları için ise, doğal sit özelliği göstermesi durumunda “ekolojik temelli bilimsel araştırma çalışması” önerilir⁵⁴. “Ekolojik temelli bilimsel araştırma raporu” kapsamında alanın biyolojik çeşitlilik, ekolojik, jeolojik, jeomorfolojik, hidrojeolojik ve peyzaj açısından değerlendirmesi yapılarak “doğal sit alanı kategorisi” veya gerekirse “iptali” gerekçeleriyle birlikte açıkça önerilir⁵⁵.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun 28.11.2013 tarihli ve 56 sayılı ilke kararı⁵⁶ uyarınca, hazırlanan ve hazırlanacak olan “ön değerlendirme raporu” ve “ekolojik temelli bilimsel araştırma

⁵³ Ön değerlendirme raporu, “potansiyel veya mevcut doğal sit alanının özelliğine göre ilgili uzmanlar tarafından alanda yapılan inceleme sonucu mevcut doğal sit statüsünün iptaline veya ekolojik temelli bilimsel araştırmaya ihtiyaç olup olmadığının ortaya konulmasına karar vermek amacıyla düzenlenen rapordur.” T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, *Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar*, Ankara 2013, s. 8, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/db/tabiat/edirdosya/Teknik_esaslar_04032013.pdf, 31 Ocak 2014.

⁵⁴ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, *Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar*, Ankara 2013, s. 17, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/db/tabiat/edirdosya/Teknik_esaslar_04032013.pdf, 31 Ocak 2014.

⁵⁵ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, *Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar*, Ankara 2013, s. 42, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/db/tabiat/edirdosya/Teknik_esaslar_04032013.pdf, 31 Ocak 2014.

⁵⁶ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun 28.11.2013 tarihli ve 56 sayılı ilke kararı için bkz. R.G., T. 31.01.2014, Sy. 28899, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140131-8.htm>, 31 Ocak 2014.

raporu” alan sınırlarının, alanda bulunan diğer koruma statüleri de dikkate alınarak kimi hususlar çerçevesinde değerlendirilmesine karar verilmiştir. Buna göre, “*ön değerlendirme*” ve “*ekolojik temelli bilimsel araştırma*” raporlarının Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslara uygun olarak hazırlanması esastır. Bu çerçevede, ekolojik değerlendirmelerde, kritik tür veya türler ile habitatların, ekosistemin mevcut durumu bir bütün olarak irdelenmelidir. Bununla birlikte, araştırma alanı sınırlarının ise, “*kritik türlerin yayılım sınırları da dikkate alınarak (alansal ve zamansal boyutta) belirlenmesi*”, “*alanın konumu, büyüklüğü ve doğal ve yapay eşiklerle ilişkisi ve ayırıcı unsurlar otoban, karayolu, tren yolu, kanal, coğrafi sınırlar (sirt, tepe, orman sınırı, nehir, göl, deniz) vb. göz önüne alınarak belirlenmesi*”, “*öncelikle varsa güncel hava fotoğrafları ve uydu görüntüleri ile daha önceden elde edilmiş envanter bilgilerinden faydalanılarak, alanda mutlak korunması gereken tür ve habitatlar var ise bunların yayılım alanları, ekolojik koridorlar ve yaşayan popülasyonları barındıracak yeterli büyüklüğü dikkate alınarak belirlenmesi*”, “*alanda var olan herhangi bir organizmanın beslenme, yuvalama ve üreme gibi yaşamsal faaliyetlerini sürdürdüğü alanların bütünlük durumunun dikkate alınarak belirlenmesi*” ve “*jeolojik ve jeomorfolojik açıdan istisnai ve ilginç özellik barındırması halinde ise kaynak değer sınırları dikkate alınarak belirlenmesi*” gerekmektedir.

1. Kesin Korunacak Hassas Alan

I. derece doğal sit alanı, mevcut doğal sit alanları içerisinde bir kategori olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik*” uyarınca, doğal sit alanlarının ilk sırada gelen “*kesin korunacak hassas alan*” kategorisi ise, ilan edilebilecek bir doğal sit alanı kategorisi olarak, I. derece doğal sit alanının yerini almıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “*Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik*”⁵⁷ uyarınca, 1. derece doğal sit alanı ile 1. ve 2. derece arkeolojik sit

⁵⁷ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “*Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 03.08.2013, Sy. 28727.

alanının çakışması durumunda takas işlemlerinin Kùltür ve Turizm Bakanlığı'nca yürütüleceğini belirten ve anılan Yönetmeliğin 4. maddesinin 2. fıkrasının son cümlesinde yer alan “1. derece doğal sit alanı” ibaresinden sonra parantez içinde “kesin korunacak hassas alan” ifadesi kullanılmıştır.

“Kesin korunacak hassas alan”, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin⁵⁸ 4. maddesinin (o) bendinde “bölgesel, ulusal veya dünya ölçeğinde olağanüstü ekosistemlerin, türlerin, habitat ve jeolojik jeomorfolojik özelliklerin korunduğu, genel olarak insan etkisi olmadan meydana gelmiş, insan faaliyetleri sonucu bozulma veya tahrip olma riski yüksek olan alanlar” olarak tanımlanmıştır.

“Kesin korunacak hassas alanlar”, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 7. maddesinin 1. fıkrasında “kaynak değerlerinin korunması için; alan kullanımı ve alana tüm etkilerin sınırlandırıldığı, gerektiğinde insanların bölgeye girişlerinin engellendiği, bilimsel araştırmalar, eğitim ya da çevresel izleme amacıyla özel önlemler alınarak korunacak kara, su, deniz alanları olup, Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilerek yapı yasağı getirilen mutlak korunması gereken alanlar” olarak nitelendirilmiştir.

Kesin korunacak hassas alanların ayırt edici özellikleri, “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” kapsamında belirlenmiştir. “Kesin korunacak hassas alan” olarak belirlenecek alanların anılan Yönetmeliğin 7. maddesinin 2. fıkrasındaki (a)'dan (h)'ye on bentte sayılan kriterlerden (ölçütlerden) bir veya birkaçını içermesi gerekmektedir. Buna göre; kesin korunacak hassas alanlar, “bölgesel, ulusal veya dünya ölçeğinde olağanüstü ekosistemleri, türleri bulundurlar.” Kesin korunacak hassas alanların “jeolojik, jeomorfolojik özellikleri korunmuştur.” Kesin korunacak hassas alanlar, “genel olarak insan etkisi olmadan meydana gelmiştir.” Kesin korunacak hassas alanların “insan faaliyetleri sonucu bozulma veya tahrip olma riski yüksektir.” Kesin korunacak hassas alan, “kendine özgü koruma amaçlarına ters düşecek nitelikteki insan faaliyetlerini bünyesinde bulundurmaz.” Kesin korunacak hassas alanlar,

⁵⁸ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

“ekolojik açıdan önemli yoğunlukta olması beklenen yerel türlerin büyük kısmını bünyesinde bulundurur” ve “doğal süreçler veya zamanla sınırlı müdahalelerle bu yoğunluklara dönüşebilme kabiliyetine sahiptir.” Kesin korunacak hassas alanların “koruma amaçlarına ulaşmak için önemli ve sürekli müdahale istemeyen özellikleri vardır.” Kesin korunacak hassas alanlar, “gerektiğinde ve mümkün olan durumlarda, alanın belirlenmiş koruma amaçlarına ulaşmasına yardımcı olacak arazi kullanımları ile çevrelenmiştir”, “basit müdahalelerle yönetilebilirlik özelliklerine sahiptir” ve “korunacak hedef tür veya türlerin üreme alanlarını ihtiva eder.” Kesin korunacak hassas alanların sahip olabileceği tüm bu özellikler, insan faaliyetlerinden mutlak olarak korunması gereken ve doğal olarak veya alınacak önlemlerle doğal niteliğini koruyan bu alanların sürekliliğini sağlayabilecek etmenlerdir.

Kesin korunacak hassas alanlarda yapı⁵⁹ yasağı vardır.

2. Nitelikli Doğal Koruma Alanı

“Nitelikli doğal koruma alanı”, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin⁶⁰ 8. maddesinin 1. fıkrasında “doğal yapısı değişmemiş veya az değişmiş, modern yaşam ve önemli ölçüde insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, doğal süreçlerin hakim olduğu, koruma amaçlarına uygun olarak yörede yaşayanların alanın mevcut kaynaklarını kullanmasını sağlayarak doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu kara, su, deniz alanları” olarak tanımlanmıştır.

Nitelikli doğal koruma alanlarının ayırt edici özellikleri, “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” çerçevesinde

⁵⁹ 03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 5. maddesine göre, “karada ve suda, daimi (sürekli) veya muvakkat (geçici), resmi ve hususi (özel) yeraltı ve yerüstü inşaatı ile bunların ilave (ek), değişiklik ve tamirlerini içine alan sabit ve müteharrik (hareket eden) tesisler” yapı olarak tanımlanmıştır. Danıştay kararlarına göre; insanların içinde yaşadıkları ev, apartman vb. yer, mesken, ikametgâh/yerleşim yeri olan “konut”; kendi başına kullanılabilen, üstü örtülü ve insanların içine girebilecekleri ve insanların oturma, çalışma, eğlenme veya dinlenmelerine veya ibadet etmelerine, hayvanların ve eşyaların korunmasına yarayan “binalar”; ATM korunağı ve LPG dolmuş tankı tesisi, “yapı” niteliğindedir. Bkz. Danıştay 6. Dairesi'nin 03.04.2009 tarihli ve E. 2007/4056, K. 2009/3367 sayılı kararı, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, (Çevrimiçi) [#fm](http://66.221.165.113/cgi-bin/highlt/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-2007-4056-1.htm&query=Danıştay+Altıncı+Daire+E.+2007/4056), 28 Aralık 2013.

⁶⁰ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

belirlenmiştir. Anılan Yönetmeliğin 8. maddesinin 2. fıkrasının ilk cümlesi uyarınca, nitelikli doğal koruma alanlarında örtü altı tarım uygulamaları hariç tarım, kültür balıkçılığı hariç balıkçılık faaliyetleri ve alanın doğal yapısı ile uyumlu çadırli kamp alanı, bungalov ve günübirlik faaliyetlerin yapılması mümkündür. Ancak, anılan faaliyetlerin söz konusu alanların yok olmasına neden olmaması için, ilgili hükmün devamında⁶¹ öngörüldüğü üzere, nitelikli doğal koruma alanlarının doğal özelliklerinin sürekliliği için halkın bu alanlara erişiminin uygun düzeyde ve biçimde tutulması esas alınmıştır. Bu, nitelikli doğal koruma alanlarında koruma-kullanma dengesinin sağlanması açısından önemlidir.

“Nitelikli doğal koruma alanı” olarak belirlenecek alanların Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 8. maddesinin 3. fıkrasındaki (a)’dan (g)’ye dokuz bentte sayılan kriterlerden (ölçütlerden) bir veya birkaçını içermesi gerekmektedir. Buna göre; nitelikli doğal koruma alanları, *“doğal karakterini korumuş, büyük memeliler dahil besin zinciri içerisinde av-avcı ilişkisini muhafaza eden, yerli bitki ve hayvan topluluklarını bulunduran, özgün ekosistem yapısına sahiptir”, “modern yaşam ve önemli insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, kırsal yaşam özellikleri taşır”, “doğal alanların ekolojik bütünlüğünü sağlar”, “aşırı derecede ve uygunsuz insan kullanımı ve mevcudiyetinden uzaktır”, “yaban hayvanlarının barınma, beslenme ve üreme gibi hayati ihtiyaçlarını temin edebileceği uygun yaşama şartlarını sağlar”, “biyolojik çeşitliliği, ekolojik süreçleri, ekosistem hizmetlerini, ekolojik barınakları muhafaza eder ve iklim değişikliklerine tampon sağlar”, “korunacak hedef tür veya türlerin yıl içerisinde dönemlerine bağlı yaptıkları göç ve yayılma alanlarını ve göç yollarını ihtiva eder.”* Nitelikli doğal koruma alanlarının *“peyzaj (doğal görünüş) değeri yüksektir.”* Nitelikli doğal koruma alanlarında görülebilecek tüm bu özellikler, bu alanların içinde buldukları doğal ortamla uyumlu bir biçimde varlığını sürdürmesine olanak tanıyacak niteliktedir.

⁶¹ Bkz. *“Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”*, madde 8, 2. fıkra, son cümle.

3. Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı

“Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı”, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin⁶² 9. maddesinin 1. fıkrasında “kesin korunacak hassas alanlar veya nitelikli doğal koruma alanlarını etkileyen, bu koruma bölgeleri ile bütünlük gösteren, korumaya katkı sağlayacak, doğal ve kültürel bakımdan uyumlu düşük yoğunlukta faaliyetler, turizm ve yerleşimlere izin veren alanlar” olarak belirtilmiştir.

Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarının ayırt edici özellikleri, “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” ile belirlenmiştir. Anılan Yönetmeliğin 9. maddesinin 2. fıkrasında (a)’dan (e)’ye altı bentte sıralanan özelliklerden bir veya birkaçını bünyesinde bulunduran alanlar, “sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı” niteliğindedir. Buna göre; sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları, “peyzajı ile uyumlu insan yerleşimlerini içinde bulundurur”, “doğal kaynak yönetim sistemleri ve ilgili kültürel değerleri, ekosistemleri ve habitatları içerir veya korunmasına katkı sağlar”, “insanlar ve doğa arasında dengeli ilişkilerin geliştirilmesine ve muhafaza edilmesine katkıda bulunur”, “uygulanabilir durumlarda yerel halkın sosyal ve ekonomik kazançlarına katkı sağlar”, “ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve kalkınmaya destek olur” ve “ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutları dikkate alarak doğal kaynakların sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanımına elverişli alanlardır.” Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanlarına egemen olan tüm bu özellikler, tabiat varlıklarının ve dolayısıyla doğal sit alanlarının korunmasında geçerli olan “koruma-kullanma dengesi”, “alan ölçeğinde koruma-korunma”, “sürdürülebilir çevre”, “sürdürülebilir kullanım” ve “sürdürülebilir kalkınma” ilkeleriyle yakından ilişkilidir.

⁶² Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın çıkardığı “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

C. Doğal Kamu Malı

Kamu mallarının yasal bir tanımı yoktur⁶³. “Devlet malı”, “devletin hüküm ve tasarrufu altındaki eşya”, “âmme emlâkı”, “kamusal alan” ve “hazine malı”, üzerinde kavram birliği bulunmayan “kamu malları” için kullanılan deyimlerden bazılarıdır⁶⁴.

Doğal olaylarla doğal kamu malı niteliğini kazanan mallar olan doğal kamu mallarına örnek olarak “deniz kamu malı” olan karasuları, deniz kenarları, sahiller, koylar, limanlar⁶⁵, fenerler⁶⁶, şamandıralar ile akarsular gösterilebilir⁶⁷. Örneğin; Denizli’deki Pamukkale, Balıkesir’deki Kuşçenneti gibi turistik açıdan bir özelliği ve doğal güzelliği bulunan yerler ve köşeler, kamu malları arasına alınmak suretiyle korunabilen ve korunmakta olan doğal güzellikler olarak özel mülkiyete konu olamazlar⁶⁸.

Özgülleme (tahsis) ya da köken⁶⁹ yönünden doğal-yapay (sun’i) kamu malları ayrımında deniz kıyıları, göller, akarsular⁷⁰ doğal kamu mallarından sayılmaktadır. Doğal kamu mallarının kamu malı niteliğini kazanması için tahsis (özgülleme) işlemine gerek bulunmaması nedeniyle denizler, göller, sahiller, akarsular gibi doğal kamu malları bu niteliğini kendi doğası ve özellikleri gereği (kendiliğinden) kazanırlar⁷¹. Doğal kamu malının ortaya çıkması ile halkın yararına sunulması, aynı

⁶³ Mustafa Ertaş (haz.), *Devlet Mallarının Korunması*, T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 4.

⁶⁴ A. Şeref Gözübüyük / Turgut Tan, *İdare Hukuku, Cilt I, Genel Esaslar*, Güncelleştirilmiş 9. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2013, s. 926.

⁶⁵ Özgülleme (tahsis) yönünden kamu malları ayrımında limanları, idarenin özgülleme (tahsis) işlemi ile kamu malı niteliğini kazandığı için yapay (sun’i) kamu malı olarak değerlendiren öğretideki görüş için bkz. İsmet Giritli / Perteve Bilgen / Tayfun Akgüner / Kahraman Berk, *İdare Hukuku*, Güncellenmiş Altıncı Basım, Der Yayınları, İstanbul 2013, s. 980.

⁶⁶ Özgülleme (tahsis) yönünden kamu malları ayrımında deniz fenerlerini, idarenin özgülleme (tahsis) işlemi ile kamu malı niteliğini kazandığı için yapay (sun’i) kamu malı olarak değerlendiren öğretideki görüş için bkz. a.y.

⁶⁷ Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumî Esasları, II. Cilt*, Üçüncü Bası, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966, s. 1314-1317. Bu eserden yararlanırken günümüz Türkçesi’ne uygun ifadeler kullanılmıştır.

⁶⁸ Onar, a.g.e., s. 1357.

⁶⁹ Kamu mallarının sınıflandırılmasında kökenlerine göre doğal-yapay kamu malı ayrımı için bkz. Oğuz Sancakdar, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 659.

⁷⁰ Giritli ve diğerleri, a.y.

⁷¹ İsmet Giritli / Perteve Bilgen, *İdare Hukuku Dersleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1979, s. 112.

anda/doğa olayının gerçekleştiği anda olmaktadır⁷². Denizin geri çekilmesi, nehrin yatağını değiştirmesi ve gölün kuruması gibi doğal olaylar sonucunda doğal kamu malının bu niteliğini yitirmesi mümkündür⁷³. Doğal olaylar sonucunda kuruyan göl ya da değişen nehir yatağı bölümleri, gene devletin hüküm ve tasarrufu altında kalmaktadır⁷⁴.

Gözler'e göre; Türk hukukunda anayasa koyucu ve yasa koyucu, "devletin hüküm ve tasarrufu" ibaresi ile uygulamada "kamu mülkiyeti" kavramını ifade etmektedir⁷⁵. Kökeninde devletin ülkesi ve egemenliği unsurları bulunan doğal kamu malları üzerinde "devletin hüküm ve tasarrufu" söz konusudur⁷⁶. Anayasa Mahkemesi'nin 25.02.1986 tarihli ve E. 1985/1, K. 1986/4 sayılı kararında belirtildiği gibi, Türk hukuku açısından "devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunma", "özel mülkiyete konu olmama" anlamına gelmektedir⁷⁷. Anılan kararda Anayasa Mahkemesi, başka bir Anayasa Mahkemesi kararına atıf yaparak bu kaniya varmıştır. Atıf yapılan Anayasa Mahkemesi'nin 16.02.1965 tarihli ve E. 1963/126, K. 1965/7 sayılı kararında, Anayasa'nın doğal zenginlikleri ve kaynakları Medeni Kanun hükümlerine bağlı özel mülkiyet düzeninin kapsamı dışında bıraktığı, olanlara devletin devlet olmak niteliği ile eli altında tuttuğu nesnelere düzeni içinde yer verdiği, Anayasa'nın doğal zenginliklerin ve kaynakların devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğunu açıklamakla aynı zamanda bunların mülkiyet konusu olamayacağını da hükme bağladığı⁷⁸ belirtilmektedir.

"Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yer", Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılan Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi

⁷² Cem Ayaydın, *İdare Hukuku'na Giriş (I) -Ders Notları-*, Yenilik Basımevi, İstanbul 2008, s. 340.

⁷³ Giritli / Bilgen, *a.g.e.*, s. 111, 115.

⁷⁴ Giritli ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 1014.

⁷⁵ Kemal Gözler, *İdare Hukuku, Cilt II*, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş İkinci Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2009, s. 827, 838.

⁷⁶ Yıldızhan Yayla, *İdare Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul 2009, s. 331, dipnot 769.

⁷⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 25.02.1986 tarihli ve E. 1985/1, K. 1986/4 sayılı kararı, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, Sayı: 22, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara 1987, s. 44, (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/kararlar_dergisi/kd_22.pdf, 30 Nisan 2013.

⁷⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 16.02.1965 tarihli ve E. 1963/126, K. 1965/7 sayılı kararı, R.G., T. 22.07.1965, Sy. 12055; *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=126&content=, 27 Eylül 2013.

Hakkında Yönetmelik'te tanımlanmıştır. Anılan Yönetmeliğin⁷⁹ 4. maddesinin (b) bendinde, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yer, “*tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgeleri sınırları içerisinde kalan ve Türk Medenî Kanunu ile diğer kanunlarda Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu belirtilen yerler*” olarak ifade edilmiştir. Her kanun bakımından ayrı bir inceleme yaparak, o kanunda amaçlanan işlevine uygun olarak belirlenecek anlamına ve kapsamına göre “*devletin hüküm ve tasarrufu altında olma*” ifadesini yorumlamak gerektiği⁸⁰ öğretide dile getirilmiştir.

Sahipsiz malların sadece Devletin değil, ayrıca belediyelerin hüküm ve tasarrufu altında olan yerler olarak daha geniş kapsamlı anlaşılması gerektiği⁸¹ öğretide vurgulanmıştır. Örneğin; 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun⁸² “*Belediye tasarrufundaki yerler*” başlıklı 79. maddesinin 2. fıkrasına göre, “*Belediye tarafından deniz, akarsu ve gölden doldurma suretiyle kazanılan alanlar, Kıyı Kanunu ve ilgili mevzuata uygun olarak kullanılmak şartıyla Maliye Bakanlığı tarafından belediyelerin, büyükşehirlerde büyükşehir belediyelerinin tasarrufuna bırakılır.*”

22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun⁸³ “*Sahipsiz yerler*”⁸⁴ ve *yararı kamuya ait mallar*” başlıklı 715. maddesine göre, “*Sahipsiz yerler ile yararı kamuya ait mallar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Aksi ispatlanmadıkça, yararı kamuya ait sular*⁸⁵ *ile kayalar, tepeler, dağlar, buzullar gibi tarıma elverişli olmayan yerler ve bunlardan çıkan kaynaklar, kimsenin mülkiyetinde değildir ve hiçbir şekilde özel mülkiyete konu olamaz. Sahipsiz yerler ile yararı kamuya ait malların kazanılması, bakımı, korunması, işletilmesi ve kullanılması özel kanun*

⁷⁹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “*Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları ile Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Bulunan Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerlerin İdaresi Hakkında Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 02.05.2013, Sy. 28635.

⁸⁰ Aydın Gülan, *Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tabii Olduğu Hukukî Rejim*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1999, s. 89.

⁸¹ Hasan Nuri Yaşar, *İdare Hukuku - Genel Esaslar -*, Der Yayınları, İstanbul 2013, s. 374.

⁸² 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu için bkz. R.G., T. 13.07.2005, Sy. 25874; (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>, 23 Mart 2014.

⁸³ 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı “*Türk Medenî Kanunu*” için bkz. R.G., T. 08.12.2001, Sy. 24607.

⁸⁴ Sahipsiz yerler, nitelikleri gereği özel mülkiyete konu olamayan, tarıma elverişli bulunmayan ve tapu kayd edilmesi gerekmeyen taşınmazlardır. Sahipsiz yer, doğal niteliği gereği, kamunun ortak kullanımına doğrudan doğruya açık olan yerdir. Fikret Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 256.

⁸⁵ Örneğin; Türk Medenî Kanunu'nun 756. maddesinin 3. fıkrasına göre, “*yeraltı suları, kamu yararına ait sular dandır.*”

hükümlerine tâbidir.” Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararına göre, sahihsiz ve yararı kamuya ait yerlerde “*kamu mülkiyeti*” söz konusudur. Anılan karara göre, “*Devletin, sahihsiz yerler ile yararı kamuya ait yerler üzerindeki üzerinde sahip olduğu mülkiyet hakkı özel mülkiyetten farklı olup “kamu mülkiyeti” olarak nitelendirilmektedir. Devlet, hüküm ve tasarrufu altında bulunan bu taşınmazlar üzerinde, kamu yararını gözetmek ve Anayasa’nın özel maddelerinde yer alan güvence hükümlerini de dikkate almak kaydıyla üstün yetkilerini kullanarak istediği hukuki düzeni kurabilir.*”⁸⁶

21.06.1987 tarihli ve 3402 sayılı Kadastro Kanunu’nun⁸⁷ kamu mallarını düzenleyen 16. maddesinin (C) ve (D) bentlerinde⁸⁸, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlere örnek olarak kayalar, tepeler, dağlar, bunlardan çıkan kaynaklar; denizler, göller, nehirler ve ormanlar sayılmıştır. Ormanlar, akarsular, göller, sulak alanlar, iç denizler, tuzlalar, karasuları; akar ve durgun, tatlı, tuzlu ve/veya acı suların kıyıları; dağlar, yaylalar, meralar⁸⁹ ve yeraltı kaynakları, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır⁹⁰.

⁸⁶ Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

⁸⁷ 21.06.1987 tarihli ve 3402 sayılı “*Kadastro Kanunu*” için bkz. R.G., T. 09.07.1987, Sy. 19512.

⁸⁸ 21.06.1987 tarihli ve 3402 sayılı Kadastro Kanunu’nun 16. maddesinin (C) bendi şöyledir: “*Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kayalar, tepeler, dağlar (bunlardan çıkan kaynaklar) gibi, tarıma elverişli olmayan sahihsiz yerler ile deniz, göl, nehir gibi genel sular tescil ve sınırlandırmaya tabi değildir, istisnalar saklıdır.*” Anılan maddenin (D) bendi ise şöyledir: “*Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan ormanlar, bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde, özel kanunları hükümlerine tabidir.*”

⁸⁹ 25.02.1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu’nun 3. maddesinin (d) bendine göre, mera, “*hayvanların otlatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen (özülenen) veya kadimden (eskiden) beri bu amaçla kullanılan yer*”dir. Anılan maddenin (e) bendine göre, yaylak, “*çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer*”dir. Anılan maddenin (f) bendine göre, kışlak, “*hayvanların kış mevsiminde barındırılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer*”dir. Anılan Kanun’un “*Mera, Yaylak ve Kışlakların Hukuki Durumu*” başlıklı 4. maddesinde; meraların, yaylakların ve kışlakların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu belirtilmiştir. Anılan maddenin 1. fıkrasına göre, “*Mera, yaylak ve kışlakların kullanma hakkı bir veya birden çok köy veya belediyeye aittir. Bu yerler Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.*” Meraların, yaylakların ve kışlakların devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunmasını kuşaksal sonuçları ise, anılan maddenin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, “*Mera ve kışlaklar özel mülkiyete geçirilemez, ancak 3. fıkrasında düzenlenmez, zaman aşımı uygulanamaz, sınırları daraltılmaz. Ancak, kullanım hakkı kiralanabilir. Kiralama ilkeleri yönetmelikle (Dönemin Sınır ve Köyleri Bakanlığının, şimdiki adıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın çıkardığı, 31.07.1998 tarihli ve 23419 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Mera Yönetmeliği” ile) belirlenir.*” 25.02.1998 tarihli ve 4342 sayılı “*Mera Kanunu*” için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4342.pdf>, 15 Nisan 2014.

⁹⁰ Aykul, *Ekolojik Hukuk ...*, s. 51-52.

Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlere ilişkin betimleyici ve açıklayıcı yorumlara yargı kararlarında rastlamak mümkündür. Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan taşınmazlar, *“ayrıca bir tahsise gerek olmaksızın, doğal niteliklerinin bir sonucu olarak doğrudan doğruya kamunun ortak kullanımına açık olan kayalar, tepeler, dağlar, tarıma elverişli olmayan araziler, kaynaklar, akarsu yatakları, Devlet ormanları, kıyılar, meralar, yaylaklar ve kışlaklar gibi taşınmazlar”*⁹¹ olarak belirtilmiştir.

Fransız idare hukukunda, kamu malları kuramının göreceliğinden söz edilerek, sosyal gerçekler karşısında yeniden değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır⁹². Fransız idare hukukunda, doğal olaylar sonucunda oluşan malları içeren deniz kamu malı niteliğindeki yeraltı ve yerüstü suları, deniz kıyıları, limanlar, koylar, tuzlu sular ile akarsular ve göllerden oluşan doğal kamu mallarının çoğu, kamunun kullanımına özgülenmiştir⁹³.

1982 Anayasası'nın⁹⁴ 23. maddesinin 2. fıkrasına göre, *“kamu mallarını korumak”* amacıyla yerleşme özgürlüğünün kanunla sınırlanması mümkündür. Anılan maddenin gerekçesinde, hükümde yer alan *“kamu mallarını korumak”* amacının yerleşme özgürlüğü için öngörülen ve genel sınırlama nedenlerine eklenecek özel sınırlama nedenlerinden olduğu⁹⁵ belirtilmiştir.

21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 5. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, *“Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.”*

⁹¹ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

⁹² Turgut Tan, *İdare Hukuku*, Güncelleştirilmiş 2. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2013, s. 569.

⁹³ Agathe Van Lang / Geneviève Gondouin / Véronique Inserguet-Brisset, *Dictionnaire de droit administratif*, 6e édition, Éditions DALLOZ, Sirey, Paris 2012, s. 158.

⁹⁴ 18.10.1982 tarihli ve 2709 sayılı *“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”* için bkz. R.G., T. 09.11.1982, Sy. 17863 (Mükerrer).

⁹⁵ Ömer İzgi / Zafer Gören, *03.10.2001 Tarihli Değişiklikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu (Madde Gerekçeleri, Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler)*, Cilt I (Madde 1-78), TBMM Basımevi, Ankara 2002, s. 266-267.

Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz tabiat varlıklarının “devlet malı” niteliği, taşınır ve taşınmaz tabiat varlıklarının devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğunu vurgulayan bir özelliktir. Örneğin; Milli Parklar Yönetmeliği'nin⁹⁶ 19. maddesinin 1. fıkrasında, “*Milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanlarının devlet mülkiyetinde ve Genel Müdürlüğün (Orman Genel Müdürlüğü'nün) intifa (yararlanma) ve denetiminde olması esastır. Ancak Milli parklarda devlet mülkiyeti aranmayabilir.*” biçimindeki düzenlemede yer aldığı gibi, her tür tabiat varlığı üzerinde devlet mülkiyetinin olduğunu söylemek mümkün değildir.

D. Koruma-Korunma

“*Tabiat varlıklarını koruma*” kapsamında, “*koruma*” kavramının ne anlama geldiğini ele almak gerekir. Koruma, “*bitkilerin ve hayvanların, doğal alanların ve ilginç ve önemli yapıların ve binaların insanların zarar verici eyleminden korunması*”⁹⁷ olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda sözü edilen bitkilerin, hayvanların ve doğal alanların korunmasından doğanın korunmasını anlamak gerekir. Doğayı koruma⁹⁸, “*toprak, iklim, bitkiler ve hayvanlar âlemini, herhangi bir müdahale sonucu kolayca bozabilecek, mevcut denge ve düzeni ortadan kaldıracak, değiştirecek her türlü bireysel ya da toplumsal girişimden alıkoyacak önlemler bütünü*”⁹⁹ olarak tanımlanmıştır.

Çevre hukukunda “*koruma*” kavramı, farklı şekillerde tanımlanmıştır. Amerikan çevre hukukunda koruma (conservation), “*doğal kaynakların denetimi, yönetimi ve korunması; doğal kaynakların korunması, iyileştirilmesi ve en fazla sosyo-ekonomik*

⁹⁶ Dönemin Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) çıkardığı “*Milli Parklar Yönetmeliği*” için bkz. R.G., T. 12.12.1986, Sy. 19309.

⁹⁷ *Cambridge Dictionaries Online*, “*Conservation*”, (Çevrimiçi), <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/conservation?q=conservation>, 9 Nisan 2012.

⁹⁸ Doğayı koruma: “*İnsan, hayvan ve bitkiler ile bunlara ait toplumların yaşam temellerini ve varlıklarının devamını; peyzajların çeşitlilik ve özelliklerini güvence altına almak amacıyla, doğal çevrenin geniş kapsamlı olarak korunmasına ait bütün önlemler*”. Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 60.

⁹⁹ D. Yılmaz Tekin (der.), *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, Tek Ağaç Yayınları, Ankara 2007, s. 101.

yararı sağlayan bir şekilde kullanımı”¹⁰⁰ olarak tanımlanmıştır. Çevrenin korunması hakkı, “korumayla birlikte iyileştirmeyi içine alan koruma” anlamına gelmektedir¹⁰¹.

Türk hukukunda “taşınmaz tabiat varlıkları açısından koruma ve korunma”, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin (4) numaralı alt bendi uyarınca, “muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri” olarak tanımlanmıştır.

Biyolojik çeşitliliği korumak için kendine özgü uygulamalarıyla uluslararası ölçekte yaygın kabul gören “yerinde (in-situ) koruma (doğal yaşam alanında koruma)” ve “yeri dışında (ex-situ) koruma” (“doğal yaşam alanı dışında koruma” ya da “yapay koruma”) yaklaşımları bulunmaktadır¹⁰². “In-situ koruma” (“doğal yaşam alanında koruma” ya da “yerinde koruma”), türlerin kendi ekosistemlerinde korunmaları ve yaşamlarını sürdürebilmek için doğal çevreye bağımlı olduklarını kabul eden bir yaklaşımdır¹⁰³. Yerinde korumayı tamamlayıcı bir koruma yöntemi olarak kabul edilen “ex-situ koruma” (“yeri dışında koruma”, “doğal yaşam alanı dışında koruma” ya da “yapay koruma”) ise, biyolojik çeşitliliğin doğal habitatı dışında korunmasıdır¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Bryan A. Garner (Editor In Chief), *Black’s Law Dictionary*, Ninth Edition, West, a Thomson Reuters business, USA 2009, s. 347.

¹⁰¹ Alexandre Kiss, *Droit International de l’Environnement*, N°3, Editions A. Pedone, Paris 1989, s. 23.

¹⁰² T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Ulusal Odak Noktası, *Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı 2007*, Tasarım Ofset, Ankara 2008, s. 11, 44; (Çevrimiçi) <http://www.nuhungemisi.gov.tr/DosyaRaporSunum/Belgeler/bb951776-e874-40ce-842b-d90ae82b6381.pdf>, 22 Nisan 2014.

¹⁰³ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Ulusal Odak Noktası, *Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı 2007*, s. 45, (Çevrimiçi) <http://www.nuhungemisi.gov.tr/DosyaRaporSunum/Belgeler/bb951776-e874-40ce-842b-d90ae82b6381.pdf>, 22 Nisan 2014.

¹⁰⁴ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Ulusal Odak Noktası, *Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı 2007*, s. 11-12, 44, (Çevrimiçi) <http://www.nuhungemisi.gov.tr/DosyaRaporSunum/Belgeler/bb951776-e874-40ce-842b-d90ae82b6381.pdf>, 22 Nisan 2014.

E. Koruma-Korunma Alanı veya Korunan Alan

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası bir sözleşme olan 5 Haziran 1992 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 2. maddesinde *"koruma alanı"*, *"özgün koruma amaçlarını gerçekleştirmek için belirlenen, düzenlenen ve yönetilen, coğrafi olarak tanımlanmış bir alan"*¹⁰⁵ olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'de milli parklar, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları, tabiat anıtları, yaban hayatı geliştirme sahaları, sulak alanlar, ormanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve doğal sitler dahil olmak üzere alan büyüklüğü kara üzerinde 5 milyon 647 bin 568 hektar, deniz üzerinde ise 397 bin 446 hektar olarak tespit edilen korunan alanların ülke yüzölçümüne oranı % 7,24'tür¹⁰⁶. Türkiye'nin korunan alanları denizler, kıyılar, dağlar, deltalar, ormanlar, yaylalar, bozkırlar, göller, akarsular, derin vadiler, kanyonlar, buzullar olmak üzere çeşitli doğal ekosistem ve oluşumları barındırmaktadır¹⁰⁷.

"Korunan alan", kanun yerine ilk olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılan Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik'te tanımlanmıştır. Anılan Yönetmeliğin¹⁰⁸ 3. maddesinin (h) bendinde *"korunan alan"*, *"milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan, biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre tespit edilen ve yönetilen kara ya da deniz alanı"* olarak ifade edilmiştir.

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin yayımlanmasından yaklaşık dört ay sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılan Korunan

¹⁰⁵ 5-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Rio de Janeiro'da imzaya açılan, Türkiye tarafından 29.08.1996 tarihli ve 4177 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunan ve Türkiye'de 14 Mayıs 1997 tarihinde yürürlüğe giren *"Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi"* için bkz. R.G., T. 27.12.1996, Sy. 22860.

¹⁰⁶ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından 2012 yılında *"Türkiye'nin Korunan Alanları Bilgi Sistemi"* Projesi kapsamında hazırlanan *"Türkiye'nin Ulusal Korunan Alanlar Sistemi Durum Analizi"* konulu çalışma, (Çevrimiçi) http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/belgeler/ka_cbs.pptx, 7 Mart 2013.

¹⁰⁷ *"Korunan Alanlar"*,

(Çevrimiçi) <http://www.csb.gov.tr/projeler/ockb/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=ustmenu&Id=168>, 22 Ekim 2013.

¹⁰⁸ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı *"Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik"* için bkz. R.G., T. 23.03.2012, Sy. 28242.

Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik'te "korunan alan" tanımı ilk tanıma benzer görünmekle birlikte, yeni tanımda denizle birlikte "su alanları" deyimini de kullanılmıştır. Anılan Yönetmeliğin¹⁰⁹ 4. maddesinin (ö) bendinde "korunan alan", "biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre yönetilen; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanları" olarak ifade edilmiştir.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin¹¹⁰ 4. maddesinin (m) bendinde, korunan alan, "hedeflenen koruma maksatlarını gerçekleştirmek için belirlenen veya düzenlenen ve yönetilen ve coğrafi olarak tanımlanmış milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı, yaban hayatı geliştirme sahası, yaban hayatı koruma sahası, muhafaza ormanı, gen koruma ve yönetim alanları, doğal sitler ve özel çevre koruma bölgeleri" olarak belirtilmiştir.

Korunan alanlara ilişkin genel ilkeler, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 5. maddesinde (a)'dan (n)'ye on yedi bentte düzenlenmiştir. Korunan alanların belirlenmesi, değerlendirilmesi ve korunması için bu genel ilkelere uyulacağı, anılan maddenin 1. fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre; "korunan alanların statüsünün belirlenmesi ve değerlendirilebilmesi için zamana bağlı değişimleri ortaya koyan ekolojik süreçler tanımlanır", "herhangi bir korunan alanın güncel durumu tespit edilmeden, o alanın korunan alan statüsü yeniden değerlendirilemez", "korunan alanların güncel durumu; alanın biyolojik çeşitliliği, hidrolojisi ve hidrojeolojisi başta olmak üzere her açıdan durumu hazırlanacak ön değerlendirme raporu¹¹¹ sonucuna göre veya gerekli görülmesi durumunda ise en az ardışık dört mevsimi kapsayan ekolojik temelli bilimsel araştırma yapılarak belirlenir", "doğal sit ilanı ile ilgili talepler

¹⁰⁹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

¹¹⁰ Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı "Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği" için bkz. R.G., T. 04.04.2014, Sy. 28962.

¹¹¹ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (çç) bendine göre, ön değerlendirme raporu, "mevcut veya potansiyel doğal sit alanlarında ardışık dört mevsim incelemeyi gerektirmeyen rapor" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, anılan Yönetmeliğe sonradan eklenmiştir.

veya Genel Müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nce) incelenmesi uygun görülen alanlar hakkında hazırlanacak ön değerlendirme raporu sonucuna göre doğal sit özelliği taşımayan talepler değerlendirmeye alınmaz, alanın doğal sit özelliği taşıdığı belirlenmesi durumunda ise ardışık en az dört mevsimi kapsayan ekolojik temelli bilimsel araştırma yapılarak koruma statüsü belirlenir”, “herhangi bir korunan alanın statüsünün değerlendirilmesi için belirlenecek araştırma alanı sınırları; korunan alanın konumu, büyüklüğü ve doğal eşiklerle ilişkisi göz önüne alınarak tespit edilir”, “doğrudan ve dolaylı çevresel etkilere karşı hassas tür ve habitatları içeren duyarlı alanlara öncelikli olarak koruma statüsü verilir”, “korunan alanlarda tespit, tescil, planlama, koruma, kullanma, yönetim ve izlemeye esas teşkil edecek envanter ve veri tabanı çalışması yapılır veya yaptırılır”, “korunan alanlarda ekosistem işlevlerinin sürekliliğini amaçlayan yönetim planı çalışmaları yapılır”, “korunan alanların içinde ve birbiriyle ilişkili korunan alanlar arasında, ekolojik koridorlar tesis edilir”, “korunan alanındaki koruma değerlerine yönelik tehdit analizleri yapılır”, “korunan alanlarda bozulmuş ya da bozulmaya yüz tutmuş ekosistem ve habitatların onarılması, ekolojik rehabilitasyonu, ekolojik restorasyonu yapılır”, “korunan alanlar ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların yanı sıra bölgesel ve yerel karakteristikleri de göz önünde bulundurularak korunur”, “tabiat ve biyolojik çeşitlilik değerlerini koruma konusunda toplumun bilinç ve bilgi düzeyinin artırılması ve koruma amaçlarına uygun katkıların sağlanması amacı ile her türlü eğitim faaliyeti ve etkinlik desteklenir, yapılır”, “çevre üzerinde ciddi veya tamiri mümkün olmayan tehditlerin varlığında, bilimsel kanıtların ortaya çıkmasını beklemeden gerekli önlemler alınır”, “ekolojik dengeyi bozacak herhangi bir faaliyete izin verilmez”, “korunan alanların doğallığını muhafaza etmek ve mevcut koruma değerlerinin devamlılığının sağlanması esastır” ve “korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve özel çevre koruma bölgelerinin tespiti ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca) belirlenir”.

Danıştay Altıncı Dairesi, 20.10.1999 tarihli kararında¹¹², koruma alanlarını kapsayan Uludağ Milli Parkı'nda Bakanlar Kurulu kararıyla turizm merkezi ilanını “söz konusu alanın büyük bir kısmının Uludağ Milli Parkı alanı içinde yer aldığı ve su

¹¹² Danıştay 6. Dairesi'nin 20.10.1999 tarihli ve E. 1998/1455, K. 1999/ 5011 sayılı kararı, *Danıştay Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr>, 26 Şubat 2013.

kaynakları beslenme ve koruma alanlarını kapsadığı, bu haliyle çevre ve doğa açısından olumsuz etkiler yaratacağı” gerekçesiyle hukuka aykırı bulmuştur.

“Korunma alanı” ise, ilgili kanun ve yönetmelikte iki farklı biçimde tanımlanmıştır. 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin (5) numaralı alt bendinde “korunma alanı”, “taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alan” olarak tanımlanmıştır. Kanunda yapılan bu tanımın daha çok kültür varlıkları dikkate alınarak yapıldığı görülmektedir. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (p) bendinde ise “korunma alanı”, “taşınmaz tabiat varlıklarının muhafazaları veya tabii çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alan” olarak tanımlanmıştır. Yönetmelikte yapılan bu tanımın ise, anılan Kanundan farklı olarak sadece taşınmaz tabiat varlıklarının korunması açısından yapıldığı; bu nedenle, tarihi çevre yerine doğal çevrenin korunmasının temel alındığı görülmektedir.

Mutlak koruma alanı, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (k) bendinde “koruma altına alınan alanlarda sıkı koruma gerektiren tabiat ve biyolojik çeşitlilik değerlerini barındıran; denetim, yönetim veya bilimsel maksatlı araştırmalar ve izlemeler dışında insan faaliyetlerine izin verilmeyen bölgeler” olarak tanımlanmıştır. Mutlak koruma alanı, sınırları “uzun devreli gelişme planı”¹¹³ ile belirlenen ve mutlak korunması gereken alanlardır¹¹⁴. Tüm korunan alanlarda yapılacak planlarda ve koruma amaçlı imar planlarında amaç, mutlak korumayı ve gelecek kuşaklara geçişi sağlamaktır. Kanaatimizce, günümüzde tüm korunan alanların “mutlak koruma alanı” gibi korunduğunu söylemek mümkün değildir.

Milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı ve sulak alan niteliğindeki alanlarda doğa turu, kamp, olta balıkçılığı, piknik, kuş gözlem, fotoğraf ve video

¹¹³ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (s) bendine göre, uzun devreli gelişme planı, “milli park olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan ve 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu kapsamı dışındaki gelişme planları”dır.

¹¹⁴ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, “Temel Kavramlar”, (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/s0.htm>, 23 Aralık 2013.

çekimi gibi birçok faaliyetten ücret karşılığında yararlanmak mümkün olup, ödenen ücretler genel bütçeye gelir kaydedilerek korunan alanların korunması, bakımı ve temizliği için harcanmaktadır¹¹⁵. Kanaatimizce, korunan alanlarda yürütülen dinlence etkinlikleri doğa turizminin gelişmesine yardımcı olsa da, bu tür etkinliklerin doğaya giderilmesi mümkün olmayan zararlar vermemesi için ilgili idarelerin sıkı gözetimi ve denetimi altında yürütülmesi gerekmektedir.

Biyolojik-kültürel çeşitliliğin, toprağın, kıyıların ve su havzalarının korunması; mevcut doğal ürünlerin sürdürülebilir kullanımı ile sosyal ve ekonomik katkılar sağlanması; turizm, dinlence ve eğitsel faaliyetlerin desteklenmesi vb. korunan alanların işlevlerindedir¹¹⁶.

F. Planlama

Plan, “bir amaca ulaşmak, bir işi gerçekleştirmek üzere izlenmesi tasarlanan süreç”; planlama ise, “plan yapma eylemi”, “geleceğin tasarlandığı, öngörülen hedeflere ulaşmak üzere kaynakların akılcı kullanımının bir aracı, geleceğe yönelik doğru ve akılcı karar verme süreci” olarak tanımlanmıştır¹¹⁷. Kamu yönetiminin bir görevi de, mevcut koşullardan ve verilerden hareket ederek geleceği planlamaktır¹¹⁸. Planlama, “geleceğe yönelik olarak, istenilen hedeflere ulaşmak amacıyla, sistemli eylem programları hazırlama süreci”¹¹⁹ olarak da ifade edilmiştir. Planlama, idarenin öngörme ve alternatif belirleme görevi içerisinde üstlendiği bir işlevdir¹²⁰. Planlama işlevi, siyasi olup; planlar, bir ülkenin sosyal, ekonomik ve coğrafi açıdan kalkınmasına yönelik hedefleri kapsamaktadır¹²¹.

¹¹⁵ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, “2013 Yılı Korunan Alanlar Kullanım Ücretleri”, (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/ucretler.htm>, 26 Şubat 2013.

¹¹⁶ Süheyla Suzan Alica, *Kent - Çevre - Hukuk, Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı Çerçevesinde Türk Çevre Mevzuatı*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s. 180-181.

¹¹⁷ Serhan Çağırankaya / B. Teoman Meriç / S. Hakan Erden, “Sulak Alanlarda Yönetim Planlaması”, içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağırankaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 129, (Çevrimiçi) <http://www.turkiyesulakalanlari.com/wp-content/uploads/sulak-alanlar-kitabi-baski-onayi-icin.pdf>, 4 Şubat 2014.

¹¹⁸ Yayla, *İdare Hukuku*, s. 157.

¹¹⁹ Melih Ersoy, “Planlama Kuramına Giriş”, içinde: Melih Ersoy (der.), *Kentsel Planlama Kuramları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s. 9.

¹²⁰ Ramazan Yıldırım, *Açıklamalı ve Kaynakçalı İdare Hukuku Kavramları Sözlüğü*, Mimoza Yayınları, Konya 2006, s. 448.

¹²¹ Hasan Nuri Yaşar, *İmar Hukuku, - İmar Planları ve Değişiklikleri, - Yapı Kuralları*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2008, s. 26.

Türkiye'deki planlama yaklaşımının en belirgin özelliği kamu kesimi için emredici, özel kesim için yol gösterici nitelikte oluşudur¹²². Türkiye'de kalkınmanın planlı bir yaklaşımla sağlanabileceği düşüncesinden hareketle, 1963'ten itibaren "kamu için emredici, özel sektör için yönlendirici" nitelikte olan beşer yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmış ve bunlar yıllık programlarla desteklenmiştir¹²³. Planlamanın kamu ve özel kesim açısından uygulamadaki başarısı, "planlama işlemleri" diye nitelenen Kalkınma Planı¹²⁴ ile Yıllık Programların bunu sağlayacak hukuksal etken olma durumuna kavuşturulmasına bağlıdır¹²⁵.

Kalkınma, planlı ve sürdürülebilir olduğu zaman bir değer ifade etmektedir. 2011 yılında Avrupa Birliği (AB) Bakanlığı'nı Türkiye Cumhuriyeti idari teşkilatına kazandıran Türkiye devleti açısından AB'ye uyum sürecinde sürdürülebilir kalkınma odaklı bir planlama politikasını benimseme gereği doğmaktadır.

Merkezileşmeyi özendiren bir unsur olarak devlet hayatında planlama, gittikçe daha yaygın bir uygulama alanı bulmuştur¹²⁶. Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı planlama görevi, anayasada¹²⁷ devlete verilmiş bir görev olduğundan, idarenin ileride ortaya çıkabilecek toplumsal gereksinimleri bugünden öngörme ve seçenekler

¹²² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2009/2013 Stratejik Plan, Ankara 2009, s. 17, (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCD7121DA43FF947965B69316209B337E81FDDAEE101BC352C>, 20 Kasım 2013.

¹²³ Muzaffer Bakırcı, *Türkiye'de Kırsal Kalkınma, Kavramlar – Politikalar – Uygulamalar*, Nobel Yayınları, Ankara 2007, s. 100-101.

¹²⁴ Kalkınma planlarına ilişkin temel düzenleme, 06.11.1984 tarihli ve 18567 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olan 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı "Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğün Korunması Hakkında Kanun"dur. Söz konusu Kanun için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3067.pdf>, 21 Mart 2014.

¹²⁵ Turgut Tan, "Türkiye'de Planlamanın Bazı Hukuki Sorunları", *Danıştay Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 18-19, Ankara 1975, s. 47.

¹²⁶ Halil Kalabalık, *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku, Teori-Uygulama*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s. 163.

¹²⁷ 1982 Anayasası'nın 166. maddesinin ilk üç fıkrası, planlamaya ilişkindir ve şöyledir: "Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir. Planda milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeli ve sağlıklı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılmasını hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir. Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir."

belirleme görevi büyük bir önem kazanmaktadır¹²⁸. Bu çerçevede, ülke kaynaklarının verimli biçimde kullanılmasını planlama görevi, anayasada devlete yüklenen ekonomik ödevlerden biridir. Planlama faaliyetleri, ulusal kaynakların doğru tespit edilmesi (belirlenmesi) ve verimli kullanılabilmesi için vazgeçilmezdir¹²⁹.

1982 Anayasası'nın 166. maddesinin gerekçesinde, "*planlamanın ülke kaynaklarının değerlendirilip verimli kullanılmasını sağlayacak, ekonominin tüm sektörleri ile ülke bütününde dengeli ve uyumlu bir gelişmeyi sağlamaya yönelik biçimde yapılacağı; ayrıca, planlarda millî tasarrufu artırıcı, yatırımı, istihdamı geliştirici ve yatırımları toplum yararına yöneltici tedbirlere öncelik verileceği*"¹³⁰ belirtilmiştir. Bu çerçevede, toplum yararına yönelik planlama faaliyetinin devlet tarafından yürütülmesi önem taşımaktadır.

1. Koruma Amaçlı Planlama

Planlı kalkınmayı benimseyen ülkelerde ülke, bölge ve kentsel ölçekte hazırlanan planların çevre kaynaklarının dengeli kullanımını ve kalkınma için planlanan faaliyetlerin çevreye etkilerini görmezlikten gelmesi mümkün değildir¹³¹.

Düzenli bir çevre ve çevre bilinci için en sağlam hukuksal araç plandır¹³². 2007-2013 dönemine ilişkin uluslararası gelişmeler ve temel eğilimler doğrultusunda, Türkiye ekonomisine ilişkin geçmiş dönemdeki gelişmeler ile mevcut ekonomik ve sosyal gelişmeler dikkate alınarak hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda¹³³ yer alan temel ilkelerden biri de, doğal varlıkların ve çevrenin gelecek kuşakları da dikkate alan bir anlayış içinde korunması esasıdır.

¹²⁸ Metin Günday, *İdare Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2013, s. 23.

¹²⁹ Gürsel Öngören / İlker Çolak, *İmar Planları, İmar Uygulamaları ve İptal Davaları*, Öngören Hukuk Yayınları, İstanbul 2011, s. 17, (Çevrimiçi) http://www.ongoren.av.tr/pdf/IMAR_PLN_UYG_IPT.pdf, 19 Kasım 2013.

¹³⁰ Ömer İzgi / Zafer Gören, *03.10.2001 Tarihli Değişiklikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu (Madde Gereğçeleri, Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler)*, Cilt II (Madde 79-177), TBMM Basımevi, Ankara 2002, s. 1441.

¹³¹ Halil Ünlü (haz.), *Yerel Yönetim ve Çevre*, 2. Baskı, IULA Çevre Kitapları Serisi, IULA-EMME (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği - Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı), Kent Basımevi, İstanbul 1995, s. 46.

¹³² Emin Memiş, *Çevre ve Çevre İdare Hukuku (Teori ve Pratik)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2006, s. 147.

¹³³ R.G., T. 01.07.2006, Sy. 26215 (Mükerrer), *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)*, s. 3, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, 30 Kasım 2012.

Şehir planlaması çalışmalarının doğal değerlerin korunması konusunu dikkate almak zorunda olduğu açıktır¹³⁴. Sağlıklı, düzenli ve estetik şehirleşme, planlama faaliyetlerinde keyfi davranmayan bir idare anlayışı ile mümkündür¹³⁵. Şehir planlamalarında araştırma ve değerlendirme çalışmaları bitmeden karar aşamasına geçmemek, planların uygulanma olanağı ile toplum ve yöneticiler nezdinde inandırıcı özelliklere sahip olması bakımından zorunludur¹³⁶.

2. Tabiat Varlıklarını Koruma Amaçlı Planlama

Bir ülkenin biyolojik zenginliği, o ülkede doğal olarak barınan türlerin çeşitliliği oranında arttığından; türlerin kuşaklarının ve yaşama ortamlarının doğal özelliklerinin, tür ve ekosistem çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi gereklidir¹³⁷. Flora¹³⁸, fauna¹³⁹, ormanlar, toprak ve biyoçeşitlilik uluslararası hukuk tarafından eşit olarak korunmamaktadır¹⁴⁰. Faunaya ve floraya ilişkin uluslararası hukuksal araçlar, koruma üzerine odaklanmaktadır¹⁴¹.

Tabiat varlıklarını koruyucu ve tescil edici kuruluşlar, tabiat varlıklarını koruma amaçlı yapılan imar planları, gönüllü kişi ve kuruluşlarca tabiat varlıklarını korumaya yönelik girişimler, günümüzde uygulamada tabiat varlıklarını koruma amacıyla kullanılan araçlardır¹⁴².

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (1) bendine göre, korunan alanlarda yapılacak plan, “*milli parklar, tabiat parkları, tabiat*

¹³⁴ Yıldızhan Yayla, *Şehir Planlamasının Başlıca Hukukî Meseleleri ve İstanbul Örneği*, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2098, Hukuk Fakültesi No.: 464, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975, s. 185.

¹³⁵ Sakine Nilüfer Bilgin, “Danıştay Altıncı Dairesinin E. 2009/10541, K. 2009/11645 Sayılı ve 08.12.2009 Tarihli Kararının İncelenmesi”, *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 18, Mayıs 2011, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 36.

¹³⁶ Turhan Güven, *Şehir Plânlamaları*, İmar ve İskân Bakanlığı Yayınları, Komisyon Raporları No: 3, Mars Matbaası, Ankara 1962, s. 7.

¹³⁷ Kâni Işık, *Çevre Sorunları, Biyolojik Çeşitlilik ve Orman Gen Kaynaklarımız*, Genişletilmiş İkinci Baskı, TEMA Vakfı Yayın No: 25, İstanbul 1999, s. 73.

¹³⁸ Flora, belirli bir bölgede bulunan bitki türlerinin hepsidir. Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 85.

¹³⁹ Fauna, yeryüzünde ekolojik olarak sınırlanabilir bir yaşam mekânında bulunan bütün hayvanlardır. Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 83.

¹⁴⁰ Ulrich Beyerlin / Thilo Marauhn, *International Environmental Law*, Hart Publishing&Verlag CH Beck&Nemos, Oxford 2011, s. 209.

¹⁴¹ Beyerlin / Marauhn, *a.y.*

¹⁴² Halil Kalabalık, *İmar Hukuku, Cilt – III*, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 2575. Ayrıca bkz. Mehmet Çakılcıoğlu, “Koruma Kavramı”, (Çevrimiçi) http://www.kentli.org/makale/meh_kor.htm, 14 Kasım 2012.

anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda, yapılan bilimsel çalışmalar uyarınca tespit edilen ve hassasiyetle korunması gerektiği belirlenen koruma alanları ile doğal ve çevresel değerlerin etkileşim-geçiş sahası da göz önünde bulundurularak sürdürülebilirliğini, mutlak korunmasını ve gelecek nesillere intikalini sağlamak amacıyla alanın büyüklüğünün gerektirdiği ölçeklerde halihazır haritalar ve mülkiyet verilerine dayalı olarak, hazırlanacak, hazırlatılacak hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan her tür ve ölçekte planlar” olarak belirtilmiştir. Anılan hükümde sözü edilen korunan alanlarda yapılacak planlar, tabiat varlıklarını koruma amaçlı planlamayı öngören planlardır.

G. Koruma Amaçlı İmar Planı

Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında belirttiği gibi, “Koruma amaçlı imar planları, yerleşim bölgeleri ve diğer yapılaşma alanlarıyla çakışan kültürel ve doğal varlıkların özel olarak korunması ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkan plan türleri olup, hızla değişen yaşam koşulları, hızlı kentleşme, nüfus artışı, sanayileşme ve teknik gelişmelerle doğal ve kültürel varlıkların yok olmadan korunması, bakım ve günümüz yaşamıyla bütünleştirilerek kullanılabilmesi amacı ile yapılmaktadır.”¹⁴³ Kanaatimizce, tabiat varlıklarının yapılaşma vb. olumsuz etkenler nedeniyle yok olmadan korunmasını sağlama gerekliliği, koruma amaçlı imar planı yapılmasının temel nedenlerinden biridir.

“Koruma amaçlı imar planı”, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin (8) numaralı alt bendinde “(Söz konusu) kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını¹⁴⁴ da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat

¹⁴³ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer); Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, (Çevrimci) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000408&content=, 14 Ocak 2014.

¹⁴⁴ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin (16) numaralı alt bendine göre, etkileşim-geçiş sahası, “korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya

varlıklarının sürdürülebilirlik¹⁴⁵ ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklılaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlar” olarak tanımlanmıştır.

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin¹⁴⁶ 3. maddesinin (ğ) bendinde, koruma amaçlı imar planı, “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen doğal sit alanları ve kentsel, arkeolojik, tarihi sit alanları ile çakışan doğal sit alanlarının büyüklüğü ve özelliğine göre, doğal ve çevresel değerlerin etkileşim-geçiş sahası¹⁴⁷ da dikkate alınarak sürdürülebilirliğini, mutlak korunmasını ve gelecek nesillere intikalini sağlamak amacıyla halihazır haritalar ve mülkiyet verilerine dayalı olarak, gerekli asgari meslek gruplarının ortak çalışması ile istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esaslarını, sağlıklılaştırma, yenilenme projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve varsa taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım

---

koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında gözönünde bulundurulması gereken alanlar”dır.

¹⁴⁵ Sürdürülebilirlik, “bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin yaşama bağlı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürebilmesi yeteneği”dir. Ö. Faruk Cebeci / Mehmet Çakılcıoğlu, “Kültürel Sürdürülebilirlik”, 17-18 Ekim 2012 tarihinde gerçekleştirilen 10. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi’nde sunulmuş bildiri, s. 2, (Çevrimiçi) <http://www.kentli.org/makale/kultur.htm>, 8 Mart 2010.

¹⁴⁶ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın çıkardığı “Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 23.03.2012, Sy. 28242.

¹⁴⁷ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (d) bendine göre, etkileşim-geçiş sahası, “korunması gerekli tabiat varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, ekolojik öneme sahip, kirlenme ve bozulmaya duyarlı alanlar ve koruma alanı dışında kalan, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri veya mutlak koruma alanını doğrudan etkileyecek bölümleri arasında kalmış, planların hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanlar” olarak nitelendirilmiştir.

esaslarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanacak, hazırlanacak hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planları” olarak nitelendirilmiştir. Tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olan bu tanım, tabiat varlıklarının özel bir türü olan doğal sit alanlarını koruma amacı doğrultusunda yapılmıştır.

21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre, bir alanda koruma amaçlı imar planı yapılabilmesi için o alanın öncelikle sit alanı olarak ilan edilmesi gerekir¹⁴⁸. “Sit”, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin (3) numaralı alt bendinde “*tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar*” olarak tanımlanmıştır.

Koruma amaçlı imar planlarının sit alanı ilan edilen alanlarda yapılması nedeniyle koruma amaçlı imar planları için “*sit alanları imar planlaması*” ifadesinin kullanılmasının önerilebileceği¹⁴⁹, öğretide dile getirilmiştir. Ayrıca, öğretide, koruma amaçlı imar planının plan hiyerarşisini gösteren dikey ayırında değil, değişik amaçlı plan türlerini gösteren yatay ayırım içerisinde yer aldığını belirten görüşe rastlamak mümkündür¹⁵⁰. Sit alanlarında koruma uygulamalarının sağlıklı bir biçimde yürütülmesi, esas olarak koruma amaçlı planlama çalışmalarının tamamlanması ve planların yürürlüğe girmesiyle mümkündür¹⁵¹.

Tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanlarına ilişkin koruma amaçlı imar planları, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda düzenlenmiştir. Doğal sit alanlarında yapılacak koruma amaçlı imar planlarının

¹⁴⁸ Kalabalık, *İmar Hukuku, Cilt – III*, s. 2714.

¹⁴⁹ Melikşah Yasin, “Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Süreci”, *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Ocak 2007, Sayı: 59, s. 3, paragraf 4, (Çevrimiçi) <http://www.e-akademi.org/makaleler/myasin-1.htm>, 28 Ocak 2010.

¹⁵⁰ Safa Erkün, *Türk İmar Hukuku’nun Ana Çizgileri*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1999, s. 21-22.

¹⁵¹ Nusret İlker Çolak, *İmar Hukuku*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2010, s. 622.

hazırlanmasına ilişkin ilkeler ise, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 5. maddesinin (a)'dan (g)'ye sıralı bentlerde düzenlenmiştir. Anılan maddenin (a) bendine göre, *“Bir alanın doğal sit alanı olarak ilanı veya statü değişikliği, bu alanda her ölçekteki plan uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim-geçiş sahası göz önünde bulundurulurken varsa çevre düzeni plan kararları ve notları, alanın sit statüsü, doğal sit ilanına dair gerekçe raporu veya biyoçeşitlilik raporu dikkate alınarak yeniden gözden geçirilir ve Bakanlıkça (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca) onaylanır.”* Anılan maddenin (b) bendine göre, *“Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, önceki uygulama imar planları da dikkate alınarak, (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge Komisyonu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları Bakanlığın (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın) uygun görüşüyle belirlenir. İlgili İdareler (Büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde büyükşehir belediyesi, belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde belediyeler, dışında il özel idareleri, il müdürlükleri ile ilgili kamu idareleri) söz konusu alanda on sekiz ay içinde koruma amaçlı nazım ve uygulama imar planlarını hazırlatıp incelenmek üzere (Çevre ve Şehircilik) il müdürlüğüne iletir. (Çevre ve Şehircilik) İl müdürlüğü tarafından inceleme raporu ile birlikte planların (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge Komisyonuna intikali sağlanır. On sekiz aylık süre içinde zorunlu nedenlerle planlar sonuçlandırılmadığı takdirde (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge Komisyonunca gerekçeli olarak bu süre üç yıla kadar uzatılabilir. Ancak; uzatılan süre içerisinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına göre hiçbir uygulama yapılamaz.”* Anılan maddenin (c) bendine göre, *“Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde ilgili bakanlıkların koruma ve kullanma esaslarına ilişkin görüşü alınır.”* Anılan maddenin (ç) bendine göre, *“Planların yargı kararları ile uygulamasının durdurulması veya iptal edilmesi halinde ilgili (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge Komisyonunca geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları mahkeme kararı gözetilerek Bakanlığın (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın) uygun görüşüyle yeniden belirlenir.”* Anılan maddenin (d) bendine göre, *“Koruma amaçlı imar planlarının varsa etkileşim-geçiş sahası ile doğal sit alanının bütününe kapsayacak şekilde veya Genel Müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nce) uygun görülen etaplar halinde, içinde bulunduğu yerleşme ile ilişkileri kurularak hazırlanması esastır. Ancak, farklı idari sınırlarda kalan alanların planları, varsa üst ölçekli plan kararlarına uymak ve plan birlikteliğini*

sağlamak koşuluyla yaptırılabilir.” Anılan maddenin (e) bendine göre, “Bakanlar Kurulu kararı ile yapı yasağı getirilen alanlar içerisinde Genel Müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nce) tespit edilecek alanı kapsayacak şekilde yapı yasağına ilişkin imar planları yapılabilir.” Anılan maddenin (f) bendine göre, “Koruma amaçlı imar planlarındaki kullanım kararlarının ve yapılaşma koşullarının, alanda tabiat varlıklarına ilişkin varsa biyoçeşitlilik gibi araştırmalar doğrultusunda belirlenmesi esastır.” Anılan maddenin (g) bendine göre, “Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları içerisinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 8 inci maddesinin tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunların koruma alanlarının tespit ve tescili dışında kalan yetkileri düzenleyen hükümleri ile aynı Kanunun 17 nci maddesinin (a) bendi hükümleri uygulanmaz.”

H. Çevre

Çevre, canlıların yaşamasını ve gelişmesini sağlayan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin (etkenlerin) bütünüdür¹⁵². Genel olarak çevre, insan sağlığını ve güvenliğini; flora, fauna, toprak, hava, su ve iklim gibi doğal oluşumları; tarihi anıtları ve insan ürünü olan yapıları ya da tüm bu öğeler arasındaki ilişkileri içermektedir¹⁵³. Toplumun ortak malı olan çevre, bize atalarımızdan miras kalmamıştır; ancak, gelecekte ödünç alınmıştır¹⁵⁴.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 2. maddesine göre “çevre”, “canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam” olarak tanımlanmıştır. Sağlıklı, yeterli ve dengeli bir çevre, yaşamı sürdürebilmenin zorunlu bir koşuludur¹⁵⁵.

Sağlıklı, düzenli ve dengeli bir çevrede sağlıklı insan yaşamı ve tabiat varlıklarının sürekliliği mümkündür. Danıştay Altıncı Dairesi’nin 13.05.1997 tarihli kararında

¹⁵² Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 41.

¹⁵³ Güney Dinç, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Çevre ve İnsan*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 143, Ankara 2008, s. 5.

¹⁵⁴ Şeref Ertuş, *Çevre Hukuku*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 78, İzmir 1997, s. 5.

¹⁵⁵ E. Yasemin Özdek, *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 249, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1993, s. 2.

belirtildiği gibi, “Çevre, doğal ve yapay unsurları içinde barındıran ve her türlü insan faaliyetinin yer aldığı belirli dengelerle varlığını sürdürmektedir. Sistemi oluşturan denge unsurlarının yitilmesi halinde çevrede meydana gelecek bozulmaların canlılar üzerinde yıkıcı etkilere yol açacağı ve çevre kirliliğini oluşturacağı tabiidir. Canlı yaşamın en önemlisi olan insan yaşamının sağlıklı, dengeli, bozulmamış bir çevrede sürdürülmesi esastır. İnsan yaşamının korunması bir öncelik olduğuna göre insanın doğal yaşam temelini koruması ve geliştirilmesi gerekmekte ve çevrenin korunması insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olmaktadır.”¹⁵⁶

1. Çevre Hakkı

1960’ların sonlarından itibaren, doğal kaynakların gereksiz yere harcanmasına, çevrenin kirlenmesine ve tahrip edilmesine karşı çıkan çevresel hareketle eşzamanlı olarak, uluslararası alanda “çevre hakkı”ndan söz edilmeye başlandı¹⁵⁷. Çevre hakkında hak ve ödev birliktedir¹⁵⁸. Bireyin çevrenin korunması yönünden hem bir hakkı, hem de bir ödevi vardır¹⁵⁹.

1982 Anayasası’nın “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” başlıklı 56. maddesinin ilk iki cümlesinde¹⁶⁰, çevre hakkı ve çevrenin korunması ödevi düzenlenmiştir. Anılan maddenin gerekçesinde, vatandaşın korunmuş çevre koşullarında beden ve ruh sağlığı içinde yaşamını sürdürmesini sağlamanın devletin ödevi olduğu, devletin hem kirlenmenin önlenmesi hem de doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi, ağaçlandırılması için gereken önlemleri alması gerektiği

¹⁵⁶ Danıştay 6. Dairesi’nin 13.05.1997 tarihli ve E. 1996/5477, K. 1997/2312 sayılı kararı, *Kazancı İçtihat Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) [#fm](http://66.221.165.113/cgi-bin/highlt/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-1996-5477.htm&query=13.5.1997, 6. Daire, E. 1996/5477), 25 Nisan 2014.

¹⁵⁷ Özdek, a.g.e., s. 1.

¹⁵⁸ Nükhet Yılmaz Turgut, *Çevre Politikası ve Hukuku*, İmaj Yayınevi, Ankara 2009, s. 89.

¹⁵⁹ A.y.

¹⁶⁰ 1982 Anayasası’nın 56. maddesinin ilk iki cümlesi şöyledir: “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.”

belirtilmiştir¹⁶¹. Ayrıca, çevreyi koruyan mevzuat kadar eğitimin ve devlet denetiminin de gerekli olduğu, anılan maddenin gerekçesinde dile getirilmiştir¹⁶².

“Estetik güzellik” ve “uyum” gibi soyut kavramlar yerine; hukukun ölçütü olabilecek “sağlıklı çevre”, “ekolojik açıdan dengeli çevre”, “çevre kirliliğinin önlenmesi”, “çevrenin geliştirilmesi ya da iyileştirilmesi”, “eski haline döndürme” ve “güvenli çevre” gibi daha somut kavramlar, çevre hakkının konusu kapsamına girmektedir¹⁶³.

2. Çevrenin Korunması

Genellikle, uluslararası çevre hukukunun, kendisi için değil, fakat insanlar için insan sağlığı, ekonomi, dinlence ve benzeri için öneminden, değerinden dolayı çevrenin korunmasına odaklanan, insanı merkez alan bir yönü vardır¹⁶⁴. Günümüzde, çevrenin korunmasına odaklı ve insan yaşamını önemseyen bir uluslararası çevre hukuku anlayışıyla karşı karşıyayız. Çevre sorunları, merkezinde insanın yer aldığı tüm canlı ve cansız doğa ile ilintilidir¹⁶⁵.

Mustafa Kemal Atatürk’ün de işaret ettiği gibi, sağlıklı yaşam sağlıklı çevre ile mümkün olduğundan¹⁶⁶ çevrenin korunması şarttır. Çevrenin korunması, ekolojik dengenin korunması; havada, suda ve toprakta kirliliğin ve bozulmaların önlenmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan çalışmaların bütünüdür¹⁶⁷. Henke’ye göre, çevrenin korunması, “doğal” ve “insan tarafından biçimlendirilen” çevreyi medeni

¹⁶¹ Mehmet Akad / Abdullah Dinçkol, *1982 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Kararları*, Der Yayınları, İstanbul 2007, s. 388-389.

¹⁶² Abdullah Sezer, *1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve İlgili Mevzuat*, Beta Yayınevi, İstanbul 2004, s. 165.

¹⁶³ Keleş / Ertan, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁶⁴ Daniel Bodansky / Jutta Brunnée / Ellen Hey (eds.), *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 15.

¹⁶⁵ Nuri Erişgin, *Çevre Kirlitenin Hukuksal Sorumluluğunda İliyet Bağı*, İmaj Yayınevi, Ankara 2005, s. 1.

¹⁶⁶ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *2011 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara 2012, s. 3,

(Çevrimiçi) <http://www.csb.gov.tr/gm/dosyalar/belgeler/belge557/csb2011idarefaaliyetraporu.pdf>, 22 Ekim 2013.

¹⁶⁷ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Yenilenmiş 9. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, s. 233.

yaşamın ve uygarlığın zararlı etkilerinden korumak için alınan önlemlerin tümüdür¹⁶⁸.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesinde çevre korunması, "çevresel değerlerin ve ekolojik dengenin tahribini, bozulmasını ve yok olmasını önlemeye, mevcut bozulmaları gidermeye, çevreyi iyileştirmeye ve geliştirmeye, çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların bütünü" olarak tanımlanmıştır. İnsan olmadan diğer canlıların ve çevrenin varlığını sürdürmesi mümkündür; ancak, doğal ve yapay çevre olmadan insanın varlığını sürdürmesi mümkün değildir¹⁶⁹.

Ekolojik durumun kötüleşmesi, doğanın dengesinin bozulması, doğal kaynakların tükenmesi, doğal çevrenin kirlenmesi, doğa ve insan arasındaki doğal bağlantının yitilmesi, estetik değerlerin yok olması, bireylerin yaşamının ve sağlığının zarar görmesi, gelecek kuşakların yaşam koşullarının kötüleşmesi, biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi vb. olumsuzlukları gidermek için çevrenin ulusal ve uluslararası düzeyde korunması gerekmektedir¹⁷⁰.

İdarenin takdir yetkisine dayanarak yapacağı işlemler, "çevrenin korunması" ilkesi ile sınırlıdır¹⁷¹. Su kaynaklarını kullanarak hidroelektrik santral yapım kararı alınırken, santralin çevreye etkisinin gözetilmesinin kaçınılmaz olduğuna dikkat çeken Danıştay Onuncu Dairesi'nin 05.07.2005 tarihli kararına göre, "İdarenin kamu hizmeti gereklerini saptama, tesis kurma konusundaki takdir yetkisi, çevre sağlığını koruyucu önlemleri alma zorunluluğu ile kısıtlıdır."¹⁷²

Çevre düzeni planı¹⁷³ sınırları içerisinde kalan alanlarda doğal çevre değerlerinin korunması esastır¹⁷⁴. Doğal değerler, çevre düzeni planında niteliği korunacak

¹⁶⁸ Yener Ünver / Ayşe Nuhoğlu, *Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul 1999, s. 10.

¹⁶⁹ Ünlü (haz.), *Yerel Yönetim ...*, s. 5.

¹⁷⁰ Handan Yokuş Sevtik, *Çevre Hukuku, Doğal Çevrenin Korunması*, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 351.

¹⁷¹ Cemil Kaya, *İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi*, 2. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2014, s. 157.

¹⁷² Danıştay 10. Dairesi'nin 05.07.2005 tarihli ve E. 2002/2180, K. 2005/3958 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 36, Sayı: 111, Ankara 2006, s. 307, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/111.pdf>, 30 Nisan 2014.

¹⁷³ 03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 5. maddesine göre çevre düzeni planı, "ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi

alanlardan biridir¹⁷⁵. Doğal çevrenin korunması çerçevesinde tabiat varlıklarının korunması, çevre düzeni planlarıyla mümkündür.

İ. Çevresel (Ekolojik¹⁷⁶) Etki Değerlendirmesi

Anayasa Mahkemesi'nin 15.01.2009 tarihli ve E. 2006/99, K. 2009/9 sayılı kararında belirtildiği gibi, günümüzde çevrenin kirlendikten veya bozulduktan sonra eski durumuna getirilmesinin çok külfetli olması, hatta kimi durumlarda olanaksız bulunması nedeniyle, kirlenen çevreyi temizleme veya bozulan çevreyi onarma yerine, olumsuz etkileri baştan önlemenin yöntemleri aranmaktadır¹⁷⁷. Anılan karara göre, kalkınma ve ekonomik gelişme için yapılacak yatırımların ve faaliyetlerin doğayı bozmadan ve çevreyi kirletmeden gerçekleştirilmesinde kullanılan yöntemlerden birisi olan çevresel etki değerlendirme (ÇED) ile korunmaya çalışılan temel unsur, çevre ve bu çevre içerisindeki varlıklardır¹⁷⁸.

"Hava, su, toprak ve diğer doğal kaynakların kullanımı ile ilgili olarak plânlanan bir faaliyetin veya işletmenin, daha projelendirme aşamasındayken, çevrede yol açabileceği tüm etkilerin önceden belirlenerek, çevreye zarar vermeyecek, çevrenin niteliğini koruyacak şekilde faaliyete geçmesini sağlamak amacıyla, gerekli

kullanılması kararlarını belirleyen plandır." Çevre düzeni planının daha ayrıntılı ve kapsamlı tanımı, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (10) numaralı bendinde şöyledir: "Çevre Düzeni Planı: Konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel-kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma-kullanma dengesini sağlayan ve arazi kullanım kararlarını belirleyen yönetsel, mekansal ve işlevsel bütünlük gösteren sınırlar içinde, varsa bölge planı kararlarına uygun olarak yapılan, idareler arası koordinasyon esaslarını belirleyen, 1/25000, 1:50000, 1:100000, veya 1:200000 ölçekte hazırlanan, plan notları ve raporuyla bir bütün olan plandır." Dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın çıkardığı "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik" (R.G., T. 02.11.1985, Sy. 18916, Mükerrer), günümüzde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı "Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik" olarak anılmaktadır.

¹⁷⁴ Hidayet Mat / Yılmaz Yangın / Nurdoğan Ünal, *Yeni Belediye Kanunu Çerçevesinde Kentsel Dönüşüm İmar Uygulamaları ve 2B Arazi Satışları*, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara 2013, s. 106.

¹⁷⁵ Ferruh Yıldız, *İmar Bilgisi, Planlama - Uygulama - Mevzuat*, Geliştirilmiş 6. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 109.

¹⁷⁶ "Ekoloji", canlılarla çevrelerini ve bu iki varlığa ait öğelerin karşılıklı etkileşim ve ilişkilerini araştıran ve canlıların yaşam temellerini, dolayısıyla doğayı korumanın ilkelerini öğreten bir bilim dalıdır. "Ekolojik" kelimesi ise, "canlılarla, çevreleri arasındaki karşılıklı etkileşim ve ilişkilerle ilgili" anlamına gelmektedir. Çepel, *Çevre Koruma* ..., s. 64-65.

¹⁷⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 15.01.2009 tarihli ve E. 2006/99, K. 2009/9 sayılı kararı, *Legalbank Elektronik Hukuk Bankası*, (Çevrimiçi) <http://legalbank.net/belge/aym-e-2006-99-k-2009-9-t-15-01-2009-cevre-kanunu-uyarinca-faaliyetlerin-durdurulmasi/562775/dogal%20sitler>, 27 Eylül 2013.

¹⁷⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 15.01.2009 tarihli ve E. 2006/99, K. 2009/9 sayılı kararı için ayrıca bkz. *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=2722&content=, 27 Eylül 2013.

önlemlerin peşinen alınabilmesi için yapılan inceleme ve uygulamalar” çevresel etki değerlendirmesini ifade etmektedir¹⁷⁹.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesine göre, çevresel etki değerlendirmesi, “gerçekleştirilmesi plânlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmalar” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nde¹⁸⁰ de aynen yer almaktadır.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin¹⁸¹ 4. maddesinin (g) bendinde ÇED anlamında kullanılan “ekolojik etki değerlendirme”, “gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin ve projelerin ekosistemlere olabilecek etkilerinin belirlenmesi, olumsuz yöndeki etkilerinin önlenmesi ya da ekosistemlerin kendisine ve işleyişine zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin tespit edilmesi” olarak nitelendirilmiştir.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin¹⁸² 4. maddesinin (ğ) bendinde, sulak alanlar bakımından ÇED'e ek olarak hazırlanan “ekosistem değerlendirme raporu”¹⁸³, “Ramsar alanı ve ulusal öneme (önemi) haiz olan sulak alanlarda, sulak alanın ekolojik karakterini katı, sıvı ve gaz atıklar ile olumsuz olarak etkilemesi muhtemel (olası) veya sulak alanın peyzaj değerine zarar verebilecek faaliyetlerin, sulak alana olan potansiyel etkisinin ortaya konduğu ve alınması gereken önleyici ya

¹⁷⁹ Çepel, Çevre Koruma ..., s. 48.

¹⁸⁰ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 03.10.2013, Sy. 28784.

¹⁸¹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

¹⁸² Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 04.04.2014, Sy. 28962.

¹⁸³ Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı bünyesinde yer alan Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü'nün planladığı İstanbul Bölgesi 3. Havalimanı projesi için bir limited şirketin hazırladığı Nisan 2013 tarihli Nihai ÇED Raporu'na ek olarak, proje alanının ekosistem yapısının ve türlerinin değerlendirilmesi için bölge ile ilgili “ekosistem değerlendirme raporu” hazırlanmıştır. T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü, İstanbul Bölgesi 3. Havalimanı Nihai ÇED Raporu, Nisan 2013, Ankara 2013, s. 167, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nihai_ced_istanbul.pdf, 21 Nisan 2014.

da telafi edici (giderici) tedbirlerin tatat edildiği (sayıldığı), usul ve esasları Bakanlık (Orman ve Su İşleri Bakanlığı) tarafından belirlenen ve bunların faaliyet sahibi tarafından taahhüt edildiği belge” olarak belirtilmiştir.

Gerçekleştirilmesi planlanan projenin çevresel etki değerlendirmesinin yapılması için başvuru ile başlayan ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından kararın verilmesi ile sona eren ÇED sürecinde¹⁸⁴ planlanan bir faaliyetin çevresel etkilerinin faaliyet uygulamaya geçirilmeden önce öngörülerek önlenmesi sayesinde, çevresel varlıkların erken bir aşamada korunması¹⁸⁵ mümkündür. Sürekli ve dengeli kalkınmanın aracı olan ÇED öngörücü, önleyici, disiplinler arası ve teknik bir araçtır¹⁸⁶.

Doğal çevrenin geleceğini güvence altına almak için yapılan inceleme ve araştırma olarak görülen, toplumun ortak malı olan doğal kaynaklardan sürekli olarak yararlanmayı düzenleyen ve çevreye zarar vermeyecek işletme etkinliğini planlayan ÇED, çevre sorunlarının ortaya çıkmadan yok edilmesine yönelik bir ön çalışmadır¹⁸⁷. Çok güçlü bir planlama aracı olarak iyi kullanıldığı zaman karar yetkisine sahip olanların ülkeleri yararına çok daha etkili kararlar alabilmelerini sağlayabilen ÇED, gelişmeyi engelleyen veya geciktiren değil; kalkınmanın insan, toplum, çevre ve ekonomi açısından geniş zaman bakış açıları içinde en sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi amacıyla ortaya konmuş bir yaklaşımdır¹⁸⁸.

26.04.2006 tarihli ve 5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 7. maddesiyle değiştirilen 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesinin 3. fıkrası uyarınca ÇED kapsamı dışında tutulan “petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama” faaliyetlerinin biyolojik çeşitlilik üzerinde ya da doğada değişiklikler meydana getirebileceği, bu değişikliklerin uzun dönemli etkilerinin olabileceği, bu nedenle çevre için riskler taşıdığı açık olduğundan mevcut risklerin ortadan

¹⁸⁴ Çevresel etki değerlendirmesi süreci, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (i) bendinde yukarıda belirtildiği gibi tanımlanmıştır.

¹⁸⁵ Abdurrahman Saygılı, *Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi*, İmaj Yayınevi, Ankara 2007, s. 313-314.

¹⁸⁶ Keleş / Ertan, *a.g.e.*, s. 110-114.

¹⁸⁷ Necmettin Çepel, *Ekoloji, Doğal Yaşam Dünyaları ve İnsan*, Palme Yayınları: 367, Ankara 2006, s. 164.

¹⁸⁸ Orhan Uslu, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yaklaşımı, Tarihçesi ve Tanımı”, içinde: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, *Çevre Üzerine...*, TÇSV Yayını, Ankara 1991, s. 161.

kaldırılabilmesi ve önlenmesi için ÇED'in öngörülmesini Anayasa'da devlete verilen çevrenin korunması yükümlülüğünün bir gereği olarak değerlendiren Anayasa Mahkemesi, "petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama" faaliyetlerinin ÇED kapsamı dışında tutan yasal düzenlemeyi çevre hakkını ve çevrenin korunması ödevini düzenleyen Anayasa'nın 56. maddesine aykırı bularak iptal etmiştir¹⁸⁹.

Çevresel etki değerlendirmesinin ne amaçla yapıldığı, Çevre Kanunu'nda yer alan ÇED tanımında ve ÇED ile ilgili Danıştay kararlarında belirtilmiştir. Danıştay Ondördüncü Dairesi'nin 15.02.2012 tarihli ve E. 2011/15596 ve K. 2012/965 sayılı kararına göre çevresel etki değerlendirmesi, "gerçekleştirilmesi planlanan projenin, çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesi, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin belirlenerek değerlendirilmesi" amacıyla yapılmaktadır¹⁹⁰.

Çevresel etki değerlendirmesinin amacı, gerçekleştirilmesi planlanan bir faaliyet öncesinde bu faaliyetin çevreye olası etkilerini ortaya çıkararak çevre kirlenmesinin engellenmesi için önlemler almak ve alternatifler (seçenekler) belirlemek, böylece faaliyetin çevresel etkilerini kabul edilebilir bir sınıra çekmek, eğer kabul edilebilir bir sınıra çekme olanağı bulunmuyorsa yatırımın engellenerek çevrenin kirlenmesini önlemektir¹⁹¹.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun¹⁹² 10. maddesinin 1. fıkrasına göre, "Gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu"¹⁹³

¹⁸⁹ Anayasa Mahkemesi'nin 15.01.2009 tarihli ve E. 2006/99, K. 2009/9 sayılı kararı, R.G., T. 08.07.2009, Sy. 27282.

¹⁹⁰ Danıştay 14. Dairesi'nin 15.02.2012 tarihli ve E. 2011/15596, K. 2012/965 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 131, Ankara, s. 275, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/131.pdf>, 29 Ağustos 2013.

¹⁹¹ Keleş / Ertan, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁹² 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı "Çevre Kanunu", (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>, 4 Mayıs 2014.

¹⁹³ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (e) bendine göre, çevresel etki değerlendirmesi raporu, "(Anılan Yönetmeliğe) EK-1'de (Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi'nde) yer alan veya Bakanlıkça (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca) 'Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir' kararı verilen bir proje için belirlenen özel formata göre hazırlanacak rapor"dur.

veya proje tanıtım dosyası¹⁹⁴ hazırlamakla yükümlüdürler.” Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı¹⁹⁵ veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı¹⁹⁶ alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez.” ÇED süreci sonucunda bir termik enerji santrali kurulmasına karar veren idarenin bunun çevreye vereceği zararları da hesap edip bu kararı verdiği için söz konusu kararındaki takdir yetkisinin idari yargı yerleri tarafından denetlenemeyeceği söylemi¹⁹⁷, kanaatimizce, hukuk devleti ilkesine ve tabiat varlıklarının korunması gerekliliğine aykırı bir yaklaşımdır.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesinin son fıkrasına göre, “Çevresel Etki Değerlendirmesine tâbi projeler ve Stratejik Çevresel Değerlendirmeye¹⁹⁸ tâbi plân ve programlar ve konuya ilişkin usûl ve esaslar Bakanlıkça (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca) çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.”¹⁹⁹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesine dayanarak çıkardığı Çevresel Etki

¹⁹⁴ 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesine göre, proje tanıtım dosyası, “gerçekleşmesi plânlanan projenin yerini, özelliklerini, olası olumsuz etkileri ve öngörülen önlemleri içeren, projeyi genel boyutları ile tanıtan bilgi ve belgeleri içeren dosya”dır. Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (t) bendine göre, proje tanıtım dosyası, “Seçme Eleme Kriterlerine tabi projelere ÇED uygulanmasının gerekli olup olmadığının belirlenmesi amacıyla hazırlanan dosya”dır.

¹⁹⁵ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (h) bendine göre, çevresel etki değerlendirme olumlu kararı, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında (gerçekleştirilmesi planlanan yatırım/proje için verilecek özel formatın kapsamını belirlemek ve hazırlanan ÇED Raporunu inceleyip değerlendirmek üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından kurulan) Komisyon tarafından yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki muhtemel (olası) olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun saptanması üzerine projenin gerçekleşmesinde çevre açısından sakınca görülmediğini belirten Bakanlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın) kararı”dır.

¹⁹⁶ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (g) bendine göre, çevresel etki değerlendirme gerekli değildir kararı, “Seçme Eleme Kriterlerine tabi projelerin çevresel etkilerinin incelenerek, önemli çevresel etkilerinin olmadığı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasına gerek bulunmadığını belirten Bakanlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın) kararı”dır.

¹⁹⁷ Kemal Gözler, *İdare Hukuku, Cilt I, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş İkinci Baskı*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2009, s. 975, dipnot 935.

¹⁹⁸ 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesine göre, stratejik çevresel değerlendirme, “onaya tâbi plân ya da program onayından önce plânlama veya programlama sürecinin başlangıcından itibaren, çevresel değerlerin plân ve programa entegre edilmesini sağlamak, plân ya da programın olası çevresel etkilerini en aza indirmek ve karar vericilere yardımcı olmak üzere katılımcı bir yaklaşımla sürdürülen ve yazılı bir raporu da içeren çevresel değerlendirme çalışmaları”dır.

¹⁹⁹ 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı “Çevre Kanunu”, (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf>, 4 Mayıs 2014.

Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin "*Kanuni kapsam dışı projeler*"²⁰⁰ başlıklı geçici 2. maddesine göre, "*23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup; 29/5/2013 tarihi itibarıyla planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler*"²⁰¹ ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır."²⁰² Örneğin; İstanbul'da yapılması planlanan 3. Köprü gibi çevresel etkileri son derece geniş ve önemli bir proje, bu projeyle ilgili yapı ve tesisler ile birlikte, 1997 yılından önce kamu yatırım programına alınmış olması gerekçesi ile ÇED süreci kapsamı dışında bırakılmaktadır²⁰³. Kanaatimizce, Türkiye'nin en fazla nüfus yoğunluğuna sahip şehri olan İstanbul'da yapılması planlanan ve "*etki alanı*"²⁰⁴ geniş olan bir projenin ilgili kanunla ve yönetmelikle ÇED kapsamı dışında tutulması, 1982 Anayasası'nda güvence altına alınan sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkına ve tabiat varlıklarının korunması gerekliliği ilkesine aykırıdır.

Danıştay'a göre, ÇED sürecinde verilen kararların iptali istemiyle açılacak idari davalarda idari yargı yerleri tarafından yapılacak bilirkişi seçiminde "*usul ekonomisi*" ve "*adil yargılanma*" ilkelerinin uygulanması önem taşımaktadır.

²⁰⁰ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin "*Kanuni kapsam dışı projeler*" başlıklı geçici 2. maddesine benzer hüküm, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda yer almaktadır. 2872 sayılı Çevre Kanunu'na 21.05.2013 tarihli ve 6486 sayılı Kanun'un 12. maddesiyle eklenen geçici 3. maddesi şöyledir: "*23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih (29.05.2013) itibarıyla planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.*" 21.05.2013 tarihli ve 6486 sayılı "*Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*" için bkz. R.G., T. 29.05.2013, Sy. 28661; (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130529.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130529.htm>, 4 Mayıs 2014.

²⁰¹ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin "*Diğer kapsam dışı projeler*" başlıklı geçici 3. maddesi şöyledir: "*Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ilk yayım tarihi olan 7/2/1993 tarihinden önce üretime ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projeler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.*"

²⁰² Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı "*Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği*" için bkz. R.G., T. 03.10.2013, Sy. 28784; (Çevrimiçi) [http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18916&MevzuatIliski=0&sourceXm1Search=çevresel etki](http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18916&MevzuatIliski=0&sourceXm1Search=çevresel%20etki), 4 Mayıs 2014.

²⁰³ Ömer Aykul, "*İstanbul'da Yapılması Planlanan Projeler ve Ulusal Mevzuat*", içinde: Nuran Zeren Güler / Özgül Erdemli Mutlu / Esra Yazıcı Gökmen (ed.), *İstanbul'un Geleceğini Etkileyecek Üç Proje, 3. Köprü - 3. Havalimanı - Kanal İstanbul, TEMA Vakfı Uzman Görüşleri*, TEMA Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 123, (Çevrimiçi) <http://tema.org.tr/folders/14966/categorial1docs/1244/BUYUKPROJELER20032014data.pdf>, 26 Mart 2014.

²⁰⁴ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (m) bendine göre, etki alanı, "*gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin işletme öncesi, işletilmesi ve işletme sonrasında etkilediği alan*"dır.

Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü tarafından ilgili hidroelektrik santrali (HES) projesi için düzenlenen “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararının iptali istemiyle açılan idari davada görevli ve yetkili idare mahkemesinin iptal kararını bozan Danıştay Ondördüncü Dairesi'nin 15.02.2012 tarihli ve E. 2011/15596 ve K. 2012/965 sayılı kararına göre, “ÇED süreci sonunda verilecek kararların yargısal denetimi yapılırken, seçilecek bilirkişiler arasında bir çevre mühendisinin bulunması, diğer bilirkişilerin ise projenin bulunduğu çevrenin özelliklerine göre ve Nihai ÇED Raporunu hazırlayan kişilerin uzmanlık alanları da dikkate alınmak suretiyle seçilmesi gerekmektedir. Nihai ÇED raporunda onlarca uzmanın imzası bulunabildiğinden, birebir aynı sayıda ve aynı uzmanlık alanında olmasa dahi, yargılama usulü kurallarının elverdiği ölçüde, usul ekonomisi de gözetilerek bir denge kurulması, seçilecek bilirkişilerin projenin bulunduğu alana ve projeye yapılan itirazlara göre, değerlendirilmesi zorunlu olan ana konu başlıkları bakımından yeterli uzmanlığa sahip olması, tarafları tatmin edici ve adil bir yargılama yapılması açısından bir gerekliliktir.”²⁰⁵

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılan “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği”²⁰⁶ uyarınca, “çevresel etkilere karşı biyolojik, fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikli özellikleri ile duyarlı olan veya mevcut kirlilik yükü çevre ve halk sağlığını bozucu düzeylere ulaştığı belirlenen yörelerle, ülkemiz mevzuatı ve taraf olunan uluslararası sözleşmeler uyarınca korunması gerekli görülen alanlar” olarak ifade edilen “duyarlı yöreler”de anılan Yönetmelik kapsamında yürütülecek projeler için ilgili özel koruma mevzuatı hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. Anılan Yönetmeliğin Ek-5'ine göre; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, yaban hayatı koruma sahaları ve yaban hayvanı yerleştirme alanları, tabiat varlıklarının yer aldıkları alanlar, doğal sit alanları, su ürünleri istihsal (üretim) ve üreme sahaları, özel çevre koruma bölgeleri, İstanbul Boğaziçi alanı, orman alanları, kıyılar, sulak alanlar, su havzaları, tarım alanları vb. korunması gerekli alanlar, duyarlı yörelere örnektir.

²⁰⁵ Danıştay 14. Dairesi'nin 15.02.2012 tarihli ve E. 2011/15596, K. 2012/965 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 131, Ankara, s. 275, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/131.pdf>, 29 Ağustos 2013.

²⁰⁶ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 03.10.2013, Sy. 28784.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin ÇED'i öngören “Etki Değerlendirmesi ve Olumsuz Etkilerin En Aza İndirilmesi” başlıklı 14. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre, sözleşmeye taraf olanların her biri, mümkün olduğu ölçüde ve uygun biçimde, “biyolojik çeşitlilik için önemli olumsuz etkiler doğurabilecek mevcut proje önerilerinin, bu olumsuz etkileri engellemeye veya en aza indirmeye yönelik bir çevresel etki değerlendirmesine tabi tutulmasını öngören uygun işleyişleri yürürlüğe koyacak ve elverdiğince halkın da bu işleyişlere katılmasını sağlayacaktır.”²⁰⁷ Bu çerçevede, biyolojik çeşitliliğe zarar verebilecek proje önerilerinde halkın katılımının sağlandığı ÇED süreci gereklidir.

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Türkiye hakkında hazırlanan 2012 Yılı İlerleme Raporu'nda yer alan yirmi yedinci sıradaki “Çevre ve İklim Değişikliği” başlıklı fasılda, Türkiye’de çok sayıda büyük hidroelektrik santralının yapımına yönelik planlar için stratejik çevresel değerlendirme veya uygun ÇED çalışmalarının yapılmadığı belirtilmiştir²⁰⁸. Avrupa ülkelerinde genel olarak sağlık etki değerlendirmesi ve halk sağlığı değerlendirmesi, ÇED ile birlikte yasal olarak korunmaktadır²⁰⁹.

İsveç çevre hukukunda, İsveç Çevre Kanunu'nun 18. maddesine göre; çevre, insan sağlığı veya arazi kullanımı, su ve öteki kaynaklara önemli etkileri olabilecek yapı izinleri için ÇED yapılması gerekir²¹⁰.

J. Biyolojik Çeşitlilik

“İnsan Çevresi Üzerine” 1972 tarihli Stockholm Konferansı'ndan önce özellikle yaban hayatı veya biyolojik çeşitlilik ile ilgili hiçbir ilkenin uluslararası teamül, örf

²⁰⁷ “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi”, R.G., T. 27.12.1996, Sy. 22860, s. 20, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22860.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22860.pdf>, 22 Nisan 2014.

²⁰⁸ Avrupa Komisyonu, Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim, Denişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013, {COM(2012) 600} ekindeki Komisyon Çalışma Dokümanı, Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel 10 Ekim 2012, SWD (2012) 336, s. 82, (Çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf, 23 Ekim 2013.

²⁰⁹ Gülseven Ubay Tönük / Havva Gömeç, “Ülkemizdeki Yapılan ÇED Projelerinin Sektör ve İl Bazında Analizi”, içinde: Çiğdem Yangın ve diğerleri (ed.), Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu'08 Bildiriler Kitabı, 2-6 Kasım 2008, İstanbul Büyükşehir Belediyesi&İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul 2008, s. 386.

²¹⁰ Müslüm Akıncı, İsveç İdare Hukuku, Förvaltning i offentlighetens ljus, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s. 265, dipnot 86.

ve âdet hukukunda açık bir şekilde var olduğunu söylemek mümkün değildir²¹¹. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası bir sözleşme olan 5 Haziran 1992 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin²¹² 2. maddesine göre, "*diğerlerinin yanı sıra kara, deniz ve diğer su ekosistemleri ile bu ekosistemlerin bir parçası olduğu ekolojik kompleksler de dahil olmak üzere tüm kaynaklardan canlı organizmalar arasındaki farklılaşma*" anlamına gelen biyolojik çeşitlilik, "*türlerin kendi içindeki ve türler arasındaki çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği*" de içermektedir. 5 Haziran 1992 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde yer alan "*biyolojik çeşitlilik*" tanımına göre ekosistem, tür, nüfus ve genetik olmak üzere en az dört aşamada kullanılır biçimde biyolojik çeşitlilik²¹³ tanımlanabilir²¹⁴. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Biyogüvenlik Protokolü, özellikle, salt korumadan sürekli kullanıma doğru kaymaktadır²¹⁵.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesinde, biyolojik çeşitlilik, "*ekosistemlerin, türlerin, genlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin tamamı*" olarak tanımlanmıştır. Anılan Kanun'un çevrenin korunmasını düzenleyen 9. maddesinin (a) bendine göre, "*Doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunması esastır. Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak belirlenir.*" Kanaatimizce, doğal çevrenin korunması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve katılımcı demokrasinin sağlanması ile mümkündür.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (ç) bendine göre, biyolojik çeşitlilik, "*ekosistemlerin, türlerin, genlerin çeşitliliği ve bunların birbiriyle olan ilişkileri ve bunların*

²¹¹ Patricia Birnie / Alan Boyle / Catherine Redgwell, *International Law and the Environment*, Third Edition, Oxford University Press, Oxford/New York 2009, s. 602.

²¹² 5-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Rio de Janeiro'da imzaya açılan, Türkiye tarafından 29.08.1996 tarihli ve 4177 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunan ve Türkiye'de 14 Mayıs 1997 tarihinde yürürlüğe giren "*Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*" için bkz. R.G., T. 27.12.1996, Sy. 22860.

²¹³ Biyolojik çeşitlilik: "*Bir ekosistemdeki canlılar arasında görülen çeşitlilik; bir ekosistemin canlı türler bakımından zenginliği; bir yaşam mekânında hem tür, hem de aynı türe ait genetik bakımdan çeşitlilik.*" Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 26.

²¹⁴ James Rasband / James Salzman / Mark Squillace, *Natural Resources Law and Policy*, Second Edition, Thomson Reuters/Foundation Press, New York 2009, s. 322.

²¹⁵ Beyerlin / Marauhn, *a.y.*

değişkenliği” demektir. Bu tanımda, Çevre Kanunu’nda yer alan tanımdan farklı olarak, biyolojik çeşitliliği oluşturan unsurların *değişkenliği* de vurgulanmıştır.

Genel olarak biyolojik çeşitliliğin korunması, bir ülkenin ekonomisinde ve ekolojisinde son derece önemli rolleri olan doğal kaynakların korunmasıdır²¹⁶. Biyolojik çeşitliliğin korunması; üye ülkelerde ve tüm Avrupa’da tehlikede bulunan, endemik, nadir bulunan yabancı floranın ve faunanın korunması; zarar görmüş, nadiren görülen floranın ve faunanın ticaretinin Avrupa dışındaki ülkelerde yasaklanarak korunması Avrupa Birliği’nin doğa koruma politikasının temel amaçlarıdır²¹⁷.

K. Tespit, Tescil ve İlan

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin²¹⁸ 4. maddesinin (cc) bendine göre, “*tespit*”, tabiat varlıklarında, doğal sit alanlarında ve özel çevre koruma bölgelerinde, anılan Yönetmelik’te belirtilen usuller, esaslar ve kriterler doğrultusunda yapılan ve belgelendirilen teknik çalışmadır. Anılan maddenin (bb) bendine göre, tescil, “*yapı yasağı önerilen doğal sit alanı, özel çevre koruma bölgesi, Ramsar alanı, milli park, orman alanı dışında yer alan; tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanlarının Bakanlar Kurulu kararı ile yapı yasağı önerilmeyen doğal sit alanı, tabiat varlığı, orman alanı dışında yer alan sulak alanların Bakan (Çevre ve Şehircilik Bakanı) onayı ile belirlenmesi, bu alanların kadastral parsellere işlenmesi ve tapu siciline şerh konulması*”dır.

Tabiat varlıklarının tespit ve tescil edilmelerinin nedeni, tabiat varlıklarının gelecek kuşaklara özgün olarak aktarılmasını sağlama gereğinden kaynaklanmaktadır. Bu hususu kararında dile getiren Danıştay’a göre, “*Korunması gerekli ... tabiat varlıklarının tespit ve tescil edilmelerinde temel amaç bu varlıkların çeşitli*

²¹⁶ Necmettin Çepel, *Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri*, 3. Basım, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2008, s. 82.

²¹⁷ Yusuf Güneş / Aynur Aydın Coşkun, *Çevre Hukuku*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 2004, s. 202.

²¹⁸ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın “*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

nedenlerle gelecekte kaybolmalarını önlemek ve mevcut görünümleri ile gelecek kuşaklara aktarılmalarını sağlamaktır."²¹⁹

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 10. maddesinin 2. fıkrasında, tabiat varlıklarının korunma alanları ile birlikte tespit ve tescil edilmelerinin esas olduğu belirtilmiştir. "Tabiat varlığı" olarak belirlemeye (tespite) ve tescile ilişkin kararlarda, belli bir yaşın üzerindeki ağaçlar ve kimi ağaç türleri "doğal varlıklar" olarak, kimi ağaç topluluğu ve bitki çeşitliliği olan alanlar ise "doğal sit alanı" adı altında "tabiat varlığı" olarak tescil edilmektedir²²⁰.

Danıştay Altıncı Dairesi, 20.05.1991 tarihli ve E. 1989/1580, K. 1991/1219 sayılı kararında, tescilli tabiat varlığı olan çınar ağacının korunmasını ve gelişmesini sağlamak amacıyla dava konusu parselin bulunduğu adadaki kat adedinin yedi kattan dört kata indirilmesini öngören imar planı değişikliğini mevzuata aykırı bulmamıştır²²¹.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun 06.12.2012 tarihli ve sayılı "Mağaralara İlişkin Koruma Kullanma Koşulları İlke Kararı"nda²²² yer alan "Mağaraların Koruma ve Kullanma Esasları"nın (a) bendi uyarınca, mağara ekosistemi konusunda uzman ekipler tarafından hazırlanan bilimsel rapor/çalışma doğrultusunda mağaraları belirlemek esastır. Anılan esasların (b) bendine göre, ekosistem işlevlerini gerçekleştirecek boyutta ve mağara plan izdüşümünden itibaren mağara ekosistemi ile bağlantısı olan diğer karasal ve sucul ekosistemlerin birlikte ele alınarak, en az 300 metrelik koruma alanını kapsayacak biçimde mağara sınırlarının belirlenmesi gerekir. Anılan esasların (g) bendi gereğince, yerleşim yeri içerisinde bulunan mağaralarda, söz konusu en az

²¹⁹ Danıştay 6. Dairesi'nin 24.11.1998 tarihli ve E. 1997/4439, K. 1998/5786 sayılı kararı, *Danıştay Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr>, 7 Mart 2013.

²²⁰ Nusret İlker Çolak, "Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği ve Sonuçları", *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat 2009, Sayı: 84, s. 2, (Çevrimiçi) <http://www.e-akademi.org/makaleler/icolak-3.htm>, 28 Ocak 2010.

²²¹ Cafer Ergen, *Danıştay İçtihatlarıyla İmar Hukuku*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 210.

²²² Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun 06.12.2012 tarihli ve 33 sayılı "Mağaralara İlişkin Koruma Kullanma Koşulları İlke Kararı" için bkz. R.G., T. 23.03.2013, Sy. 28596, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130323-1.htm>, 23 Mart 2013.

300 metrelik koruma alanı mesafesinin ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'na belirlenmesi esastır.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 14. maddesinin 1. fıkrasına göre, tabiat varlığı, doğal sit alanı ve özel çevre koruma bölgelerinin tespiti için en azından kimi bilgilerin ve belgelerin bulunması veya düzenlenmesi gerekmektedir. Buna göre; *“hangi niteliği ve özellikleri sebebi ile tespit edileceğini belgeleyen tespit raporu ve tespit fişi”, “taşınmazın yerini ve sınırlarını gösterir pafta, ada, parsel numarasını içeren harita ve ülke koordinat sisteminde UTM-GK 3 derecelik ED50 aplikasyon krokisi”, “varsa her tür ve ölçekte planı, hava fotoğrafları, uydu görüntüleri, kadastral planı ve mülkiyet bilgileri”, “alanın bütünüyle algılanmasını sağlamak amacıyla panoramik²²³ olarak çekilmiş fotoğrafları içeren basılı ve elektronik ortamda fotoğraf albümü”, “tabiat varlığı olarak tescil edilecek anıt ağaçlar için; yerinin konum olarak belirlenmesini sağlamak üzere ülke koordinat sisteminde UTM-GK, 3 derecelik ED50 koordinat değerleri” ve “tespit ekibince gerekli görülen diğer belgeler”, söz konusu korunan alanların belirlenmesi için gerekli olan temel unsurlardır. Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, doğal sit ve tabiat varlıkları için tespit fişinin birbirinden ayrı olarak hazırlanması gerekmektedir. Anılan maddenin 3. fıkrası uyarınca, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın söz konusu korunan alanların belirlenmesi için aranan temel koşullara ek olarak bilgi ve belge istemesi mümkündür.*

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 15. maddesinin 1. fıkrasına göre, *“(Çevre ve Şehircilik) İl Müdürlüğüne iletilen doğal sit alanı ve taşınmaz tabiat varlıklarının koruma statüsü değişikliği veya ilanına ilişkin başvurular (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge Komisyonunda değerlendirilir.”* Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, *“Komisyon alana ilişkin ardışık dört mevsimi kapsayan ekoloji temelli bilimsel araştırma çalışması talep eder.”* Anılan maddenin 3. fıkrasına göre, *“Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü araştırma raporu kapsamında tespit raporu, tespit fişi*

²²³ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 14. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendinde, Türkçe dilinde kullanılan *“panoramik”* kelimesi yerine, yanlışlıkla *“panaromik”* kelimesi yer aldığından, söz konusu kelimeyi aktarırken düzeltme gereği duydum.

hazırlar.” Anılan maddenin 4. fıkrasına göre, “*Tespit raporu, tespit fişi ile birlikte 3 nüsha olarak hazırlanarak ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü tarafından (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge Komisyonuna sunulur.*” Anılan maddenin 5. fıkrasına göre, “*Özel Çevre Koruma Bölgelerinin tespitine ilişkin hazırlanan bilgi ve belgeler Genel Müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nce) değerlendirilir.*”

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 5. maddesinin (c) bendine göre, korunan alanların güncel durumu, “*alanın biyolojik çeşitliliği, hidrolojisi ve hidrojeolojisi başta olmak üzere her açıdan durumu hazırlanacak ön değerlendirme raporu sonucuna göre veya gerekli görülmesi durumunda ise en az ardışık dört mevsimi kapsayan ekolojik temelli bilimsel araştırma yapılarak belirlenir.*” Bu çerçevede, anılan Yönetmeliğin 16. maddesinin 1. fıkrasına göre, mevcut ve potansiyel tabiat varlığı ve doğal sit alanı araştırma çalışmalarını gerçekleştirmek üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na “*araştırma ekibi*” oluşturulur ve bu ekipte en az belli özellikte kişilerin yer alması sağlanır. Anılan fıkranın (a) bendine göre, “*Ön değerlendirme raporu ve bilimsel araştırma çalışması, alanın özelliklerine göre, Genel Müdürlük (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü) tarafından belirlenen, orman mühendisi, ziraat mühendisi, biyolog, şehir plancısı, su ürünleri mühendisi, jeoloji mühendisi, peyzaj mimarı, çevre mühendisi, harita kadastro mühendisi ve ilgili diğer meslek gruplarından oluşturulacak en az 5 kişilik bir araştırma ekibi tarafından yapılır.*” Anılan fıkranın (b) bendine göre, “*Araştırma ekibi araştırmanın konusuna ve özelliğine göre ilgili meslek alanlarında en az 5 yıllık deneyime sahip kişilerden seçilir.*” Anılan fıkranın (ç) bendine göre, “*Araştırma ekibi tespit (tespite dayanak olacak) raporunu Genel Müdürlük (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü) ve ilgili (Çevre ve Şehircilik) İl Müdürlüğüne teslim eder.*” Anılan Yönetmeliğin 16. maddesinin 2. fıkrasına göre, “*(Çevre ve Şehircilik) İl Müdürlüğü araştırma raporu kapsamında tespit raporu hazırlayarak (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge Komisyonuna sunar.*” . Anılan Yönetmeliğin geçici 2. maddesinin ilk cümlesine göre, korunan alanlar ile ilgili olarak yeniden değerlendirme talepleri, bilimsel temelli rapora dayanması ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na hazırlanacak olan

teknik esaslara²²⁴ uygun olması kaydıyla anılan Yönetmelik kapsamında değerlendirilir. Anılan maddenin son cümlesine göre, “koruma amaçlı imar planı” bulunan alanlarda anılan Yönetmeliğin 5. maddesinin (c) bendinde geçen “ekolojik temelli bilimsel araştırma” yapılmasına, bilimsel araştırma içeriğine ve süresine Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarınca karar verilir.

Doğal sit alanlarının ve tabiat varlıklarının tesciline ve ilanına ilişkin usul ve esaslar, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 17. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddenin (a) bendine göre, tespit yapılan ve değerlendirilmek üzere Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna sunulan tespit raporu, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’nda değerlendirilir. Değerlendirme sonucu tescil kararı alınmış ise, üç suret olarak sunulan karar örneği, bir sureti Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nde kalmak üzere, diğer suretleri Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’ne gönderilir. Anılan maddenin (b) bendine göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından incelenen Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu kararında eksiklik veya hata görülmesi durumunda, yeniden değerlendirilmek üzere Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’ne gönderilir; Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından tekrar Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’na sunulur ve değerlendirme sonucu alınan komisyon kararı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’ne iletilir. Anılan maddenin (c) bendine göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik bakanı onayı alınmak üzere, kararı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na gönderir. Anılan maddenin (ç) bendine göre, eğer kararda yapı yasağı var ise, Çevre ve Şehircilik bakanının teklifi ile Bakanlar Kurulu’na sunulur. Anılan maddenin (d) bendine göre, Çevre ve Şehircilik bakanı onayı veya Bakanlar Kurulu kararı alınması ile tescil işlemi tamamlanmış olur. Anılan maddenin (e) bendine göre, kararın ve onayın bir örneği Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nde kalmak üzere, diğer asılları ilgili Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nde saklanması için gönderilir. Anılan maddenin (f) bendine göre, kararın dağıtımını ilgili Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından yapılır. Anılan maddenin

²²⁴ Örneğin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından “Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar” belirlenmiştir. Bkz. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, *Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar*, Ankara 2013, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/db/tabiat/editor/dosya/Teknik_esaslar_04032013.pdf, 31 Ocak 2014.

(g) bendine göre, tescil edilen “doğal sit alanı” veya “tabiat varlığı” il merkez ilçesinde bulunuyorsa valilikçe, diğer ilçe sınırları içinde kalıyorsa kaymakamlıkça, tescil kararının valiliğe veya kaymakamlığa tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde on beş gün süreyle asılı kalmak üzere ilan tahtalarına asmak, belediye hoparlörüyle duyurmak ve köy muhtarlığına bildirmek suretiyle ilan edilerek; ilana ait tutanak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın o ildeki temsilcisine teslim edilir. Anılan maddenin (ğ) bendine göre, tescil edilen “doğal sit alanı” veya “tabiat varlığı” il merkez ilçesinde bulunuyorsa valinin, diğer ilçe sınırları içinde kalıyorsa kaymakamın yazısı üzerine, tapu kütüğünün beyanlar bölümüne “doğal sit” veya “tabiat varlığı” olduğuna ilişkin kayıt konur. Anılan maddenin (h) bendine göre, tescil kaydının kaldırılması anılan Yönetmeliğe uygun olarak yürütülür. Anılan maddenin (ı) bendine göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü gerekli gördüğü durumlarda istem olmaksızın da tespit yapabilir.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 19. maddesinde; milli parkların, tabiat parklarının, tabiat anıtlarının ve tabiatı koruma alanlarının tesciline, onayına ve ilanına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Anılan maddenin (a) bendine göre; Milli Parklar Yönetmeliği’nin 6. ve 7. maddelerinde belirtilen ilkeler doğrultusunda Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nun hizmet birimi olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nce tespit edilen milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarına ilişkin rapor, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’ne iletilir. Anılan maddenin (b) bendine göre; Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nce orman ve orman rejimi içerisinde bulunan alanlarda tespiti yapılan tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanları, Orman ve Su İşleri Bakanı onayı ile tescil edilir. Anılan maddenin (c) bendine göre; tespiti Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yapılan milli park alanlarına ait rapor, sahanın Bakanlar Kurulu kararı ile milli park ilan edilmesi amacı ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na ve Çevre ve Şehircilik Bakanı’nın teklifi ile de Bakanlar Kurulu’na sunulur. Anılan maddenin (ç) bendine göre; orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde; tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı belirlenmesi Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nce uygun görülerek ilgili Bakanlıkların görüşü alınır ve görüşleri ile birlikte Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na ve Çevre ve Şehircilik Bakanı’nın teklifi ile de Bakanlar Kurulu’na

sunulur. Anılan maddenin (d) bendine göre, ilgili Bakanlar Kurulu kararının Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla tescil işlemi tamamlanır. Anılan maddenin (e) bendine göre; tescil edilen alanlara ilişkin alınan karar, ilgili kuruluşlara dağıtımının yapılması ve uygulamaya aktarılması için Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na gönderilir.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 20. maddesinde; sulak alanların tesciline, onayına ve ilanına ilişkin usul ve esaslar belirtilmiştir. Anılan maddenin (a) bendine göre; ulusal ve uluslararası öneme sahip sulak alanların, sulak alan koruma bölgelerinin tespiti, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nin²²⁵ 17. maddesinde²²⁶ belirtildiği biçimde yapılır ve Ulusal Sulak Alan Komisyonu’nun uygun görüşü alındıktan sonra tescil edilmek üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na sunulur. Anılan maddenin (b) bendine göre; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca onaylanmasının ardından, sulak alan koruma bölgelerinin tescil kararı, ilgili kuruluşlara dağıtımının yapılması ve uygulamaya aktarılması için Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na gönderilir. Anılan maddenin (c) bendine göre; uluslararası öneme sahip sulak alanlardan Ramsar Listesine dahil edilecek alanlar, Ulusal Sulak Alan Komisyonu tarafından belirlenecek kurum ve kuruluşların uzmanlarınca arazide yapılan inceleme ve değerlendirmelerle tespit edilir; Ramsar sınırları 1/25000 ölçekli halihazır haritalar üzerinde gösterilir ve Ulusal Sulak Alan Komisyonu’nun görüşüne sunulur; Komisyonun uygun görüşü alındıktan sonra Bakanlar Kurulu’na sunulmak üzere Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’ne gönderilir; anılan Genel Müdürlük tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na ve Çevre ve Şehircilik Bakanı’nın teklifi ile de Bakanlar Kurulu’na sunulur ve ilgili Bakanlar Kurulu kararı, tescil edilen

²²⁵ 17.05.2005 tarihli ve 25818 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı’nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın) çıkardığı “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” yürürlükten kaldırılmıştır. Anılan Yönetmeliğin yerine, 04.04.2014 tarihli ve 28962 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın çıkardığı “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir. “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 04.04.2014, Sy. 28962, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140404-11.htm>, 4 Nisan 2014.

²²⁶ Sulak alan koruma bölgelerinin tespiti, yürürlükte bulunan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nde 17. maddede yer almışken, yürürlükte bulunan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nde 19. maddede düzenlenmektedir. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nin 19. maddesinin 1. fıkrasına göre, “Ulusal öneme (önemi) haiz sulak alanlardan, korunan alan statüsüne sahip olmayanlar için koruma bölgeleri Bakanlığın (Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın) koordinasyonunda belirlenecek uzmanlarca arazide yapılan inceleme ve değerlendirmelerle belirlenir ve uygun ölçekte haritaya işlenir. Koruma bölgeleri ve uyulacak koruma ve kullanım kurallarına göre ulusal komisyonun uygun görüşü ve Bakan (Orman ve Su İşleri Bakanı) oluru ile bölgeleme yapılır.”

Ramsar alanının ilgili Kanun ve Yönetmelikler çerçevesinde yönetilmesini sağlamak üzere Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na gönderilir. Anılan maddenin (ç) bendine göre; orman ve orman rejimi içinde kalan yerlerde sulak alan tespiti, tescili, onayı ve ilanı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yapılır. Anılan maddenin (d) bendine göre; konuyla ilgili Bakanlar Kurulu kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla tescil işlemi tamamlanır. Bu çerçevede, orman rejimi dışında kalan sulak alanların Ramsar alanı olarak tescil edilmesi ve sulak alan koruma bölgelerinin onaylanmasında, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; orman rejimi içinde kalan sulak alanların koruma bölgelerinin tescil edilmesi ve Ramsar alanı olarak ilan edilmesinde ise, Orman ve Su İşleri Bakanlığı yetkili kurum niteliğindedir²²⁷.

II. Tabiat Varlıklarının Korunmasına İlişkin Temel İlkeler

Tabiat varlıklarının korunmasına egemen olan temel ilkeler ulusal ve uluslararası mevzuat, mahkeme kararları ve öğreti ışığında Türk hukukunda yerini almıştır. Koruma-kullanma dengesi, alan ölçeğinde koruma-korunma, toplum yararı/kamu yararı/üstün kamu yararı, şehircilik, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir kullanım ve sürdürülebilir kalkınma, tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin temel ilkelere dir.

A. Koruma-Kullanma Dengesi İlkesi

Doğal sit alanlarının tespiti (belirlenmesi) ve bu alanlardaki kullanım kararlarının hukuksal düzeninin oluşturulmasında söz konusu olan temel ilke, koruma-kullanma dengesinin sağlanması sorunudur²²⁸. Bu noktada doğal sit alanlarını devletin koruma görevi ile toplumun söz konusu alanları kullanma hakkı arasında kurulacak koruma-kullanma dengesinin hakkaniyete uygun, adil denge (fair balance) olması gereklidir.

Koruma-kullanma dengesi ilkesi, çevre düzeni planının yapımında gözetilen ilkelere den biridir. Bu ilke, çevrenin korunması kapsamında yürütülecek plan ve

²²⁷ Şerif Hızlı / Yusuf Ceran / B. Teoman Meriç, "Sulak Alan Mevzuatı", içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağrankaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 91, (Çevrimiçi) <http://www.turkiyesulakalanlari.com/wp-content/uploads/sulak-alanlar-kitab%C4%B1-bask%C4%B1-onay%C4%B1-i%C3%A7in.pdf>, 6 Ocak 2014.

²²⁸ Oğuz Sancakdar, "Doğal Sit Alanlarında Derece Tespiti ve Başlıca Kullanım Kararları", *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 31, Haziran 2012, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 12.

projelerin ele alındığı 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinin çevre düzeni planına ilişkin (b) bendinde²²⁹ çevre düzeni plan yapımında gözetilen hususlardan biri olarak belirtilmektedir.

Dönemin Turizm Bakanlığı'nun önerisi üzerine alınan turizm merkezi ilanına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının iptali istemiyle açılan davada, uyuşmazlık konusu bölgenin sahip olduğu doğal değerler nedeniyle "koruma-kullanma dengesi" ilkesinin gözetilmesi gerektiğinden, söz konusu turizm merkezi ilanına ilişkin işlemin iptaline karar veren Danıştay Altıncı Dairesi, 06.12.1999 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: "*(Bilirkişi incelemesi) sonucu düzenlenen raporda ... dava dosyası eki İçel-Anamur, Mamure Kalesi Turizm Merkezi'ni içeren 1/25.000 ölçekli çevre düzeni plan kararları koruma-kullanma dengesini kültürel ve doğal çevre aleyhine yönlendirecek bir yaklaşım içinde olduğunu gösterdiği, sözkonusu plan kararlarında Anamur Çayı doğusunda turizm tesis alanı 66 ha., Mamure Kalesi doğusunda turizm ve ikincil konut 36 ha. öngörülürken, Mamure Kalesi çevresinde 9 ha. günübirlik ve Pullu mevkiinde 15 ha. kamping alanının yeterli görüldüğü, açıkça yoğun yapılaşmayı getiren kullanım türlerinin tercih edildiği, kamping, günübirlik kullanımlar gibi 'yumuşak turizm' türlerinin ise tercih edilmediği, bu tür planlama yaklaşımının turizm potansiyelini sağlayan en önemli unsurlardan doğal çevre için olduğu kadar kültürel varlıklar (Mamure Kalesi ve Arkeolojik Sit Alanı) için de olumsuz etkileri olacağı, ayrıca bu alanların dışında sulu tarım alanının da mevcut olduğu, bu alanın turizm amaçlı kullanımla beraber konut baskısı altında olduğunun da gözlemlendiği, bu dengelerin gözetilebileceği bir kullanım tarzının, bu alan için öngörülebileceği, bu kesimde bulunan doğal ve kültürel varlıkların yoğun kullanımına yol açmayan, koruma-kullanma dengesini gözeterek, yumuşak turizm (çevreci ve kültürel ağırlıklı) türlerine açılmasının uygun olacağı, turizm alanının orta bölümünde bulunan ormanlık alanda ise en hassas biyolojik alanın bulunduğu, herhangi bir yapılaşma eylemi bitki örtüsü ve mevcut bitki örtüsü ile buna bağlı diğer yaşam zincirine kısıtlı da olsa zarar vereceği, topoğrafyanın dik, toprak*

²²⁹ 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinin (b) bendi şöyledir: "Ülke fiziki mekânında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, koruma-kullanma dengesi gözetilerek kentsel ve kırsal nüfusun barınma, çalışma, dinlenme, ulaşım gibi ihtiyaçların karşılanması sonucu oluşabilecek çevre kirliliğini önlemek amacıyla nazım ve uygulama imar plânlarına esas teşkil etmek üzere bölge ve havza bazında 1/50.000-1/100.000 ölçekli çevre düzeni plânları Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır. Bölge ve havza bazında çevre düzeni plânlarının yapılmasına ilişkin usûl ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."

örtüsünün sığ olması, bu zararın boyutlarının geri dönülemez boyutlarda olmasına neden olacağı, bu nedenle burada yapılaşmaya yönelik herhangi bir girişimde bulunulmamasının gerektiği, turizm alanının doğusunda bulunan orman işletmesince depo olarak kullanılan alanda da; sözkonusu 1/25.000 çevre düzeni planında öngörüldüğü şekli ile tatil köyünün yapılaşması durumunda doğal çevreye fazlası ile olumsuz etki yapacağı, bu alanda daha küçük kapasiteli, yapılaşmanın en aza inebildiği türden konaklama tesisi ile bir çözüm aranması gerektiği, İçel-Anamur Mamure Kalesi Turizm Merkezi ilanına ilişkin dava konusu işlemin tümü ile şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve kamu yararına uygun olmadığı belirtilmiştir. ... Dosyada yer alan bilgi ve belgeler ile bilirkişi raporunun birlikte değerlendirilmesinden, dava konusu turizm merkezi kararının bölgenin özellikleri gözönünde bulundurulduğunda, ilgili mevzuata uygun olmadığı sonucuna varılmaktadır.”²³⁰ Kanaatimizce, doğal güzellikler açısından zengin bir alana ilişkin olarak alınan “turizm merkezi ilanı” kararının koruma-kullanma dengesi ilkesine ve kamu yararı amacına uygun olması gerekmektedir.

Danıştay Altıncı Dairesi’nin 16.11.2008 tarihli kararında²³¹; korunması gereken tarımsal alanların, ormanların, sit alanlarının ve askeri alanların bulunduğu bir bölgenin “kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi” olarak genel ve esnek bir kullanımını öngören sınır değişikliği, “koruma-kullanma dengesi” ilkesi yönünden kamu yararına aykırı görülmüştür. 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun 3. maddesi uyarınca dönemin Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın önerisi üzerine ilgili Bakanlar Kurulu kararıyla²³² Muğla Dalaman Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi’nin sınırlarının değiştirilmesini iptal eden Danıştay Altıncı Dairesi’nin anılan kararında esas aldığı bilirkişi raporunda, “... dava konusu ‘koruma ve gelişme bölgesi’ sınırının, Yasanın (2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun) öngördüğü ‘sürdürülebilirlik’, ‘koruma-kullanma dengesi’, ‘koruma-

²³⁰ Danıştay 6. Dairesi’nin 06.12.1999 tarihli ve E. 1998/3571, K. 1999/6104 sayılı kararı, *Legalbank Elektronik Hukuk Bankası*, (Çevrimiçi) <http://legalbank.net/belge/d-6-d-e-1998-3571-k-1999-6104-t-06-12-1999-turizm-bolge-alan-ve-merkezlerinin-tespiti/401828/koruma-kullanma>, 30 Eylül 2013.

²³¹ Danıştay 6. Dairesi’nin 16.11.2008 tarihli ve E. 2006/1317, K. 2008/7572 sayılı kararı, *Leges HukukLink Veritabanı*, (Çevrimiçi) <http://www.hukuklink.com/sonuc.php?daire=1&ara=&bolum=ictihat#232064>, 25 Mart 2014.

²³² Bakanlar Kurulu’nun 16.01.2006 tarihli ve 2006/9952 sayılı “Eskişehir Sarıcakaya Termal Turizm Merkezinin adının Eskişehir Sakarulica Termal Turizm Merkezi olarak değiştirilmesi ve Muğla Bodrum Türkbükü Doğusu Turizm Merkezi ile Muğla Dalaman Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesinin Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar” başlıklı kararı için bkz. R.G., T. 31.01.2006, Sy. 26066.

gelişme dengesi' ilişkisinin sağlıklı biçimde oluşturulabileceği anlamlı bir bölgeyi tanımlayamadığı, dava konusu sınırlar içinde kalan koruma alanlarının nitelikleri dikkate alındığında Yasanın öngördüğü koruma-gelişme bölgesi kavramının uygulanabileceği alanlar kapsamına alınmasının olanaklı olmadığı, koruma alanları dışında kalan alanların turizm açısından kullanılabilirliği konusu bir yana bu alanların görece olarak koruma alanlarına göre küçüklüğünün de 'koruma-gelişme' şeklinde bir bölgelemeyi anlamsız hale getirmekte olduğu, alan kullanımları açısından yaratılan esnekliğin değerli tarım topraklarının yitirilmesi yanı sıra bölgenin ağırlıklı ekonomik uğraşısı olarak tarım sektörünün istihdam yapısını da olumsuz etkileyeceği, koruma önceliklerinin bulunduğu bu bölgede, Yasanın öngördüğü teşvik ve desteklerle yönlendirildiğinde ileride değerli tarım topraklarının yitirilmesi ve tarım sektörü aleyhine bir dengesizliğin yaratılmasının kaçınılmaz olduğu, dava konusu bölgede bu denli yoğun bir yatırım öngörülmesinin, Anayasa'nın 169.maddesindeki ... ilkelerine taban tabana zıt olduğu, bölgenin mutlak koruma özellikleri dikkate alındığında 'Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgesi' kullanımının tümüyle 'turizm gelişme' kullanımına dönüşeceği, bölgenin tarımsal kesimi açısından büyük öneme sahip üretici bir tarım işletmesinin, kaynak kullanımı açısından tüketime ve sınırlı bir turist kesimine yönelik bir kullanıma uygunluk ölçütü ile değerlendirilmiş olmasının kamu yararına ve ülke çıkarlarına aykırı olduğu, orman arazilerinde öngörülen turistik yatırımların yaşama geçirilmesi durumunda, adacıklar şeklinde bugüne kadar nasılsa ulaşılabilmiş çam ormanlarının da ortadan kalkmasına neden olacağı uyuşmazlık konusu Bakanlar Kurulu Kararının kamu yararına uygun olmadığı²³³ dile getirilmiştir.

Toprağın koruma-kullanma dengesinin ölçülü belirlenmesi, imar planlarının temel hedeflerinden biridir. Anayasa Mahkemesi'nin 21.06.1990 tarihli ve E. 1990/7, K. 1990/ 11 sayılı kararında belirtildiği üzere, "Çeşitli kentsel işlevler arasında var olan ya da sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde, en iyi çözüm yollarına ulaşmak, insan, toplum, çevre ilişkilerinde kişi ve aile mutluluğu ile toplum yaşamını etkileyen fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, yatırımların yer seçimlerini ve

²³³ Danıştay 6. Dairesi'nin 16.11.2008 tarihli ve E. 2006/1317, K. 2008/7572 sayılı kararı, Leges HukukLink Veritabanı, (Çevrimiçi) <http://www.hukuklink.com/sonuc.php?daire=1&ara=&bolum=ictihat#232064>, 25 Mart 2014.

*gelişme eğilimlerini yönlendirmek ve toprağın korunma kullanma dengesini ölçülü biçimde belirlemek, belde halkına iyi ve uygun bir yaşama düzeni ve koşulları sağlamak imar planının başlıca amacıdır.”*²³⁴. Söz konusu yaklaşım, Danıştay Altıncı Dairesi'nin 07.12.1999 tarihli kararında²³⁵ da Danıştay Savcısı görüşü olarak dile getirilmiştir. Anılan Danıştay kararında belirtildiği gibi, “*İmar planları insan, toplum, çevre münasebetlerinde kişi ve aile mutluluğu ile toplum hayatını yakından etkileyen fiziksel çevreyi sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, yatırımların yer seçimlerini ve gelişme eğilimlerini yönlendirmek ve toprağın koruma, kullanma dengesini en rasyonel biçimde belirlemek amacıyla hazırlanırlar.*” Toprağın koruma-kullanma dengesini makul oranda belirleme amacı, imar planının temel esaslarından birini oluşturur.

B. Alan Ölçeğinde Koruma-Korunma İlkesi

Her bir tabiat varlığını birbirinden ayrı olarak koruma anlamına gelen birel korumanın dışında, söz konusu tabiat varlığının bulunduğu alanı kapsayan bütüncül koruma anlayışının sonucu olarak “*alan ölçeğinde koruma-korunma*” ilkesinden söz etmek mümkündür. Öğretide yer alan bir görüşe göre, alan ölçeğinde koruma, “*sit alanı*” ilan kararına bağlı olarak gerçekleştirilen bir korumadır²³⁶. Bu çerçevede, tabiat varlıklarının korunması açısından doğal sit alanlarına ilişkin olarak “*alan ölçeğinde koruma-korunma*” ilkesinden söz etmek mümkündür. Örneğin; doğal sit alanı belirleme ve sınıflandırma sürecinde, alan ölçekli korumanın yapılması için, kritik türlerin belirlenmesinde alandaki küresel ve ulusal ölçekte nesli tehlike altındaki türler, küresel ve ulusal ölçekte dar yayımlı türler, endemik türler ve yaşamlarının belirli dönemlerinde belli alanlarda yoğun olarak bulunan türler olmak üzere dört ayrı ölçüt kullanılır²³⁷.

²³⁴ Anayasa Mahkemesi'nin 21.06.1990 tarihli ve E. 1990/7, K. 1990/ 11 sayılı kararı, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, Sayı: 26, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2001, s. 235, (Çevrimiçi) http://anayasa.gov.tr/files/pdf/kararlar_dergisi/kd_26.pdf, 18 Ekim 2013.

²³⁵ Danıştay 6. Dairesi'nin 07.12.1999 tarihli ve E. 1998/2072, K. 1999/6209 sayılı kararı, *Danıştay Emsal Karar Sorgulama*, (Çevrimiçi) <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb>, 8 Ocak 2014.

²³⁶ İlker Çolak, “Sit Alanlarında Uygulama Önceliği ve Karma Sitler”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ocak 2011, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 1, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s. 39.

²³⁷ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, *Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar*, Ankara 2013, s. 6, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/db/tabiat/editordosya/Teknik_esaslar_04032013.pdf, 31 Ocak 2014.

C. Toplum Yararı, Kamu Yararı ya da Üstün Kamu Yararı İlkesi

Tanımı zor olan “*kamu yararı*”, hem bir teknik hukuk kavramıdır, hem de hukukun sınırlarını aşan, felsefe, ahlâk ve sosyoloji alanlarına giren bir kavramdır²³⁸. Kamu yararı, iktidarın amacını gösterdiği kadar, eylemleri için de bir ölçüdür²³⁹. Genel amacın “*kamu yararı*”, kamu yararının ise “*hizmet yararı*” olduğu²⁴⁰; ayrıca, kamu düzeninin dayandığı ilk temelin “*kamu yararı*”, kamu yararının ise “*toplumun genel çıkarı*” olduğu²⁴¹ öğretide dile getirilmiştir.

1789 Devriminden sonra Fransız kamu hukukuna yerleşen ve daha sonra Türk kamu hukuku tarafından benimsenen “*kamu yararı*” ilkesi, yasanın dayandığı genel bir varsayımdır²⁴². Kamu yararı (âmmen menfaati, intêrêt public, public interest), planlamaya ilişkin temel ilkelerden biridir. Kamu yararı ilkesi, mutlak bir ölçü veremez ve idare edenlerin sübjektif (nesnel) bir ölçüsüdür; o nedenle, yönetenlerin nesnel değerlendirmelerine kalmış bir ölçüdür²⁴³. Kamu yararı, anayasada yer alan ilkeler doğrultusunda devlet tarafından belirlenen²⁴⁴ bir konudur.

Kamu yararı çok geniş, bulanık ve öznel bir ölçüt olduğu için herkesin üzerinde anlaşığı ve birleşığı bir kavram değildir²⁴⁵. Kamu yararı, bir düzenleme ve sınırlama ölçüsü, kriteri (ölçütü) ve amacıdır²⁴⁶. Kamu yararı, haklarımızın ve özgürlüklerimizin düzenlenmesinde ve sınırlanmasında bir ölçüdür²⁴⁷. Kamu yararı, kişinin hak ve özgürlüklerini sınırlayan ve bu değerlere idarenin müdahale etme

²³⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, 4. Bası, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2472, Hukuk Fakültesi No.: 554, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1980, s. 165-166.

²³⁹ Tunaya, *a.g.e.*, s. 165.

²⁴⁰ Mukbil Özyörük, *İdare Hukuku Dersleri*, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri için çoğaltılmış eser), Ankara 1972-1973, s. 198.

²⁴¹ Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*, 24. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s. 62.

²⁴² Tekin Akıllıoğlu, “Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Prof. Dr. Lûtfi Duran'a Armağan Özel Sayısı, Cilt 9, Sayı 1-3, İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku ve İdare İlimleri Enstitüsü, İstanbul 1988, s. 12.

²⁴³ Ernst E. Hirsch, *Ticaret Hukuku Dersleri, Cild I, Genel Prensipler – Ticarî İşletme*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 79, İstanbul 1939, s. 10-11.

²⁴⁴ Meltem Kutlu Gürsel, *Kamulaştırma Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 126.

²⁴⁵ Lûtfi Duran, *İdare Hukuku Ders Notları*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982, s. 25.

²⁴⁶ Esin Örüçü, *Taşınmaz Mülkiyetine Bir Kamu Hukuku Yaklaşımı, Mülkiyet Hakkının Sınırlanması*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2132, Hukuk Fakültesi Yayınları No: 473, Sulhi Garan Matbaası Köll. Şti., İstanbul 1976, s. 66.

²⁴⁷ Tunaya, *a.g.e.*, s. 167.

olanağını sağlayan²⁴⁸ bir unsurdur. Devlet merkezli olan kamu yararı anlayışının mülkiyeti bir insan hakkı olarak görmek yerine, bir tür toplum bağıışı olarak görmeye yatkın olduğu²⁴⁹ öğretide dile getirilmiştir. Türk Dil Kurumu'nun güncel Türkçe sözlüğünde "*kamu yararı*", "*devletin gereksinimlerine cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, topluma yarar sağlayan değerler bütünü*"²⁵⁰ olarak tanımlanmıştır. Roma'da (Roma hukukunda) kamu yararı kavramı, toplumun zorunlu maddi gereksinimleri yanında; din, ahlâk, estetik vb. inanç ve duygu gereklerini kapsayacak ölçüde geniş tutulmuştur²⁵¹.

Yaşar'a göre, kamu yararı, toplumdaki bireylerin sahip oldukları özgürlükleri kullanarak, gerektiği gibi sağlayamadıkları zorunlu gereksinimlerinin karşılanması suretiyle elde edilen yarardır²⁵². Doğanay'a göre, kamu yararı, kurulu düzenin korunmasındaki çıkardır²⁵³. Somut olayın özelliğine göre, neyin kamu yararı olduğunu saptamak gerekebilir; çünkü kamu yararı, duruma göre değişebilir. Örneğin; Danıştay Altıncı Dairesi, 03.06.1998 tarihli kararında, "*salt elektrik enerjisi elde etmek için, tekrar yerine konulması mümkün olmayacak şekilde doğaya zarar verilmesi halinde kamu yararından söz edilemeyeceği*"²⁵⁴ görüşündedir.

İzmir Aliğa yöresinde sanayi amaçlı serbest bölge kurulmasının ekolojik dengeyi olumsuz etkileyeceğinin anlaşılması nedeniyle serbest bölge kurulmasında kamu yararı olmadığına hükmeden Danıştay'a göre, söz konusu uyuşmazlıkta kamu yararı, "*kurulan serbest bölgede ekolojik dengenin bozulup bozulmayacağı, doğanın kirletilip kirletilmeyeceği, arazinin ve doğal kaynakların, su, toprak ve havanın, ülkenin bitki ve hayvan varlığının, doğal ve tarihsel zenginliklerinin zedelenip zedelenmeyeceği hususlarının*

²⁴⁸ Eraslan Özkaya, *İmar Hukuku Ders Notları*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 89.

²⁴⁹ Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Yenilenmiş 5. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2008, s. 193.

²⁵⁰ "*Kamu yararı*" kavramı için bkz. T.C. Başbakanlık - Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Dil Kurumu, "*Güncel Türkçe Sözlük*", (Çevrimiçi) http://tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5177b2555df7a9.36501528, 24 Nisan 2013.

²⁵¹ Özcan Karadeniz, *Roma'da Kamulaştırma ve 'Kamu Yararı' Kavramı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 366, Sevinç Matbaası, Ankara 1975, s. 33, 49.

²⁵² Yaşar, *İmar Hukuku...*, s. 117.

²⁵³ Ümit Doğanay, "Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları", *Mimarlık Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 129, Temmuz 1974, Ankara, s. 5.

²⁵⁴ Danıştay 6. Dairesi'nin 03.06.1998 tarihli ve E. 1997/2919, K. 1998/2928 sayılı kararı, A. Şeref Gözübüyük / Turgut Tan, *İdare Hukuku, Cilt II, İdari Yargılama Hukuku*, Güncelleştirilmiş 7. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2014, s. 581, dipnot 829.

saptanması ve ileride yapılacak masrafların önlenmesi ve milli değerlerin kayba uğratılmamasının sağlanması”²⁵⁵ olarak ifade edilmiştir.

Otele ek inşaatlar yapılması olanağını sağlayan imar planı değişikliği işleminin iptalini onayan Danıştay Altıncı Dairesi'nin 16.11.1988 tarihli kararına²⁵⁶ dayanak olan bilirkişi raporunda “imar planlarının kamu yararına belgeler olduğu, kamu yararının bir şehrin bütününe ilgilendiren bir konu olduğu, o şehirde yaşayanların kişisel çıkarları toplamına indirgenemeyeceği” belirtilmiştir. O nedenle, imar planı değişikliklerinin söz konusu alanda doğal dengeyi bozmaması; bir başka deyişle, şehircilik esaslarına, planlama ilkelerine ve kamu yararına uygun olması gerekmektedir.

Danıştay Altıncı Dairesi'nin 03.04.2009 tarihli kararında²⁵⁷ Danıştay savcısı görüşü kısmında yer aldığı üzere, “kamu yararını gerçekleştirmek” amacıyla üretilmiş birer belge niteliğinde olan imar planlarının yapılış amacı, “yöre halkının sağlığını ve çevreyi korumak, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını, iyi yaşama düzenini, çalışma koşullarını ve güvenliğini, o çevrede yaşayan halkın yerel ortak gereksinimlerini sağlamak” olarak belirtilmiştir. Anılan Danıştay kararında, imar planlarının amacı olan “kamu yararı”, somut ifadelerle dile getirilmiştir. Ayrıca, imar planı yapımında olduğu gibi, imar planı değişikliğinde de kamu yararına uygunluk aranmaktadır. Söz konusu Danıştay kararında ifade edildiği gibi, “planlanan alanın özel niteliklerinin yanı sıra plan bütünlüğü gözönünde bulundurularak planlanan yörenin tümünün çevre, ulaşım, trafik gibi ilişkileri kapsamlı bir biçimde ele alınarak, plan değişikliğinde kamu yararına uyarlık bulunup bulunmadığının araştırılması gerekmektedir.”

Kent ve çevre değerlerinin korunması bağlamında kamu yararından ne anlaşılması gerektiğini saptamak, “planlama esasları” ve “shircilik ilkeleri” adını taşıyan

²⁵⁵ Danıştay 6. Dairesi ile birlikte karar veren Danıştay 10. Dairesi'nin 28.04.1992 tarihli ve E. 1990/2278, K. 1992/1672 sayılı kararı, *Danıştay Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr>, 14 Şubat 2013.

²⁵⁶ Danıştay 6. Dairesi'nin 16.11.1988 tarihli ve E. 1988/917, K. 1988/1286 sayılı kararı, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/ozet.jsp?ozet=metin&dokid=8934>, 9 Mart 2010.

²⁵⁷ Danıştay 6. Dairesi'nin 03.04.2009 tarihli ve E. 2007/4056, K. 2009/3367 sayılı kararı, *Kazanıcı İhtihat Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) [#fm](http://66.221.165.113/cgi-bin/highlt/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-2007-4056-1.htm&query=Danıştay+Altıncı+Daire+E.+2007/4056), 28 Aralık 2013.

ölçütlerin içeriklerinin belirlenmesinden çok daha güçtür²⁵⁸. Danıştay, çevreye ilişkin konularda çevrenin korunmasına yönelik bütüncül bir bakış açısıyla kamu yararı kavramını ele almaktadır. 22.06.2011 tarihli kararında²⁵⁹ Danıştay Ondördüncü Dairesi, “sit kararlarının doğal çevrenin kamu yararına korunması amacıyla alınmış kararlar olması nedeniyle uyumsuzluğun çözümünde dava konusu parselin tek başına değil, bir bütünün parçası olarak çevresi ile birlikte değerlendirilmesi”²⁶⁰ gerektiği görüşündedir. Doğal çevrenin kamu yararına korunması amacıyla alınmış sit kararları doğrultusunda idari uyumsuzluk konusu alanın çevresiyle bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki Danıştay görüşü, doğal çevrenin bütüncül korunması açısından yerinde bir yaklaşımdır.

Anayasa Mahkemesi, kamu yararı kavramını toplum yararını, kamu düzenini ve sosyal adaleti kapsayıcı biçimde kullanmıştır²⁶¹. Anayasa Mahkemesi, 19.01.2012 tarihli ve E. 2010/30, K. 2012/7 sayılı kararında²⁶² “kamu yararı” kavramını “toplum yararına eşdeğer” değerlendirmiştir. Söz konusu Anayasa Mahkemesi kararına göre, “Kamu yararı kavramı, genel bir ifadeyle özel veya bireysel çıkarılardan ayrı ve bunlara üstün olan toplumsal yararı ifade etmektedir. Bütün kamusal işlemler, nihai olarak kamu yararını gerçekleştirmek hedefine yönelmek durumundadır. Kanunun amaç ögesi bakımından anayasaya aykırı sayılabilmesi için, kanunun çıkarılmasında kamu yararı dışında bir amacın gözetildiğinin saptanması gerekir.”

Anayasa Mahkemesi, kamu yararının doğası gereği geniş bir kavram olduğunu kabul etmektedir. Anayasa Mahkemesi, 19.12.2013 tarihli ve 2013/817 başvuru numaralı

²⁵⁸ Ruşen Keleş, “Kent ve Çevre Değerleri Bağlamında Kamu Yararı Kavramı”, içinde: Melih Ersoy / H. Çağatay Keskinok (der.), *Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*, Yayın No: 49, Yargı Yayınevi, Ankara 2000, s. 7.

²⁵⁹ Danıştay 14. Dairesi’nin 22.06.2011 tarihli ve E. 2011/5290, K. 2011/266 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 130, Ankara, s. 49-53, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/130.pdf>, 8 Ocak 2014.

²⁶⁰ Danıştay 14. Dairesi’nin 22.06.2011 tarihli ve E. 2011/5290, K. 2011/266 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 130, Ankara, s. 52, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/130.pdf>, 8 Ocak 2014.

²⁶¹ Saim Tuğrul, *Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 2004, s. 77.

²⁶² Anayasa Mahkemesi’nin 19.01.2012 tarihli ve E. 2010/30, K. 2012/7 sayılı kararı, R.G., T. 19.05.2012, Sy. 28297; *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000208&content=, 7 Ocak 2014.

kararında²⁶³, “Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru incelemesinde açıkça temelden yoksun ve keyfi olduğu anlaşılmadıkça yetkili kamu organlarının kamu yararı tespiti konusundaki takdirine müdahalesinin söz konusu” olamayacağını belirtmiştir. Söz konusu kararda Anayasa Mahkemesi, “yasama ve yürütme organları(nın) toplumun ihtiyaçlarını dikkate alarak neyin kamu yararına olduğunu belirlemede geniş bir takdir yetkisine sahip” olduklarını dile getirmiştir. Yasama ve yürütme organlarının kamu yararını belirlemede sahip oldukları takdir yetkisinin kullanımının sınırı ise, yine kamu yararı amacıdır.

Genel kamu yararının yanı sıra, kolluk işlevi özelliği baskın olan planlama yetkisinin özel amaçları, yasada belirlendiği gibi üretilen hizmetin özelliğinden yola çıkılarak yargı kararları ile belirginleştirilmektedir²⁶⁴. Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararına göre, “*Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli alt yapı, üst yapı ve diğer tesislerin yapımında kamu yararı bulunduğu tartışmasızdır.*”²⁶⁵ Milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı gibi özel koruma statüsüne sahip korunan alanlarda yürütülecek kamu hizmetlerinin sunulması için yapılması gerekli olan altyapı, üst yapı ve diğer tesislerin yapımı, kamu yararına yöneliktir. Örneğin; Milli Parklar Yönetmeliği’nin 5. maddesinin (B) bendinin (4) numaralı alt bendi²⁶⁶ uyarınca, içme suyu elde etme amaçlı tesis, hemen yapılması gereken (ivedi), kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk olarak görülmektedir.

²⁶³ Anayasa Mahkemesi’nin 19.12.2013 tarihli ve 2013/817 başvuru numaralı kararı, R.G., T. 07.01.2014, Sy. 28875; (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140107-6.pdf>, 7 Ocak 2014.

²⁶⁴ Onur Karahanoğulları, *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, 2. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2012, s. 473.

²⁶⁵ Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer); *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000408&content=, 14 Ocak 2014.

²⁶⁶ Milli Parklar Yönetmeliği’nin 5. maddesinin (B) bendinin (4) numaralı alt bendi şöyledir: “*Kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir mecburiyet doğması halinde, planda yer almayan herhangi bir yatırım projesinin uygulanmasına, projenin çevreye yapacağı tesir etüd edilerek, çevre ve kaynak koruma politikalarıyla kabul edilemez bir tezat teşkil etmeyeceğinin tesbit edilmesi halinde, planda gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra Bakanlıkça (Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nca) izin verilebilir. Ancak; içme suyu temini açısından yapımı aciliyet gösteren ve kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk arzeden tesisler için uzun devreli gelişme planı/gelişme planı şartı aranmaz. İlgili kurumların görüşleri alındıktan sonra yapılan bu tesisler uzun devreli gelişme planlarına/gelişme planlarına işlenir.*”

İdarenin sahip olduğu yetkileri kullanarak görevlerini yerine getirirken, kamu yararına uygun biçimde karar alması gerekmektedir. Danıştay Onuncu Dairesi'nin 05.07.2005 tarihli kararında, idarenin kamu yararını saptayarak hidroelektrik santrali kurma konusundaki takdir yetkisini kullanması gerektiği şöyle belirtilmiştir: “İdarenin, kamu hizmetlerinin gereklerini saptama, tesis kurma konusunda takdir yetkisi bulunmakla birlikte, bu takdir yetkisi mutlak olmayıp, kamu yararı ile sınırlıdır. İdarenin, su kaynaklarını kullanarak hidroelektrik santral yapımı konusunda karar alınırken, idari mevzuat çerçevesinde kamu hizmeti gereklerini, teknik ve ekonomik koşulları değerlendirmesi, bunun için de maddi olguları duraksamaya yer vermeden belirlemesi, kamu yararını saptayarak takdir yetkisini kullanması gerekir. Elbette hidroelektrik santral yapım kararı alınırken, santralin çevreye etkisinin gözetilmesi de kaçınılmazdır. Zira idarenin kamu hizmeti gereklerini saptama, tesis kurma konusundaki takdir yetkisi, çevre sağlığını koruyucu önlemleri alma zorunluluğu ile kısıtlıdır.”²⁶⁷ Kanaatimizce, hidroelektrik santral yapımına ilişkin olarak idarenin çevre sağlığını koruyucu önlemleri alma zorunluluğu, kamu yararının bir gereğidir.

Danıştay kararlarına²⁶⁸ göre, “çevre”, “doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması”, “imar uygulamaları” gibi kamu yararını yakından ilgilendiren konulara ilişkin idari uyuşmazlıklarda dava açma ehliyetinin geniş yorumlanması söz konusudur. Çevre, doğal/tarihi/kültürel değerlerin korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını yakından ilgilendiren konulara ilişkin olarak açılan idari davalarda ilgili meslek odaları, meslek odaları birlikleri, dernekler, platformlar ve benzeri sivil toplum kuruluşları, “davacı” konumundadırlar.

İlk defa 1961 tarihli Anayasamızda yer alan toplum yararı (intérêt social, geniş anlamda kamu yararı²⁶⁹) kavramı, Doğanay'a göre, ülkede yaşayan tüm insanların ortak çıkarlarını ifade etmektedir²⁷⁰. Toplum yararı, kamu yararına göre daha geniş kapsamlıdır.

²⁶⁷ Danıştay 10. Dairesi'nin 05.07.2005 tarihli ve E. 2002/2180, K. 2005/3958 sayılı kararı, *Danıştay Emsal Karar Sorgulama*, (Çevrimiçi) <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb>, 9 Ocak 2014.

²⁶⁸ Örnek olarak, bkz. yukarıda dipnot 267'de anılan Danıştay kararı.

²⁶⁹ Ali Ülkü Azrak, *Millileştirme ve İdare Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.: 2166, Hukuk Fakültesi Yayınları No.: 483, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti., İstanbul 1976, s. 228.

²⁷⁰ Doğanay, a.y.

Çevrenin korunmasında insan yararı, yakın zamanda, doğrudan ifadesini insan hakları hukuku aracılığıyla bulmuştur²⁷¹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), her ne kadar çevrenin genel olarak korunmasına yönelik (özgün adıyla “*Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme*”de, kısa adıyla) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde özel bir hüküm bulunmasa da günümüz toplumunun çevrenin korunması konusundaki duyarlılığının her geçen gün daha da arttığını vurgulayarak (örneğin; Turgut ve diğerleri/Türkiye, Ansay ve diğerleri/Türkiye kararları²⁷²) tabiatın ve ormanların korunması amacının kamu yararı kapsamına girdiğini vurgulamaktadır²⁷³.

Üstün kamu yararı (intérêt public supérieur, superior public interest) durumunda ortada bulunan en az iki (veya daha fazla) kamu yararından birinin seçilmesi diğer yararın (veya yararların) mutlak olarak kamuya zararlı sonuçları olduğu için değil, seçilen yararın diğerine (veya diğerlerine) göre daha yararlı sonuçları olmasından²⁷⁴ kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bugün kamuya yararlı olan şey, yarın olmayabilir²⁷⁵.

Demokratik bir hukuk devletinde kamu yararına yönelik hangi değer diğerinden üstün tutulacağına mahkemelerin değil, yasama organının ve onun belirlememesi durumunda idarenin karar vereceği²⁷⁶ öğretide dile getirilmesine karşın; Türk idari yargılama hukukunda “üstün kamu yararı” ilkesine vurgu yapan ve “üstün kamu yararı”nı belirleyen Danıştay kararlarına rastlamak mümkündür.

²⁷¹ Bodansky / Brunnée / Hey (eds.), a.y.

²⁷² AİHM 2. Daire’nin 08.07.2008 tarihli ve 1411/03 başvuru numaralı “*Turgut ve diğerleri/Türkiye*” kararı için bkz. *Leges HukukLink Veritabanı*, (Çevrimiçi) <http://www.hukuklink.com/sonuc.php?bolum=ictihat&daire=2#207150>, 18 Ocak 2014. AİHM 3. Daire’nin 02.03.2006 tarihli ve 49908/99 başvuru numaralı “*Ansay ve diğerleri/Türkiye*” kararı için bkz. *European Court of Human Rights HUDOC Database*, (Çevrimiçi) [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["ansay et autres"\],"itemid":\["001-72798"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{), 18 Ocak 2014.

²⁷³ Suat Şimşek, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Kamu Yararı Kavramı ve Devletlerin Takdir Hakkı”, *Adalet Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 42, Adalet Bakanlığı, Ankara, s. 184.

²⁷⁴ Cemil Kaya, *Kararlarından Hareketle Kamu Yararı Kavramına Danıştay’ın Bakışı*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011, s. 52.

²⁷⁵ Mukbil Özyörük, *Kamulaştırma Hukuku, -Nazari, ameli ve mukayeseli etüt-*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Mukbil Özyörük tarafından müdafaa edilen doktora tezi, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, Ankara 1948, s. 87.

²⁷⁶ Gözler, *İdare Hukuku, Cilt 1*, s. 996.

Danıştay Altıncı Dairesi'nin 07.12.1999 tarihli kararında²⁷⁷, imar planlarının yargısal denetiminde “*üstün kamu yararı*” ilkesinin gözetilmesi zorunluluğu şöyle vurgulanmıştır: “*İmar planlarının yargısal denetimi sırasında şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı kriterleri ile birlikte özelliği itibariyle imar planının bütünlüğü, genel yapısı, kapsadığı alanın nitelikleri ve çevrenin korunması gibi olguların yanı sıra ‘üstün kamu yararı’ ilkesinin de gözetilmesi zorunludur.*”²⁷⁸ Şehircilik ilkesi, planlama esasları, kamu yararı ilkesi, çevrenin korunması amacı ve üstün kamu yararı ilkesi, imar planlarının idari yargı yerlerince yapılan hukuka uygunluk denetiminde göz önünde bulundurulması gereken ölçütlerdir.

Danıştay'ın orman alanının üniversite olarak tahsis edilmesinde “*üstün kamu yararı*”²⁷⁹ bulunduğu hükmettiği 29.06.2001 tarihli kararında²⁸⁰, “*... üniversite alanı olarak öngörülen alan (ile) Ömerli Barajı arasındaki Sultanbeyli yerleşimi ve çevredeki ruhsatsız fabrikaların yörenin hızlı ve çarpık kentleşme eğilimi içinde olduğu izlenimini yaratması, üniversite alanını kısmen mutlak koruma alanı içinde bıraktığı iddia edilen derenin kurumuş dere yatağı olması, üniversite yerleşim planında dere mutlak koruma alanı sınırları ve orman alanının varlığının devamı için gerekli önlemlerin alınacağı hususları gözönünde bulundurulduğunda, yükseköğretime ve topluma yapacağı katkılarla kamu yararının en belirginleştiği kullanımlardan biri olan üniversite alanı oluşturulmasına yönelik dava konusu planda şehircilik ve planlama ilkelerine aykırılık görülmediği gibi getirdiği işlevle de üstün kamu yararı bulunduğu sonucuna ulaşıldığı*” belirtilmiştir²⁸¹. Söz konusu Danıştay kararında, ormanın bir eğitim-öğretim kurumu olan üniversite tarafından korunması “*üstün kamu yararı*” açısından uygun görülmüştür.

Tabiat varlıklarını koruma hukukunda uygulanan kamu yararı ilkesinin uluslararası kamu hukukunda yer alan tabiatı koruma kurallarıyla birlikte değerlendirilmesi,

²⁷⁷ Danıştay 6. Dairesi'nin 07.12.1999 tarihli ve E. 1998/2072, K. 1999/6209 sayılı kararı, *Danıştay Emsal Karar Sorgulama*, (Çevrimiçi) <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb>, 8 Ocak 2014.

²⁷⁸ Danıştay 6. Dairesi'nin 07.12.1999 tarihli ve E. 1998/2072, K. 1999/6209 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 31, Sayı: 103, Ankara 2001, s. 529.

²⁷⁹ Kamu yararının zaten baskın ve üstün olduğu, öğretilde dile getirilmiştir. Bu görüş için bkz. N. Münci Çakmak, *İdare Hukukunda Kuramsal Olarak Kamu Yararı*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 486.

²⁸⁰ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 29.06.2001 tarihli ve E. 2001/200, K. 2001/601 sayılı yayımlanmamış kararı, Giritli ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 1015, dipnot 1298.

²⁸¹ Giritli ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 1015.

çağımızın tabiatı koruma hukukuna daha uygun bir yaklaşımdır. Örneğin; nesli tükenmekte olan bir hayvanın üreme sahasının olduğu kıyıda veya sahil şeridinde kıyı doldurulmak²⁸² suretiyle hastane yapımı örneğinde olduğu gibi iki veya daha fazla kamu yararı içeren faaliyetin karşı karşıya gelmesi durumunda, biyolojik çeşitliliğin ikinci plana atılmayacak derecede önemli olduğunu vurgulamak²⁸³ gerekir.

D. Şehircilik İlkesi

18.03.1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu'nun²⁸⁴ 1. maddesine göre, nüfusu yirmi binden çok nüfusu olan yerleşim yerlerine “şehir” denir. İnsanların sağlıklı ve mutlu olabileceği biçimde planlanması gereken şehirler, Almanların deyimiyle “insanları özgürleştiren” yerler olmalıdır²⁸⁵. Bu noktada, şehircilik ilkesinin uygulanabilmesi önem taşır. Dieter Pratsch'a göre, şehircilik, “barınma, çalışma, alt yapı ve donatılar, eğitim, (tabiat varlıklarının sunduğu olanaklar çerçevesinde) dinlenme, ulaşım, haberleşme” gibi yaşama fonksiyonlarına (işlevlerine) yanıt veren bir fiziki planlamadır²⁸⁶.

Kent (şehir) bilimi, öncelikle koruma ve sağlıklaştırma (iyileştirme) amacını güden bir bilimdir²⁸⁷. Ülkemizde kentlerimizin özgün ve çok önemli bir karakteristiği (ayrıt edici niteliği), değerli doğal varlıkları ve tarihsel gelişme sürecinde kazanmış oldukları kültür, sanat, mimarlık değerleri ile taşınmaz (ve taşınır) kültür ve tabiat varlıklarına, ortak mirasımıza yer veren özgün kentsel dokulara sahip olmalarıdır²⁸⁸.

²⁸² 04.04.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun “Doldurma ve Kurutma Yoluyla Arazi Kazanma ve Bu Araziler Üzerinde Yapılabilecek Yapılar” başlıklı 7. maddesinin 1. fıkrası şöyledir: “Kamu yararının gerektirdiği hallerde, uygulama imar planı kararı ile deniz, göl ve akarsularda ekolojik özellikler dikkate alınarak doldurma ve kurutma suretiyle arazi elde edilebilir.”

²⁸³ N. Münci Çakmak, “Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2008, Cilt: 57, Sayı: 1, s. 151, (Çevrimiçi) <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2008-57-01/AUHF-2008-57-01-cakmak.pdf>, 24 Kasım 2013.

²⁸⁴ 18.03.1924 tarihli ve 442 sayılı “Köy Kanunu” için bkz. R.G., T. 07.04.1924, Sy. 68.

²⁸⁵ Kemal Özden, “Sosyalist Ülkelerde Şehircilik Anlayışı ve Kent Planlaması”, içinde: Kemal Özden (ed.), *Kentleşme Yazıları; Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 389.

²⁸⁶ Yıldız, a.g.e., s. 5.

²⁸⁷ H. Besim Çeçener, *İmar Hukuku ve Kentleşme Sürecindeki Olumsuzluklar*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi / Arşiviniz için Dizisi, Özdil Basımevi, İstanbul 2000, s. 170.

²⁸⁸ Hande Suher, “Kentleşme ve Kentleşme Politikaları”, içinde: Hande Suher / Cengiz Giritlioğlu / Gülden Erkut (haz.), *Türkiye’de Kentleşme*, Türkiye’nin Sorunları Dizisi - 7, TÜSES, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul 1995, s. 27.

1982 Anayasası'nın 23. maddesinin 2. fıkrasına göre, "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek" amacıyla yerleşme özgürlüğünün kanunla sınırlanması mümkündür. Anılan maddenin gerekçesinde, hükümde yer alan "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek" amacının yerleşme özgürlüğü için öngörülen ve genel sınırlama nedenlerine eklenecek özel sınırlama nedenlerinden olduğu²⁸⁹ belirtilmiştir.

1982 Anayasası'nın konut hakkını düzenleyen 57. maddesinin²⁹⁰ gerekçesinde, konutların yapımında "modern şehirleşme" ve "çevre" şartlarının gözetilmesi gerektiği vurgulanırken, kötü şehirleşmenin önlenmesi gereğine işaret edilerek, bina planlamasının şehir planlamasının bir parçası olduğu, bu nedenle şehirlerin ve yapıların "tabiatın içinde bir yara" gibi yer almaması için genel bir çevre içinde düşünülmelelerinin "devletin ödevi" olduğu²⁹¹ dile getirilmiştir.

İmar planlarının şehircilik ilkesine uygun olarak, şehrin kendine özgü yapısı ve özellikleri dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Danıştay Altıncı Dairesi'nin 03.04.2009 tarihli kararında²⁹² belirtildiği üzere, "imar planlarının, planlanan yörenin bugünkü durumunun, olanaklarının ve ilerideki gelişmesinin gerçeğe en yakın şekilde saptanabilmesi için coğrafi veriler, beldenin kullanılışı, donatımı ve mali bilgiler gibi konularda yapılacak araştırma ve anket çalışmaları sonucu elde edilecek bilgiler ışığında, çeşitli kentsel işlevler arasında var olan ya da sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi çözüm yollarını bulmak, belde halkına iyi yaşama düzeni ve koşulları sağlamak amacıyla kentin (şehrin) kendine özgü yaşayış biçimi ve karakteri, nüfus, alan ve yapı ilişkileri, yörenin gerek çevresiyle ve gerekse çeşitli alanları arasında olan bağlantıları, halkın sosyal ve kültürel gereksinimleri, güvenlik ve sağlığı ile ilgili konular gözönüne alınarak hazırlanması gerekmektedir."

²⁸⁹ İzgi / Gören, Cilt I ..., a.y.

²⁹⁰ 1982 Anayasası'nın 57. maddesi şöyledir: "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler."

²⁹¹ Sezer, a.g.e., s. 170.

²⁹² Danıştay 6. Dairesi'nin 03.04.2009 tarihli ve E. 2007/4056, K. 2009/3367 sayılı kararı, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, (Çevrimiçi) [#fm](http://66.221.165.113/cgi-bin/highlt/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-2007-4056-1.htm&query=Danıştay+Altıncı+Daire+E.+2007/4056), 28 Aralık 2013.

E. Sürdürülebilir Çevre İlkesi

Çevre, tüm insanlığın ortak kullanım alanı olduğu için dünya ülkeleri tarafından titizlikle ele alınması gereken bir konudur²⁹³. Bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin “sürdürülebilir çevre” ilkesi doğrultusunda korunması, Çevre Kanunu’nun amacı olarak 26.04.2006 tarihli ve 5491 sayılı “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”²⁹⁴ ile 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’na eklenmiştir.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 2. maddesine göre, sürdürülebilir çevre, “gelecek kuşakların ihtiyaç duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan, hem bugünün hem de gelecek kuşakların çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda (sosyal, ekonomik, fizikî vb.) ıslahı, korunması ve geliştirilmesi süreci” olarak tanımlanmıştır.

F. Sürdürülebilir Kullanım İlkesi

“Sürdürülebilir kullanım”, doğal kaynakların kendini yenileme-sürdürme kapasitesi (yeteneği) dikkate alınarak, kullanma-koruma dengesinin kurulmasıdır²⁹⁵. “Sürdürülebilir kullanım” ilkesinin uygulanması ile hem biyolojik çeşitlilikten en uygun fayda sağlanabilir, hem de biyolojik çeşitliliğin sürekliliği güvence altına alınmış olur²⁹⁶. Türkiye, tabiat varlıklarının bulunduğu alanlar gibi her alanda tam bir toprak kullanım planlamasının yapılmasını öngören hukuk kurallarına sahip değildir²⁹⁷.

²⁹³ Ergun Gürpınar, *Çevre Hukukunda “Ekolojik Denge” Kavramı ve Bu Dengenin Korunması*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Sait Güran, İstanbul 1988, s. 55.

²⁹⁴ 26.04.2006 tarihli ve 5491 sayılı “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” için bkz. R.G., T. 13.05.2006, Sy. 26167.

²⁹⁵ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, *2011 Türkiye Çevre Durum Raporu*, Yayın No: 11, Ankara 2011, s. 131, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/turkce/dosya/ced/TCDR_2011.pdf, 28 Aralık 2013.

²⁹⁶ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Ulusal Odak Noktası, *Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı 2007*, s. 12, (Çevrimiçi) <http://www.nuhungemisi.gov.tr/DosyaRaporSunum/Belgeler/bb951776-e874-40ce-842b-d90ae82b6381.pdf>, 22 Nisan 2014.

²⁹⁷ Halil Kalabalık, *İmar Hukuku, Cilt – I*, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 57.

Danıştay Altıncı Dairesi'nde görülen bir davada, sürdürülebilir kullanım ve kalkınma ilkelerinin ihlal edildiği gerekçesiyle “Bursa, Uludağ Kış Sporları Turizm Merkezi” ilanına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının iptali istenmiştir. Söz konusu uyuşmazlığa ilişkin kararında Danıştay, “söz konusu alanın büyük bir kısmının Uludağ Milli Parkı alanı içinde yer aldığı ve su kaynakları beslenme ve koruma alanlarını kapsadığı, bu haliyle çevre ve doğa açısından olumsuz etkiler yaratacağı”²⁹⁸ gerekçesiyle anılan Bakanlar Kurulu kararını hukuka aykırı bularak iptal etmiştir.

G. Sürdürülebilir Kalkınma İlkesi

Kalkınma, ancak daha iyiyi gerçekleştirme, bozuk olan düzeni değiştirme bilincini ve heyecanını yaratmak ile mümkündür²⁹⁹. 1982 Anayasası'nın 166. maddesinin gerekçesinde belirtildiği üzere, “ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmesi ilkesi” kabul edilmiştir³⁰⁰. Dünyada fakirliğin kaldırılması, çevrenin korunması, doğal kaynakların zenginleştirilmesi yoluyla gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılayabilmelerini tehlikeye sokmadan küresel refaha ulaşılması modeli olan “sürdürülebilir kalkınma”, bugünkü ve gelecek kuşakların çevreyi koruyarak sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasını güvence altına alan politikalardır³⁰¹.

Türkiye’de Çevre Kanunu ilk olarak 09.08.1983 tarihinde kabul edilip ve 11.08.1983 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanıp yürürlüğe girdikten sonra yapılacak düzenlemelerin ve alınacak önlemlerin ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olması amacı³⁰², çevre korunması ile kalkınma çabaları arasında bir dengenin

²⁹⁸ Danıştay 6. Dairesi'nin 20.10.1999 tarihli ve E. 1998/1455, K. 1999/ 5011 sayılı kararı, *Danıştay Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr>, 26 Şubat 2013.

²⁹⁹ Tunaya, a.g.e., s. 169.

³⁰⁰ İzgi / Gören, *Cilt II ...*, a.y.

³⁰¹ İlyas Çüngen (haz.), *Orman, Ormanlık Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, s. 947-948.

³⁰² 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun amacını belirten 1. maddesinin ilk hali şöyleydi: “Bu Kanunun amacı, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukukî ve teknik esaslara göre düzenlemektir.” 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı “Çevre Kanunu” için bkz. R.G., T. 11.08.1983, Sy. 18132.

sağlanmasına yönelikti³⁰³. 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, amacını belirten 1. maddesinin ilk halinin gerekçesine göre çevre koruma etkinliklerinin kalkınmayı engelleyici veya zorlaştırıcı bir yola girmemesi gerektiğini belirtmekteydi³⁰⁴.

Bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin “sürdürülebilir kalkınma” ilkesi doğrultusunda korunması, Çevre Kanunu’nun amacı olarak 26.04.2006 tarihli ve 5491 sayılı “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”³⁰⁵ ile 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’na eklenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma³⁰⁶, doğal kaynakların sürekliliğini tehlikeye düşürmeden gerçekleştirilen ekonomik kalkınmadır³⁰⁷.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 2. maddesine göre, sürdürülebilir kalkınma, “bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma ve gelişme” olarak tanımlanmıştır.

Planlı arazi kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirleyen 03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu”³⁰⁸, amacında da belirtildiği gibi, toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek korunmasını, geliştirilmesini ve çevre öncelikli “sürdürülebilir kalkınma” ilkesine uygun olarak planlı arazi kullanımını öngörmektedir.

³⁰³ Engin Ural (haz.), *Gerekçeli ve Açıklamalı Çevre Kanunu*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara 1983, s. 69.

³⁰⁴ A.y.

³⁰⁵ 26.04.2006 tarihli ve 5491 sayılı “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” için bkz. R.G., T. 13.05.2006, Sy. 26167.

³⁰⁶ “Doğayı tüketmeden kullanarak elde edilecek ekonomik kalkınma” ve “sürekli ya da kalıcı olarak kalkınma” anlamında kullanılan “sürdürülebilir kalkınma”, doğal sermayeyi tüketmeyen, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanaklarını ellerinden almayan, ekonomi ile ekosistem arasındaki dengiyi koruyan ve ekolojik açıdan sürdürülebilir nitelikte olan ekonomik kalkınmayı ifade etmektedir. Mine Kışlalıoğlu / Fikret Berkes, *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 325.

³⁰⁷ Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 160.

³⁰⁸ 03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” için bkz. R.G., T. 19.07.2005, Sy. 25880.

Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmeliğin³⁰⁹ 5. maddesinin (ğ) bendine göre, çevre düzeni planı³¹⁰, “sürdürülebilir kalkınma” amacına uygun olarak ekolojik ve ekonomik kararların bir arada düşünülmesini sağlamak üzere, korunması gereken alanlara ilişkin politikaları ve stratejileri belirleyen üst ölçekli plan niteliğindedir. Anılan Yönetmeliğin 8. maddesinin (b) bendi uyarınca, çevre düzeni planı sınırları içinde kalan alanlarda “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımının gözetilmesi esastır.

Türkiye'nin üye olmak istediği Avrupa Birliği'nin hedeflerine Amsterdam Antlaşması'yla eklenen “sürdürülebilir kalkınma”, uygulamada çevrenin korunmasına önem vermek suretiyle uzun vadeli bir ekonomik kalkınmanın koşullarını oluşturmayı öngörmektedir³¹¹. Sürdürülebilir kalkınmada amaç, sosyokültürel ve ekonomik gereksinimlerin ileriye yönelik olarak akılcı ve dengeli bir biçimde karşılanmasını sağlamak olduğundan; kentsel kalkınma ve yenileme, bu amacın önemli unsurlarındandır³¹².

III. Tabiat Varlıklarını Koruma Gerekliliği

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e göre, “*Tabiata saygı, aklın vicdanıdır.*”³¹³. Bilim adamı Wolfgang Erz, doğanın ve çevrenin korunması görevinin aslında sadece siyaset, yönetim, bilim ve birlik uzmanlarının değil, herkesin görevi³¹⁴ olduğunu söylemiştir.

³⁰⁹ Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın) çıkardığı “Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 11.11.2008, Sy. 27051.

³¹⁰ 03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 5. maddesinde belirtildiği gibi, çevre düzeni planı, “ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen plan”dır. Danıştay 6. Dairesi'nin 22.06.2011 tarihli ve E. 2010/10107, K. 2011/2395 sayılı kararına göre, “çevre düzeni planları bölgesel nitelikte genel arazi kullanım kararları getirmekte olup, stratejik bir plan olması sebebiyle fiziki kullanım kararları içermemektedir.” Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, (Çevrimiçi) http://66.221.165.113/cgi-bin/highlt/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-2010-10107.htm&query=sürdürülebilir_kullanım#fm, 21 Nisan 2014.

³¹¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, *AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi*, 3. Baskı, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No: 172, İstanbul 2005, s. 188-189.

³¹² Pelin Pınar Özden, *Kentsel Yenileme*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s. 142.

³¹³ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Stratejik Plan 2013-2017*, Ankara 2013, (Çevrimiçi) http://sgb.ormansu.gov.tr/strateji/files/Stratejik_Plan/index.html, 4 Haziran 2013.

³¹⁴ Dirk Cornelsen, *Anwölte der Natur : Umweltschutzverbände in Deutschland*, (Beck'sche Reihe ; 440), Verlag C. H. Beck, München 1991, s. 11.

Doğayı veya tabiat varlıklarını koruma hukuku, çevre hukukunun en eski konularından ve Avrupa çevre hukukunun en genç dallarından biridir³¹⁵. Doğayı oluşturan tabiat varlıkları, günümüzde çevre hukuku disiplininde gittikçe önemli bir yer almıştır. Günümüzde tabiat varlıklarının korunması gereksinimine ilişkin tartışma yapılmayıp, bu varlıkların nasıl daha iyi korunabileceği ve bunlardan nasıl yararlanılabileceği³¹⁶ sorunsalı üzerinde durulmaktadır. Dünyanın doğal ekosistemlerini ve bu ekosistemlerin desteklediği uygarlığı korumanın önkoşulu, bilgilenmektir³¹⁷.

Birçok devletin anayasasında tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin hüküm yer almaktadır. Fransız Anayasası'nın Başlangıç kısmında atıf yapılan ve Fransız devletini bağlayan 2004 tarihli Çevre Şartı'nda³¹⁸, insanlığın ve gelecek kuşakların doğal çevresinden koparılamayacağı vurgulanarak, çevrenin korunmasının ulusun diğer temel çıkarları ile aynı nitelikte ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Doğanın ve 2002'den beri de hayvanların korunmasını düzenleyen Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 20a maddesi³¹⁹, "*Doğal Yaşam Alanlarının ve Hayvanların Korunması*"³²⁰ başlığını taşımaktadır. Bu bağlamda Alman devleti, gelecek kuşakları korumakla yükümlü olup, doğal yaşamı sürdürmekle görevlidir³²¹. Doğal yaşam kaynaklarının ve hayvanların korunmasından gelecek kuşaklara karşı da sorumlu olan Federal Almanya Cumhuriyeti devleti, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 20a maddesi uyarınca bu koruma görevini anayasal düzen çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı organları aracılığıyla hukuka uygun olarak yerine getirmekle yükümlüdür³²². 1 Mart 2010 tarihinde yürürlüğe giren "*Federal Almanya Cumhuriyeti Doğayı Koruma Yasası*", insan sağlığını ve

³¹⁵ Klaus Meßerschmidt, *Europäisches Umweltrecht*, Verlag C. H. Beck, München 2011, s. 657.

³¹⁶ Oğuz Sancakdar, *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku (Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım)*, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 63.

³¹⁷ Lester R. Brown, *Plan B 3.0: Uygarlığı Kurtarmak İçin Harekete Geçmek*, Çeviren: Ayşe Başçı, Tümüyle Yenilenmiş Basım, TEMA Vakfı Yayın No: 55, İstanbul 2008, s. 115.

³¹⁸ 2004 tarihli Çevre Şartı'nın özgün metni için bkz. (Çevrimiçi) http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp#charte_environment, 23 Ekim 2012. Söz konusu metnin Türkçe çevirisi için bkz. T.C Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, *Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları*, Ankara 2011, s. 206-207.

³¹⁹ Volker Epping / Christian Hillgruber, *Grundgesetz Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 2009, s. 593.

³²⁰ Deutscher Bundestag, *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, CPI – Ebner & Spiegel, Berlin 2010, s. 28.

³²¹ Stefan Lütke / Wolfgang Ewer, *Bundesnaturschutzgesetz Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 2011, s. 1.

³²² T.C Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, *a.g.e.*, s. 223.

yaşamını temel alarak doğayı ve sit alanlarını kendine özgü değerleri gereğince sürekli olarak güvence altına almayı amaçlamaktadır³²³. Portekiz Anayasası'nın çevre ve yaşam kalitesini düzenleyen 66. maddesinin 2. fıkrasının (c) bendinde, doğal parkları geliştirmek ve dinlenme alanları oluşturmak suretiyle doğal alanların korunması³²⁴ öngörülmüştür.

Tabiat varlıklarının, doğal çevrenin, estetik görüntünün ve şehir silüetinin korunması gerekliliğine yönelik olarak toplumun güvenliğini, sağlığını ve huzurunu ilk anda bozmayan veya bozduğunu çoğunluğun hemen algılayamadığı davranışları önleme ihtiyacı, kamu düzeninin korunması kapsamındadır³²⁵.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını düzenleyen 63. maddesi³²⁶ ile devlete tabiat varlıklarını ve değerlerini koruma ve bu amaç doğrultusunda destekleyici ve teşvik edici (özendirici) tedbirler alma yükümlülüğü getirilmiştir. Kanaatimizce, kamu düzeni ve kamu yararı açısından, tabiat varlıklarının mutlaka devlet tarafından korunması gerekmektedir.

1982 Anayasası'nın "*Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması*" başlıklı 63. maddesinin gerekçesinde³²⁷, tarih ve kültür varlıklarının korunmasına ilişkin olarak devlet ve yasa koyucu tarafından alınması gereken önlemler sıralanmıştır ve fakat tabiat varlıklarının korunması açısından bir değerlendirme yapılmamıştır.

³²³ Lütkeş / Ewer, a.y.

³²⁴ T.C Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, a.g.e., s. 465.

³²⁵ Yayla, *İdare Hukuku*, s. 38.

³²⁶ 1982 Anayasası'nın 63. maddesi şöyledir: "*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.*"

³²⁷ 1982 Anayasası'nın 63. maddesinin gerekçesi şöyledir: "*Devlet, tarih ve kültür varlıklarının korunmasını temin etmelidir. Devlet, bu varlıkların toplanmasını, bulunmasını, restorasyonunu, müzelerde teşhirini sağlamalı; tahriplerini, yurt dışına kaçırılmalarını önlemeli; yurt dışına taşınmış olanların yurda iadesini mümkün kılacak girişimlerde bulunmalıdır. Kanun koyucu, tarih ve kültür varlıklarını koruyucu tedbirleri ihtiva eden mevzuatı geliştirmelidir. Kanun koyucu, tarih ve kültür varlıklarını koruyucu tedbirleri yerine, bu yapıların sahiplerine bırakılarak, onlara yardım yapılması da tedbir olarak düzenlenebilir. Tarih ve kültür varlıklarının korunmasında eğitimin rolü olduğuna göre Devlet buna da özen göstermeli. Tarih ve kültür varlıkları özel mülkiyette ise ve bunlar için kanunla sınırlama getirilmişse, hak sahiplerinin uğradığı zararın Devletçe tazmin edilmesi gerekir.*" Anılan madde gerekçesi için bkz. İzgi / Gören, *Cilt I ...*, s. 638.

Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında belirtildiği gibi, devlet, temel ödevlerinden biri olan tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasına yönelik her türlü önlemi almak amacıyla, tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için etkili bir maddi hukuk düzeni oluşturmak ve öngörülen maddi hukuku uygulamak üzere gereken teşkilatı kurmakla yükümlüdür³²⁸.

22.02.2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun³²⁹ 6. maddesinin (a) bendi kapsamında, toprağın korunmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde il özel idaresi³³⁰ yapmakla görevlidir ve yetkilidir. Anılan maddenin (b) bendine göre ise, çevreye, orman köylerinin desteklenmesine ve ağaçlandırmaya ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında il özel idaresi yapmakla görevlidir ve yetkilidir.

Büyükşehir belediyesinin³³¹ tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin görevi ve sorumluluğu vardır. 10.07.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun³³² 7. maddesinin (o) bendine göre, *"kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek"*, büyükşehir belediyesinin görevlerinden biridir. Ayrıca, anılan maddenin (i) bendi uyarınca, *"sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak"* ve *"ağaçlandırma yapmak"*, büyükşehir belediyesinin görevlerindedir.

³²⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

³²⁹ 22.02.2005 tarihli ve 5302 sayılı "İl Özel İdaresi Kanunu" için bkz. R.G., T. 04.03.2005, Sy. 25745.

³³⁰ 22.02.2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 3. maddesinin (a) bendine göre, il özel idaresi, *"il halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi"*dir.

³³¹ 10.07.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 3. maddesinin (a) bendine göre, büyükşehir belediyesi, *"en az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idari ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi"*dir.

³³² 10.07.2004 tarihli ve 5216 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu" için bkz. R.G., T. 23.07.2004, Sy. 25531.

10.07.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinin 2. fıkrasının (d) bendi uyarınca, *“kültür ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak”*, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin³³³ görevlerinden biridir.

Belediyenin³³⁴ tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin görevi ve sorumluluğu vardır. 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun³³⁵ 14. maddesinin (b) bendinin 1. cümlesinin sonunda belirtildiği üzere, belediye, *“kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir.”* Kanaatimizce, Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda da benzer biçimde yer alan tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin görevin Belediye Kanunu'nda sanki belediyenin takdir yetkisine bırakılmış gibi ifade edilmesi uygun değildir.

Belde halkının hak ve menfaatlerini korumakla görevli olan büyükşehir belediye meclisi üyesinin koruma amaçlı imar planının uygun bulunmasına yönelik ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararına karşı dava açması mümkündür. Danıştay Altıncı Dairesi'nin 10.12.2012 tarihli kararına³³⁶ göre, *“Dava konusu koruma kurulu işleminin tesisine katılma yetki ve görevi bulunmayan davacının, büyükşehir belediye meclis üyesi sıfatıyla belde halkının hak ve menfaatlerini korumakla görevli olması sebebiyle 1/5000 ölçekli Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı değişikliğinin uygun bulunmasına yönelik ... (ilgili) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararına karşı sübjektif ehliyetinin bulunduğu kabulü gerekmektedir. Bu*

³³³ 10.07.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 3. maddesinin (c) bendine göre, ilçe belediyesi, *“büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan ilçe belediyesi”*dir. Anılan maddenin (d) bendine göre ise, ilk kademe belediyesi, *“büyükşehir belediye sınırları içinde ilçe kurulmaksızın oluşturulan ve büyükşehir ilçe belediyeleriyle aynı yetki, imtiyaz ve sorumluluklara sahip belediye”*dir.

³³⁴ 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 3. maddesinin (a) bendine göre, belediye, *“belde (belediyesi bulunan yerleşim yeri) sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi”*dir.

³³⁵ 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı *“Belediye Kanunu”* için bkz. R.G., T. 13.07.2005, Sy. 25874.

³³⁶ Danıştay 6. Dairesi'nin 10.12.2012 tarihli ve E. 2012/4109, K. 2012/7436 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 132, Ankara, s. 401-404, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/132.pdf>, 8 Ocak 2014.

*durumda, davanın ehliyet yönünden reddine yönelik mahkeme kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.*³³⁷

---

³³⁷ Danıştay 6. Dairesi'nin 10.12.2012 tarihli ve E. 2012/4109, K. 2012/7436 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 132, Ankara, s. 404, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/132.pdf>, 8 Ocak 2014.

İKİNCİ BÖLÜM TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN İDARİ YAPILANMA (TEŞKİLAT)

Tabiat varlıklarının korunması, “*özel idari kolluk*” kapsamındadır³³⁸. İşlevleri ve önemleri nedeniyle özel olarak korunan kamu mallarının korunmasına yönelik genel kolluk faaliyetleri yanında, “*kamu malları kolluğu*”³³⁹ denilen özel bir idari kolluğun bulunması, kamu mallarını özel kişilere ait mallara göre daha üstün bir korumaya alma isteğini göstermektedir³⁴⁰.

1982 Anayasası’nda devletin temel ödevlerinden biri olan tabiat varlıklarının korunması görevini yürütmek amacıyla oluşturulacak teşkilatın niteliğiyle ilgili herhangi bir belirleme yapılmaması ve bu konuda yasa koyucuyu sınırlandıran herhangi bir hükme yer verilmemesi nedeniyle, tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin idari yapılanmayı (teşkilatı) belirleme yetkisinin yasa koyucuya ait olduğunu belirten Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararına göre, “... *tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasına yönelik olarak oluşturulacak teşkilatın türünü, yapısını ve niteliğini belirlemek kanun koyucunun takdirindedir. Kanun koyucu, bu görevlerin merkezî idare teşkilatı içerisinde yer alan bir kamu kurumu tarafından yerine getirilmesini öngörebileceği gibi bu görevi merkezi idare teşkilatı dışında yer alan özerk bir kamu kurumuna da tevdi edebilir (verebilir).*”³⁴¹

1982 Anayasası’nın 63. maddesinde devlete verilen tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici (özendirici) tedbirleri almak görevinin planlama sürecinde yer alan organlar

³³⁸ Yayla, *İdare Hukuku*, s. 44.

³³⁹ Fransız idare hukukçularından Chapus, De Laubadère ve Peiser ile Türk idare hukukçuları Gözler ve Kaplan, “*kamu mallarını koruma kolluğu*” deyimini kullanmaktadırlar. Kemal Gözler / Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, Ondördüncü Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2013, s. 699, dipnot 127.

³⁴⁰ Gülan, *a.g.e.*, s. 150.

³⁴¹ Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer); *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimci) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000408&content=, 14 Ocak 2014.

aracılığıyla yerine getirilmesi gerekmektedir³⁴². Türk idari yapılanmasında (teşkilatında) tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu tek bir hizmet bakanlığı bulunmadığı gibi, aynı zamanda yerel yönetimler de bu konuda görevli ve sorumlu idarelerdir.

I. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

03.06.2011 tarihli ve 636 sayılı KHK³⁴³ uyarınca Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın birleştirilmesiyle "*Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı*" kurulmuştu. Söz konusu KHK bir ay dahi yürürlükte kalmadan Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı bu defa, "*Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*" ile "*Orman ve Su İşleri Bakanlığı*" biçiminde iki ayrı bakanlık olarak yapılandırılmıştır.

29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı KHK³⁴⁴ ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Süreç içerisinde İmar ve İskân Bakanlığı'nun adının önce Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na, sonra ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na dönüştürülmesinin yerinde bir karar olmadığı³⁴⁵ öğretide dile getirilmiştir. "*İmar ve İskân Bakanlığı*" ya da "*Bayındırlık ve İskân Bakanlığı*" veya "*Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*" adıyla kurulan hizmet bakanlığının görev alanına giren işler birbiriyle tam olarak örtüşmediğinden, imar ve çevre işleri farklı hizmet bakanlıkları çatısı altında görülebilirdi. Örneğin; Almanya'da imar ve çevre işleri, "*Ulaştırma, İmar ve Şehircilik Bakanlığı (Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung)*" ile "*Çevre, Doğa Koruma ve Nükleer Güvenlik Bakanlığı (Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit)*"³⁴⁶ adı altında iki ayrı bakanlığın görev alanındadır.

³⁴² Anayasa Mahkemesi'nin 09.06.2011 tarihli ve E. 2008/87, K. 2011/95 sayılı kararı, R.G., T. 28.12.2011, Sy. 28156, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111228.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111228.htm>, 14 Ocak 2014.

³⁴³ 03.06.2011 tarihli ve 636 sayılı "*Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*" için bkz. R.G., T. 08.06.2011, Sy. 27958 (1. Mükerrer).

³⁴⁴ 29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı "*Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*" için bkz. R.G., T. 04.07.2011, Sy. 27984 (1. Mükerrer).

³⁴⁵ Söz konusu görüş için bkz. Nusret İlker Çolak, *Anayasa Mahkemesi Kararlarında İmar Hukukunun Temel İlkeleri*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011, s. 5, dipnot 2.

³⁴⁶ Almanya'daki Federal Bakanlıklara ilişkin yapılanma için bkz. "*Bundesministerien*", (Çevrimiçi) <http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Bundesregierung/Bundesministerien/bundesministerie.html>, 10 Haziran 2013.

21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na 08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nin 51. maddesiyle eklenen ek madde 4'ün 1. fıkrası uyarınca “*taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili hususlarda karar almakla görevli ve yetkili*” idare, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır. Dolayısıyla, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun uygulanması sorumluluğu, “*taşınmaz tabiat varlıkları*” yönünden Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aittir³⁴⁷. Özel çevre koruma bölgeleri, doğal sit alanları, anıt ağaçlar ve mağaralar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yönetilen korunan alanlardır³⁴⁸.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın plan yapma, proje onaylama, ruhsat düzenleme gibi imar planlama ve uygulama alanında sahip olduğu yetkilerin kapsamı oldukça geniş olduğundan, bu durumun yerel yönetimlerin özerklikleriyle bağdaştırılmasının güç olduğu konusunda tereddüt olmadığı³⁴⁹ öğretide dile getirilmiştir. Bu noktada, Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın³⁵⁰ ruhuna uygun biçimde, Türkiye'de yerel yönetimlerin özerkliğini sağlayan düzenlemelerin ve uygulamaların olması gerekir.

Avrupa Birliği (AB) Komisyonu, AB'ye üyelik sürecinde yer alan aday ülkelere yönelik olarak hazırladığı 2012 yılına ait İlerleme Raporlarının AB aday ülkesi Türkiye'ye ilişkin olan kısmında, Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ilgili makamlarla işbirliği içinde çevre gündeminin güçlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekmekte ve mevcut korunan alanlarla olası NATURA 2000 alanlarının³⁵¹ sürdürülebilirliğine özel önem verilmesi gerektiğinden söz

³⁴⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

³⁴⁸ “*Korunan Alanlar*”,

(Çevrimiçi) <http://www.csb.gov.tr/projeler/ockb/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=ustmenu&Id=168>, 28 Ağustos 2013.

³⁴⁹ N. İlker Çolak, “Büyükşehir Belediyelerinin İmar Denetim Yetkileri”, *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 39, Şubat 2013, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 15.

³⁵⁰ Türkiye tarafından 21.11.1988 tarihinde Strazburg'ta imzalanan ve 08.05.1991 tarihli, 3723 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunan “*Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı*” için bkz. R.G., T. 03.10.1992, Sy. 21364.

³⁵¹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı Yüzeysel Su Kalitesi Yönetimi Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (y) bendine göre, Natura 2000 alanları, habitatın ve türlerin korunması maksadıyla Avrupa Birliği'nin Kuş (79/409/EEC) ve Habitat Direktifleri (92/43/EEC) altında belirlenmiş korunan alanlardır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı “*Yüzeysel Su Kalitesi Yönetimi Yönetmeliği*” için bkz. R.G., T. 30.11.2012, Sy. 28483.

etmektedir³⁵². Avrupa Birliği'ne üye olan her ülke, toprakları üzerindeki kuşlar, habitatlar ve diğer canlı türleri açısından uluslararası öneme sahip alanları “*NATURA 2000*” statüsü altında korumakla yükümlüdür³⁵³.

A. Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü

08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK³⁵⁴ ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde “*Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü*” kurulmuştur. Bu değişiklikle, önceden aynı çatı altında birlikte değerlendirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının birbirinden farklı bir idari yapılanma içerisinde ele alınması mümkün olmuştur. Daha önce Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı tarafından yerine getirilen kimi görev ve yetkiler, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir³⁵⁵.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hizmet birimlerinden biri olan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün görevleri, 29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 13/A maddesinin 1. fıkrasında (a)'dan (f)'ye sıralı yedi bentte belirlenmiştir. Buna göre; “*milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek*”, “*tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak*”, “*milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma*

³⁵² Avrupa Komisyonu, *Komisyon tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim, Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013*, Brüksel 10 Ekim 2012, COM(2012) 600, s. 20, (Çevrimiçi)

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlislemeRaporlari/2012_strateji_ve_sonuclar_tr.pdf, 11 Ekim 2012.

³⁵³ Güven Eken / Gökmen Yalçın (haz.), *Avrupa Birliği NATURA 2000 Alanlarını Belirleme Kılavuzu, Önemli Doğa Alanı Yaklaşımı*, Doğa Derneği, Ankara 2006, s. 4.

³⁵⁴ 08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı “*Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname*” için bkz. R.G., T. 17.08.2011, Sy. 28028.

³⁵⁵ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak”, “tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak”, “orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, koruma alanları ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca) belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere tahsisini gerçekleştirmek, uygulamaların tahsis şartlarına uygun olarak gerçekleşmesini izlemek ve denetlemek”, “tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak; hâlihazır haritaları aldirmek, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yaptırmak, izlemek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğin önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak” ve “Bakan (Çevre ve Şehircilik Bakanı) tarafından verilen benzeri görevleri yapmak”, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün görevleridir.

Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararına göre, “... Sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve tabiat varlıklarının tescili, onayı, ilanı, planlanması, yönetilmesi ve işletilmesi ile ilgili kimi görevlerin merkezi idare içerisinde teşkilatlandırılan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne verilmiş olması, kanun koyucunun takdir yetkisi kapsamındadır. Bu alanların korunmasına yönelik görevlerin Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne yürütülmesinin olumlu sonuç doğurup doğurmayacağı anayasallık

denetiminin kapsamı dışında kalmaktadır.”³⁵⁶ Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün korunan alanlara ilişkin olarak sahip olduğu yetkiler, anayasaya aykırı değildir. Ancak, söz konusu yetkilerin hukuka aykırı biçimde kullanılması durumunda doğacak uyumsuzluklar, idari yargının görev alanına girecektir.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak verilen görevlerin “hazırlık işlemi” niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Söz konusu karara göre, “2872 sayılı Kanun'un (Çevre Kanunu'nun) 9. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendine göre, özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil ve ilan yetkisi Bakanlar Kuruluna ait olup dava konusu kural (29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 13/A maddesinin 1. fıkrasının b bendi) ile Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne verilen görev, Bakanlar Kurulu kararına esas olmak üzere gereken hazırlık işlemlerini yapmaktır. Dolayısıyla dava konusu kurullarla (29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 13/A maddesinin 1. fıkrasının a bendinde yer alan “sulak alanlar” ibaresi ile anılan fıkranın b, ç, d ve e bentleri ile) belirsizlik yaratıldığından söz edilemez.”³⁵⁷

B. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na yardımcı olmak üzere merkezde “Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu” ve taşrada “Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu” oluşturulması, 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ek 4. maddesinde öngörülmüştür.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin³⁵⁸ 5. maddesi uyarınca, tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile

³⁵⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

³⁵⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

³⁵⁸ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı “Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 18.10.2011, Sy. 28088.

ilgili olarak, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda belirtilen görevlerin yürütülmesini sağlamak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı "*Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu*" ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca gerekli görülen yerlerde "*Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları*" kurulmuştur.

08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nin 41. maddesi ile "*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu*" yerine "*Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu*", "*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu*" yerine de "*Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu*" getirilmiştir. Ayrıca, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ek 4. maddesinin 4. fıkrasına göre, tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları bakımından Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda ve diğer mevzuatta ilgili maddelerde geçen Koruma Yüksek Kurulu'ndan "*Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu*" ve koruma bölge kurullarından "*Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları*" anlaşılmalıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106 ve K. 2012/192 sayılı kararına göre, "... (08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı) KHK'nin 51. maddesiyle 2863 sayılı Kanun'a eklenen ek 4. maddeyle, söz konusu Kanun'da Kültür ve Turizm Bakanlığı ile bu Bakanlık bünyesinde kurulan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve kültür varlıklarını koruma bölge kurullarınca yerine getirilmesi öngörülen iş ve işlemlerin tabiat varlıklarına ilişkin olan bölümünün, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile bu Bakanlık bünyesinde oluşturulan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve tabiat varlıklarını koruma bölge komisyonları tarafından yerine getirileceği hükme bağlanmak suretiyle tabiat varlıklarıyla ilgili iş ve işlemler yönünden yetkili idareler açıklığa kavuşturulmuştur."³⁵⁹

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı "*Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*" uyarınca görev yapmaktadır. Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları

³⁵⁹ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106 ve K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 16. maddesinin 1. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nda ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarında görev alanlara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 55. maddesinde belirtilen esaslar çerçevesinde "huzur hakkı" ödenir.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 13. maddesi uyarınca, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nda ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarında "alt komisyonlar" kurulması mümkündür. Anılan hükme göre, "(Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu veya (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonları çalışmalarını kolaylaştırmak için gündemindeki konuları, üyeleri arasından oluşturacağı alt komisyona verip yerinde inceleme yaptırabilir. Alt komisyonun görüşleri rapor hâlinde hazırlanır, ilgili komisyon (Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu veya Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu) toplantısında görüşülerek karara bağlanır."

1. Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 6. maddesinin 1. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Müsteşarının veya ilgili Müsteşar Yardımcısının başkanlığında, nitelikleri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ek 4. maddesinde belirtilen³⁶⁰ on beş üyeden oluşur. Anılan maddenin ikinci fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nda "görüşülecek olan konunun özelliğine göre, bu konunun görüşüleceği toplantı ile

³⁶⁰ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ek 4. maddesinin 2. fıkrasının 1. cümlesinde belirtilen husus şudur: "Tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili hususlarda karar almak ve bu Kanunda öngörülen diğer iş ve işlemlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yardımcı olmak üzere; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Müsteşarının veya ilgili Müsteşar Yardımcısının başkanlığında, söz konusu varlıkların ve alanların özelliklerine göre konusunda uzmanlaşmış mimar veya şehir plancısı, orman veya çevre mühendisi ve hukukçular ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca uygun görülecek uzmanlardan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve taşrada aynı meslek alanlarından yeterli sayıda uzmanın katılması suretiyle yeteri kadar Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu teşkil edilir." Anılan hükümde belirtilen ilgili alanlardaki uzmanların Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu veya Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu üyesi olmaları, yerinde bir seçimdir.

sınırlı olmak üzere, gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşlarının uzmanları ile diğer uzmanlar, oy hakları bulunmamak ve görüşlerine başvurulmak üzere” Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu toplantısına davet edilebilir. Anılan maddenin son fıkrasına göre, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca “her yıl Ocak ayında komisyon üyelikleri yenilenir” ve “yeni üyeler görevlendirilene kadar mevcut üyeler görevine devam eder.”

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun görevleri, Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 7. maddesinde (a)’dan (ç)’ye sıralı dört bentte düzenlenmiştir. Buna göre; “korunması gerekli tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarının korunması ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek”, “(Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonları arasında koordinasyonu (işbirliğini) sağlamak”, “(Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonlarınca alınan kararlar nedeniyle uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek karar vermek” ve “(Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonlarınca; tabiat varlıkları, sit alanı tescili, derecelendirilmesi, sit alanı geçiş dönemi koruma esasları, kullanma şartları ve revizyonlarına ilişkin alınan kararlara karşı, diğer kurum ve kuruluşlar ile vatandaşlarca yapılan itirazları değerlendirerek karar almak”, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun görevlerindedir.

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun çalışma şekli, Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 8. maddesinde beş bentte düzenlenmiştir. Buna göre; “(Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) gerekli gördüğünde komisyonu (Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nu) olağanüstü toplantıya çağırabilir. (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonunun toplantı gündemi Genel Müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nce) hazırlanır. (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir. Gündemdeki konu ile kişisel veya üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlığı açısından ilişkisi veya menfaati bulunan üye (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu toplantısına katılamaz

ve oy kullanamaz. (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu üyesi aynı anda (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonu üyesi olamaz.”

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 14. maddesine göre, “(Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu ... tarafından alınacak kararlar toplantı sonunda başkan ve üyelerce imzalanır, onaya sunulur. Onaylanan kararlardan; (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu kararları Genel Müdürlük (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü) tarafından ... dağıtılır. Onay makamınca uygun görülmeyen kararlar gerekçesiyle birlikte ilgili komisyona iade edilir.” Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun ek 4. maddesinin 3. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu kararlarını onaylayan makam, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’dır.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin geçici 1. maddesine göre, “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun mevcut ilke kararlarının Kanuna (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na) aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına, (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonunca bu konulara ilişkin ilke kararları alınıp Resmî Gazete’de yayımlanuncaya kadar devam edilir.” Bu çerçevede, idare hukukuna egemen olan “yetkide ve usulde paralellik ilkesi” gereği, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, “ilke kararları” olarak, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun mevcut ilke kararlarını yürürlükten kaldırabilecektir. Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 15. maddesinin 2. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun ilke kararları, Resmî Gazete’de yayımlanır.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 17. maddesinin 1. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun idari ve teknik hizmetleri, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nce yürütülür.

2. Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları

Türkiye genelinde Ankara, İstanbul, İzmir ve Muğla illerinde birden fazla olmak üzere toplam 29 adet “*Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu*”³⁶¹ bulunmaktadır.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 9. maddesinin 1. fıkrasına göre, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, işlerin ve işlemlerin sayısını ve içeriğini dikkate alarak Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları kurar. Anılan hüküm uyarınca, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının üye sayısı ve nitelikleri, bölgedeki tabiat varlıklarının ve doğal sitlerin genel durumuna göre belirlenir. Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları, nitelikleri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun ek 4. maddesinde belirtilen³⁶² en az beş, en çok yedi üyeden oluşur. Anılan maddenin 3. fıkrasına göre, “*görüşülecek konu başka bir bakanlık veya kamu kurumunu ilgilendiriyor ise ilgili teknik uzmanlar bilgi vermek üzere toplantıya davet edilebilir.*” Anılan maddenin son fıkrasına göre, “*ilgili meslek kuruluşları ile sivil toplum kuruluşu temsilcileri müdürlüğün (Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nün) daveti ile (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyon toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler.*”

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 10. maddesinin 1. fıkrasına göre, “*(Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonu, ilk toplantısında üyelerden birini başkan bir diğerini başkan yardımcısı olarak seçer. Başkanın katılmadığı hallerde başkan yardımcısı, komisyona başkanlık eder. Bakanlıkça (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca) her yıl Ocak ayında komisyon üyelikleri yenilenir. Yeni üyeler görevlendirilene kadar mevcut üyeler görevine devam eder.*” Anılan maddenin son fıkrasına göre,

³⁶¹ Türkiye’de Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları şunlardır: Adana, Ankara 1, Ankara 2, Antalya, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Denizli, Edirne, Erzurum, Eskişehir, İstanbul 1, İstanbul 2, İstanbul 3, İstanbul 4, İstanbul 5, İzmir 1, İzmir 2, İzmir 3, Kayseri, Kocaeli, Konya, Muğla 1, Muğla 2, Nevşehir, Samsun, Şanlıurfa, Trabzon, Van. “*Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, TVK Bölge Komisyonları Sorumluluk Alanları Listesi*”, (Çevrimiçi) <http://www.csb.gov.tr/gm/tabiat/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=7684>, 16 Ağustos 2013.

³⁶² Bkz. yukarıda dipnot 360.

“Herhangi bir nedenle bir yıl içinde yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonu üyelerinin üyelikleri kendiliğinden sona erer.”

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 11. maddesinin 1. fıkrasında belirtildiği üzere, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları, taşınmaz tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarında, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ilgili mevzuat ile Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun ilke kararları doğrultusunda görev yürütmektedir. Anılan maddenin (a)’dan (f)’ye sıralı bentlerine göre, *“Bakanlıkça (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca) tespit edilmesi öngörülen tabiat varlıkları veya doğal sit alanlarının esas değerlendirmesini yaparak görüş vermek”, “geçiş dönemi koruma kullanma esaslarını belirlemek”, “koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar vermek”, “uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında karar vermek”, “korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak”, “korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük karar almak” ve “tescilli taşınmaz tabiat varlıklarının kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince kamulaştırılması işlemlerinde taşınmazın fonksiyonuna ilişkin görüş bildirmek”, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının görevlerindedir.*

Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının çalışma şekli, Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 12. maddesinde altı bentte düzenlenmiştir. Buna göre; *“(Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonları, görüşülecek dosya sayısı ve olağanüstü durumlar göz önüne alınarak, her ay en az bir defa toplanır. Toplantı günleri ve gündemleri müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’nce) belirlenerek (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonu üyeleri toplantıya çağrılır. (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonları, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir. Ancak karar yeter sayısı dörtten az olamaz. Kararlar; Kanun (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu), ilgili mevzuat ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır. (Tabiat*

Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonunca alınan kararın ilgili mevzuatla çelişmesi hâlinde müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nce) karar dağıtımı yapılmadan, durum belgeleriyle birlikte ivedilikle Genel Müdürlüğe (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne) iletilerek görüş istenir. Genel Müdürlük (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü) görüşü (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonunun ilk toplantısında değerlendirilerek karara bağlanır. (Tabiat Varlıklarını Koruma) Bölge komisyonu üyeleri tarafından kişisel olarak hazırlanan plan, proje ve benzeri konuların (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonunda görüşülmesi hâlinde, ilgili üye söz konusu gündem maddesi için oy kullanamaz. Gündemdeki konu ile kişisel veya üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlığı açısından ilişkisi veya menfaati bulunan üye, (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonu toplantısına katılamaz ve oy kullanamaz.”

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 14. maddesine göre, “... (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonları tarafından alınacak kararlar toplantı sonunda başkan ve üyelerce imzalanır, onaya sunulur. Onaylanan kararlardan; ... (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonu kararları müdürlük (Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü) tarafından dağıtılır. Onay makamınca uygun görülmeyen kararlar gerekçesiyle birlikte ilgili komisyona iade edilir.” Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ek 4. maddesinin 3. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları kararlarını onaylayan makam, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 18. maddesinin 1. fıkrasına göre, “Planlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, komisyonlarca (Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarınca) alınan tabiat varlıklarının koruma alanları, sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonuna itiraz edebilir.” Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, “İtiraz yazılarında, itirazda bulunan merciin planlama yetkilerine dair hususlar ile itirazın hukuki gerekçeleri belirtilir. İtiraza

ilişkin yazılar, müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nce) Genel Müdürlüğe (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne) gönderilir.” Anılan maddenin 3. fıkrasına göre, “(Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonuna yapılan itirazlar sonuçlanıncaya kadar itiraza konu (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonu kararının uygulanmasına devam edilir. İtiraz sonucu (Tabiat Varlıklarını Koruma) bölge komisyonu kararı (Tabiat Varlıklarını Koruma) Merkez Komisyonu tarafından kaldırılırsa, müdürlükçe (Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nce) kararın dağıtıldığı yerlere yeniden dağıtım yapılır.”

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin 17. maddesinin 2. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının idari ve teknik hizmetleri, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nce yürütülür ve ilgili Müdürlük, komisyonun sorumluluk alanına giren diğer illerdeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleriyle işbirliğini sağlar. Anılan maddenin 3. fıkrasına göre, konuların ilgili mevzuata uygun olarak komisyon gündemine alınmasından Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürü sorumludur. Anılan maddenin 4. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'na yapılan başvurular üzerine, konunun kapsamına göre gerektiğinde yerinde inceleme yapılır ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun bulunduğu ildeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nce yapılan bu inceleme sonucu hazırlanan rapor ve diğer belgeler değerlendirilmek üzere Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'na sunulur. Anılan maddenin 5. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarınca incelenip karara bağlanan proje ve belgeler, komisyon başkanınca mühürlenerek imzalanır.

II. Kültür ve Turizm Bakanlığı

21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun uygulanması sorumluluğu, *"taşınır tabiat varlıkları"* yönünden Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir³⁶³.

III. Orman ve Su İşleri Bakanlığı

29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı *"Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"*³⁶⁴ ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın görevleri belirlenmiştir. Anılan KHK'nin 2. maddesinin (a) bendine göre, *"ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, ıslahı ve bakımı, çölleşme ve erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve ormanla ilgili mera ıslahı konularında politikalar oluşturmak"*, (b) bendine göre *"tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirmek, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettilmesini sağlamak"* ve (c) bendine göre *"su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına dair politikalar oluşturmak, ulusal su yönetimini koordine etmek"* Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın korunan alanlarla ilgili temel görevleridir.

09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 5. maddesinde³⁶⁵, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na, milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı sınırları içinde kalan yerlerdeki gerçek ve tüzel kişilere ait taşınmaz mallar ile her türlü tesisleri *"kamulaştırma"* yetkisi verilmiştir. Anılan madde kapsamında Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın kamulaştırma yetkisi, onaylı uygulama imar planına göre hazırlanacak projelerin gerçekleşmesi amacı ile sınırlıdır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın söz konusu alanlarda kamulaştırma yapabilmesi için milli park gelişme

³⁶³ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

³⁶⁴ 29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı *"Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"* için bkz. R.G., T. 04.07.2011, Sy. 27984 (Mükerrer).

³⁶⁵ 09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 5. maddesi şöyledir: *"Milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı sınırları içinde kalan yerlerdeki gerçek ve tüzel kişilere ait taşınmaz mallar ile her türlü tesisler, onaylı uygulama imar planına göre hazırlanacak projelerin gerçekleşmesi için, gerekli görüldüğünde, 6830 sayılı İstimlak Kanunu hükümlerine göre, Orman ve Su İşleri Bakanlığınca kamulaştırılır."*

planının yanı sıra, uygulama imar planının ve bu plana uygun projenin de hazırlanmış olması gerekmektedir. Anılan Kanun'un 12. maddesinde, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli altyapı, üst yapı ve diğer tesislerin Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nca yapılacağı veya yaptırılacağı, yönetileceği veya işletileceği düzenlenmiştir. Bu maddede belirtilen hizmetler ve faaliyetler kapsamında üretilen projelerin gerçekleşmesi amacıyla yönelik olarak, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nun kamulaştırma yetkisini kullanabilmesi mümkündür. 08.08.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nin 36. maddesiyle değiştirilen 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 5. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "*onaylı uygulama imar planına göre hazırlanacak projelerin*" ibaresinin iptal istemini reddeden Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında şu gerekçelere yer verilmiştir: "*... dava konusu kuralla, kamulaştırılacak alanların kullanım amacına ilişkin olarak herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Kuralda öngörülen değişiklik, kamulaştırma koşullarına ilişkindir. Buna göre, kamulaştırma yapılabilmesi için 'milli park gelişme planı'nın hazırlanmış olması yeterli iken dava konusu kuralla yapılan değişiklikten sonra somut projelerin hazırlanmış olması şartı getirilmiş ve bu suretle mülkiyet hakkına kamulaştırma yoluyla müdahale edilmesi daha katı koşullara bağlanmıştır. Dolayısıyla, dava konusu kuralla yapılan değişiklik sonucu mülkiyet hakkı zayıflatılmamış, aksine mülkiyet hakkının sınırlandırılmasına ilişkin usuli güvenceler güçlendirilmiştir.*"³⁶⁶

A. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın hizmet birimlerinden biri olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün görevleri, 29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 8. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre; "*milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların tespiti, bunlardan Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescil edilenlerin korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesi ile ilgili işleri yürütmek ve*

³⁶⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

denetlemek”, “9/8/1983 tarihli ve 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu ile verilen görevleri yürütmek”, “yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların ve hassas bölgelerin korunması, geliştirilmesi, kara avcılığının düzenlenmesi, av kaynaklarının işletilmesi ve kontrolü ile ilgili her türlü etüt, envanter, planlama, projelendirme, uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak, bu hizmetlerle ilgili tesisleri kurmak veya kurdurmak”, “kara avcılığını düzenleyen mevzuat ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek”, “uluslararası koruma sözleşmeleri ile belirlenen yörelerdeki koruma ve kullanma esaslarını belirlemek”, “uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınan bitki ve hayvan türleri ile alanların korunması konusunda tedbirler almak, ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak”, “hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde yapmak, yaptırmak, bu konuda yürütülen faaliyetleri desteklemek, denetlemek veya denetlenmesini sağlamak”, “görev alanıyla ilgili olarak bitki ve hayvan türü genetik kaynaklarının muhafazası ve iyileştirilmesi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek” ve “orman ve orman rejimine tabi yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları ile sulak alanları ve benzeri koruma alanlarının tescil ve ilanını yapmak” Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün korunan alanlarla ilgili görevleridir.

1. Ulusal Sulak Alan Komisyonu

29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 21. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre, Ulusal Sulak Alan Komisyonu, Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde yer alan komisyonlarından biridir. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nin³⁶⁷ 31. maddesine göre, “Ulusal Komisyon (Ulusal Sulak Alan Komisyonu), Bakanlık (Orman ve Su İşleri Bakanlığı) Müsteşarının veya görevlendireceği Müsteşar Yardımcısının başkanlığında, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü,

³⁶⁷ Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın çıkardığı “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 04.04.2014, Sy. 28962, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140404-11.htm>, 4 Nisan 2014.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürü, yükseköğretim kurumlarının biyoloji ve ziraat bilim dallarından, aynı daldan olmamak şartıyla iki, sulak alanlar konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından iki olmak üzere toplam 13 kişiden oluşur. Gerekğinde alt komisyonlar kurulabilir. Komisyonda yer alacak yükseköğretim kurum ve sivil toplum kuruluş üyeleri Bakanlıkça (Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nca) belirlenir ve iki yılda bir yenilenir. Görev süresi dolan üyeler yeniden belirlenebilir. Komisyonun sekretarya hizmetleri Genel Müdürlükçe (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce) yürütülür."

Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nun görevleri, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 32. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; *"ulusal sulak alan politikalarını ve stratejilerini belirlemek", "3958 sayılı Kanun'la uygun bulunup 17.05.1994 tarihli ve 21937 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme'nin (Ramsar Sözleşmesi'nin) taraflar konferansında alınan kararların ve önerilerin uygulanmasını sağlamak", "ulusal önemi haiz sulak alanlar ve Ramsar Alanları ile ilgili ortaya çıkan meselelerin çözümüne yönelik kararlar almak ve (alınan kararların) uygulanmasını takip etmek", "Ramsar Sözleşmesi kriterleri çerçevesinde ülkemizin ulusal önemi haiz sulak alanlarını belirlemek ve güncellemek", "ulusal önemi haiz sulak alanlar ve Ramsar Alanlarında uzmanlarca tespit edilen sulak alan koruma bölgeleri ve Ramsar alanları hakkında Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na görüş vermek", "sulak alan yönetim planlarının uygulanmasından doğan sorunların çözümü için kararlar almak", "ulusal önemi haiz sulak alanlar ve Ramsar Alanlarında yaşayan nadir ve nesli tehlikede olan türlerin korunması ve geliştirilmesi için hazırlanan eylem planlarının uygulanmasından doğan sorunların çözümü için karar almak", "ulusal önemi haiz sulak alanların ve Ramsar Alanlarının yurt içinde ve yurt dışında tanıtılmasına yönelik faaliyetleri desteklemek" ve "anılan Yönetmelikle verilen diğer görevleri yapmak", Ulusal Sulak Alan Komisyonu'nun görevleridir.*

2. Mahalli (Yerel) Sulak Alan Komisyonu

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin Mahalli Sulak Alan Komisyonu'nun oluşumunu düzenleyen 35. maddesine göre, "*Bütün illerde (81 ilde³⁶⁸) Mahalli Sulak Alan Komisyonları kurulur. Mahalli Komisyon (Mahalli Sulak Alan Komisyonu), il valisi veya valinin görevlendireceği vali yardımcısı başkanlığında, Bakanlık (Orman ve Su İşleri Bakanlığı) Bölge Müdürü, Şube Müdürü, DSİ (Devlet Su İşleri) Bölge Müdürü, Orman Bölge Müdürü, Çevre ve Şehircilik İl Müdürü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürü toplantı gündemi içeriğindeki sulak alanın bulunduğu ilçenin kaymakamı, belediye mücavir alanı içerisinde ise ilgili belediye başkanı, il ziraat odası başkanı, varsa su ürünleri kooperatiflerinden bir, avcılık ve atıcılık derneklerinden bir, mahalli üniversitelerin ilgili bilim dallarından, aynı daldan olmamak şartıyla iki, sulak alanlar konusunda faaliyet gösteren mahalli sivil toplum kuruluşlarından bir temsilcinin katılımı ile oluşur. Komisyonda yer alacak yükseköğretim kurum ve sivil toplum kuruluş üyeleri, Şube Müdürlüğünün teklifi ile valiliklerce belirlenir ve gerek görüldüğünde Şube Müdürlüğünce yenilenir. Komisyonun sekretarya hizmetleri Şube Müdürlüğünce yürütülür.*"

Mahalli Sulak Alan Komisyonu'nun görevleri, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 36. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddenin 1. fıkrasına göre, Mahalli Sulak Alan Komisyonu, bulunduğu ilde şu işleri yapmakla görevlidir: "*Orman ve Su İşleri Bakanlığı taşra teşkilatı tarafından raporu hazırlanan sulak alan niteliğindeki bir alanın önem derecesini belirleyip anılan Bakanlığa görüş vermek, mahalli öneme sahip sulak alanlar ile daimi veya mevsimsel akarsuların koruma ve kullanma esaslarını belirlemek ve yıllık izleme raporlarını değerlendirmek; Ulusal Sulak Alan Komisyonu tarafından, ulusal öneme sahip sulak alanlarda ve Ramsar Alanlarında alınan kararların uygulanmasını sağlamak; ulusal*

³⁶⁸ 04.04.2014 tarihli ve 28962 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği ile yürürlükten kaldırılan (mülga) 17.05.2005 tarihli ve 25818 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nde 26.08.2010 değişikliğinden önce yalnızca "yönetim planı" yapılan sulak alanların bulunduğu illerde "*Yerel (Mahalli) Sulak Alan Komisyonu*" kurulması gerekmekte iken, anılan mülga Yönetmelik'te 26.08.2010'da yapılan değişiklikle 81 ilde "*Yerel (Mahalli) Sulak Alan Komisyonu*" kurulması zorunluluğu getirilmiştir. Böylece, tüm illerde sulak alanlarla ilgili farkındalık yaratılması sağlanmakla birlikte, sulak alanlarla ilgili daha etkin ve yerinden yönetimi sağlayan bir yapı oluşturulmuştur. Hızlı / Ceran / Meriç, a.g.e., s. 93. 04.04.2014 tarihli ve 28962 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nde, her ilde "*Mahalli Sulak Alan Komisyonu*" kurulması öngörülerek, aynı yaklaşım benimsenmiştir.

sulak alan politikalarının ve stratejilerinin uygulanmasını sağlamak, Sulak Alan Koruma Bölgeleri esaslarının uygulanmasını sağlamak, yönetim planının hazırlanma sürecinde gerekli desteği ve katkıyı vermek, sulak alan yönetim planlarının uygulanmasını sağlamak, sulak alanlara bağımlı nadir ve nesli tehlikede olan türlerin korunması ve geliştirilmesi için hazırlanan eylem planlarının uygulanmasını sağlamak, sulak alanların yurt içinde ve yurt dışında tanıtılmasına yönelik faaliyetleri desteklemek, bulunduğu il sınırları içerisindeki diğer sulak alanların korunması ile ilgili çalışmalara destek vermek ve anılan Yönetmelik ile verilen diğer görevleri yapmak.” Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, Mahalli Sulak Alan Komisyonu başkanı, gerekli gördüğünde veya Komisyon üyelerinin istemi üzerine diğer kamu kurumlarının, meslek odalarının yetkili temsilcilerini veya ilgili görülen kişileri gündemle ilgili görüşlerini almak üzere Komisyon toplantısına davet edebilir.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 37. maddesinde, Mahalli Sulak Alan Komisyonu'nun çalışma usul ve esasları belirlenmiştir. Buna göre; “Mahalli Komisyon (Mahalli Sulak Alan Komisyonu) yılda en az iki defa toplanır. Komisyon başkanı gerekli gördüğünde veya Komisyon üyelerinin talebi üzerine olağanüstü toplantıya çağırabilir. Komisyon salt çoğunlukla toplanır ve oy çokluğu ile karar alır. Oyların eşit çıkması halinde başkanın oyu istikametinde karar alınır. Komisyona üye olarak katılan üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri birer oy hakkına sahiptir. Komisyona gözlemci davet edilecek kurum, kuruluş veya kişiler katıldıkları konu ile ilgili oylamaya katılabilirler. Komisyon, gündemindeki konularda hazırlık yapmak amacıyla ilgili kuruluşlardan oluşan bir çalışma grubu teşkil edebilir.” Anılan Yönetmeliğin Mahalli Sulak Alan Komisyonu'nun toplantı gündemini düzenleyen 38. maddesine göre, “Komisyonun (Mahalli Sulak Alan Komisyonu'nun) toplantı gündemi sekreteryaya tarafından hazırlanır. Komisyon üyeleri Komisyon toplantısından en az 20 gün önce toplantı gündemi ile ilgili teklifte bulunabilir. Gündem konuları toplantı tarihinden en az 15 gün önce üyelere gönderilir. Olağanüstü çağrılı toplantılarda bu süreler uygulanmaz.”

B. Orman Genel Müdürlüğü

Orman Genel Müdürlüğü, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın bağlı kuruluşudur³⁶⁹. 31.10.1985 tarihli ve 3234 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un³⁷⁰ 29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı KHK'nin 30. maddesiyle değişik 2. maddesinde Orman Genel Müdürlüğü'nün görevleri düzenlenmiştir. Buna göre; *“orman kaynaklarını; ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel faydalarını dikkate alarak, bitki ve hayvan varlığı ile birlikte, ekosistem bütünlüğü içinde idare etmek, katılımcı ve çok amaçlı şekilde planlamak, usulsüz müdahalelere, tabii afetlere, yangınlara karşı korumak, muhtelif zararlıları ile mücadele etmek ve ettirmek, ormancılık karantina hizmetlerini yürütmek, geliştirmek, orman alanlarını ve ormanlara ilişkin hizmetleri arttırmak, ormanları imar ve ıslah etmek, silvikültürel bakımını ve gençleştirilmesini sağlamak; ormanların mülkiyeti ile ilgili iş ve işlemlerini, kadastrasını, izin ve irtifak işlerini yürütmek; orman ürün ve hizmetlerinin sürekliliğini güvence altına alarak ormanları teknik, sosyo-kültürel, ekolojik ve ekonomik icaplara göre işletmek, orman ürünlerinin üretim, taşıma, depolama iş ve işlemlerini yapmak ve yaptırmak, bu ürünleri yurt içinde ve yurt dışında pazarlamak; mesire yerleri, kent ormanları, araştırma ormanları, ağaç parkı (arboretum) sahaları, orman içi biyoçeşitlilik koruma alanları, model orman, muhafaza ormanı alanlarının ayrılması, korunması, işletilmesini ve işlettilmesini sağlamak; orman sınırları içinde veya orman sınırları dışında her türlü arazide; ağaçlandırma, erozyon kontrolü, ormanla ilgili mera ıslahı, çölleşme ile mücadele, sel ve çığ kontrolü çalışmalarını yürütmek, entegre havza projeleri yapmak ve uygulamak; orman ağaç, ağaççık ve florasına ait bitki türlerinin tohum ve fidanlarını üretmek, ürettirmek, aşılama faaliyetlerini yapmak, devamlı veya geçici fidanlık kurmak, işletmek, gerektiğinde kapatmak; gerçek ve tüzel kişilerin özel ağaçlandırma, imar-ihya, erozyon kontrolü çalışmaları ile fidanlık tesis etmesi, işletmesi ve pazarlamasını desteklemek; orman ekosistemlerinin sunduğu ürün ve hizmetlerden azami seviyede istifade edilmesini sağlamak üzere döner sermaye*

³⁶⁹ “Orman Genel Müdürlüğü'nün 1839'dan Günümüze Kadar Tarihsel Gelişimi”, (Çevrimiçi) <http://www.ogm.gov.tr/Documents/Kurulusumuz/GenelBilgiler/1839danBuguneTarihselGelisim.pdf>, 6 Şubat 2014.

³⁷⁰ 31.10.1985 tarihli ve 3234 sayılı “Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun” için bkz. R.G., T. 08.11.1985, Sy. 18922; (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3234.pdf>, 6 Şubat 2014.

işletmeleri ve gerekli diğer birimleri kurmak ve işletmek, gerektiğinde kapatmak, her türlü malzeme, arsa, arazi, bina, tesis, tesisat satın almak veya kiralamak, gerektiğinde takas yapmak; bunların bakım ve onarımlarını yapmak, yaptırmak, hizmetlerin gerektirdiği makineler ile hizmet vasıtalarını sağlamak, bakım ve revizyonlarını yapmak, yaptırmak, ormanlarda gerekli her türlü altyapı çalışmasını yapmak, ormancılık faaliyetleri için gerekli yolların etüt projelerini yapmak, bakım ve onarım işlerini yapmak veya yaptırmak; hizmetin gerektirdiği her türlü hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim yapmak ve yaptırmak, Genel Müdürlüğün çalışma alanına giren hizmetlere ilişkin olarak, yerel, ulusal ve küresel seviyede görev yapacak enstitüler, müdürlükler, araştırma birimleri, eğitim merkezleri ve sosyal tesisler kurmak ve işletmek; hizmetleri ile ilgili her türlü araştırma ve geliştirme, envanter, basım, yayım ve tanıtma işleri ile projeleri yapmak veya yaptırmak ve bunların sonuçlarını yurt içinde ve yurt dışında pazarlamak; orman ürün ve hizmetlerinin kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik çalışmalar yapmak, her türlü orman ürünü üreten, işleyen, pazarlayan, ithalat ve ihracatını yapan özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile yakın işbirliği içinde çalışmak, yurt içinde ve yurt dışında danışmanlık yapmak, projeler uygulamak, ormanlar ve ormancılıkla ilgili olarak kamuoyunu bilinçlendirici her türlü faaliyette bulunmak; orman bütünlüğünü sağlamak amacıyla gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazların orman rejimine alınması için kamulaştırma, kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmazların devir ve gerektiğinde takas işlemlerini yapmak, Devlet ormanları içinde ve bitişiğinde oturan köylüleri ayni ve nakdi yardım kaynaklarıyla desteklemek, orman-halk ilişkilerini geliştirmek ve bu konuda her türlü tedbiri almak; görev alanına giren konularda teknik ve idari esasları belirlemek, çalışma konularına ilişkin laboratuvarlar kurmak ve kurdurmak, iş tarifleri ve birim zaman analizlerini yapmak, yaptırmak ve birim fiyatlarını tespit etmek; Genel Müdürlüğün görev, hizmet ve faaliyetleri ile ilgili olarak, diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca uyulacak esasları belirlemek, koordinasyonu sağlamak ve mevzuatla verilen diğer görev ve hizmetleri yapmak”, Orman Genel Müdürlüğü’nün görevleridir.

C. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin³⁷¹ 5. maddesinin 1. fıkrasına göre, kıta içi su kaynaklarının mevcut kalitesinin kullanım alanları için gerekli kalite kriterlerine uygunluğunun tespitini ve havza planını ilgili kurumların görüşünü alarak Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü yapar.

D. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü

29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin³⁷² 6. maddesinin (c) bendine göre, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın hizmet birimlerinden biridir. Anılan KHK'nin 9. maddesinin 1. fıkrasında, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görevleri belirlenmiştir. Buna göre; *“su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ve kullanılmasına ilişkin politikaları belirlemek, su yönetiminin ulusal ve uluslararası düzeyde koordinasyonunu sağlamak; su kaynaklarının kıyı suları dahil olmak üzere koruma-kullanma dengesi gözetilerek, sucul çevrenin ekolojik ve kimyasal kalitesinin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlamak, hazırlatmak, bütüncül nehir havzaları yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütmek; havza bazında kirliliğin önlenmesi ile ilgili tedbirleri ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte belirlemek, değerlendirmek, güncellemek ve uygulamaların takibini yapmak; yerüstü ve yeraltı sularının kalite ve miktarının korunmasına yönelik hedef, ilke ve alıcı ortam standartlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte belirlemek, su kalitesini izlemek veya izletmek; taşkınlarla ilgili strateji ve politikaları belirlemek, ilgili mevzuatı ve taşkın yönetim planlarını hazırlamak; nehir havza yönetim planlarına uygun olarak sektörel bazda su kaynaklarının tahsislerine ilişkin gerekli koordinasyonu yapmak; su kaynaklarının korunması ve yönetimi ile ilgili uluslararası sözleşmeler ve diğer mevzuattan kaynaklanan süreçleri takip etmek, sınır aşan ve sınır oluşturan sulara ilişkin işleri ilgili kurumlarla işbirliği*

³⁷¹ Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) çıkardığı “Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 31.12.2004, Sy. 25687.

³⁷² 29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı “Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” için bkz. R.G., T. 04.07.2011, Sy. 27984 Mükerrer; (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.645.pdf>, 9 Şubat 2014.

içinde yürütmek; ulusal su veri tabanlı bilgi sistemini oluşturmak; su kirliliği açısından hassas alanları ve nitrata duyarlı hassas alanları tespit etmek ve izlemek; içme ve kullanma suyu arıtma tesislerinin tasarım esaslarını, normlarını ve kriterlerini belirlemek, projeleri onaylamaya yetkili kurum ve kuruluşları tespit etmek, tesisleri işletecek elemanların eğitimlerini temin etmek, sertifikalarını vermek; iklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisi ile ilgili çalışmalar yapmak” ve Orman ve Su İşleri Bakanı tarafından verilen benzeri görevleri yapmak, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü’nün görevleridir. Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, kamu kurum ve kuruluşları, sahip oldukları su ile ilgili bilgileri ve verileri, talep edilmesi durumunda, su veri tabanına işlenmek üzere Su Yönetimi Genel Müdürlüğü’ne vermekle yükümlüdür.

1. Havza Yönetim Heyeti ve Üst Heyet

Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin³⁷³ 6. maddesinin 3. fıkrasına göre; Orman ve Su İşleri Bakanlığı, yüzeysel suların ve yeraltı sularının bütüncül bir yaklaşımla miktar, fiziksel, kimyasal ve ekolojik açısından korunmasına ve planlanmasına yönelik havza yönetim planlarının hazırlanması veya hazırlatılması, uygulanması, uygulamaların izlenmesi ve değerlendirmesini yapmak amacıyla her bir havza için bu çalışmalara destek verecek “*Havza Yönetim Heyeti*” oluşturur. Buna göre; Havza Yönetim Heyetine, havzanın birden fazla ili kapsamı durumunda, yüzeysel sular ve yeraltı sularının miktarı, fiziksel, kimyasal ve ekolojik kalite durumu ile havzaya özgü diğer hususlar dikkate alınarak Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nca belirlenecek Valilik başkanlık eder. Söz konusu heyetler, Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu³⁷⁴ üyelerinin bağlı bulunduğu kurum ve kuruluşların taşra teşkilatının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşturulur. Havza Yönetim Heyetlerinin oluşumu, çalışma usul ve esasları, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nca çıkarılan “*Havza Yönetim Heyetlerinin Teşekkülü*,

³⁷³ Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın çıkardığı “*Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 17.10.2012, Sy. 28444.

³⁷⁴ Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu, 20.03.2012 tarihli ve 28239 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2012/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulmuştur.

*Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ*³⁷⁵ ile belirlenmiştir. Anılan Tebliğ uyarınca; havza yönetim planlarının hazırlanması, uygulamaların izlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaları havza ölçeğinde yürütmek amacıyla Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından her havza için ayrı bir "*Havza Yönetim Heyeti*" oluşturulur.

Havza Yönetim Heyetlerinin Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğin 6. maddesinin 2. fıkrasına göre, Havza Yönetim Heyetlerine, havzanın bir ili kapsamı durumunda o ilin valisi, havzanın birden fazla ili kapsamı durumunda Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na belirlenen vali³⁷⁶ başkanlık eder. Anılan maddenin 3. fıkrasına göre; Havza Yönetim Heyetlerinin üyeleri, havzadaki bütün paydaşları temsil edecek biçimde ilgili kurumların ve kuruluşların taşra teşkilatının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden ve ihtiyaç duyulan konulardaki diğer uzmanlardan oluşturulur. Anılan maddenin 4. fıkrasına göre; Havza Yönetim Heyetleri, anılan Tebliğe Ek-1'de belirtilen Vali başkanlığında, İl Belediye Başkanları, büyükşehirlerde Büyükşehir Belediyeleri Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürleri, büyükşehir belediyeleri dışındaki yerleşimlerde İl Özel İdaresi Genel Sekreterleri, havzada bulunan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü Bölge Müdürleri, İl Çevre ve Şehircilik Müdürleri, İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürleri, İl Bilim, Sanayi ve Teknoloji Müdürleri, İl Kültür ve Turizm Müdürleri, İlbank A.Ş. Bölge Müdürleri, Kalkınma Ajansı Genel Sekreterleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı temsilcileri, Halk Sağlığı Müdürleri, sulama birlikleri temsilcisi, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün en az Şube Müdürü seviyesinde bir yetkilisi, sanayi ve ticaret odasının bir temsilcisi ve heyet katılımcılarının oyçokluğu ile belirleyeceği su yönetimi konusunda çalışan sivil toplum kuruluşları ve üniversiteleri temsilen ve Organize Sanayi Bölgesi Yönetimlerinden yetkili birer temsilcinin katılımı ile oluşur. Anılan maddenin 5. fıkrasına göre; "*Havza Yönetim Heyeti Başkanınca gerek duyulduğu takdirde havza heyetine; özel sektör temsilcisi, havzada bulunan Ulaştırma, Denizcilik ve*

³⁷⁵ Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı "*Havza Yönetim Heyetlerinin Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ*" için bkz. R.G., T. 18.06.2013, Sy. 28681.

³⁷⁶ Havza Yönetim Heyetlerinin Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ'e Ek-1'de, Türkiye'de bulunan 25 adet su havzası için "*Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na Belirlenen Koordinatör Valilikler*" belirtilmiştir. Buna göre; Kocaeli, Çanakkale, Bursa, Tekirdağ, Yalova ve İstanbul illerini kapsayan 2 no'lu "*Marmara*" havzasının koordinatör valiliği, İstanbul Valiliğidir.

Haberleşme Bölge Müdürleri, İl Afet ve Acil Durum Müdürleri, Dışişleri Bakanlığı, Sulama Kooperatifleri temsilcisi, su ürünleri yetiştiriciliği sektöründen birer temsilcinin katılımı, elektrik üretim santral yetkililerinin temsilcisi, özel sektör hidroelektrik santral temsilcileri ile ihtiyaç duyduğu konulardaki diğer uzmanların katılımı sağlanır.”

Havza Yönetim Heyetlerinin Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğin 6. maddesinin 6. fıkrasında, Havza Yönetim Heyeti tarafından alınan kararların uygunluğunu değerlendiren ve onaylayan bir “üst heyet” kurulması öngörülmüştür. Buna göre; Havza Yönetim Heyetinden, anılan maddenin dördüncü fıkrasındaki kurumlardan en az birer temsilci olmak üzere başkan hariç onaltı kişiden oluşan bir “üst heyet” belirlenir. Bu çerçevede, her kurum ve kuruluş, söz konusu heyette yer alacak temsilcisini kendisi belirler. Ancak, Havza Yönetim Heyeti Başkanı, gerek gördüğü durumlarda üst heyet üyesi sayısını en fazla yirmibeş kişiyle sınırlı olmak koşuluyla belirlemeye yetkilidir. Anılan maddenin 7. fıkrasına göre, “Havza Yönetim Heyetinin sekretarya hizmetlerini koordinatör valilikteki Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü/Şube Müdürlüğü yapar.”

Havza Yönetim Heyetlerinin Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğin 7. maddesinin 1. fıkrasında, Havza Yönetim Heyetinin görevleri düzenlenmiştir. Buna göre; Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na hazırlanacak havza koruma eylem planlarına ve havza yönetim planlarına katkıda bulunmak; havza koruma eylem planlarının ve havza yönetim planlarının uygulanmasını izlemek, değerlendirmek ve ilgili kurumlara gerekli yaptırımlar için bildirimde bulunmak; içme ve kullanma suyu kaynaklarının korunmasına yönelik çalışmaların takibini yapmak ve özel hükümlerin³⁷⁷ uygulanmasını sağlamak; ihtiyaç duyulması durumunda havza yönetim planlarının revizyonu çalışmalarına katkıda bulunmak; ilgili kurumun veya kuruluşun sunduğu denetim ve yaptırım sonuçlarını değerlendirerek rapor olarak Havza Yönlendirme Kurulu’na sunmak; havza yönetim planlarının hazırlanması, gözden geçirilmesi ve güncellenmesi sürecinde halkın

³⁷⁷ Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin (aa) bendine göre, özel hüküm belirleme çalışması, “içme ve kullanma suyu rezervuarlarının ve benzeri su kaynaklarının kirliliğe karşı korunmasına, kaynağın ve havzasının özelliklerinin bilimsel çalışmalar ile değerlendirilerek, koruma alanlarının ve koruma esaslarının belirlenmesine yönelik çalışmaların bütünü”dür.

bilgiye erişimi, görüşlerinin alınması ve aktif katılımını sağlamak; halka plan hazırlık süreçleri ile ilgili bilgilendirme yapmak; plan kararları nihai duruma gelmeden önce yerel toplantılarla ve basın aracılığıyla duyurmak ve halkın görüşlerini almak; su kalitesi ve miktarı ile ilgili izleme sonuçlarını ortak bir veri tabanında kayıt altına almak, ilgili havza birimleri ile paylaşmak, değerlendirilmiş ve raporlanmış izleme sonuçlarını tartışarak havza yönetim planları ile ilgili görüş oluşturmak, Havza Yönetim Heyetinin görevleridir.

E. Türkiye Su Enstitüsü

10.10.2011 tarihli ve 658 sayılı “*Türkiye Su Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*”³⁷⁸ ile kamu tüzel kişiliğine sahip Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na bağlı, özel bütçeli “*Türkiye Su Enstitüsü*” kurulmuştur.

IV. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

1. Toprak Koruma Kurulu

Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği’nin³⁷⁹ 5. maddesinde, Toprak Koruma Kurulu’nun oluşumu düzenlenmiştir. Buna göre; “*Kurul, her ilde valinin başkanlığında, il müdürünün başkan yardımcılığında Maliye Bakanlığının ildeki üst düzey temsilcisi, konuyla ilgisi ve plan yapma yetkisi gözetilerek vali tarafından belirlenecek; Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) veya Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı (Orman ve Su İşleri Bakanlığı), il özel idaresi veya büyükşehir olan illerde büyükşehir belediyesi, diğer illerde il Belediye Başkanlığı, ilde bulunan üniversitelerin konuyla ilgili fakültelerinden isimleri kurumları tarafından bildirilecek üst düzey temsilcilerinden üç üye, yine vali tarafından belirlenecek Türkiye genelinde planlama ve/veya toprak koruma konularında ulusal ölçekte faaliyette bulunan ildeki sivil toplum örgütlerinden birinin, ilde faaliyet gösteren Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden bir temsilci veya Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsilciliğinden bir ziraat mühendisi, Türk Mühendis ve Mimar Odaları*

³⁷⁸ 10.10.2011 tarihli ve 658 sayılı “*Türkiye Su Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*” için bkz. R.G., T. 02.11.2011, Sy. 28103.

³⁷⁹ Dönemin Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın (şimdiki adıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın) çıkardığı “*Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği*” için bkz. R.G., T. 15.12.2005, Sy. 26024.

Birliği İl Koordinasyon Kurulu veya TMMOB-Ziraat Mühendisleri Odası il temsilciliklerinden isimleri temsilciliklerince bildirilecek üç üyeden olmak üzere toplam dokuz üyeden teşekkül eder. Ayrıca, kurulun gündeminde bulunan araziler, özel kanunlarla koruma altına alınmış alanlar, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün proje alanı veya 22/11/1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanununa göre uygulama alanı ilan edilen yerlerden ise bu alanlarda uygulama yapan birimin yetkili temsilcisi de Kurula dahil edilir. Kurul üyeleri tespit edilirken ayrıca birer yedek üye de belirlenir. Herhangi bir nedenle ildeki görevinden ayrılan kurul üyelerinin yerine on gün içinde yeni bir üye tespit edilerek valiliğe bildirilir. Kurulun sekretarya hizmetleri il (Gıda, Tarım ve Hayvancılık) müdürlüğü tarafından yürütülür.” Örneğin; Vali başkanlığında, İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürü başkan yardımcılığında, İl Defterdarlığı'ndan, Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'nden, İstanbul Ticaret Odası'ndan, Ziraat Mühendisleri Odası'ndan, TEMA Vakfı'ndan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'ndan birer temsilcinin katılımıyla oluşturulan toplam dokuz kişilik “İstanbul Toprak Koruma Kurulu”, her ayın ilk haftası toplanmaktadır³⁸⁰.

Toprak Koruma Kurulu'nun görevleri, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nin 6. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; *“arazi kullanılan tüm faaliyetlerde, arazinin korunması, geliştirilmesi ve verimli kullanılmasına yönelik inceleme, değerlendirme ve izleme yapmak, ortaya çıkan olumsuzlukları belirlemek, toprak korumayı ve bununla ilgili sorunları giderici önlemleri almak, geliştirmek, uygulanmasını sağlamak için görüş oluşturmak; arazi kullanımını gerektiren tüm girişimleri yönlendirmek üzere, yerel plân veya projelerin uygulanması amacıyla takibini yapmak; toprak koruma önlemlerinin yerine getirilmesi sürecini yerel ölçekte izlemek, değerlendirmek ve çözümleyici öneriler geliştirmek, hazırlanacak toprak koruma ve arazi kullanım plânları doğrultusunda, yerel ölçekli yıllık iş programları için görüş oluşturmak ve uygulamaya konulmasının takibini yapmak; ülkesel, bölgesel veya yerel ölçekli yapılan plânlar arasındaki uyumu denetlemek; 03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi*

³⁸⁰ T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İstanbul Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü; (Çevrimiçi) <http://www.istanbultarim.gov.tr/index.php/subeler/tar-alt-ve-arz-deg-sb-md-2/cal-smalar-m-z/toprak-koruma-kurulu>, 2 Şubat 2014.

Kullanımı Kanunu'nda yer alan konularla ilgili başvuruları almak ve ilgililere aktarmak ve anılan Kanun ve Yönetmelik kapsamında verilen diğer görevleri yapmak”, Toprak Koruma Kurulu'nun görevleridir.

Toprak Koruma Kurulu'nun çalışma usul ve esasları, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nin 7. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; “Kurul, 03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda verilen görevleri yerine getirmek ve Kurul üyelerinin tekliflerinden kurul başkanınca belirlenen gündemi görüşmek üzere, her ayın ilk haftası toplanır. Kurul muttat (olağan) toplantıları dışında üyelerden birinin talebi, kurul başkanının uygun görmesi halinde de toplanabilir. Toplantıya katılmayan üyenin yerine, kurul üyesi kurum, kuruluş veya sivil toplum örgütü tarafından bildirilen yedek üye katılabilir. Mazeretsiz olarak üst üste üç toplantıya temsilcisi katılmayan kurum, kuruluş veya sivil toplum örgütü vali tarafından uyarılır ve üyenin değiştirilmesini talep eder. Kurul kararları üye sayısının 3/5'inin oyu ile alınır. Toplantıda alınan kararlar, sürekli olarak tutulan bir karar defterine işlenir, aylık faaliyetler istatistiksel bilgi için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na gönderilir. Alınan bu kararlar gerektiğinde valilikçe kamuoyuna duyurulur.”

V. Kalkınma Bakanlığı

Devlet Planlama Teşkilatı'nın görev ve yetkileri yeni kurulan Kalkınma Bakanlığı mevzuatı içine konulmuş, Devlet Planlama Teşkilatı ortadan kaldırılmış ve böylece merkez teşkilatına yardımcı kuruluşlar arasındaki yerini yitirmiştir³⁸¹. 1960'lı yıllardan beri var olan yerleşmiş bir idari yapılanmaya son verilerek, yeni bir hizmet bakanlığı bünyesinde “kalkınma odaklı planlama” görevinin yürütülmesinin benimsenmesi, Türk idari teşkilat yapısının değişen koşullara uyarlanması için değiştirilme isteğinden kaynaklanmış olabilir.

03.06.2011 tarihli ve 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin³⁸² 2. maddesi kapsamında, “ülkenin

³⁸¹ Giritli ve diğerleri, a.g.e., s. 335.

³⁸² 03.06.2011 tarihli ve 641 sayılı “Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” için bkz. R.G., T. 08.06.2011, Sy. 27958 (Mükerrer); T.C. Başbakanlık

doğal, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkânlarını tespit ederek takip edilecek iktisadi, sosyal ve kültürel politika ve hedeflerin belirlenmesinde Hükümete müşavirlik yapmak”, “*Hükümetçe belirlenen amaçlar doğrultusunda makro ekonomik, sektörel (sosyal ve iktisadi) ve bölgesel gelişme alanlarında, ulusal ve yerel düzeyde analiz ve çalışmalar yaparak kalkınma planı, orta vadeli program, yıllık programlar, stratejiler ve eylem planları hazırlamak*”, “*kalkınma planlarının ve yıllık programların başarı ile uygulanabilmesi için ilgili kurum ve kuruluşların ve mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin iyileştirilmesi konusunda görüş ve tekliflerde bulunmak; kurumsal kapasiteyi her yönüyle geliştirme amacıyla gerekli her türlü tedbiri almak; kurumsal stratejik yönetim ve planlama konularında merkezi uyumlaştırma ve yönlendirme fonksiyonunu yerine getirmek*”, “*kalkınma planlarının ve yıllık programların uygulanmasını izlemek ve koordine etmek, değerlendirmek ve gerektiğinde kalkınma planlarında ve yıllık programlarda usulüne uygun değişiklikler yapmak*”, “*kalkınmada öncelikli yörelerin daha hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayacak tedbirleri tespit ve teklif etmek, uygulamayı izlemek ve koordine etmek*”, “*bölgesel veya sektörel bazda gelişme programları hazırlamak*” ve “*kalkınma ajanslarının koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek*”, Kalkınma Bakanlığı’nın doğal varlıklar ve planlama ile ilgili görevlerindedir.

VI. Büyükşehir Belediye Başkanlığı

03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 46. maddesinin 2. fıkrasına göre, 18.11.1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’nun 2. maddesinde belirlenen ve 22.07.1983 onay tarihli plana göre Boğaziçi alanında gösterilen “*Boğaziçi sahil şeridi*” ve “*öngörünüm*” bölgelerindeki uygulamalar, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’na yapılır:

VII. İlçe Belediye Başkanlığı

03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 46. maddesinin 2. fıkrasına göre, 18.11.1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu’nun 2. maddesinde belirlenen ve 22.07.1983 onay tarihli plana göre Boğaziçi alanında gösterilen “*geri görünüm*” ve

“*etkilenme*” bölgelerindeki uygulamalar, ilgili ilçe belediye başkanlıklarınca yapılır. İstanbul Boğaziçi alanının geri görünüm ve etkilenme bölgelerinde yapı izni ve oturma izni verme yetkileri, ilçe belediyelerine bırakılmıştır³⁸³.

---

³⁸³ Halil Kalabalık, *İmar Hukuku Dersleri*, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 491.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TABİAT VARLIKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN HUKUKSAL REJİM (DÜZEN)

Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında belirtildiği gibi, 1982 Anayasası korunmaya değer (korunması gerekli) tabiat varlıklarının/değerlerinin belirlenmesi ve bu varlıklar/değerler için uygulanacak koruma yöntemlerinin saptanması konusunda kanun koyucuya takdir yetkisi tanıdığından, kanun koyucunun farklı tabiat varlıkları arasında bir derecelendirme ve sınıflandırma yaparak farklı koruma yöntemleri öngörebilmesi mümkündür³⁸⁴.

"Tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin hukuksal rejim (düzen)" denilince milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı, yaban hayatı koruma sahası, yaban hayatı geliştirme sahası, orman, toprak, tarım alanı, su havzası, sulak alan, kıyı, Boğaziçi Bölgesi, özel çevre koruma bölgesi ve doğal sit alanı statüsündeki koruma alanlarına uygulanan hukuk kurallarının oluşturduğu düzen akla gelmektedir.

I. Milli Parkların Korunması

Doğayı korumak, bilime ve sanata hizmet etmek, yurt güzelliğini elde etmek; toplumun sağlık, spor ve dinlenme gereksinimini karşılamak, turistik etkinliklere katkıda bulunmak ve olanak sağlamak amacıyla yetiştirilip özgülünen ormanlık alanlar milli parklardır³⁸⁵.

Dünyada ilk milli park, 1872 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Yellowstone'da kurulmuştur³⁸⁶. Türkiye'de ise, 1958 yılında Yozgat Çamlığı Milli Parkı ilk milli parkımız olarak ilan edilmiştir³⁸⁷. Türkiye'de bitki ve hayvan

³⁸⁴ Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

³⁸⁵ Mehmet Ünal, *Orman Hukuku*, Genişletilmiş 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s. 61.

³⁸⁶ *Axis 2000 Ansiklopedik Sözlük, KEL-MÜS, Cilt 4*, Milliyet / HACHETTE, Doğan Kitap, İstanbul 2000, s. 2313.

³⁸⁷ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Stratejik Plan 2013-2017*, Ankara 2013, s. 3, (Çevrimiçi) http://sgb.ormansu.gov.tr/strateji/files/Stratejik_Plan/index.html, 28 Ağustos 2013.

varlığının korunması amacıyla “*milli park*” kavramı geliştirilmiştir³⁸⁸. 09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu³⁸⁹ çerçevesinde ülkemiz toprakları içinde 20 Şubat 2013 tarihi itibarıyla bugüne kadar ilan edilmiş 40 adet milli parkımız³⁹⁰ bulunmaktadır.

Almanya’da milli parkların girişinde yer alan “*Çevre Eğitim Merkezleri*” 1980’li yıllarda başlamışken, Türkiye’de Manyas ve Sultan Sazlığı Kuş Cenneti’nde “*Doğal Çevre Müzeleri*” kurulmuştur³⁹¹. 09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile orman dışındaki alanların da “*milli park*” statüsüne alınması mümkün olmuştur³⁹².

09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu’nun 2. maddesinin (a) bendine göre, milli park, “*bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (j) bendinde ve Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (s) bendinde de yer almıştır. Anılan Kanunun 3. maddesinin 1. fıkrasına göre, “*Orman ve Su İşleri Bakanlığınca millî park karakterine sahip olduğu tespit edilen alanlar, Millî Savunma Bakanlığının olumlu görüşü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıkların görüşü de alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile millî park olarak belirlenir.*”

³⁸⁸ Mustafa Boyan (haz.), *Çevre ve Kıyılar*, T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 16.

³⁸⁹ 09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı “*Milli Parklar Kanunu*” için bkz. R.G., T. 11.08.1983, Sy. 18132.

³⁹⁰ Türkiye’nin milli parkları şunlardır: Yozgat Çamlığı, Karatepe – Aslantaş, Soğuksu, Kuşcenneti, Uludağ, Yedigöller, Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası, Spil Dağı, Kızıldağ, Güllük Dağı – Termessos, Kovada Gölü, Munzur Vadisi, Beydağları Sahil MP, Gelibolu Yarımadası Tarihi MP, Köprülü Kanyon, Ilgaz Dağı, Başkomutan Tarihi MP, Göreme TMP, Altındere Vadisi, Boğazköy – Alacahöyük, Nemrut Dağı, Beyşehir Gölü, Kazdağı, Altınbeşik Mağarası, Hatıla Vadisi, Kaçkar Dağları, Karagöl – Sahara, Aladağlar, Marmaris, Saklıkent, Troya Tarihi MP, Honaz Dağı, Küre Dağları, Sarıkamış-Allahuekber Dağları, Ağrı Dağı, Gala Gölü, Sultan Sazlığı, Tek Tek Dağları, İğneada Longoz Ormanları, Nene Hatun Tarihi MP. “*Türkiye’nin Milli Parkları (Revizyon Tarihi: 31.01.2013)*”, (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/mp.pdf>, 20 Şubat 2013.

³⁹¹ Suna Giritli, *Doğa Korumacılığı ve Çevre*, Cem Ofset, İstanbul 2005, s. 76.

³⁹² Kalabalık, *İmar Hukuku, Cilt – III*, s. 3379.

Milli park olarak belirlenecek yerlerde bulunması gereken özellikler (milli park ölçütleri), Milli Parklar Yönetmeliği'nin³⁹³ 6. maddesinin (A) fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre; milli park olarak belirlenecek yer, *"tabii ve kültürel kaynak değeri ile rekreasyonel potansiyeli, milli ve milletlerarası seviyede özellik ve önem taşımali; kaynak değerleri, gelecek nesillerin miras olarak devralacakları ve sahip olmaktan gurur duyacakları seviyede önemli olmalı; kaynak değerleri tahrip olmamış veya teknik ve idari müdahalelerle ıslah edilebilir durumda olmalı; saha büyüklüğü, kaynak değerleri kesafeti (yoğunluğu) yönünden, özel haller ve adalar dışında, en az 1000 hektar olmalı ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan (bölgelerden) meydana gelmelidir. İdari ve turistik amaçlı geliştirme alanları bu asgari saha büyüklüğünün dışındadır."*

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 6. maddesinin (a) bendine göre, milli parklarda kaynak değerlerinin etkin korunması, devamlılığının sağlanması, *"koruma-kullanma dengesi"* gözetilerek arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi, korunan milli park alanı ile etkileşim halinde bulunan yerleşim alanlarının olumsuz etkileri gözetilerek sosyo-ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi için öncelikle *"uzun devreli gelişme planı"*³⁹⁴ veya *"yönetim planları"*³⁹⁵ hazırlanır.

09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 4. maddesinin 1. fıkrasına göre, *"(Anılan) Kanun hükümlerine göre milli park olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri gözönünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan gelişme planı, ilgili bakanlıkların olumlu görüşleri ve gerektiğinde fiili katkılarıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığınca hazırlanır ve yürürlüğe konur."* Aynı biçimde, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 6. maddesinin (b) bendinde, uzun devreli

³⁹³ Dönemin Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) çıkardığı *"Milli Parklar Yönetmeliği"* için bkz. R.G., T. 12.12.1986, Sy. 19309.

³⁹⁴ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (s) bendine göre, uzun devreli gelişme planı, *"milli park olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan ve 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu kapsamı dışındaki gelişme planları"* dir.

³⁹⁵ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (ş) bendine göre, yönetim planı, *"korunan veya korunması düşünülen bir alanın coğrafi sınırlarını, fiziki yapısını, sosyo-ekonomik durumunu ve sahip olduğu biyolojik çeşitliliği tanımlayan, alanı etkileyen tehditleri, baskıları ve diğer sorunları açıklayan, korunan alan yönetiminin vizyon, amaç ve hedefleri ile bu hedeflere ulaşmak için gerekli faaliyetleri belirleyen, bu planın hazırlanması ve uygulanmasında paydaşların katılımcılığının boyutları ve koşullarını tanımlayan, alanın kullanımına yönelik koruma bölgelerini belirleyen, korunan alanın daha etkili yönetimini sağlayan belge"* dir.

gelişme planlarının, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na yapılması veya yaptırılması öngörülmektedir. Anılan bent uyarınca, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na hazırlanan veya hazırlattırılan uzun devreli gelişme planlarında anılan Bakanlığın olumlu görüşü alınır ve bu görüş dikkate alınarak Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na yürürlüğe konur. Buna benzer hüküm, Milli Parklar Yönetmeliği'nin "*Uzun Devreli Gelişme Planları*" başlıklı 11. maddesidir. Buna göre; "*Milli Park uzun devreli gelişme planları, ilgili Bakanlıkların olumlu görüşleri ve gerektiğinde fiili katkılarıyla hazırlanır. Bakanlıkça (Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na) onaylanarak yürürlüğe konur.*"

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 16.01.2014 tarihli ve 271 sayılı "*Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı*"³⁹⁶ ile 19.04.1996 tarihli ve 421 sayılı İlke Kararı (19.01.2010 tarihli ve 763 sayılı İlke Kararı ile değişik)³⁹⁷ yeniden düzenlenerek iptal edilmiştir. 16.01.2014 tarihli ve 271 sayılı ilke kararının (a) bendi uyarınca, milli park bulunan yerlerde "*uzun devreli gelişim planı*" ilgili Koruma Bölge Kurulu'na³⁹⁸ uygun görülünceye kadar, "*zorunlu altyapı uygulamaları*"na ek olarak, "*kamu hizmet yapıları*" yapmak mümkün duruma gelmiştir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın taşrada bulunan³⁹⁹ X. Bölge Müdürlüğü'nün Ilgaz Dağı Milli Park Müdürlüğü tarafından Aralık 2013'te "*Ilgaz Dağı Milli Parkı Sürdürülebilir Turizm ve Ziyaretçi Yönetim Planı Yapımı*" için düzenlenen ihale⁴⁰⁰,

³⁹⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 16.01.2014 tarihli ve 271 sayılı "*Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı*" için bkz. R.G., T. 18.02.2014, Sy. 28917, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/02/20140218-6.htm>, 16 Nisan 2014.

³⁹⁷ Dönemin Kültür Bakanlığı'na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.04.1996 tarihli ve 421 sayılı İlke Kararı (19.01.2010 tarihli ve 763 sayılı İlke Kararı ile değişik), (Çevrimiçi) <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14327/421-nolu-ilke-karari-tarih-sitler-koruma-ve-kullanma-ko-.html>, 16 Nisan 2014.

³⁹⁸ "*İlgili Koruma Bölge Kurulu*" deyiminden "*ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu*" anlaşılmalıdır. 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ek 4. maddesinin 4. fıkrası şöyledir: "*Bu Kanunda ve diğer mevzuatta tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları bakımından Koruma Yüksek Kuruluna ve koruma bölge kurullarına yapılan atıflar ilgisine göre Koruma Merkez Komisyonuna ve koruma bölge komisyonlarına yapılmış sayılır ve ilgili maddelerde geçen Koruma Yüksek Kurulundan Koruma Merkez Komisyonu ve koruma bölge kurullarından koruma bölge komisyonları anlaşılır.*" (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>, 16 Nisan 2014.

³⁹⁹ T.C. Başbakanlık, "*Devlet Teşkilatı Merkezi Kayıt Sistemi (Devlet Teşkilatı Veri Tabanı)*", (Çevrimiçi) <http://dtvt.basbakanlik.gov.tr/AnaSayfa.aspx>, 21 Mart 2014.

⁴⁰⁰ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 21 Mart 2014 tarihli "*Ilgaz Dağı Milli Parkı Sürdürülebilir Turizm Planı Arazi Çalışmaları Başladı*" başlıklı haber,

milli park yönetim planı yapımına hazırlıktır. Söz konusu “İlgaz Dağı Milli Parkı Sürdürülebilir Turizm ve Ziyaretçi Yönetim Planı” ile “turizm ve rekreasyonel faaliyetleri yöre halkına ekonomik katkı sağlayacak şekilde geliştirmek, rekreasyonel faaliyetlere yönelik kullanım alanlarını oluşturmak, ekoturizm konusunda bilinçlendirmeyi ve bilgilenmeyi sağlamak, yöresel kültürel değerleri ve gelenekleri değerlendirmek ve korumak, alanda yıl boyu ziyaretçi kullanımını sağlamak, mevcut/potansiyel turizm ve ekoturizm kaynaklarını korumak ve değerlendirmeye yönelik gereken kararları ortaya koymak, etkin bir ziyaretçi yönetimini destekleyerek alana olan tehditleri önceden görerek önlemek ve izleme-değerlendirmeye yönelik programları oluşturmak, gerek ziyaretçi ve gerekse yöre insanına eğitim ve bilinçlendirme olanakları sunarak eğitsel olarak destek sağlamak” amaçlanmaktadır⁴⁰¹.

İlgili Bakanlar Kurulu kararının “Kış Sporları Turizm Merkezi” ilanına ilişkin kısmının iptali istemiyle açılan davada; 6700 hektarı milli park sınırları içinde kalan ve 1900 hektarı ender görülen bir doğal yapı ve manzara içeren bir bölgeye sahip olan toplam 8600 hektarlık dava konusu alana ilişkin “turizm merkezi” ilanı kararının yalnızca doğayı zedeleyen pist ve mekanik tesislerin yapımına neden olmayıp beraberinde yoğun yapılaşma getireceği, bu durumun flora ve fauna için olumsuz etkiler doğuracağı, turizm merkezi ilan edilen alanın içinde içme suyu sağlayan su kaynaklarının bulunduğu, söz konusu bölgenin “Kış Sporları Turizm Merkezi” ilan edilmesinin “doğal çevre” ve “milli park” açısından olumsuz etkiler doğuracağı belirtilen “bilirkişi raporu” üzerine; söz konusu alanın büyük bir kısmı milli park alanı içinde yer aldığından ve su kaynakları beslenme ve koruma alanlarını kapsadığından, anılan işlemi çevre ve doğa açısından olumsuz etkiler yaratacağı gerekçesiyle hukuka aykırı bulan Danıştay Altıncı Dairesi, 20.10.1999 tarihli kararıyla dava konusu işlemi iptal etmiştir⁴⁰². 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı

(Çevrimiçi) http://www.milliparklar.gov.tr/AnaSayfa/resimliHaber/14-03-21/ILGAZ_DA%c4%9eI_M%c4%b0LL%c4%b0_PARKI_S%c3%9cRD%c3%9cR%c3%9cLEB%c4%b0L%c4%b0R_TUR%c4%b0ZM_PLANI_ARAZ%c4%b0_%c3%87ALI%5%9eMALARI_BA%5%9eLADI.aspx?sflang=tr, 21 Mart 2014.

⁴⁰¹ A.y.

⁴⁰² Danıştay 6. Dairesi'nin 20.10.1999 tarihli ve E. 1998/1455, K. 1999/5011 sayılı kararı, *Danıştay Emsal Karar Sorgulama*, (Çevrimiçi) <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb>, 5 Şubat 2014.

Turizmi Teşvik Kanunu'nun⁴⁰³ 4. maddesine göre, “ülkenin doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo-kültürel turizm değerleri, kış, av ve su sporları ve sağlık turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli”⁴⁰⁴ dikkate alınarak turizm merkezinin belirlenmesi mümkün olduğundan, “milli park” bulunan alanda turizm merkezi ilanında söz konusu alandaki doğal değerlerin bir bütün olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kıdrak Tabiat Parkının, Dilek Yarımadası Milli Parkının, Beydağları Sahil Milli Parkının, Topçam Günübirlik Kullanım Alanının ve Kurşunlu Şelalesi Tabiat Parkının kapı giriş ücretinin tahsili ile saha ve çevre temizliği işinin ihaleye çıkarılmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davayı reddeden Danıştay Sekizinci Dairesi, 11.04.1996 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “Davacı tarafından, dava konusu ihale işleminin, Anayasanın 169/2 maddesine aykırı olduğu iddia edilmekteyse de, söz konusu ihale işlemi giriş ücretlerinin tahsilini, otopark hizmetinin yürütülmesini, büfe ve kır gazinosu hizmetlerini, plaj kullanımı ve buna bağlı hizmetleri, tuvalet, lavabo, piknik, masa ve ocaklarının, çocuk oyun alanları ve spor tesislerinin, saha temizliği hizmetlerini, tesislerin bakım ve onarımını ve korunmasını kapsadığından, bu işlemler Anayasanın 169/2. maddesinde belirtilen işletme kapsamında değerlendirilemez. Milli parklar ve orman içi piknik alanlarında daha iyi hizmet verilebilmesi amacıyla bu hizmetlerin Devlet adına özel kişilere gördürülmesinde kamu yararına aykırılıktan söz edilmeyeceği açıktır.”⁴⁰⁵ Kanaatimizce, milli parklarda sunulan kamu hizmetlerinin Devlet adına özel kişilere gördürülmesi kamu yararına uygun bulunmakla birlikte, söz konusu hizmetlerin yürütülmesinde idarenin sıkı gözetimi ve denetimi söz konusudur.

⁴⁰³ 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu” için bkz. R.G., T. 16.03.1982, Sy. 17635; (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2634.pdf>, 5 Şubat 2014.

⁴⁰⁴ Turizmi Teşvik Kanunu'nun 4. maddesine benzer bir hüküm, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezlerinin Belirlenmesine ve İlanına İlişkin Yönetmeliğin 4. maddesinin 4. fıkrasında bulunmaktadır. Buna göre; turizm merkezleri, “ülkenin doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo-kültürel turizm değerleri ile deniz, kış, dağ, yayla, sağlık, termal, kültür, spor, av, doğa turizmi ile mevcut diğer turizm imkanları göz önünde bulundurularak belirlenir.” 16.04.2004 tarihli ve 2004/7253 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulan “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezlerinin Belirlenmesine ve İlanına İlişkin Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 15.05.2004, Sy. 25463, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040515.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040515.htm>, 5 Şubat 2014.

⁴⁰⁵ Danıştay 8. Dairesi'nin 11.04.1996 tarihli ve E. 1994/7528, K. 1996/1096 sayılı kararı, *Legalbank Elektronik Hukuk Bankası*, (Çevrimiçi) <http://legalbank.net/belge/d-8-d-e-1994-7528-k-1996-1096-t-11-04-1996-danistay-8-daire-karari/523925/tabiat%20parki>, 3 Nisan 2014.

1915 Çanakkale deniz ve kara savaşlarının yaşandığı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın tarihi ve kültürel değerleri ile orman ve bitki örtüsünün korunmasına, geliştirilmesine ve yönetimine ilişkin esasların ve usullerin düzenlenmesi ile Türk vatan savunmasının ve doğanın güzel bir örneği olarak uluslararası barışa hizmet etmesi için dünya uluslarına tanıtılması amacıyla 17.02.2000 tarihli ve 4533 sayılı "Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu"⁴⁰⁶ çıkarılmıştır.

II. Tabiat Parklarının Korunması

Artan insan nüfusu, sanayinin gelişmesi ve doğal kaynakların ekonomik kazançla dönüştürülmesine yönelik baskı, her zaman doğal çevresel sistemin sömürülme nedenleri olacağından, çoğu tür ve ekosistem için tabiat parklarının hukuki korunması son çaredir⁴⁰⁷. 29 Temmuz 2013 verilerine göre, Türkiye'de 189 adet "tabiat parkı"⁴⁰⁸ bulunmaktadır.

⁴⁰⁶ 17.02.2000 tarihli ve 4533 sayılı "Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu" için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4533.pdf>, 21 Mart 2014; R.G., T. 20.02.2000, Sy. 23970.

⁴⁰⁷ Richard T. Wright / Dorothy F. Boorse, *Environmental Science Toward a Sustainable Future*, Eleventh Edition (International Edition), Pearson, San Francisco 2011, s. 183.

⁴⁰⁸ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/tp.htm>, 24 Eylül 2013. Türkiye'nin tabiat parkları şunlardır: Ölüdeniz – Kıdrak, Çatak, Abant Gölü, Yazılı Kanyon, Uzungöl, Kurşunlu Şelalesi, Gölcük, Bafa Gölü, Polonezköy, Ayvalık Adaları, Ballıkayalar, Beşkayalar, Türkmenbaşı, Kocakoru Ormanı, Artabel Gölleri, Akdağ, Karagöl, İncekum, Ballica Mağarası, Hamsilos, 26 Ağustos, Çamkoru, Meryemana, Mesir, Örnekköy, Gölbaşı Gölleri, Fatih Ormanı, Kapıçam, Karaahmetli, Mavikent, Sıklık, Şahinler, Hazm Dağı, Ulugöl, Turgut Özal, Davulbaztepe, Yavşan Yaylası, Aşıkpasha, Ağaçbaşı, Sera Gölü, Dağılca, Karataş, Okturdede, Şahin Yaylası 75. Yıl Göleti, Eğriova, Karagöl, Kartaltepe, Sorgun Göleti, Tekkedağı, Aluçdağı, Cemal Tural, Tavşanburnu, Sarımsaklı, Değirmenboğazi, Darıdere, Balamba, Ahatlar, Malabadi, Küçükemalı, Sünnet Gölü, Karagöl, Gölcük, Beşpınarlar, Göksu, Salda Gölü, Serenler Tepesi, Suuçtu, Ayazmapınarı, Kenbağ, Abdullah Yaylası, Kurugöl, Güzeldere Şelalesi, Gökçetepe, Danişment, Hazar Gölü, Musaözü, Fidanlık, Dülükbaba, Koçkayası, Tomara Şelalesi, Limni Gölü, Başpınar, Şamlar, Marmaracık Koyu, Kirazlıbent, Falih Rıfki Atay, Bentler, Neşetsuyu, Fatih Çeşmesi, Mihrabat, Fatih Ormanı, Elmasburnu, Avcıkoru, Çilingöz, Irmak, Mehmet Akif Ersoy, Kömürcübent, Ayvatbendi, Büyükada, Değirmenburnu, Dilburnu, Göktürk Göleti, Yamanlardağı, Ekmeksiz Plajı, Karagöl, Efeoğlu, Gümtüldür, Gümüşsuyu, Çiçekli, Tanay, Çamlık, Gürleyik, Soğuksu, Dipsizgöl, Yeşilyuva, Şerifebacı, Derebağ Şelalesi, Kavaklımeşe Korusu, Hisar Çamlığı, Kuzuyayla, Uzuntarla, Suadiye, Erikli-tepe, Akyokuş, Yakamanastır, Enne Barajı, Çamlıca, Süreyya, Pullu I, Talat Göktepe, Pullu II, İncekum, Karaekşi, Gümüşkum, Şehitlik, Kuyuluk, Usuluk Koyu, Katrancı Koyu, İnbükü, Çubucak, Kovanlık, Küçük Kargı, Ömer Eşen, Güvercinlik, Çetibeli, 80. Yıl Cumhuriyet Hatıra, Çınarsuyu, Çiftmazı, İl Ormanı, Poyrazlı Gölü, Kuzuluk, Sarıgazel, Vezirsuyu, Çamlığı, Hz. Veysel Karani, Tatlıca, Topalçam, Kızılkavraz, Karşıyaka, Gölpinar, Çamlıköy, Atatürk Ormanı, Orman Evleri, Zinav Gölü, Görnek, Kayabaşı, Karşınara, Çalçami, Örenönü, Evrendede, İpekyolu, Harmankaya, Delmece Yaylası, Kadıpınarı, Oluközü, Üçtepeler, Göladağı, İncüvez Çamlığı, Milli Egemenlik, Sülüklügöl, Burç, Hacet Dersi, Kadınçayırı, Harmankaya Kanyonu, Kuzalan, Yedideğirmenler, Ulubey Kanyonu, Gürcüoluk Mağarası, Tunca Vadisi, Altıparmak. "Türkiye'nin Tabiat Parkları Listesi (Revizyon Tarihi: 29.07.2013)", (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/belge/tp.pdf>, 24 Eylül 2013.

09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinin (b) bendine göre *"tabiat parkları", "bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları"* olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (p) bendinde ve Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (v) bendinde de yer almaktadır.

Milli Parklar Yönetmeliği'nin⁴⁰⁹ 6. maddesinin (B) fıkrasında, tabiat parkı olarak belirlenecek yerlerin sahip olması gereken özellikler (tabiat parkı ölçütleri) sayılmıştır. Buna göre; tabiat parkı olarak belirlenecek yer, *"milli veya bölge seviyesinde üstün tabii fizyocoğrafik yapıya, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliklerine ve manzara güzellikleri ile rekreasyon potansiyeline sahip olmalı; kaynak ve manzara bütünlüğünü sağlayacak yeterli büyüklükte olmalı; bilhassa açık hava rekreasyonu yönünden farklı ve zengin bir potansiyele sahip olmalı; mahalli örf ve âdetlerin, geleneksel arazi kullanma düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken örneklerini de ihtiva edebilmeli ve devletin mülkiyetinde olmalıdır."*

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 6. maddesinin (a) bendine göre, tabiat parklarında kaynak değerlerinin etkin korunması, devamlılığının sağlanması, *"koruma-kullanma dengesi"* gözetilerek arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi, korunan tabiat parkı alanı ile etkileşim halinde bulunan yerleşim alanlarının olumsuz etkileri gözetilerek sosyo-ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi için öncelikle *"uzun devreli gelişme planı"* veya *"yönetim planları"* hazırlanır.

Adaların *"tabiat parkı"* olarak belirlenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararının adada bulunan bir taşınmazın tabiat parkı sınırları içerisinde gösterilmesi ile ilgili bölümünün iptali istemiyle açılan davada davayı reddeden Danıştay Altıncı Dairesi, 25.12.1996 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: *"Tabiat parkı belirlemedeki ana amaç karakteri korunarak bugüne kadar gelebilen doğa harikası bu yerlerin sonraki nesile olabildiğince aynen aktarılmasını sağlamaktır. Seçkin"*

⁴⁰⁹ Dönemin Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) çıkardığı *"Milli Parklar Yönetmeliği"* için bkz. R.G., T. 12.12.1986, Sy. 19309.

doğal, kültürel ve rekreasyonel kaynak değerlerine sahip bulunan ... Adaları uygun coğrafi konumu nedeniyle tarihi çağlardan beri birçok yerleşmeye sahne olmuş, yöredeki yoğun yerleşmeler ve yanlış arazi kullanım politikaları doğal, kültürel ve rekreasyonel kaynak değerlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Orman Bakanlığınca ... konunun uzmanı kişilerden oluşturulan bir kurul aracılığıyla yerinde inceleme yaptırılmış, ... inceleme raporunda, ... Adalarının sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakları ile üstün değerdeki rekreasyon potansiyeline sahip müstesna güzellikteki plajlarının bozulup elden çıktığı, bunu önlemek üzere yörenin bir an önce tabiat parkı olarak ilan edilip, master planının yapılması, uygulama imar planlarının ve mimari projelerinin bu plan hükümleri doğrultusunda hazırlanarak uygulamaya konmasının adaların korunması ve kurtarılmasında en etkili çözüm olacağı belirtilmiştir. Bu amaçla Milli Savunma, Bayındırlık ve İskân, Kültür, Turizm ve Çevre Bakanlıklarının da uygun görüşleri alınarak Orman Bakanlığınca yapılan teklif üzerine ... Adaları ... Bakanlar Kurulu kararı ile tabiat parkı olarak belirlenmiştir, ayrıca, ... aynı konuda açılan davada yaptırılan keşif ve bilirkişi incelemesi sonucu düzenlenen raporda da yörenin, milli veya bölge seviyesinde üstün fizyolojik yapıya, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliklerine, manzara güzelliklerine, rekreasyon potansiyeline, kaynak ve manzara bütünlüğü sağlayacak yeterli büyüklüğe bilhassa açık hava rekreasyonu yönünden farklı ve zengin bir potansiyele, mahalli örf ve âdetlerin, geleneksel arazi kullanma düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken özelliklerini ihtiva ettiği belirtilmiştir. Bu nedenle doğal⁴¹⁰, kültürel ve rekreasyonel kaynakların korunması, değerlendirilmesi ve gelecek nesillere olabildiğince aynen aktarılmasının sağlanması amacıyla tesis edilen işlemde, kamu yararına ve mevzuata aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır.”⁴¹¹

Kanaatimizce, doğal ve eşsiz güzelliklere sahip bir yerin tabiat parkı olarak belirlenip koruma altına alınması, o yerde bulunan taşınmaz sahibinin mülkiyet hakkını zedelese de, kamu yararı gereğince söz konusu doğal alanın bütün değerleriyle birlikte korunarak gelecek kuşaklara aynen aktarılmasını sağlamak önceliklidir.

⁴¹⁰ Milli Parklar Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (c) bendine göre, tabii (doğal) kaynaklar, “biyolojik tabii değerler; flora, fauna, habitatlar, ekosistemler, tabiat tarihinin ve tabii mirasın müstesna özellikleri ve bunlara dair ilmi değerler ile fiziki tabii değerler; coğrafi konum, jeolojik (yer bilimsel) ve jeomorfolojik (yüzey bilimi ile ilgili) teşekküller, hidrolojik (su bilimi ile ilgili) ve limnolojik (göl bilimsel) özellikler, iklimatik (iklimsel) özellikler ve bunlara dair ilmi değerler” olarak tanımlanmıştır.

⁴¹¹ Danıştay 6. Dairesi'nin 25.12.1996 tarihli ve E. 1995/5058, K. 1996/6011 sayılı kararı, *Danıştay Emsal Karar Sorgulama*, (Çevrimiçi) <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb>, 29 Ocak 2014.

III. Tabiat Anıtlarının Korunması

09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinin (c) bendine göre "tabiat anıtı", "tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçaları" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımın aynısı, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (ü) bendinde yer almaktadır. 29 Temmuz 2013 verilerine göre, Türkiye'de 109 adet "tabiat anıtı"⁴¹² bulunmaktadır.

Milli Parklar Yönetmeliği'nin⁴¹³ 7. maddesinin (A) fıkrasında "tabiat anıtı ölçütleri" belirlenmiştir. Buna göre; tabiat anıtı olarak ayrılacak yerler ve tabii objeler, "tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği tek veya nadir olmaları sebebiyle ilmi ve estetik yönden milli öneme sahip, bir veya birkaç jeolojik ve jeomorfolojik formasyon ve bitki türleri gibi müstesna değerleri barındırmalı", "özellikle insan faaliyetlerinden çok az zarar görmüş veya hiç zarar görmemiş olmalı", "saha büyüklüğü milli parkları küçük, fakat koruma yönünden bütünlüğü sağlayacak yeterlikte olmalı" ve "devletin mülkiyetinde olmalıdır."

⁴¹² T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, "Tabiat Anıtları", (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/ta.htm>, 24 Eylül 2013. Türkiye'nin tabiat anıtları şunlardır: Samandere Şelalesi, Mızıkçam, Bigbiğ Orman Sarmaşığı, Asarlık Tepeler, Titrek Kavak, Kocakatran, Fosil Ardiç, Eskipazar Türbeçanı, Araç Türbe Çamı, Anadolu Kestanesi, Taşdede Pırnal Meşesi, Söğüt Yaylası Ulu Ardiç, Kunduracı Çınarı, Kızılcı Elmalı Meşesi, Dokuzkardeşler Çamı, Çatal Sedir, Barla Sedir Ağacı, Ana Ardiç, Ulukavak, Teos Menengici, Meşe Ağacı, Güney Şelalesi, Görkemli Meşe, Subaşı Havuzlar, Ulumeşe, Şah Ardiç, Söğüt Köyü Çınarı, Ovacık Köyü Anadolu Kestanesi, Koç Sedir, Kocakatran Lübnan Sediri, Kızılağaç Köyü Lübnan Sediri, Bayır Servi Ağacı, Bayır Çınarı, Oniki Kardeşler, Karamık Köyü Sediri, Erenler Çamı, Çatalçam, Beldeğirmeni Köyü Çınarı, Aslan Ardicı, Kirani Evliya Ardicı, Aliağann Kavağı, Yemişçi Çınarı, Yarendere Fıstıkçanı, İlk Kurşun Çınarı, Fıstıkçanı, Bitez Yalısı Zeytin Ağacı, Örtümcek Ormanı Ladini IV, Örtümcek Ormanı Ladini III, Örtümcek Ormanı Ladini II, Örtümcek Ormanı Ladini I, Örtümcek Ormanı Göknarı IV, Örtümcek Ormanı Göknarı III, Örtümcek Ormanı Göknarı II, Örtümcek Ormanı Göknarı I, Kadınlar Kuyusu Koca Menengici, Meke Gölü, Kabaardıç, Geyikalanı, Mut Yerköprü Şelalesi, Yaz İhlamur Ağacı, Yalnız Ardiç, Tota Dağı Ardiç Ağacı, Tota Dağı Anadolu Kestanesi, Sırıkyayla Göknarı, Paşabükü Dişbudak Ağacı, Melodere Doğu Ladini, Küçükkapı Sedir Ağacı, Koruluk Kermes Meşesi III, Koruluk Kermes Meşesi II, Koruluk Kermes Meşesi I, Kocapınar Toros Sediri, Kırıntı Köyü Doğu Çınarı, Kırıntı Köyü Çınar Ağacı, Kayadibi Prosuk Ağacı, Kapıderesi Toros Sediri III, Kapıderesi Toros Sediri II, Kapıderesi Toros Sediri I, Kamilet Doğu Kayını, Evciler Köyü Sedir Ağacı, Ballık Köyü Sediri, Alanın Ardicı, Koca Sedir Ağacı, Dibek Sedir Ağacı, Acıkise Doğu Çınarı, Acıkise Ardicı, Kandildere Ardicı, Gedelma Çınarı, Dede Menengici, Yüzen Adalar, Nemrut Kalderası, Türbeçanı, Doğanlı Çınarı, Gümeli, Bazalt Kayalıkları, Kula Peribacaları, Doğançay Şelalesi, Zeytintaşı Mağarası. "Türkiye'nin Tabiat Anıtları (Revizyon Tarihi: 29.07.2013)", (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/belge/ta.pdf>, 24 Eylül 2013.

⁴¹³ Dönemin Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) çıkardığı "Milli Parklar Yönetmeliği" için bkz. R.G., T. 12.12.1986, Sy. 19309.

IV. Tabiatı Koruma Alanlarının Korunması

09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinin (d) bendine göre "tabiatı koruma alanı", "bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (z) bendinde de yer almaktadır. 30 Ocak 2013 verilerine göre, Türkiye'de 31 adet "tabiatı koruma alanı"⁴¹⁴ bulunmaktadır.

Koruma alanının statü değişikliğine ilişkin karar almaya yetkili ilgili idarenin bu kararı almadan önce korunan alan açısından etkin ve mutlak korumanın hangi statüde sağlanacağını doğru öngörebilmesi gerekmektedir. Danıştay Onuncu Dairesi bir kararında, salt yöre halkının tabiatı koruma alanında yer alan özel mülkiyete konu arazilerde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunabilmesi, lagünün dalyan⁴¹⁵ balıkçılığı, piknik ve plaj amaçlı kullanımına yönelik ekonomik faaliyetleri sürdürebilmesi için Yumurtalık Lagünü'nün "tabiatı koruma alanı" statüsünü kaldıran ve yeni statüsünü "milli park" olarak belirleyen Bakanlar Kurulu Kararını sebep ve amaç yönünden hukuka aykırı bularak, anılan Bakanlar Kurulu Kararının yürütmesini durdurmuştur⁴¹⁶.

⁴¹⁴ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, "Tabiatı Koruma Alanları", (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/tka.htm>, 24 Eylül 2013. Türkiye'nin tabiatı koruma alanları şunlardır: Hacıosman Ormanı, Kasatura Körfezi, Tekkoz – Kengerli Düz, Kasnak Meşesi, Kargı Köyü Sığla Ormanı, Sarıkum, Beykoz Göknarlık, Kavaklı, Çitdere, Kökez, Vakıf Çamlığı, Kazdağı Göknarı, Akdoğan ve Rüzgarlar Ebe Çamı, Sırtlandığı Halep Çamı, Kale – Bolu Fındığı, Seyfe Gölü, Alacadağ, Domaniç – Kaşalç, Çıglıkara, Körçoban, Çamburnu, Dibek, Habibineccar, Demirciönü, Yumurtalık Lagünü, Dandindere, Kartal Gölü, Akgöl (Ereğli Sazlığı), Örumcek Ormanı, Camili-Efeler Ormanı, Camili-Gorgit. "Tabiatı Koruma Alanlarına Ait Liste (Revizyon Tarihi: 30.01.2013)", (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/belge/tka.pdf>, 24 Eylül 2013.

⁴¹⁵ Dalyan, "balıkların toplu olarak geçtikleri yerlerde üç tarafı ağ ile kapalı ve dördüncü tarafı balıkların girmesi için açık bırakılan ve balıklar girince kapatılan av yeri" olarak tanımlanır. Ali Himmet Berki / Sedat Çumralı, *Su Hakları / Sular Hukuku, "Eski ve Yeni Hükümlere Göre"*, Yeni Matbaa, Ankara 1959, s. 8.

⁴¹⁶ Danıştay 10. Dairesi'nin 16.10.2009 tarihli ve E. 2009/1713 sayılı "yürütmeyi durdurma" kararı, *Legalbank Elektronik Hukuk Bankası*, (Çevrimiçi) <http://legalbank.net/belge/d-10-d-e-2009-1713-k-y-durdurma-t-16-10-2009-cevrenin-korunmasına-iliskin-esaslar/665455/tabiat%20parkı>, 25 Eylül 2013.

Tabiatı koruma alanının özellikleri, “*tabiatı koruma alanı kriterleri (ölçütleri)*” olarak Milli Parklar Yönetmeliği’nin⁴¹⁷ 7. maddesinin (B) fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre, tabiatı koruma alanı olarak ayrılacak yerler, “*milli veya milletlerarası seviyede tipik, emsalsiz, nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği veya gizlediği tabii ve geleneksel arazi kullanım şekillerine ait örnekleri barındırmalı; genellikle hassas ekosistemlere, habitatlara veya hayat şekillerine, biyolojik veya jeolojik önemli çeşitliliklere, zengin genetik kaynaklara sahip olmalı; bu özellikleri ve farklılıkları bilim, eğitim, araştırma kurumları veya ilgili kuruluşlar tarafından tespit edilmiş olmalı; saha büyüklüğü korunması gerekli değerlerin hayatlarını uzun süreli olarak devam ettirmelerine yeterli olmalı ve devletin mülkiyetinde olmalıdır*”.

V. Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarının Korunması

1900 yılında müzakere edilen ilk uluslararası anlaşma, Avrupalı avcılarının yararı için Afrikalı vahşi yaşamın korunmasına yöneliktir⁴¹⁸. Avrupa Konseyi çerçevesinde 19.09.1979 tarihinde Bern’de kabul edilen ve Türkiye’nin taraf olduğu “*Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi*”⁴¹⁹ (kısaca, *Bern Sözleşmesi*), yabancı florayı ve faunayı yaşama ortamlarıyla birlikte korumayı amaçlamaktadır. Anılan Sözleşme’nin Başlangıç kısmının 3. paragrafında, yabancı floranın ve faunanın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekli, estetik, bilimsel, kültürel, rekreasyonel, ekonomik ve özgün değerde bir “*doğal miras*” olarak tanındığı belirtilmiştir.

01.07.2003 tarihli ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu’nun⁴²⁰ 2. maddesinin (11) numaralı bendine göre yaban hayatı koruma sahası, “*yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahalarda*” olarak belirtilmiştir. Anılan

⁴¹⁷ Dönemin Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı’nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın) çıkardığı “*Milli Parklar Yönetmeliği*” için bkz. R.G., T. 12.12.1986, Sy. 19309.

⁴¹⁸ Bodansky / Brunnée / Hey (eds.), a.y.

⁴¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından 24.12.1979 tarihli ve 7/18658 sayılı Bakanlar Kurulu Kararname ile imzalanması uygun görülen “*Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi*” için bkz. R.G., T. 20.02.1984, Sy. 18318, s. 1-37.

⁴²⁰ 01.07.2003 tarihli ve 4915 sayılı “*Kara Avcılığı Kanunu*” için bkz. R.G., T. 11.07.2003, Sy. 25165.

maddenin (12) numaralı bendine göre yaban hayatı geliştirme sahası ise, “*av ve yaban hayvanlarının*⁴²¹ *ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma plânı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahalara*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar, Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin⁴²² 3. maddesinde ve Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmeliğin 3. maddesinin (p) ve (r) bentlerinde⁴²³ de yer almaktadır. 31 Ocak 2013 verilerine göre, Türkiye’de 80 adet “*yaban hayatı geliştirme sahası*”⁴²⁴ bulunmaktadır.

⁴²¹ Kara Avcılığı Kanunu’nun 2. maddesinin (4) numaralı bendine göre, av hayvanı, Kara Avcılığı Kanunu kapsamında avlanan, korunan ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nca belirlenen listede yer alan hayvanlardır. Anılan maddenin (5) numaralı bendine göre, yaban hayvanı ise, sadece suda yaşayan memeliler dışında kalan ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nca belirlenen bütün memeliler, kuşlar ve sürüngenlerdir.

⁴²² Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı’nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın) çıkardığı “*Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 24.10.2005, Sy. 25976.

⁴²³ Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı’nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın) çıkardığı “*Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 08.11.2004, Sy. 25637.

⁴²⁴ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, “*Yaban Hayatını Geliştirme Sahaları*”, (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/yhgs.htm>, 26 Nisan 2013. Türkiye’nin yaban hayatı geliştirme sahalara şunlardır: Adana Akyatan Gölü YHGS, Adana Maraş Hançerderesi YHGS, Adana Pozantı Karanfıldağ YHGS, Adana Seyhan Baraj Gölü YHGS, Adana Tuzla Gölü YHGS, Afyon Sandıklı Akdağ YHGS, Afyon Dinar Karakuyu Gölü YHGS, Ankara Beypazarı Kapaklı YHGS, Ankara Nallıhan Davutoğlan YHGS, Ankara Nallıhan Emremsultan YHGS, Ankara Nallıhan Saçak YHGS, Antalya Akseki İbradı Üzümdere YHGS, Antalya Alanya Dimçayı YHGS, Antalya Cevizli Gidengelmez Dağı YHGS, Antalya Düzlerçamı YHGS, Antalya Gündoğmuş YHGS, Antalya Kaş Kıbrıs Çayı YHGS, Antalya Sarıkaya YHGS, Antalya Sivridağ YHGS, Ardahan-Posof YHGS, Artvin Yusufeli Çoruh Vadisi YHGS, Balıkesir-Kütahya-Akdağ YHGS, Bartın-Ulus-Söku YHGS, Bingöl Kığı Şeytandoğları YHGS, Bitlis-Adilcevaş Süphandağı YHGS, Bolu Göynük Kapıormanı YHGS, Bolu Yedigöller YHGS, Bolu-Abant YHGS, Burdur-Burdur Gölü YHGS, Burdur-Karakaş Gölü YHGS, Bursa Karacabey Karadağı-Ovakorusu YHGS, Çorum Kargı Koşdağ YHGS, Denizli Çardak Beylerli Gölü YHGS, Denizli Çivril Akdağ YHGS, Düzce Gölyaka Efteni Gölü YHGS, Erzurum Çat YHGS, Erzurum İspir Vercenik Dağı YHGS, Erzurum Oltu YHGS, Eskişehir Mihallıçık Çatacık YHGS, Eskişehir Sivrihisar Balıkdanı YHGS, Gaziantep Tahtaköprü Baraj Gölü YHGS, Gümüşhane-Şiran Kuluca YHGS, Hatay Altınözü YHGS, Hatay-İskenderun-Arsuz YHGS, İstanbul Çatalca Çilingöz YHGS, İstanbul Sarıyer Feneryolu YHGS, İzmir Selçuk Gebekirse Gölü, İzmir-Bayındır-Ovacık YHGS, Karabük Sırçalı Kanyonu YHGS, Karabük-Yenice YHGS, Kars Kuyucuk Gölü YHGS, Kars-Sarıkamış Kağızman YHGS, Kastamonu Azdavay Kartdağı YHGS, Kastamonu Ilgazdağı YHGS, Kastamonu Taşköprü Elekdağı YHGS, Kastamonu Tosya Gavurdağı YHGS, Kayseri Yahyalı Aladağlar YHGS, Kocaeli Kandıra Seyrek YHGS, Konya Bozdağ YHGS, Kütahya Merkez Altıntaş YHGS, Kütahya Tavşanlı Çatak YHGS, Kütahya-Merkez-Türkmenbaba YHGS, Mersin Mut Kestel Dağı YHGS, Mersin Tarsus Kadıncık Vadisi YHGS, Mersin-Çamlıyayla-Cehennemderesi YHGS, Mersin-Hisardağ ve Gedikdağı YHGS, Mersin-Tarsus-Hopur Topaşır YHGS, Muğla Köyceğiz YHGS, Muğla Yılanlı Çakmak YHGS, Niğde Çamardı Demirkazık YHGS, Osmaniye Zorkun Yaylası YHGS, Rize Çamlıhemşin Kaçkar YHGS, Sakarya-Kaynarca-Acarlar Gölü YHGS, Samsun Bafra Kızılırmak Deltası YHGS, Samsun Terme Gölardı Simenlik Gölü YHGS, Sinop Bozburun YHGS, Şanlıurfa Kızılkuyu YHGS, Şanlıurfa Birecik Fırat YHGS, Tokat-Kaz Gölü YHGS, Zonguldak-Yeşilöz YHGS. “*Yaban Hayatı*

Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmeliğin 4. maddesinde “*yaban hayatı koruma sahalarının seçim ölçütleri*” düzenlenmiştir. Buna göre; yaban hayatı koruma sahaları, 01.07.2003 tarihli ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu’nun kapsamına giren “*av ve yaban hayvanlarından, endemik türlerden gerekli görülen, nesilleri tehlike altında görülen, gen kaynağı değerini muhafaza bakımından korunması gereken türlerin yaşadığı, asgari yaşam alanı büyüklüğüne sahip, biyolojik çeşitliliği yüksek alanlardan seçilir.*” Anılan Yönetmeliğin 5. maddesinde “*yaban hayatı geliştirme sahalarını seçim ölçütleri*” belirlenmiştir. Buna göre; yaban hayatı geliştirme sahaları, “*av ve yaban hayvanlarının veya biyolojik çeşitliliğin korunması gereken alanların muhafazası veya göçmen türlerin göç yollarını güvence altına almak için, yaşama ortamlarının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamlarını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılması amacı ile içerisinde hedef tür veya türlerin doğal olarak bulunduğu veya yeniden yerleştirildiği, av ve yaban hayvanlarının barınma, beslenme ve uygun yaşama koşulları ile doğal peyzaja sahip alanlardan seçilir.*”

Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarına ilişkin temel ilkeler, Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmeliğin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; “*Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları, yaban hayvanlarının barınma, beslenme ve üreme gibi yaşamsal ihtiyaçlarını temin edebileceği uygun yaşama şartlarına sahip, hedef tür ve/veya türlerin yıl içerisindeki mevsimsel olarak yaptıkları göç ve yayılma alanlarını, üreme alanlarını ve göç yollarını içeren, geliştiren ve artan popülasyonu barındırabilecek büyüklükte olmalıdır. Bu alanlarda koruma altına alınacak tür ve türlerin üreyip çoğalmalarına imkan sağlayacak popülasyon büyüklüğü bulunmalıdır. Ancak endemik⁴²⁵, nesli tehlike altında olan veya benzer statüde bulunan türlerin popülasyon miktarına bakılmaksızın yaşama alanları, yaban hayatı koruma sahası olarak ilan edilir.*”

Yaban hayatını gözlemlene, bitkilerin ve hayvanların fotoğraflarını çekme, doğa yürüyüşü, tırmanma gibi faaliyetlerin çevreye verebileceği tahribatın önlenmesi

---

Geliştirme Sahaları (Revizyon Tarihi: 31.01.2013)”, (Çevrimiçi) <http://www.milliparklar.gov.tr/belge/yhgs.pdf>, 26 Nisan 2013.

⁴²⁵ Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmeliğin 3. maddesinin (h) bendine göre, endemik tür, “*sadece bir bölgede bulunan, diğer bölgelerde bulunmayan türler*”dir.

için bu tür faaliyetlere katılanların ve yöre halkının “doğal çevre” konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir⁴²⁶.

Danıştay Ondördüncü Dairesi, yabancı flora ve fauna türlerinin yaşama ortamlarının korunmasını güvence altına almak üzere yasal ve idari önlemlerin alınmasının, göçmen türleri için önem taşıyan kışlama, toplanma, beslenme, üreme veya tüy değiştirme yönünden göç yollarına uygun sahaların korunmasına özel önem gösterileceğinin taahhüt edildiği Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi'ne ekli listede yer alan türlerin çoğu açısından özel önem taşıyan Gediz Deltası sınırları içinde kalan dava konusu taşınmazın delta ekosisteminin korunması bakımından 1. derece doğal sit alanı olarak kalması gerektiğini vurguladığı 22.06.2011 tarihli kararında⁴²⁷ Bern Sözleşmesi'ne atıf yapmıştır. Uluslararası sözleşmelere atıf yapılan Danıştay kararları, Türk idari yargılama hukukunun gelişimi açısından önemlidir.

Danıştay Onuncu Dairesi'nin 03.10.2012 tarihli kararında⁴²⁸, yabancı hayvanların korunmasına yönelik görevi ve yetkisi bulunan Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın söz konusu görevini yerine getirirken gerekli önlemleri alabileceği ve bu bağlamda hayvanların taşınması konusunda yetkisinin bulunduğu vurgulanmıştır. Buna göre, yabancı hayvanların yaşama ortamlarından koparılmamaları, zarar görmeleri durumunda ise gerekli tedavi ve rehabilitasyon (iyileştirme) sürecinden sonra doğal ortamlarına bırakılmaları esastır⁴²⁹. Hayvanları Koruma Derneği tarafından işletilen Ankara İlinin Çubuk İlçesindeki hayvan barınağında yaklaşık 23 yıldan beri bakılıp korunan boz ayının Bursa Karacabey'de bulunan Ayı Rehabilitasyon Merkezi'ne naklinin gerçekleştirilmesi yönünde Hayvan Hakları Federasyonu'nun Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na başvurusu üzerine anılan Bakanlıkça söz konusu ayının kış uykusundan uyanmasından sonra ilgili Merkez'e naklinin gerçekleştirilmesine karar

⁴²⁶ Cengiz Demir / Aydın Çevirgen, *Ekoturizm Yönetimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2006, s. 20.

⁴²⁷ Danıştay 14. Dairesi'nin 22.06.2011 tarihli ve E. 2011/5290, K. 2011/266 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 130, Ankara, s. 49-53, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/130.pdf>, 8 Ocak 2014.

⁴²⁸ Danıştay 10. Dairesi'nin 03.10.2012 tarihli ve E. 2012/3990, K. 2012/4561 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 133, Ankara, s. 191-197, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/133.pdf>, 31 Mart 2014.

⁴²⁹ Danıştay 10. Dairesi'nin 03.10.2012 tarihli ve E. 2012/3990, K. 2012/4561 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 133, Ankara, s. 195, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/133.pdf>, 31 Mart 2014.

verilmesine karşın, ayının naklinin gerçekleştirilmemesi sonucunda anılan Federasyon tarafından anılan işlemin uygulanması istemiyle ilgili idareye yapılan başvuru üzerine, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne ulaşan raporlar nedeniyle, ilgili idarece söz konusu ayının nakli ile ilgili herhangi bir işlem yapılamayacağına bildirilmesi işleminden söz konusu uyumsuzluk doğmuştur⁴³⁰. Anılan işlemin iptali istemiyle açılan davada dava konusu işlemin iptaline karar veren İdare Mahkemesi kararını bozan Danıştay, kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “(İdare) Mahkeme(si) kararına dayanak alınan bilirkişi raporunda, ayının nakli konusunda bir sakınca bulunmadığı belirtilmesine karşın; boz ayının barınakta büyümesi, yaklaşık 23 yaşında olması nedeniyle Karacabeyde bulunan Ay Rehabilitasyon Merkezine uyum sürecinin ne şekilde olacağı ve ayının yaşamını sağlıklı olarak devam ettirip ettiremeyeceğinin yeterince açıklığa kavuşturulmadığı anlaşılmaktadır. Bu duruma göre; Bursa ile Karacabey İlçesinde bulunan Ay Rehabilitasyon Merkezi ile Ankara Çubuk İlçesinde bulunan barınağın karşılaştırılarak ayının yaşı, cinsi, barınakta büyüdüğü ve ... anılan raporda rahatsızlığının bulunduğu belirtilmesi nedeniyle yeni gelişen bu durumun da göz önünde bulundurulması suretiyle yeniden bir bilirkişi incelemesi yaptırılarak boz ayının naklinin uygun olup olmadığı yönünde bir karar verilmesi gerekmektedir. Bu itibarla, aktarılan hususlar araştırılmaksızın eksik inceleme sonucu dava konusu işlemin iptali yolunda verilen mahkeme kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.”⁴³¹ Yabani hayvanın sağlığı ve içinde bulunduğu ortamın özellikleri gözetilmek koşuluyla, ilgili idare tarafından bir yerden başka bir yere taşınması mümkündür.

VI. Ormanların Korunması⁴³²

“Görünümüne egemen olan ağaçların, başka birtakım bitkilerin, irili ufaklı hayvanların katıldığı bir yaşam topluluğu”⁴³³ olan orman, oldukça sık bir biçimde

⁴³⁰ Danıştay 10. Dairesi'nin 03.10.2012 tarihli ve E. 2012/3990, K. 2012/4561 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 133, Ankara, s. 192, 195-196, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/133.pdf>, 31 Mart 2014.

⁴³¹ Danıştay 10. Dairesi'nin 03.10.2012 tarihli ve E. 2012/3990, K. 2012/4561 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 133, Ankara, s. 197, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/133.pdf>, 31 Mart 2014.

⁴³² Ormanlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sakine Nilüfer Bilgin, *Ormanların İdare Hukuku Açısından Korunması*, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tayfun Akgüner, İstanbul 2008.

bir arada büyüyen, olgunluk çağında 8 metrenin üzerinde boylanan ağaçların oluşturduğu geniş alanları kaplayan odunsu bitki⁴³⁴ topluluğudur. Karbondioksiti emme, oksijen üretme, toprağın erozyona uğramasını önleme, iklimi yumuşatma, su döngüsüne katkıda bulunma ve birçok bitki-hayvan türüne zengin bir habitat sağlama⁴³⁵ işlevlerine sahip olan ormanlar buldukları alan ve çevre için korunması gerekli doğal varlıklardır.

Ormanların ve toprağın uluslararası korunması henüz ergin olmayan küçük çocuk⁴³⁶ gibi yeni bir konudur. Ormanlar kendilerini yenileyebilen doğal kaynaklardandır ve bu nitelikteki doğal kaynakların kullanımı açısından “tüketmeden kullanım” düşüncesi, çevre bilimi açısından temel bir ilkedir⁴³⁷. Sürekli orman yönetiminde ulusal öncelikleri belirlerken, doğal kaynakların sürekli yönetimini sağlayan ekonomik araçlar makul bir düzeyde var olabilir⁴³⁸. Ormanların kullanılması aynı zamanda arazinin ayrılmaz parçası durumunda olan ağaçların kesilmesi ve tüketimi ile mümkün olduğu için ormanların işletilmesinde aynı zamanda kesilen ağaçların yerine yenilerinin yetiştirilmesi de söz konusudur⁴³⁹.

Ulusal ekonominin yararı ve milletin varlığı için kuşaktan kuşağa kutsal bir varlık olarak devredilmesi gereken orman varlığının önce korunması, genişletilmesi ve geliştirilmesi; sonra ormanlardan orman varlığını azaltmayacak olanak ölçüsünde yararlanma, ormanlarda süreklilik ilkesinin amacıdır⁴⁴⁰. Örneğin; ülkemizde devlet ormanlarında vakıf üniversitelerine ait binaların yapımı, büyükşehir belediyesi tarafından yürütülen yol yapım çalışmalarında üniversite ormanındaki çok sayıda ağacın kesilmesi, nüfus yoğunluğu en fazla olan şehirde köprü ve otoyol yapımı için şehrin su kaynaklarının ve yaban hayatının yoğun olarak bulunduğu ormanlık alanların seçilmesi “*ormanlarda süreklilik*” ilkesine uygun örnekler değildir.

⁴³³ Ferruh Sanır, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Gazi Kitabevi, Ankara 2000, s. 218.

⁴³⁴ Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 135.

⁴³⁵ Dinyar Godrej, *Küresel İklim Değişimi*, Çeviren: Ohannes Kılıçdağı, Metis Yayınları, İstanbul 2003, s. 86.

⁴³⁶ Beyerlin / Marauhn, *a.y.*

⁴³⁷ Hasan Ertürk, *Çevre Bilimlerine Giriş*, 3. Baskı, VİPAŞ A.Ş. Yayınları, Bursa 1998, s. 50-51.

⁴³⁸ Beyerlin / Marauhn, *a.y.*

⁴³⁹ Giritli / Bilgen, *a.g.e.*, s. 117.

⁴⁴⁰ Akın Düren, *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 447, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s. 92.

31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun⁴⁴¹ 1. maddesine göre, “*tabii olarak yetişen ve emekle yetiştirilen ağaç ve ağaççık toplulukları yerleriyle birlikte orman*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, her türlü ağaç topluluğunu orman olarak kabul etmek mümkün değildir.

Ağaçlandırma Yönetmeliği'nin⁴⁴² 4. maddesinin (a) bendinde ağaç, “*ormanlarda tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen, en az 8 metre boy yapabilen, yaşı ve çapı ne olursa olsun kökü, gövdesi ve tepesi olan yerli veya egzotik orijinli (kökenli) odunsu bitkiler*” olarak belirtilmiştir. Anılan Yönetmeliğin 4. maddesinin (b) bendinde ise ağaççık, “*ormanlarda tabii olarak yetişen veya emekle yetiştirilen, boyu 8 metreyi bulmayan, yaşı ve çapı ne olursa olsun yerli veya egzotik orijinli odunsu bitkiler*” olarak tanımlanmıştır.

Türk hukukunda orman sınırları dışına çıkarma Cumhuriyetin ilk yıllarından beri uygulanmış, halen de uygulaması olan bir işlem olup; bağ, bahçe, tarla veya yerleşim alanı vb. duruma gelmek suretiyle, ormanla hiçbir ilgisi kalmamış yerlerde fiili durum hukuka uygun duruma getirilmektedir⁴⁴³. Ormanlar tahrip edilerek (bozularak) arazi açılmaya çalışılmakta ya da orman ürünlerinden izinsiz bir biçimde yararlanılmaktadır⁴⁴⁴.

Cermen hukukunda nehirler, kaynaklar, çayır⁴⁴⁵ gibi ormanlar da “*Gemeingut*” olarak ifade edilen ortak maldır⁴⁴⁶. Hatemi'ye göre, orta malı (halkın yararlanmasına özgülenen mal) olarak nitelenen kamu malı olan ormanların tarım arazisi haline getirilmesi veya bina yapımına tahsis edilmesi (özgülenmesi) gibi işlemler ihya

⁴⁴¹ 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı “Orman Kanunu” için bkz. R.G., T. 08.09.1956, Sy. 9402.

⁴⁴² Orman Genel Müdürlüğü'nün çıkardığı “Ağaçlandırma Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 23.08.2012, Sy. 28390.

⁴⁴³ Veysel Başpınar, “Orman Sınırının Dışına Çıkarılan Yerlerin Hukuki Durumu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 48, 1999, Sayı: 1-4, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2000, s. 210.

⁴⁴⁴ Sadık Kırbaş, *Devlet Malları*, Birlik Yayıncılık, Ankara 1985, s. 102.

⁴⁴⁵ 25.02.1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu'nun 3. maddesinin (c) bendine göre, çayır, “*taban suyunun yüksek bulunduğu veya sulanabilen yerlerde biçilmeye elverişli, yem üretilen ve genellikle kuru ot üretimi için kullanılan yer*”dir. 25.02.1998 tarihli ve 4342 sayılı “Mera Kanunu” için bkz. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4342.pdf>, 15 Nisan 2014.

⁴⁴⁶ Suat Aksoy, “Su Hukukunun Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu”, içinde: *Su Kaynaklarının Kullanılması Hakkındaki Kanun Tasarısı ile İlgili Bilimsel Hafta*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 304, Özel Hukuk Enstitüsü Yayınları No. 8, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 50.

(canlandırma) sayılamaz⁴⁴⁷. Örneğin; Ağaçlandırma Yönetmeliği'nin 8. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendine göre, devlet ormanlarında özel ağaçlandırma, özel erozyon kontrolü ve özel imar-ihya çalışmalarına izin verilemeyecek yerlerden biri de, *“amenajman planlarında; bozuk orman, orman toprağı, orman içi açıklık olarak görünmesine rağmen verimli orman niteliğini kazanmış alanlar”*dır.

12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu⁴⁴⁸ çerçevesinde orman alanlarının yatırımcılara sıkı koşullarla tahsisi (özülenmesi) mümkünken, kamu malı olan ormanların kiraya verilmesi söz konusu değildir ve milli park niteliğinde olmayan orman alanlarının günübirlik kullanıma açılması ise mümkündür⁴⁴⁹.

Milli Parklar Yönetmeliği'nin⁴⁵⁰ 8. maddesinde *“orman içi dinlenme yeri⁴⁵¹ ölçütleri”* belirlenmiştir. Buna göre; orman içi dinlenme yeri olarak ayrılacak yerler, *“mahalli seviyede açık hava rekreasyonu yönünden değişik ve zengin özelliklere sahip olmalı, altyapı imkânlarına sahip olmalı, kaynak bütünlüğünü sağlayacak büyüklükte olmalı ve orman rejimine tâbi olmalıdır.”*

Devlet ormanlarının devlet tarafından yönetilmesini ve işletilmesini öngören 1982 Anayasası'nın 169. maddesinin 2. fıkrasına göre, *“Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kamuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.”*⁴⁵² Orman içi dinlenme yerlerinden biri olan piknik alanlarında sunulan kamu hizmetlerinin Devlet adına özel kişilere gördürülmesi, *“ormanın işletilmesi”* olarak görülmeyip, *“kamu yararına uygun”* bulunmaktadır. Örneğin; milli parkın ve tabiat parkının kapı giriş ücretinin tahsili ile saha ve çevre temizliği

⁴⁴⁷ Aydın Aybay / Hüseyin Hatemi, *Eşya Hukuku*, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010, s. 37.

⁴⁴⁸ 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı *“Turizmi Teşvik Kanunu”* için bkz. R.G., T. 16.03.1982, Sy. 17635.

⁴⁴⁹ Sancakdar, *“Doğal Sit Alanlarında Derece Tespiti ve Başlıca Kullanım Kararları”*, s. 19.

⁴⁵⁰ Dönemin Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın) çıkardığı *“Milli Parklar Yönetmeliği”* için bkz. R.G., T. 12.12.1986, Sy. 19309.

⁴⁵¹ Milli Parklar Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (i) bendine göre, orman içi dinlenme yeri (orman mesire yeri), *“rekreasyonel ve estetik kaynak değerlerine sahip ormanlık alan”*dir. Anılan maddenin (g) bendine göre, rekreasyonel kaynak, *“tabii ve kültürel çevrenin, özellikle açık hava rekreasyonu yönünden potansiyeli, taşıma kapasitesi ve hitap ettiği demografik çevre”*dir. Anılan maddenin (d) bendine göre, estetik kaynak, *“insanın psikolojik yapısına ve bedii zevklerine hitap eden üstün, bakir ve tabii manzara özellikleri”*dir.

⁴⁵² 18.10.1982 tarihli ve 2709 sayılı 1982 Anayasası için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, 3 Nisan 2014.

işinin ihaleye çıkarılmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davayı reddeden Danıştay Sekizinci Dairesi, 11.04.1996 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “Davacı tarafından, dava konusu ihale işleminin, Anayasanın 169/2 maddesine aykırı olduğu iddia edilmekteyse de, söz konusu ihale işlemi giriş ücretlerinin tahsilini, otopark hizmetinin yürütülmesini, büfe ve kır gazinosu hizmetlerini, plaj kullanımı ve buna bağlı hizmetleri, tuvalet, lavabo, piknik, masa ve ocaklarının, çocuk oyun alanları ve spor tesislerinin, saha temizliği hizmetlerini, tesislerin bakım ve onarımını ve korunmasını kapsadığından, bu işlemler Anayasanın 169/2. maddesinde belirtilen işletme kapsamında değerlendirilemez. Milli parklar ve orman içi piknik alanlarında daha iyi hizmet verilebilmesi amacıyla bu hizmetlerin Devlet adına özel kişilere gördürülmesinde kamu yararına aykırılıktan söz edilmeyeceği açıktır.”⁴⁵³

31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 17. maddesine göre, devlet ormanları içerisinde bulunan alanların Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın yazısı üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla “yayla alanı” olarak ilan edilmesi mümkündür⁴⁵⁴. Kanaatimizce, devlet ormanlarının yayla alanı olarak kullanımı söz konusu alanın ve çevresinin turistik açıdan gelişimini sağlayacaktır. Ancak, toplumun devlet ormanlarından yayla alanı olarak yararlanmasının devletin orman varlığının sürekliliğine zarar vermemesi ve bütünlüğünün korunması için devlet ormanlarının “yayla alanı” olarak kullanılan alanlarında devletin sıkı gözetimi ve denetimi büyük önem taşımaktadır.

Side turizm alanı kapsamında kalan Antalya, Manavgat–Titreyengöl mevkiinde 1/25000 ölçekli “Doğu Antalya Çevre Düzeni Planı Revizyonu” ile orman turistik mesire kullanımına ayrılan alanda 2 adet golf alanı kullanımı kararı getirilmesine ve söz konusu golf alanında toplam 12000 m² inşaat izni verilmesine ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca 28.01.2004 tarihinde onaylanan 1/25000 ölçekli Doğu Antalya çevre düzeni planı değişikliğinin orman ve tarım alanlarına, ekolojik sistemle diğer alanlara yapacağı etkiler göz önünde bulundurulduğunda “şehirçilik ilkelerine,

⁴⁵³ Danıştay 8. Dairesi’nin 11.04.1996 tarihli ve E. 1994/7528, K. 1996/1096 sayılı kararı, *Legalbank Elektronik Hukuk Bankası*, (Çevrimiçi) <http://legalbank.net/belge/d-8-d-e-1994-7528-k-1996-1096-t-11-04-1996-danistay-8-daire-karari/523925/tabiat%20parki>, 3 Nisan 2014.

⁴⁵⁴ 11 Eylül 2013 tarihli ve 28762 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 22.07.2013 tarihli ve 2013/5204 sayılı “Bakanlar Kurulu Kararnamesi” uyarınca, Türkiye’nin 105 beldesinde veya köyünde devlet ormanları içerisinde bulunan alanlar “yayla alanı” olarak ilan edilmiştir.

planlama esaslarına ve kamu yararına” uygun olmadığı görüşünde olan Danıştay Altıncı Dairesi, 18.12.2007 tarihli ve E. 2004/4242, K. 2007/7871 sayılı kararıyla anılan işlemin iptaline karar vermiştir⁴⁵⁵. Devlet ormanı alanında golf tesisi yapımına yönelik plan değişikliğine giden idarenin söz konusu korunan alanın ekolojik özelliklerini göz ardı etmeden karar alması gerekmektedir.

31.08.1956 tarihli, 6831 sayılı Orman Kanunu’na ve 09.08.1983 tarihli, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu’na aykırı olarak üçüncü kişilerce yapılan, orman sınırları içinde kalması nedeniyle mahkemelerce müsaderesine (elkonulmasına) karar verilip kesinleşen ve tasarruf hakkı Orman Genel Müdürlüğü’ne geçen ya da 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu’na aykırı olarak yapılan binaların 6831 sayılı Orman Kanunu’nun ek 8. maddesi⁴⁵⁶ uyarınca kiraya verilemeyeceği sonucuna varan Danıştay Birinci Dairesi’nin 28.01.2005 tarihli kararına göre, *“Orman Kanunu ile Milli Parklar Kanununa tabi alanlar üzerinde, bu kanunlarda öngörülenler dışında üçüncü kişiler tarafından yapı ve tesis yapılmasının yasak olduğu, yapılan yapı ve tesislerin ise müsadere edileceği, müsadere edilen tesislerden Orman Genel Müdürlüğüne ihtiyaç duyulması durumunda ormancılık veya diğer kamu hizmetlerinde kullanılabileceği, kullanılmasına imkan bulunmayanların ise derhal yıktırılacağı, Milli Parklar Kanununa aykırı olarak yapılan yapı ve tesislere ise ilgili Bakanlıkça (Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na) doğrudan doğruya el konulacağı bu tür yapı ve tesislerin kiraya verilmesinin hukuken mümkün olmadığı, ancak Bakanlık izni ile ya da Devletçe yapılan veya işletilen tesislerin kiraya verilmesinin olanaklı olduğu anlaşılmaktadır.”*⁴⁵⁷

İstanbul’da madencilik faaliyetlerinin⁴⁵⁸ % 91,7 gibi önemli bir bölümü, ormanlık alanda gerçekleştirilmektedir; ancak, faaliyetin tamamlanmasından sonra işletme

⁴⁵⁵ Aykul, *Ekolojik Hukuk* ..., s. 290.

⁴⁵⁶ 6831 sayılı Orman Kanunu’nun ek 8. maddesi şöyledir: *“Bu Kanun ile 9.8.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanununa tâbi alanlar üzerinde bulunan yapı ve tesisler yirmidokuz yıla kadar kiraya verilebilir. Kiracı her yıl, yıllık kira bedelinin yüzde beşi tutarında bir ödemeyi, ağaçlandırma bedeli olarak sözleşme süresince kira ödeme dönemlerinde Çevre ve Orman Bakanlığının (Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nun) ilgili hesabına yatırır.”* 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf>, 29 Nisan 2014.

⁴⁵⁷ Danıştay 1. Dairesi’nin 28.01.2005 tarihli ve E. 2004/645, K. 2005/86 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 35, Sayı: 109, Ankara 2005, s. 33, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/109.pdf>, 28 Nisan 2014.

⁴⁵⁸ Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği’nin 4. maddesinin (o) bendine göre, madencilik faaliyetleri, *“maden ocağı kazı faaliyetleri, patlatma, kırma,*

sahası genellikle ağaçlandırılmadan terk edildiğinden, geride tahrip edilmiş orman alanı ve ciddi bir görüntü kirliliği kalmaktadır⁴⁵⁹.

Doğal çevre koşullarını en sağlıklı ve yararlı düzeyde sürdürme öncelikli işlevi olan ormanların⁴⁶⁰ ekonomik, sosyal ve ekolojik işlevlerini gözeterek bir planlama anlayışı ve endüstriyel nitelikte olanlar başta olmak üzere odun ile odun dışı orman ürünlerinin üretiminde ve pazarlanmasında etkin yönetim politikası 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda benimsenmiştir⁴⁶¹.

VII. Toprağın Korunması

Toprak, insanoğlunun ilk anda elde etmeyi düşündüğü ve en geniş anlamda özel mülkiyet konusu yapmayı amaçladığı bir kaynak olma özelliğini günümüze kadar korumuştur⁴⁶². "*Kara bitkilerinin gelişimi için doğal bir ortam sağlayan*" toprak⁴⁶³, "*kayaların fiziksel ve kimyasal dağılması ve biyolojik varlıkların bozulup çürümesiyle türeyen, ana kayaları ve bu arada yeryüzünün bir bölümünü az çok kalınca bir katman olarak örten, bitkisel ve hayvansal yaşamla dolu gevşek ve dağınık madde; türlü hayvan ve bakterilerin yaşam ortamı, bitkilerin kök salıp yayıldığı ve beslendiği doğal oluşum*"⁴⁶⁴ olarak nitelendirilmiştir.

---

yarma, sondaj, kuru veya sulu eleme ve öğütme gibi fiziksel işlemler veya bu işlemlere ilaveten kimyasal işlemler kullanılarak yapılan cevher hazırlama ve zenginleştirme uygulamaları sonrasında, toprak ve kayalar içindeki ekonomik değeri olan malzemeleri elde etmek amacıyla yapılan çalışmalar"dır. Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın) çıkardığı "*Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği*" için bkz. R.G., T. 23.01.2010, Sy. 27471.

⁴⁵⁹ T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, *Çevre Durum Raporu 2012 Yılı Özeti - İller*, Yayın No: 15, Ankara 2013, s. 199, (Çevrimiçi) http://www.csb.gov.tr/db/ced/editor/dosya/CDR_OZET_2012.pdf, 28 Aralık 2013.

⁴⁶⁰ Ali Sencer Birler, *Ormanlarımızın Korunması İçin Endüstriyel Plantasyonların Önemi*, 2. Baskı, TEMA Vakfı Yayınları No: 8, İzmit 1995, s. 17.

⁴⁶¹ R.G., T. 06.07.2013, Sy. 28699 (Mükerrer), *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, s. 116, (Çevrimiçi) http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalkinma_Planı.pdf, 12 Kasım 2013.

⁴⁶² Ömer Esenyel, *Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması*, T.C. Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s. 172.

⁴⁶³ Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 167.

⁴⁶⁴ Sanır, *a.g.e.*, s. 257.

1982 Anayasası'nın 44. maddesinde⁴⁶⁵ "*Toprak Mülkiyeti*" başlığı altında devlet tarafından toprağın korunması gereğine değinilmiştir. Anılan maddenin gerekçesinde, devletin birinci planda toprak unsurunun korunmasını ve verimlenmesini sağlayacağı, hemen arkasından toprak-insan ilişkisini düzenleyeceği⁴⁶⁶ belirtilmiştir. Kişilere işletmeleri için toprak sağlanması, devletin olanaklarıyla ve doğal koşullarla sınırlıdır⁴⁶⁷. 15.06.1945 tarihli ve 4760 sayılı "*Toprak Bayramı Kanunu*"⁴⁶⁸ uyarınca, ülkemizde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edildiği 11 Haziran tarihini takip eden Pazar günü her yıl "*Toprak Bayramı*" olarak kutlanmaktadır.

03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun⁴⁶⁹ 3. maddesinin (c) bendine göre toprak, "*mineral ve organik maddelerin parçalanarak ayrışması sonucu oluşan, yeryüzünü ince bir tabaka halinde kaplayan, canlı ve doğal kaynak*" olarak tanımlanmıştır. Anılan Kanun'un 1. maddesine göre amacı, "*toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek korunmasını, geliştirilmesini ve çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak, plânlı arazi kullanımını sağlayacak usûl ve esasları belirlemek*"tir. Toprağın yitirilmesini önleme, toprağı geliştirme ve sürdürülebilir çevre/kalkınma ilkeleri ile uyumlu planlı arazi kullanımı, toprağın korunmasını sağlayacak unsurlardır. Anılan Kanun'un 9. maddesine göre, "*Arazi kullanımını gerektiren her türlü girişim ve yatırım sürecinde toprakların korunması, doğal ve yapay olaylar sonucu meydana gelen toprak kayıplarının önlenmesi; arazi kullanım plânları, tarımsal amaçlı arazi kullanım plân ve projeleri ile toprak koruma projelerinin uygulamaya konulması ile sağlanır.*" Bu çerçevede, arazi kullanım

⁴⁶⁵ 1982 Anayasası'nın 44. maddesi şöyledir: "*Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz. Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçuları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.*"

⁴⁶⁶ İzgi / Gören, *Cilt I* ..., s. 503.

⁴⁶⁷ Bülent Algan, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007, s. 274.

⁴⁶⁸ 15.06.1945 tarihli ve 4760 sayılı "*Toprak Bayramı Kanunu*" için bkz. R.G., T. 16.06.1945, Sy. 6033.

⁴⁶⁹ 03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı "*Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu*" için bkz. R.G., T. 19.07.2005, Sy. 25880.

planları⁴⁷⁰, tarımsal amaçlı arazi kullanım plan ve projeleri⁴⁷¹ ile toprak koruma projeleri⁴⁷², toprağın korunması için gerekli planlama araçlarıdır.

“Atalarımızın toprağını miras almadık, bu toprağı çocuklarımıza emanet ettik.” biçimindeki Hint sözü⁴⁷³, toprağın sürekliliğini vurgulamaktadır. Uygarlığın temeli ve gezegenimizin kara yüzeyini kaplayan genellikle yaklaşık 15 santimetre kalınlığındaki üst toprak tabakası, yeni oluşan toprak miktarının doğal erozyonların oranını aştığı uzun bir jeolojik süreç içinde oluşmuştur⁴⁷⁴. Zengin, fakat çabuk bozulabilir bir doğal kaynak olan ve 1 santimetrelilik tabakası yüzlerce yılda oluşan toprak çok kısa zamanda kirlenilebilmekte veya erozyon, sel gibi nedenlerle yitirmektedir⁴⁷⁵.

VIII. Tarım Alanlarının Korunması

Yüzölçümü 78 milyon hektar olan Türkiye'nin yaklaşık üçte birini oluşturan 28 milyon hektar alanı tarım yapılan arazidir⁴⁷⁶. Yapılan ön çalışmalara göre, mevcut su varlığı ile teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek arazi miktarı 8,5 milyon hektar olarak hesaplanan alan içerisinde 5,5 milyon hektarı sulamaya açılmış alanın 3,21

⁴⁷⁰ Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. maddesinin (m) bendine göre, arazi kullanım planlaması, *“her ölçekte plânlamaya temel oluşturmak üzere, toprağın ve diğer çevresel kaynakların bozulmasını önlemek için ekolojik, toplumsal ve ekonomik şartlar gözetilerek sürdürülebilirlik ilkesine uygun, farklı arazi kullanım şekillerini oluşturmaya yönelik toprak ve su potansiyelinin belirlenip, sistematik olarak değerlendirilmesini ve birbirleri ile olan ilişkilerini ortaya koyan rasyonel arazi kullanım plânları”* olarak belirtilmiştir.

⁴⁷¹ Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. maddesinin (n) bendine göre, tarımsal amaçlı arazi kullanım plan ve projeleri, *“tarım alanlarında yörenin ekolojik, ekonomik ve toplumsal özellikleri dikkate alınarak toprakların sürekli üretkenliğini sağlayacak tarım tekniklerini, toprak, su, bitki ve insan ilişkileri ile toprak korumaya yönelik diğer fiziksel, kimyasal, kültürel ve bitkisel düzenlemeleri kapsayan rasyonel tarımsal arazi kullanım plân ve projeleri”*dir. Tarımsal arazi (tarım arazisi), üzerinde ekim, dikim, bakım, yetiştirme yapılarak veya doğrudan doğruya doğal unsurlardan yararlanılarak tarımsal, sınai ve hayvan yemi olarak bitkilerin üretimine elverişli olan veya ıslah edilmek suretiyle üretime elverişli duruma getirilmiş bulunan arazidir. Sürekli ürün alınan; tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık, çay bahçesi vb. duruma getirilmiş olan ve bu biçimde kullanılmaları orman durumuna dönüştürülmelerinden daha yararlı bulunan yerler, tarımsal arazi olarak kullanılmalarında yarar bulunan yerlerdir. İlyas Çüngen, *Orman Kanunu, Kadastro Kanunu ve İlgili Gayrimenkul Mevzuatı*, Adalet Yayınevi, Ankara 2008, s. 792.

⁴⁷² Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. maddesinin (o) bendine göre, toprak koruma projeleri, *“toprağın doğal veya insan faaliyetleri sonucu yok olmasını, bozulmasını veya zarar görmesini önlemek ve sürekli üretken kalmasını sağlamak için yapılan fiziksel, kültürel ve bitkisel tedbirleri kapsayan projeler”* olarak tanımlanmıştır.

⁴⁷³ Jacqueline Morand-Deville, *Le droit de l'environnement*, 6e édition, PUF, Paris 2003, s. 3.

⁴⁷⁴ Brown, a.g.e., s. 99.

⁴⁷⁵ Halil Ünlü (haz.), *Sanayiciler İçin Çevre El Kitabı*, İstanbul Sanayi Odası Çevre Şubesi, Yayın No: 1999/1, Rem Ofset, İstanbul 1999, s. 15-16.

⁴⁷⁶ *“Toprak ve Su Kaynakları”*, (Çevrimiçi) <http://dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari>, 11 Nisan 2013.

milyon hektarının Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yapılmış modern sulama şebekesine sahip⁴⁷⁷ olduğu belirtilmektedir. Resmi verilere baktığımızda, tarım alanlarında sulanabilir alan 25,75 milyon, kuru tarım alanı ise 7,25 milyon hektar olmasına karşın; hedeflenen sulanabilir alan 8,5 milyon, sulanan alan ise 5,5 milyon hektar alandır⁴⁷⁸. Bu veriler, Türkiye’de sulanabilir tarım alanları varlığının yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir.

22.11.1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu’nun⁴⁷⁹ 2. maddesinin (b) bendine göre, tarım arazisi, “orman sınırları dışında kalan, zirai üretim yapılan, çayır, mera, yaylak ve kışlak olarak kullanılan, kullanılma şekillerinden birine tahsis edilen veya ekonomik olarak imar, ihya ve ıslah edilerek üretime açılacak arazi”dir. 03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nun⁴⁸⁰ 3. maddesinin (ç) bendine göre, arazi, “toprak, iklim, topografya, ana materyal, hidroloji ve canlıların değişik oranda etkisi altında bulunan yeryüzü parçası”dır. Anılan Kanun’un (d) bendine göre, tarım arazisi, “toprak, topografya ve iklimsel özellikleri tarımsal üretim için uygun olup, hâlihazırda tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan veya imar, ihya, ıslah edilerek tarımsal üretim yapılmaya uygun hale dönüştürülebilen arazi” olarak nitelendirilmiştir. Bir taşınmazın “tarım arazisi” olarak nitelendirilmesinin en önemli sonucu, özel mülkiyete konu olabilecek nitelikte araziler olmasıdır⁴⁸¹.

Artan nüfus ve azalan arazi miktarı, toplumların doğal kaynaklarla barışık olarak yaşamalarını zorunlu kılmaktadır⁴⁸². Devlete tarım arazisinin varlığını koruma ve tarımla uğraşanların yaşam düzeyini yükseltme görevini yükleyen 1982 Anayasası’nın “Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması”

⁴⁷⁷ A.y.

⁴⁷⁸ A.y.

⁴⁷⁹ 22.11.1984 tarihli ve 3083 sayılı “Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu” için bkz. R.G., T. 01.12.1984, Sy. 18592.

⁴⁸⁰ 03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” için bkz. 19.07.2005, Sy. 25880.

⁴⁸¹ Melek Bilgin Yüce, “5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu İle Getirilen Kanunî Kısıtlamalar”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2011, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 2, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s. 107.

⁴⁸² Osman Şimşek, *Bütün Yönleriyle 2B Orman Vahşini Yitirmiş Arazilerin Değerlendirilmesi*, Ares Kitap, İstanbul 2008, s. 174.

başlıklı 45. maddesinin⁴⁸³ gerekçesinde, anılan maddede devlete tarım arazilerinin ve çayırarla meraların amaç dışı kullanılmasını önleme görevinin yüklenmesiyle tarım arazilerinin endüstri ve şehirleşme nedeniyle yok edilmesinin önlenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir⁴⁸⁴. Bu çerçevede, devletin tarım alanlarını koruma görevini şehircilik ilkesine uygun olarak yerine getirmesi gerekmektedir.

03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 8. maddesinin 1. fıkrasına göre, tarım arazileri, "doğal özellikleri ve ülke tarımındaki önemine göre, nitelikleri Bakanlık (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) tarafından belirlenen mutlak tarım arazileri⁴⁸⁵, özel ürün arazileri⁴⁸⁶, dikili tarım arazileri⁴⁸⁷ ve marjinal tarım arazileri⁴⁸⁸ olarak sınıflandırılır. Ayrıca Bakanlık (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) tarım arazilerinin korunması, geliştirilmesi ve kullanımı ile ilgili farklı sınıflandırmalar yapabilir." Söz konusu tarım arazileri sınıfları, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nin⁴⁸⁹ 4. maddesinde, "toprak ve diğer arazi özellikleri incelenerek, tarım arazilerinin ülke tarımındaki önemine göre, nitelikleri Bakanlık (Gıda, Tarım ve Hayvancılık

⁴⁸³ 1982 Anayasası'nın "Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması" başlıklı 45. maddesi şöyledir: "Devlet, tarım arazileri ile çayır ve mer'aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır."

⁴⁸⁴ Akad / Dinçkol, a.g.e., s. 334-335.

⁴⁸⁵ Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. maddesinin (e) bendine göre, mutlak tarım arazisi, "bitkisel üretimde; toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerinin kombinasyonu yöre ortalamasında ürün alınabilmesi için sınırlayıcı olmayan, topografik sınırlamaları yok veya çok az olan; ülkesel, bölgesel veya yerel önemi bulunan, hâlihazır tarımsal üretimde kullanılan veya bu amaçla kullanıma elverişli olan arazi"dir.

⁴⁸⁶ Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. maddesinin (f) bendine göre, özel ürün arazisi, "mutlak tarım arazileri dışında kalan, toprak ve topografik sınırlamaları nedeniyle yöreye adapte olmuş bitki türlerinin tamamının tarımının yapılamadığı ancak özel bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği ile su ürünleri yetiştiriciliğinin ve avcılığının yapılabildiği, ülkesel, bölgesel veya yerel önemi bulunan arazi"dir.

⁴⁸⁷ Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. maddesinin (g) bendine göre, dikili tarım arazisi, "mutlak ve özel ürün arazileri dışında kalan ve üzerinde yöre ekolojisine uygun çok yıllık ağaç, ağaççık ve çalı formundaki bitkilerin tarımı yapılan, ülkesel, bölgesel veya yerel önemi bulunan arazi"dir.

⁴⁸⁸ Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. maddesinin (ğ) bendine göre, marjinal tarım arazisi, "mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve dikili tarım arazileri dışında kalan, toprak ve topografik sınırlamalar nedeniyle üzerinde sadece geleneksel toprak işlemeli tarımın yapıldığı arazi"dir.

⁴⁸⁹ Dönemin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın (şimdiki adıyla, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın) çıkardığı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği" için bkz. R.G., T. 15.12.2005, Sy. 26024.

Bakanlığı) tarafından belirlenen mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ve marjinal tarım arazileri” olarak nitelendirilmiştir.

03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 25. maddesi ile 03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 8. maddesine eklenen (c) bendine göre, *“tarım arazileri, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda belirtilen izinler alınmadan tarımsal amaç dışında kullanılmak üzere plânlanamaz.”*

03.07.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun tarım arazilerinin amaç dışı kullanımını düzenleyen 13. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesine göre, *“Mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ile sulu tarım arazileri tarımsal üretim amacı dışında kullanılamaz.”* Anılan fıkranın 2. cümlesinde bu kurala istisna (ayrıkı durum) getirilmiştir. Bu noktada, alternatif alan bulunmaması, toprak koruma projelerine uyulması ve Toprak Koruma Kurulu'nun uygun görmesi koşuluyla; kimi gereksinimler, faaliyetler, plan ve yatırımlar için tarım arazilerinin amaç dışı kullanım istemlerine Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından izin verilmesi ve anılan Bakanlığın bu izin yetkisini valiliklere devretmesi mümkündür. Anılan fıkrada (a)'dan (g)'ye sıralı bentlerde, hangi durumlarda tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına izin verilebileceği belirtilmiştir. Buna göre; *“savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlar”, “doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacı”, “petrol ve doğal gaz arama ve işletme faaliyetleri”, “ilgili bakanlık tarafından kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri”, “bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlar”, “kamu yararı gözetilerek yol altyapı ve üstyapısı faaliyetlerinde bulunacak yatırımlar”, “Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun talebi üzerine 20/2/2001 tarihli ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu uyarınca yenilenebilir enerji kaynak alanlarının kullanımı ile ilgili yatırımları” ve “jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları”* için tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına izin verilebilir. Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına izin verilmesine ilişkin bu düzenlemeye, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun birden fazla maddesine dayanılarak çıkarılan Tarım

Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırmasına İlişkin Tüzüğü⁴⁹⁰
9. maddesinin 1. fıkrasında da yer verilmiştir.

34,5132 hektarlık kısmı “birinci sınıf tarım arazisi”⁴⁹¹ olan ve çevresinde özel ürün arazileri, mutlak tarım arazileri ve dikili tarım arazileri bulunan 44,4061 hektarlık bir arazide bir anonim şirketin “doğalgaz kombine çevrim santrali” kurulması istemi üzerine, söz konusu arazinin tarım dışı amaçla kullanılmasına izin verilmesine yönelik ilgili Toprak Koruma Kurulu kararının uygun bulunmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davayı reddeden idare mahkemesinin ısrar kararını bozan Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 28.01.2013 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “... Anayasa ve Yasa hükümlerinin birlikte değerlendirilmesinden, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımını önlemek Devletin öncelikli görevi olmakla birlikte, kamu yararının gerekli kıldığı durumlarda bu arazilerin tarım dışı amaçlı faaliyetlere ayrılmasına ancak, alternatif alan bulunmaması ve Toprak Koruma Kurulunun uygun görüşünün alınması koşuluyla izin verileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla, Yasada aranan koşulların sağlanıp sağlanmadığı değerlendirilirken alternatif alan bulunup bulunmadığı konusunda bir inceleme ve araştırma yapıp yapılmadığı, yapılmış ise çalışmaların yeterli olup olmadığı ve bu süreçte hazırlanan rapor ve görüşlerin dikkate alınıp alınmadığının göz önünde tutulacağı tartışmasıdır. Öte yandan, 5403 sayılı Yasanın 13. maddesinin birinci fıkrası gereğince alternatif alan değerlendirmesinin, santralin kurulacağı yer ve çevresiyle sınırlı olarak değil, insan, çevre, toplum sağlığı ve yapısı ile tarıma olabilecek olumsuz etkileri gözetilerek, bu etkinin hiç ya da genel kabul görmüş standartlar dahilinde sağlanabileceği alanlar da değerlendirilerek yapılması Anayasanın ... 45. maddesi açısından bir zorunluluk olduğu gibi, bu tür bir değerlendirmenin 5403 sayılı Yasanın amacına uygun düşeceği de açıktır. Dosyanın incelenmesinde ise, yer seçimi ile ilgili olarak düzenlenen 24/12/2008 günlü, 44 sayılı etüt raporunda alternatif alan araştırmasının yalnızca tesisin kurulacağı yer ve çevresine yönelik olduğu, bu süreçte tesisin kurulacağı arazi ve çevresi dışında alternatif alan bulunup bulunmadığına yönelik olarak bir inceleme ve araştırma

⁴⁹⁰ “Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırmasına İlişkin Tüzük” için bkz. R.G., T. 24.07.2009, Sy. 27298.

⁴⁹¹ Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu’nun 2. maddesinin (g) bendine göre, tarım toprakları, “Tarım Orman ve Köyleri Bakanlığınca (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca) birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf olarak belirlenen topraklardır.”

yapılmadan söz konusu alanın tarım dışı kullanımına izin verildiği anlaşıldığından, tesis edilen işlemde ve bu işlemin iptali istemiyle açılan davayı reddeden İdare Mahkemesinin ısrar kararında hukuka uyarlık görülmemiştir.”⁴⁹² Tarım arazilerinde “doğalgaz kombine çevrim santrali” kurulması söz konusu olduğunda, kurulacak tesisin insan-çevre-toplum sağlığı ve yapısı ile tarım üzerinde olabilecek olumsuz etkileri gözetilerek, tesisin kurulacağı arazi ile çevresi dışında bölgenin genelinde “alternatif alan” bulunup bulunmadığına ilişkin yapılacak olan bir inceleme ve araştırma sonucunda, ilgili idare tarafından söz konusu alanın tarım dışı kullanımına izin verilmesi mümkündür.

Yürütülen baraj ve hidroelektrik santrali (HES) projesi nedeniyle tarım alanlarının sular altında kalması mümkündür. Bu tip projelerde, idare tarafından birtakım önlemler alınması öngörülse de, projenin süresinde tamamlanması öncelikli hedef olduğu için “doğayı koruma” ikinci plana itilebilmektedir. Örneğin; Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nce yürütülmekte olan Yusufeli Barajı ve HES Projesi’nden ötürü tarım arazilerinin sular altında kalacak olması nedeniyle gelir kaybına uğrayacak hane halkı tarafından talep edilmesi halinde, iskân edildikleri yeni yerleşim yerlerinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile diğer ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak olan “gerekli gelir iyileştirme projeleri ve uygulamaları” ile havzadan kaynaklanan ve Yusufeli Barajı su kalitesini etkileme olasılığı bulunan tarımsal kökenli kirliliğin azaltılması amacıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından öncelik verilecek olan “iyi tarım uygulamaları” ve “çiftçi eğitimi”, söz konusu baraj ve HES projesinin belirlenen süre içerisinde tamamlanabilmesi için 2013/5 sayılı Başbakanlık Genelgesi⁴⁹³ ile alınması uygun görülen kimi önlemlerdir.

⁴⁹² Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nun 28.01.2013 tarihli ve E. 2012/1858, K. 2013/194 sayılı kararı, *Kazancı İçtihat Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) <http://66.221.165.113/cgi-bin/highlt/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/iddgk-2012-1858.htm&query=tarım+alanı#fm>, 22 Ocak 2014.

⁴⁹³ “Yusufeli Barajı ve HES Projesi” ile ilgili, 07.05.2013 tarihli ve 2013/5 sayılı Başbakanlık Genelgesi için bkz. R.G., T. 08.05.2013, Sy. 28641, (Çevrimiçi) http://www.basbakanlik.gov.tr/genelge_pdf/2013/2013-0010-006-4308.pdf, 16 Ocak 2014.

IX. Su Havzalarının Korunması

Havza, bir akarsuyun, gölün veya denizin suyunu topladığı alandır⁴⁹⁴. Türkiye’de 25 adet büyük su havzası⁴⁹⁵ vardır⁴⁹⁶. Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmeliğin⁴⁹⁷ 4. maddesinin (j) bendine göre, havza, “bir akarsu kaynağını besleyen yüzey ve yeraltı su kaynaklarının tabii su toplama alanını kapsayacak biçimde, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce belirlenmiş olan alanlar” olarak tanımlanmıştır. Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’nin⁴⁹⁸ 3. maddesinde, havza, “bir akarsu, göl, baraj rezervuarı veya yeraltı suyu haznesi gibi bir su kaynağını besleyen yeraltı ve yüzeysel suların toplandığı bölgenin tamamı” olarak belirtilmiştir. Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından çıkarılan Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin⁴⁹⁹ 4. maddesinin (m) bendinde, havza, “nehir havzalarında suyun ayırım çizgisinden denize aktığı noktaya, kapalı havzalarda ise suyun toplandığı nihai noktaya göre suyun toplanma alanı” olarak tanımlanmıştır. Anılan Yönetmeliğin 4. maddesinin (n) bendinde, havza bölgesi ise, “bir veya daha fazla havzanın ilgili yeraltı suları ve yüzeysel suları ile birlikte oluşturduğu alan” olarak nitelendirilmiştir. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nin⁵⁰⁰ 4. maddesinin (i) bendinde, havza, “ayırım çizgisinden sulak alana kadar suyun toplandığı arazi parçası” olarak ifade edilmiştir.

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’nin 3. maddesinde, havza planları, “su kaynaklarından etkin bir biçimde yararlanılabilmesi için bu kaynakların sulama, taşkın kontrolü, nehir ulaşımı, içme ve kullanma suyu temini, hidroelektrik enerji

⁴⁹⁴ Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 97.

⁴⁹⁵ 17 Ekim 2012 verilerine göre, Türkiye’nin havza alanları şunlardır: Meriç Ergene, Marmara, Susurluk, Kuzey Ege, Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes, Batı Akdeniz, Antalya, Burdur, Akarçay, Sakarya, Batı Karadeniz, Yeşilirmak, Kızılırmak, Konya Kapalı, Doğu Akdeniz, Seyhan, Asi, Ceyhan, Fırat ve Dicle, Doğu Karadeniz, Çoruh, Aras, Van Gölü. Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, “Havza Planlama, Genel Bilgiler, Havza Alanları”, (Çevrimiçi) http://www.cem.gov.tr/erozyon/Files/moduller/havza/Havza_Alanlar.pdf, 22 Nisan 2013.

⁴⁹⁶ Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, “Havza Planlama, Genel Bilgiler, Türkiye’deki Büyük Su Havzaları”, (Çevrimiçi) http://www.cem.gov.tr/erozyon/havzaplanlamapagegrup/genelbilgiler/12-10-17/T%c3%bcrckiye_deki_B%c3%bcy%c3%bck_Su_Havzalar%c4%b1.aspx?sflang=tr, 22 Nisan 2013.

⁴⁹⁷ Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı’nin (şimdiki adıyla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nin) çıkardığı “Çevre Düzeni Planlarına Dair Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 11.11.2008, Sy. 27051.

⁴⁹⁸ Dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı’nin (şimdiki adıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nin) çıkardığı “Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 31.12.2004, Sy. 25687.

⁴⁹⁹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nin çıkardığı “Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik” için bkz. R.G., T. 17.10.2012, Sy. 28444.

⁵⁰⁰ Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nin çıkardığı “Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği” için bkz. R.G., T. 04.04.2014, Sy. 28962.

üretimi, drenaj, akarsu havzası ıslahı ve benzeri amaçlarla yapılan çalışmaların bütününi içeren su kullanım planı” olarak nitelendirilmiştir. Anılan maddede, havza koruma planları ise, “su kaynakları potansiyelinin her türlü kullanım amacıyla korunması, en iyi bir biçimde kullanımının sağlanması, kirlenmesinin önlenmesi ve kirlenmiş olan su kaynaklarının su kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla yapılan çalışmaların bütününi içeren su kalite koruma planı” olarak belirtilmiştir. Anılan Yönetmeliğin 5. maddesinin 2. fıkrasına göre, “Kıta içi su kaynaklarının⁵⁰¹ her türlü kullanım amacıyla korunması, kirlenmesinin önlenmesi ve kirlenmiş olan su kaynaklarının su kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla havzanın özelliklerinin de dikkate alındığı bir havza koruma planı yapılması esastır. Yapılan havza koruma planı sonucunda uzun vadeli bir koruma programı ve koruma tedbirleri belirlenir. Bu yolla hazırlanacak koruyucu plana uyulması esastır.” Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği uyarınca hazırlanan bir havza koruma planında uzun vadeli bir koruma programı ve koruma önlemleri öngörülür.

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’nde geçen “havza koruma planı”, Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik’te “havza koruma eylem planı” olarak ifade edilmiştir. Anılan Yönetmeliğin 4. maddesinin (o) bendine göre, havza koruma eylem planı, “su kaynakları potansiyelinin her türlü kullanım maksadıyla korunması, kullanımının sağlanması, kirlenmesinin önlenmesi ve kirlenmiş olan su kaynaklarının kalitesinin iyileştirilmesi gayesiyle hazırlanan plan” olarak tanımlanmıştır. Örneğin; plansız sanayileşme ve şehirleşme, yetersiz altyapı, tarımda bilinçsiz ve denetimsiz kimyasal kullanımı, evsel atık suların arıtılmaması gibi faaliyetler nedeniyle Ergene Havzası’nın yüzey ve yer altı sularının kalitesi aşırı derecede bozulduğundan, söz konusu havzadaki su kirliliğinin azaltılması ve su kalitesinin iyileştirilerek sulama suyu kalitesine kavuşturulması amacıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın eşgüdümünde Başbakanlık tarafından hazırlanan “Ergene Havzası Koruma Eylem Planı” konulu Genelge⁵⁰² 13 Haziran 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan dere

⁵⁰¹ Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği’nin 3. maddesine göre, “kıta içi su kaynağı”, karalarda bütün yapay ve doğal yeraltı ve yüzeysel sular; denizle bağlantısı olan su kaynaklarında ise, tatlı su sınır noktasına kadar olan sulardır.

⁵⁰² “Ergene Havzası Koruma Eylem Planı” ile ilgili 2013/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi için bkz. R.G., T. 13.06.2013, Sy. 28676.

yataklarının temizlenmesi ve ıslahı çalışmaları başta olmak üzere, su kaynaklarının “bütüncül havza yönetimi” anlayışı (bütünsellik ilkesi⁵⁰³) çerçevesinde korunması için gereken tüm tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Ergene Havzası’nı korumaya yönelik Eylem Planının hazırlanmış olması çevre ve insan sağlığının korunmasına yönelik atılmış önemli bir adım olmakla birlikte, söz konusu planın ilgili idari birimler tarafından disiplinli bir biçimde uygulanabilmesi için Eylem Planı kapsamında belirlenen önlemlerin öngörüldüğü gibi zamanında alınması, söz konusu su havzasını koruma amacını gerçekleştirmek açısından önemlidir.

Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin (ö) bendine göre, havza yönetim planı, “*su havzasındaki su kaynaklarının ve canlı hayatının korunmasını, geliştirilmesini ve bozulmamasını sağlamak üzere su kaynakları için sürdürülebilir bir koruma-kullanma dengesi gözetilerek havzanın bütünü esas alınarak hazırlanan plan*”dır. Havza yönetim planı hazırlanırken havzanın bütünüünün korunması ve sürdürülebilir koruma-kullanma dengesinin sağlanması esastır.

Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesinin 1. fıkrasına göre, havza yönetim planları, bütün havzalar için “*havza koruma eylem planları*” esas alınarak Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na hazırlanır. Anılan maddenin 2. fıkrasına göre, havza yönetim planlarında “*su kaynakları ile birlikte tabii mineral içeren suların ve jeotermal su kaynaklarının miktar ve kalite olarak korunması ve kullanımının sağlanması*” esas alınır. Anılan maddenin 6. fıkrasına göre, havza yönetim planları, suyun miktar-fiziksel-kimyasal-ekolojik kalite açısından iyi su durumuna ulaşmasını sağlayacak bütün tamamlayıcı plan ile projeleri havza yönetim planlarına ek olarak içerir ve dikkate alır. Anılan maddenin 7. fıkrasına göre, iyi su durumuna ulaşılmasını sağlamak için her bir havza yönetim planında “*tedbirler programı*” yer alır ve iyi su durumu korunur.

⁵⁰³ Bütünsellik ilkesi: “Doğadaki canlı ve cansız çevre öğeleri arasındaki ilişkileri ve insan faaliyetlerini bir bütün olarak ele alıp, ekolojik değerlendirmeyi buna göre yapma ilkesi.” Çepel, Çevre Koruma ..., s. 34.

“Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik” ile su kaynaklarının⁵⁰⁴ havza bazında sürdürülebilir bir biçimde geliştirilmesi, iyileştirilmesi, korunması ve kullanılması için genel ilkeler belirlenmiştir. Anılan Yönetmeliğin 5. maddesine göre, “su kaynaklarının verimli ve etkin kullanılması ve kirletilmemesi maksadıyla havza yönetim planlarının hazırlanması; katılımcı bir yaklaşımın dikkate alınması, su kaynaklarının kalite ve miktarının korunması; su kaynaklarının iyi su durumunun bozulmasının önlenmesi, bozulmuş olanların ise iyi su durumuna ulaştırılarak bu durumun korunması; etkin bir izleme sisteminin oluşturulması ve izlemenin yapılması; her türlü planlama yapılırken iyi su durumunun esas alınarak koruma kullanma dengesinin kurulması ve korunması; kirleten ve kullanan öder prensibi ile uyumlu olacak şekilde çevresel maliyetleri⁵⁰⁵ ile kaynak maliyetlerini⁵⁰⁶ içeren su hizmetlerinin toplam maliyetinin karşılanması; tedbirlerin uygulanmasına rağmen istenilen çevresel hedeflere⁵⁰⁷ ulaşamaması durumunda gerekçelerin detaylı olarak hazırlanması ve karşılanamama durumlarına yönelik muaftiyetlerin belirlenmesi; su kalitesini ve miktarını olumsuz yönde etkileyecek etkenlerin, kaynağında asgari düzeye indirilmesi ve kontrol edilmesi; suya bağımlı karasal ve sucul ekosistemlerin öncelikle korunması; her türlü planın ve stratejinin hazırlanmasında ve uygulanmasında havza yönetim planlarının dikkate alınması ve havza yönetim planına entegrasyonun (uyumun) sağlanması; suyun verimli kullanımının özendirilmesi; havza su tahsis esaslarının, havza su bütçesi ve havza öncelikleri dikkate alınarak belirlenmesi; havza su tahsisinde⁵⁰⁸ ve havzalararası su aktarımında ekosistemin ihtiyacı olan su

⁵⁰⁴ Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin (gg) bendine göre, su kaynakları, yüzeysel sular ve yeraltı sularıdır. Anılan maddenin (nn) bendine göre, yüzeysel su, “kaynak suyu, çay, dere, nehir, ırmak, tabii ve suni göller ile geçiş ve kıyı suları”dır. Anılan maddenin (ll) bendine göre, yeraltı suyu ise, “yeraltında bulunan durgun veya hareket halindeki sular”dır.

⁵⁰⁵ Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin (g) bendine göre, “çevresel maliyetler”, çevreyi ve ekosistemleri olumsuz yönde etkileme bedelidir.

⁵⁰⁶ Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin (u) bendine göre, kaynak maliyeti, “su kaynağının tabii beslenme ya da yenilenme oranının üzerinde tüketilmesi yüzünden diğer kullanımlar için kaçırılan fırsatların maliyetleri”dir.

⁵⁰⁷ Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin (e) bendine göre, çevresel hedef, “bir su kütesinin kimyasal, fiziko kimyasal, ekolojik, hidromorfolojik ve miktar açısından ulaşabileceği en iyi su durumu”dur.

⁵⁰⁸ Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin (p) bendinde, havza su tahsisi, “bir veya birden çok havzadaki su kaynaklarının içme ve kullanma, tabii hayatı koruma, tarımsal sulama, enerji, sanayi, ticaret, turizm, taşıma, ulaşım, rekreasyon, projeye dayalı su ürünleri yetiştiriciliği ve avcılığı, su yapılarını koruma maksatlarına göre dağıtımı” olarak belirtilmiştir.

miktarının korunması ve güvence altına alınması”, yüzeysel suların ve yeraltı sularının havza ölçeğinde korunmasında gözetilmesi gereken esaslardır.

Danıştay Sekizinci Dairesi, 12.04.1991 tarihli kararında⁵⁰⁹, su havzası içinde ve dereye göre kısa mesafede olan bir işyerinin kapatılarak çalışmasının durdurulması işlemini iptal eden idare mahkemesi kararını bozmuştur. Söz konusu Danıştay kararına göre, “... *dava konusu işyerinin 1/25.000 ölçekli İçme Suyu Havzası Çevre Düzeni Nazım İmar Planı ile 1/25.000 ölçekli ... Çevre Düzeni Nazım İmar Planlarında İçme ve Kullanma suyu sağlayan veya sağlayacak olan su kaynakları havzası koruma alanındaki, dereye göre kısa, göle göre ise uzun mesafeli koruma alanında yer aldığı anlaşılmaktadır. ... Dereye göre kısa mesafeli olan yerde yer alan işyerinin su havzasında kesin kirlenmeye neden olacağı kuşkusuz olup, burada olan işyerleri yönetmeliklere göre çevre ve insan sağlığı açısından çalışması sakıncalı olan yerlerden olduklarından çalışma izni verilmeyecek yerler arasında yer almaktadırlar. Bu durumda; davacı işyerinin bulunduğu yer bakımından yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı çevre ve insan sağlığına zararlı olabileceği açık olduğundan, su havzası içinde ve dereye göre kısa mesafede olduğundan işyerinin kapatılarak çalışmasının durdurulması işleminde yasa ve yönetmeliklere aykırılık bulunmamaktadır.*” Su havzasının korunmasına yönelik olarak çevrenin ve insan sağlığının korunması amacıyla işyeri kapatma, hukuka uygun bir idari yaptırımdır.

Havzaların doğal sınırları ile idari sınırların farklı olması, su havzalarının planlanmasında sorunlara yol açmaktadır⁵¹⁰. “*Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik*” ve “*Yüzeysel Su Kalitesi Yönetimi Yönetmeliği*”⁵¹¹ ile su kaynaklarının idari sınırlar ölçeğinde değil, suyun doğal döngüsünü temel alarak havza ölçeğinde yönetilmesinin sağlanacağı Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından hazırlanan 2012 Yılı İlerleme Raporu’nda belirtilmiştir⁵¹². Örneğin; 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye

⁵⁰⁹ Danıştay 8. Dairesi’nin 12.04.1991 tarihli ve E. 1990/942, K. 1991/75 sayılı kararı, *Danıştay Emsal Karar Sorgulama*, (Çevrimiçi) <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb>, 10 Ocak 2014.

⁵¹⁰ Yaşar, *İmar Hukuku...*, s. 79.

⁵¹¹ Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın çıkardığı “*Yüzeysel Su Kalitesi Yönetimi Yönetmeliği*” için bkz. R.G., T. 30.11.2012, Sy. 28483.

⁵¹² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, *Türkiye Tarafından Hazırlanan 2012 Yılı İlerleme Raporu, Yapılan Çalışmalar ve Kaydedilen İlerlemeler*, Fotomat Matbaacılık, Ankara 2013, s. 205, (Çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_02_01_13_fotomat_version.pdf, 22 Ekim 2013.

Kanunu'nun⁵¹³ 4. maddesinin 2. fıkrasına göre, "içme ve kullanma suyu havzaları ile sit ve diğer koruma alanlarında ... belediye kurulamaz."

Su akımına göre tanımlanan doğal bir bölge olan havzada su kullanımını planlaması, havzanın bitki örtüsünün korunmasıyla⁵¹⁴ mümkündür. İstanbul kentinde su havzalarının planlaması, plancuların kentsel ve kırsal alanları bütünsel olarak ele aldığı biçimde gerçekleşmemekte, yerleşmeden ve yağmadan kalan alanların korunması ve içme suyu sağlanması konusunda projeler yapılmasına yönelik çalışmalarla sınırlı kalmaktadır⁵¹⁵.

X. Sulak Alanların Korunması

Sulak alanlar, bilimsel olarak "sürekli veya periyodik (dönemsel) olarak yüzey suyu olan veya her zaman suya doygun toprağı olduğu için su bitkileri büyüyeabilen ekosistemler" olarak tanımlanmıştır⁵¹⁶. "Sulak alan", birtakım ortak özelliklere sahip olan kıyıda uzak alanları, kıyı ve deniz yataklarını genel olarak kapsamına almaktadır⁵¹⁷. Özellikleri ve barındırdıkları canlı türlerin zenginliği yönünden ekolojik dengenin sürmesinde büyük öneme sahip olan sulak alanlar sazlık, bataklık, çayır, turbalık; tatlı, acı veya tuzlu sulak alanlar ve suları en çekilmiş durumdayken derinliği 6 metreyi aşmayan deniz sularını içermektedir⁵¹⁸. Sulak alanlar, sahip oldukları suyun ortamda bulunması (sulak alan hidrolojisi), kendine özgü toprak yapısı (fizikokimyasal çevre) ve sulak alanlara uyum sağlamış canlılar (biyolojik çeşitlilik) ile ayırt edilebilmektedir⁵¹⁹. Sahip olduğu biyolojik çeşitlilik nedeniyle dünyanın doğal zenginlik müzeleri olarak kabul edilen sulak alanlar, doğal işlevleri

⁵¹³ 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı "Belediye Kanunu" için bkz. R.G., T. 13.07.2005, Sy. 25874.

⁵¹⁴ Kışlalıoğlu / Berkes, a.g.e., s. 320-321.

⁵¹⁵ Aslı Öğüt Erbil, "İstanbul'un Su Havzalarının Planlanmasına Yönelik Stratejilerin Geliştirilmesi", içinde: Özhan Ertekin (ed.), 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu, Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler, Riskler ve Fırsatlar, 7-9 Kasım 2005, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası, Cenker Matbaacılık, İstanbul 2005, s. 149.

⁵¹⁶ Serhan Çağırankaya / Fatih Köylüoğlu, "Sulak Alan Kavramı, Sulak Alan Nedir? Sulak Alan Sınıflandırması", içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağırankaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 10,

(Çevrimiçi) <http://www.turkiyesulakalanlari.com/wp-content/uploads/sulak-alanlar-kitab%C4%B1-bask%C4%B1-onay%C4%B1-i%C3%A7in.pdf>, 6 Ocak 2014.

⁵¹⁷ Patrick J. Dugan (haz.), *Sulak Alanların Korunması: Güncel Konular ve Gerekli Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme*, DHKD, İstanbul 1990, s. 9.

⁵¹⁸ Emrullah Güney, *Türkiye Çevre Sorunları*, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 21.

⁵¹⁹ Çağırankaya / Köylüoğlu, a.y.

ve ekonomik değerleriyle yeryüzünün en önemli ekosistemleridir⁵²⁰. Sulak alanlar, yerli ve göçmen kuşların yumurtlama, yavru çıkarma ve mevsimlik yaşama yerleridir⁵²¹. Buldukları yerin iklimini yumuşatan, yeraltı ve yerüstü su rezervlerinin varlıklarını sağlıklı bir biçimde sürdürmesine katkıda bulunan, sel ve taşkın gibi afetlere karşı çevresini koruyan sulak alanlar, bu özellikleri ile tarım faaliyetleri için doğal bir altyapı sağlar⁵²².

Doğal sulak alanların yanı sıra, suni (yapay) sulak alanlar da bulunmaktadır. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin⁵²³ 4. maddesinin (z) bendinde, "*içme, kullanma ve sulama suyu temini ile elektrik üretimi amacıyla yapılan baraj ve göletlerden uluslararası öneme sahip sulak alan kriterlerinden en az birine sahip insan eliyle yapılmış su yapıları ve çevresinde oluşan sulak alan ekosistemi*", suni (yapay) sulak alan olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu bu tanıma göre, uluslararası öneme sahip olmayan sulak alanı "*sunî sulak alan*" olarak nitelendirmek mümkün değildir. Ancak, mülga Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin⁵²⁴ 4. maddesinde, "*içme, kullanma ve sulama suyu temini ile elektrik üretimi amacıyla yapılan baraj ve gölet gibi su yapıları*", yapay sulak alan olarak tanımlanmıştı. 04.04.2014 tarihinde yürürlüğe giren "*Sulak Alanların Korunması*" Yönetmeliği ise, anılan mülga Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'ndeki "*sunî (yapay) sulak alan*" tanımını daraltmıştır.

Yürürlükteki Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (ee) bendinde yer alan "*ulusal öneme sahip sulak alan*"⁵²⁵ tanımı, anılan mülga Sulak

⁵²⁰ Osman Erdem, "Sulak Alanların İşlev ve Değerleri", içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağırankaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 69, (Çevrimiçi) <http://www.turkiyesulakalanlari.com/wp-content/uploads/sulak-alanlar-kitab%C4%B1-bask%C4%B1-onay%C4%B1-i%C3%A7in.pdf>, 6 Ocak 2014.

⁵²¹ Çepel, *Çevre Koruma ...*, s. 160.

⁵²² "2 Şubat Dünya Sulak Alanlar Günü: Sulak Alanlar Risk Altında! - 1 Şubat 2014", (Çevrimiçi) http://tema.org.tr/web_14966-2/1/entitiffocus.aspx?primary_id=1187&target=categorial1&type=2&detail=single, 27 Mart 2014.

⁵²³ Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı "*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*" için bkz. R.G., T. 04.04.2014, Sy. 28962.

⁵²⁴ Mülga "*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*", Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı, 04.04.2014 tarihli ve 28962 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*" ile yürürlükten kaldırılan dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı'nın çıkardığı, 17.05.2005 tarihli ve 25818 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*" dir.

⁵²⁵ "*Ulusal öneme sahip sulak alan*" deyiimi, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (ee) bendinde yer alan "*ulusal öneme haiz sulak alan*" deyiimi yerine kullanılmıştır; çünkü Türkçe'de, "*ulusal önemi haiz sulak alan*" veya "*ulusal öneme sahip sulak alan*" denilmesi

Alanların Korunması Yönetmeliği'ndeki "uluslararası öneme sahip sulak alan" tanımı ile aynıdır. Uluslararası öneme sahip olan sulak alanlar, Ramsar Sözleşmesi'ne taraf ülkeler tarafından belirlenmiş ve tanınmış alanlar olarak 168 milyon hektardan fazla bir alanı kapsayan en büyük küresel korunan alan ağını oluşturmaktadır⁵²⁶. 2 Şubat 1971 tarihinde İran'ın Ramsar şehrinde imzalanan "Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme"⁵²⁷ (kısa adıyla Ramsar Sözleşmesi), sulak alanların korunmasına ilişkin uluslararası bir sözleşmedir. Elliden fazla değişik tanımı yapılan sulak alanların en geniş tanımına Ramsar Sözleşmesi'nde rastlanmaktadır⁵²⁸. Anılan Sözleşme'ye göre, "doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, bütün sular, bataklık, sazlık ve türbiyeler"⁵²⁹ sulak alan olarak tanımlanmıştır.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesinde, sulak alan, "doğal (tabii) veya yapay (suni), devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerler" olarak belirtilmiştir. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (u) bendinde ve Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin⁵³⁰ 4. maddesinin (ü) bendinde bu tanım yer almaktadır. Anılan Kanun'da yer alan "sulak alan" tanımı, Ramsar Sözleşmesi'ndeki sulak alan tanımına göre daha açıklayıcıdır.

---

doğrudur. Anılan hükme göre, ulusal önemi haiz sulak alan, Ramsar Sözleşmesi'nin Taraflar Toplantısında kabul edilen Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alan Kriterleri'nden en az birine sahip olan sulak alandır.

⁵²⁶ 28 Ekim-4 Kasım 2008 tarihlerinde Kore Cumhuriyeti'nde düzenlenen Ramsar Sulak Alanlar Sözleşmesi 10. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen "İnsan Sağlığı ve Sulak Alanlar Changwon Deklerasyonu", (Çevrimiçi) http://www.ramsar.org/pdf/cop10/cop10_changwon_turkish_wwf.pdf, 6 Kasım 2012.

⁵²⁷ Türkiye'nin taraf olduğu "Ramsar Sözleşmesi" için bkz. R.G., T. 17.05.1994, Sy. 21937.

⁵²⁸ Dugan (haz.), a.y.

⁵²⁹ 28.12.1993 tarihli ve 3958 sayılı Kanun'la katılmamız uygun bulunan "Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi)", R.G., T. 17.05.1994, Sy. 21937, s. 2.

⁵³⁰ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" için bkz. R.G., T. 19.07.2012, Sy. 28358.

Ramsar Sözleşmesi'ndeki "*sulak alan*" tanımı doğrultusunda, 01.07.2003 tarihli ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'nun⁵³¹ 2. maddesinin (15) numaralı bendinde, "*doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbalıklar*" sulak alan olarak nitelendirilmiştir.

1994 yılında taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi kapsamında sahip olduğu sulak alanları korumayı ve akılcı kullanmayı⁵³² taahhüt eden Türkiye, 14 adet sulak alanını Ramsar Listesi'ne ekletmiştir⁵³³. Örneğin; Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı 6 no'lu "*Sulak Alanlar Tebliği*"⁵³⁴ uyarınca, uluslararası listeye dahil edilerek koruma altına alınan Bitlis-Nemrut Kalderası sulak alanında söz konusu alan Ramsar alanı olarak ilan edilmeden önce hazırlanmış her türlü planlama, programlama, projelendirme, koruma ve yönetim çalışmalarının bir yıl içinde sulak alanlarla ilgili ulusal mevzuatımız ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşme hükümlerine uyumlu duruma getirilmesi öngörülmüştür. Sulak alanların korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını amaçlayan Ramsar Sözleşmesi kriterlerine göre Türkiye'de 14'ü Ramsar alanı olmak üzere 135 adet "*uluslararası öneme sahip sulak alan*"⁵³⁵ bulunmaktadır⁵³⁶.

⁵³¹ 01.07.2003 tarihli ve 4915 sayılı "*Kara Avcılığı Kanunu*" için bkz. R.G., T. 11.07.2003, Sy. 25165.

⁵³² Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (a) bendine göre, akılcı kullanım, "*sulak alanların ekolojik karakteri korunarak gelecek nesillere aktarılmasına imkan sağlayacak sürdürülebilir şekilde kullanılması*"dır.

⁵³³ Türkiye'nin Ramsar Listesi'ne (Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Listesi'ne) eklettiği sulak alanları (Ramsar alanları) şunlardır: Göksu Deltası (Mersin), Manyas Gölü (Balıkesir), Burdur Gölü (Burdur), Seyfe Gölü (Kırşehir), Sultan Sazlığı (Kayseri), Uluabat Gölü (Bursa), Gediz Deltası (İzmir), Kızılırmak Deltası (Samsun), Akyatan Lagünü (Adana), Yumurtalık Lagünü (Adana), Meke Maarı (Konya), Kızören Obruğu (Konya), Kuyucuk Gölü (Kars), Nemrut Kalderası (Bitlis). T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, "*Sulak Alanlar*", (Çevrimiçi) <http://www.turkiyesulakalanlari.com>, 20 Ocak 2014.

⁵³⁴ Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın yayımladığı 6 no'lu "*Sulak Alanlar Tebliği*" için bkz. R.G., T. 31.01.2013, Sy. 28545; (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130131.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130131.htm>, 4 Şubat 2014.

⁵³⁵ Türkiye'nin Ramsar alanları dışındaki uluslararası öneme sahip sulak alanları şunlardır: Abant Gölü (Bolu), Acıgöl (Denizli), Ağyatan Gölü (Adana), Akdoğan Gölü (Muş), Aksu Deltası (Antalya), Taşşehir Gölü (Konya), Aktaş Gölü (Ardahan), Alaçatı Kıyı Ekosistemi (İzmir), Aras ve Karasu Taşkınları (İğdir), Atatürk Baraj Gölü (Şanlıurfa), Avlan Gölü (Antalya), Aygır Gölü (Kars), Ayvalık Kıyı Ekosistemi (Balıkesir), Bafa Gölü (Aydın, Muğla), Balık Gölü (Ağrı), Balıkdanı Sazlıkları (Eskişehir), Batmış Gölü (Bitlis), Bendimahı Deltası (Van), Beyşehir Gölü (Isparta, Konya), Bolluk Gölü (Konya), Bulanık Ovası Sulak Alanları (Muş), Büyükçekmece Gölü (İstanbul), Büyükmenderes Deltası (Aydın), Cizre Sulak Alanları (Şırnak), Çaldıran Ovası Sulak Alanları (Van), Çalı Gölü

Danıştay Ondördüncü Dairesi, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme uyarınca uluslararası listeye dahil edilerek koruma altına alınan Gediz Deltası sınırları içinde kalan dava konusu taşınmazın delta ekosisteminin korunması bakımından 1. derece doğal sit alanı olarak kalması gerektiğini vurguladığı 22.06.2011 tarihli kararında⁵³⁷ Ramsar Sözleşmesi'ne atıf yapmıştır. Uluslararası sözleşmelere atıf yapılan Danıştay kararları, Türk idari yargılama hukukunun gelişimi açısından önemlidir.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (I) bendine göre, sulak alanlara ilişkin koruma bölgeleri, habitatların ve türlerin korunma önemine göre belirlenmiş olan "mutlak koruma bölgesi", "hassas koruma bölgesi", "tampon bölge", "kontrollü kullanım bölgesi" ve "sürdürülebilir kullanım bölgesi" olmak üzere beş bölgenin kapsadığı alandır. Anılan maddenin (r) bendine göre, mutlak koruma bölgesi, "koruma bölgeleri içerisinde yer alan, su kuşlarının yoğun ve toplu

---

(Kars), Çavuşçu Gölü (Konya), Çelebibağı Sazlıkları (Van), Çıldır Gölü (Ardahan), Çıralı Obruğu (Konya), Çiçekli Gölü (Van), Çimenova Gölleri (Van), Çorak Gölü (Burdur), Çöl Gölü ve Çalıklüzü (Ankara), Dalaman Sulak Alanları (Muğla), Dalyan Sulak Alan Ekosistemi (Muğla), Doğubeyazıt Sazlıkları (Ağrı), Dönemeç Deltası (Van), Dupnisa Mağarası (Kırklareli), Eber Gölü (Afyonkarahisar), Edremit Sazlıkları (Balıkesir), Eğirdir Gölü (Isparta), Eksisu Sazlıkları (Erzincan), Erçek Gölü (Van), Ereğli Sazlıkları (Konya), Fırtına Deresi (Rize), Girdev Gölü (Muğla), Gökçeada Dalyanı (Çanakkale), Gökdere (Karaman), Gölbaşı Gölleri (Adıyaman), Gölcük Gölü (İzmir), Gölcük Gölü (Isparta), Gölhisar Gölü (Burdur), Gölköy (Muğla), Gölöva Gölü (Erzincan), Güllük Deltası (Muğla), Güney Keban Barajı (Elazığ), Haçlı Gölü (Muş), Hafik Gölü (Sivas), Hazar Gölü (Elazığ), Hirfanlı Barajı (Ankara), Hörmüş Sazlığı (Kayseri), Işıklı Gölü (Denizli), İğneada Longozu (Kırklareli), İron (Sazlıkbaşı) Sazlığı (Muş, Bitlis), İznik Gölü (Bursa), Kapuzbaşı Kaynakları (Kayseri), Karadere (Rize), Karagöl ve Çinili Göl (Adana), Karakaya Barajı (Malatya), Karakuyu Sazlıkları (Afyon, Burdur), Karamık Sazlıkları (Afyon), Karataş Gölü (Burdur), Karkamış Taşkın Ovası (Şanlıurfa), Kaz Gölü (Van), Kesik Gölü (Adana), Kocaçay Deltası (Bursa), Konya Acıgöl (Konya), Kovada Gölü (Isparta), Kozanlı Gököl (Konya), Köyceğiz Gölü (Muğla), Kulu Gölü (Konya), Küçükçekmece Gölü (İstanbul), Küçükmenderes Deltası (İzmir), Marmara Gölü (Manisa), Meriç Deltası (Edirne), Metruk Tuzlası (Muğla), Meyil Obruğu (Konya), Mogan Gölü (Ankara), Nazik Gölü (Bitlis), Olukköprü Kaynakları (Antalya), Palas Gölü (Kayseri), Pamukkale (Denizli), Patara Kıyı Ekosistemi (Antalya), Putka Gölü (Ardahan), Sakarya Deltası (Sakarya), Salda Gölü (Burdur), Samsam Gölü (Konya), Sapanca Gölü (Sakarya, Kocaeli), Sarıkum Gölü (Sinop), Sarısu Ovası Sulak Alanları (Ağrı), Sarıyar Barajı (Ankara), Saroz Körfezi (Çanakkale), Soda Gölü (Bitlis), Terkos Gölü (İstanbul), Tersakan Gölü (Konya), Tortum Gölü (Erzurum), Tödürge Gölü (Sivas), Turna Gölü (Van), Tuz Gölü (Aksaray), Tuzla Gölü (Adana), Ulas Gölleri (Sivas), Uyuz Gölü (Konya), Van Gölü (Van), Yarışlı Gölü (Burdur), Yedikır Barajı (Amasya), Yeniçağa Gölü (Bolu), Yeşilirmak Deltası (Samsun), Yunak Akgöl (Konya), Yüksekova Sazlıkları (Hakkari), Yüzenada Sulak Alanı (Bingöl), Zamantı Nehri (Kayseri). T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, "Sulak Alanlar", (Çevrimiçi) <http://www.turkiyesulakalanlari.com/sulak-alanlar>, 4 Şubat 2014.

⁵³⁶ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, "Sulak Alanlar Hakkında", (Çevrimiçi) <http://www.turkiyesulakalanlari.com/sulak-alanlar-hakkında>, 20 Ocak 2014.

⁵³⁷ Danıştay 14. Dairesi'nin 22.06.2011 tarihli ve E. 2011/5290, K. 2011/266 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 130, Ankara, s. 49-53, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/130.pdf>, 8 Ocak 2014.

olarak kuluçka yaptığı, konakladığı veya kışladığı alanlar; nadir ve nesli tehlikedeki kuş türlerinin önemli üreme bölgeleri, uluslararası ölçütlere göre tehlike sınırı en az hassas düzeyinde olan türlerin bağımlı oldukları habitatlar ile nesli tehlikede ve dar yayılışlı olup, korunması gerekli doğal bitki türlerinin bulunduğu, insan faaliyetlerinin mevcut olmadığı bölgeler” olarak nitelendirilmiştir. Anılan maddenin (1) bendine göre, hassas koruma bölgesi, “varsa mutlak koruma bölgesini korumak maksadı ile yoksa sulak alan ekosisteminin mevcut karakterini korumak maksadı ile belirlenen kendi kendine onarım potansiyeli olan, açık su yüzeyleri, lagünler, nehir ağzıları, tuzlalar, geçici ve sürekli tatlı ve tuzlu su bataklıkları, sulak çayırlar, sazlıklar ve turbalıklar ile bu ekosistemleri ekolojik olarak destekleyen kumul, kumsal, çalılık, ağaçlık, subasar orman gibi habitatların bozulmadan korunması gereken bölgeler” olarak tanımlanmıştır. Anılan maddenin (çç) bendine göre, tampon bölge, “sulak alan havzasının coğrafi durumu, topoğrafik özellikleri ve arazinin mevcut kullanım durumuna göre; sulak alan ekosistemini korumak maksadı ile tanımlanan ve sulak alanın su toplama sınırını geçmeyen veya topoğrafik, coğrafi olarak bir sınır değeri bulunmayan düz alanlarda ise varsa sürdürülebilir kullanım bölgesi, yoksa hassas koruma bölgesi sınırından itibaren bilimsel esaslara dayanarak alanın ekosistem özellikleri dikkate alınarak komisyon tarafından belirlenen bölge” olarak belirtilmiştir. Anılan maddenin (k) bendine göre, kontrollü kullanım bölgesi, “koruma bölgeleri belirlenmeden önce kurulmuş veya sulak alanın bölgelemesi sırasında belirlenmiş, yerleşim ve kentsel gelişim için zorunlu olan, insan faaliyetlerinin yoğun olduğu ve bu faaliyetlerin sulak alan ekosistemine olumsuz etkilerinin asgariye indirilmesi için gerekli tedbirlerin alındığı bölgeler” olarak ifade edilmiştir. Anılan maddenin (aa) bendine göre, sürdürülebilir kullanım bölgesi, “doğal veya yarı doğal olmak üzere, açık su yüzeyleri, lagünler, nehir ağzıları, tuzlalar, geçici ve sürekli tatlı ve tuzlu su bataklıkları, sulak çayırlar, sazlıklar ve turbalıklar ile bu ekosistemleri ekolojik olarak destekleyen kumul, kumsal, çalılık, ağaçlık, subasar orman gibi habitatlarda insanların balıkçılık, sazçılık, turba çıkarımı, ormancılık, toplayıcılık, tarım ve hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlerinin geleneksel olarak sürdürülmesine izin verilen bölge” olarak nitelendirilmiştir.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinin (c) bendine göre, “Ulusal mevzuat ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile koruma altına

alınarak koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan hassas alanların⁵³⁸ her tür ölçekteki plânlarda gösterilmesi zorunludur. Koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan alanlar, plân kararı dışında kullanılamaz.” Bu hüküm uyarınca, ilan edilmiş Ramsar alanlarının⁵³⁹ çevre düzeni planlarında ve ilgili diğer fiziki planlarda “korunan alan” olarak gösterilmesi zorunludur⁵⁴⁰.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda sulak alanların korunması öngörülmüştür. Anılan Kanun’un 9. maddesinin (e) bendinin 1. fıkrasına göre, “Sulak alanların doğal yapılarının ve ekolojik dengelerinin korunması esastır. Sulak alanların doldurulması ve kurutulması yolu ile arazi kazanılamaz. Bu hükme aykırı olarak arazi kazanılması halinde söz konusu alan faaliyet sahibince eski haline getirilir.” Böylece, sulak alanların doldurma ve kurutma yoluyla yitirilmesi, yasayla yasaklanarak önlenmiştir.

01.07.2003 tarihli ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu’nda sulak alanların kirletilmesi, kurutulması ve doğal yapılarının bozulması yasaklanmıştır. Anılan Kanun’un 4. maddesinin 4. fıkrasına göre, “Av ve yaban hayvanlarının beslenmesine, barınmasına, üremesine ve korunmasına imkân veren doğal yaşama ortamları zehirlenemez, sulak alanlar kirletilemez, kurutulamaz ve bunların doğal yapıları değiştirilemez.”

Sulak alanları korumak ve bu alanların korunmasına yönelik politikalar oluşturmak, 29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı KHK⁵⁴¹ uyarınca Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nın görevlerindedir. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nin 6. maddesine göre, sulak alanların korunmasında kimi ilkelere uyulması zorunludur. Anılan maddenin

⁵³⁸ Çevre Kanunu’nun 2. maddesine göre, hassas alan, “ötrofikasyon riski yüksek olan ve Bakanlıkça (Orman ve Su İşleri Bakanlığı’nca) belirlenecek kıyı ve iç su alanları”dır. Bu tanımda geçen “ötrofikasyon”, “atıklarla gelen aşırı besin maddelerinin vejetasyonu uyarmasıyla göllerin çözünmüş oksijen yokluğu sonucunda ölmesine kadar gidebilen yaşlanma süreci”ni ifade etmektedir. Çevre Terimleri Sözlüğü, (Çevrimiçi) <http://www.eyd.cevreorman.gov.tr/kamusivil/cevreterimleri.doc>, 21 Ocak 2014.

⁵³⁹ Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nin 4. maddesinin (s) bendine göre, Ramsar alanı, Ramsar Sözleşmesi’nin 2. maddesi gereğince ilan edilerek Ramsar listesine (Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Listesi’ne) dahil edilen sulak alandır.

⁵⁴⁰ Hızlı / Ceran / Meriç, a.g.e., s. 89.

⁵⁴¹ 29.06.2011 tarihli ve 645 sayılı “Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” için bkz. R.G., T. 04.07.2011, Sy. 27984 (Mükerrer).

(a) bendine göre, “Sulak alanların kirletilmemesi, doğal yapılarının ve ekolojik karakterlerinin korunması zorunludur. Her türlü arazi ve su kullanım planlamalarında, sulak alanların işlev ve değerlerinin korunması gözetilir.” Anılan maddenin (b) bendine göre, “Sulak alanlarda biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi için ilgili idaresince gerekli tedbirler alınır veya aldırılır.” Anılan maddenin (c) bendine göre, “Sulak alanların koruma kullanma dengesine ve geliştirilmelerine katkı sağlayacak faaliyetler desteklenir ve teşvik edilir.” Anılan maddenin (ç) bendine göre, “Ekolojik karakteri bozulmuş sulak alanların rehabilitasyonu (iyileştirilmesi) sağlanır.” Anılan maddenin (d) bendine göre, “Kurutulmuş sulak alanların teknik ve ekonomik olarak uygun olanlarının geri kazanımı için gerekli tedbirler alınır.” Anılan maddenin (e) bendine göre, “Sulak alanlarda su kuşları popülasyonlarının korunmasına ve arttırılmasına itina gösterilir.” Anılan maddenin (f) bendine göre, “Havzada yapılacak proje ve faaliyetlerin sulak alana etkisi dikkate alınır.” Anılan maddenin (g) bendine göre, “Sulak alanların korunması, tescili, planlaması ve yönetiminde 21/3/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hükümleri dikkate alınır.” Bu çerçevede, sulak alanların doğal ve ekolojik özelliklerinin korunması, sulak alanlardaki biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi, sulak alanların koruma-kullanma dengesine uygun kullanımı, sulak alanlarda bulunan su kuşları nüfusunun korunarak arttırılması, sulak alanların iyileştirilmesi ve geri kazanılması için önlemler alınması, sulak alanların korunması için gereklidir.

Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 6. maddesinin (a) bendine göre, sulak alanlarda kaynak değerlerinin etkin korunması, devamlılığının sağlanması, “koruma-kullanma dengesi” gözetilerek arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi, korunan sulak alan ile etkileşim halinde bulunan yerleşim alanlarının olumsuz etkileri gözetilerek sosyo-ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi için öncelikle “uzun devreli gelişme planı” veya “yönetim planları”⁵⁴² hazırlanır. Anılan maddenin (ç) bendine göre, yönetim planı tamamlanan sulak alanın bulunduğu bölgede “çevre düzeni planı” olmaması durumunda, çevre düzeni planları yönetim planları dikkate alınarak yapılır; yönetim planları yapılmayan sulak alanlarda ise,

⁵⁴² Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 4. maddesine göre, sulak alan yönetim planı, “sulak alanların akılcı kullanımını sağlamak üzere koruma, kullanım, araştırma, izleme ve denetim gibi etkinliklerin ve tedbirlerin tümünü bütüncül bir yaklaşımla tanımlayan plan”dır.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nde⁵⁴³ belirtilen koruma bölgeleri sınırları, hazırlanacak çevre düzeni planlarına işlenir. Bu düzenlemeyi içeren hüküm, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin sulak alan koruma bölgeleri uyum esaslarını düzenleyen 25. maddesinde yer almaktadır. Anılan maddenin 1. cümlesine göre; “*yönetim planı*” tamamlanan sulak alanın bulunduğu bölgede fiziki planın olmaması durumunda, fiziki planların yönetim planlarına uygun olarak yapılması gerekir. Anılan maddenin 2. cümlesine göre; yürürlükteki yönetim planı, yeni yapılacak mekânsal planlar için girdi ve veri oluşturur. Anılan maddenin 3. cümlesi uyarınca; mevcut fiziki planlar ise, yönetim planında elde edilen ekolojik verilere bağlı olarak tekrar değerlendirilerek yönetim planına uygun olarak revize edilir (yeniden gözden geçirilir ve gerekiyorsa değişiklik yapılır). Anılan maddenin 4. cümlesine göre, mekânsal planların değişiklik ve revizyon (yeniden gözden geçirme) işlemlerinde yönetim planlarının ve bu planlardan elde edilecek verilerin dikkate alınması söz konusudur. Anılan maddenin son cümlesine göre, yönetim planları yapılmayan sulak alanlarda ise, sulak alan koruma bölgeleri sınırlarının fiziki mekânsal planlara işlenmesi öngörülmüştür. “*Sulak alan yönetim planı*” ve “*sulak alan koruma bölgesi sınırları*”, fiziki planlama sürecinin üst ölçekli planı olan çevre düzeni planlarına işlenmektedir⁵⁴⁴.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 16. maddesine göre, “*Suni sulak alanlar, yaban hayatı varlığına özen gösterilerek yapım maksadına uygun olarak kullanılır.*” Bu çerçevede, yaban hayatı varlığı korunarak, yapay sulak alanların yapım amacı doğrultusunda kullanılması mümkündür.

XI. Kıyıların Korunması

Kıyı, “*kara ile deniz, göl ile kara, akarsu ile kuru topraklar arasındaki sınır şeridi; denizin, gölün, akarsuyun kenar sularıyla, karadan dar ve uzun bir kesimden oluşan ve kara ile denizin, gölün, ırmağın değdiği yer*”⁵⁴⁵ olarak tanımlanmıştır. “*Deniz, göl, akarsu vb. her türlü doğal ve yapay su kütlelerini çevreleyen toprak şeridi*” olarak

⁵⁴³ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 6. maddesinin (ç) bendinde belirtilen 17.05.2005 tarihli ve 25818 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*” yürürlükten kaldırılarak, yerine 04.04.2014 tarihli ve 28962 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*” yürürlüğe girmiştir.

⁵⁴⁴ Çağırakaya / Meriç / Erden, a.g.e., s. 131.

⁵⁴⁵ Sanır, a.g.e., s. 174.

kıyı, “deniz, göl ve akarsularda suyun karaya değdiği, su ve kara yönünde uzunlamasına sürüp giden bir sınır çizgisi; genişliği meteorolojik olaylara göre değişen, doğal olduğu kadar sosyo-fiziksel bir alan”⁵⁴⁶ özelliğine sahiptir.

“Deniz, doğal-yapay göl ve akarsuların taşkın durumları dışında suyun kara noktasına değdiği noktadan sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, bataklık vb. özel bir amenajman (düzenleme) ve ekolojik koruma gerektiren biyolojik bir zenginlik, deniz ve kara ekosistemlerinin bulunduğu ve birbirini etkilediği coğrafi bölge, kültürel (ve doğal) miras ve sosyo-ekonomik bir alan”⁵⁴⁷ olarak genel bir kıyı tanımı yapılmaktadır.

Deniz, göl, akarsu gibi her türlü doğal su kütlelerini çevreleyen; doğal olarak uzunlamasına ve derinlemesine iki boyutu içeren kara parçası olan kıyı, deniz ve göllerde, taşkın durumlar dışında suların kara yönünde en çok ilerlediği anda belirlediği kıyı çizgisi ile bu çizginin devamında kıyı hareketlerinin oluşturduğu kumluk, çakıllık, taşlık, kayalık, sazlık, bataklık kesimin kara yönünden doğal sınır çizgisi yani kültür arazisinin başladığı çizgi arasında kalan alandır⁵⁴⁸.

Kıyı, karanın su ile temas ettiği yerden başlayan, genişliği bu genişliğin belirlenmesinde kullanılacak ölçüte bağlı olarak değişen, doğal bir alandır⁵⁴⁹. 04.04.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu’nun⁵⁵⁰ 4. maddesine göre “kıyı çizgisi”⁵⁵¹ ile “kıyı kenar çizgisi”⁵⁵² arasında bulunan alan, “kıyı”yı oluşturmaktadır. 04.04.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu’nun amacında belirtildiği üzere kıyıların korunması, deniz, doğal ve yapay göller ve akarsu kıyıları ile bu kıyıları

⁵⁴⁶ Selmin Burak, “Kıyı Alanları Yönetimi, Kıyı Kavramı-Planlama İlkeleri-Kullanım İlkeleri”, içinde: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Trakya (Bakırköy) Büyükşehir Bölge Temsilciliği, *Kıyı Sempozyumu*, 23-24 Ekim 2009, İstanbul, s. 183.

⁵⁴⁷ Burak, a.g.e., s. 188.

⁵⁴⁸ Anayasa Mahkemesi’nin 18.09.1991 tarihli ve E. 1990/23, K. 1991/29 sayılı kararı, R.G., T. 23.01.1992, Sy. 21120, s. 38; *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=954&content=, 19 Kasım 2013.

⁵⁴⁹ Ümit Akın, *İdare Hukuku Açısından Kıyıların Tabii Olduğu Hukuki Rejim*, Yetkin Yayınları, Ankara 1998, s. 175.

⁵⁵⁰ 04.04.1990 tarihli ve 3621 sayılı “Kıyı Kanunu” için bkz. R.G., T. 17.04.1990, Sy. 20495.

⁵⁵¹ Kıyı Kanunu’ndaki tanıma göre kıyı çizgisi, “deniz, doğal ve yapay göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında, suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgi” olarak ifade edilmiştir.

⁵⁵² Kıyı Kanunu’ndaki tanıma göre kıyı kenar çizgisi, “deniz, doğal ve yapay göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırı” olarak ifade edilmiştir.

çevreleyen sahil şeritlerinin⁵⁵³ doğal ve kültürel özelliklerinin korunmasını ifade eder. 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun⁵⁵⁴ 6. maddesinde *"doğal turizm kaynaklarının korunması ve kullanılması kapsamında deniz, göl ve akarsular ile kıyıların özelliklerini bozucu ve yıpratıcı şekilde kullanılmayacağı"* hükme bağlanmıştır.

Kıyı, herhangi bir tahsis (özüleme) işlemine gerek olmaksızın doğrudan doğruya doğal yapısından ötürü herkesin serbestçe yararlanmasına sunulmuş sahihsiz kamu malı olduğundan; kıyının devir ve ferağ edilmesi, zamanaşımı yoluyla mülkiyetinin kazanılması, tapu sicili hükümlerine bağlı bulunması, haczedilmesi mümkün değildir⁵⁵⁵. Doğal olaylar nedeniyle değişen kıyılar, sahiller ve denizler, gene devletin hüküm ve tasarrufu altındadır⁵⁵⁶.

Kıyıların sürekliliği için özel olarak koruma altına alınması gereklidir. Anayasa Mahkemesi'nin 25.02.1986 tarihli ve E. 1985/1, K. 1986/4 sayılı kararına göre, *"Doğal niteliği itibariyle herkesin serbestçe yararlanmasına açık ve bu nedenle bir kamu malı olan kıyının, kendisine, doğal servet ve kaynak niteliği kazandıran özelliklerini yitirmemesi için, özel bir korunmaya alınması gereklidir."*⁵⁵⁷.

Kıyılara egemen olan ilkeler ışığında kıyının hukuksal niteliğinin belirtildiği Anayasa Mahkemesi'nin 18.09.1991 tarihli ve E. 1990/23, K. 1991/29 sayılı kararına göre, *"Anayasa'nın 43. maddesine göre, Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kıyılar, özel mülkiyete konu olamazlar. Doğasına uygun olarak, genellik, eşitlik ve serbestlik ilkeleri gereği herkesin ortak kullanımına açık"*

⁵⁵³ Kıyı Kanunu'ndaki tanıma göre sahil şeridi, *"kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alan"* olarak ifade edilmiştir.

⁵⁵⁴ 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı *"Turizmi Teşvik Kanunu"* için bkz. R.G., T. 16.03.1982, Sy. 17635.

⁵⁵⁵ Yargıtay'ın 28.11.1997 tarihli ve E. 1996/5, K. 1997/3 sayılı içtihadı birleştirme kararı, Ertuğrul Doğan / Selmin Burak / M. Ali Akkaya, *Kıyı Kanunu ve İlgili Mevzuat*, Beta Yayınevi, İstanbul 2006, s. 328; *Kazancı Hukuk Eserleri Bankası*, (Çevrimiçi) <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/giris.htm>, 28 Ekim 2013.

⁵⁵⁶ Giritli ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 975.

⁵⁵⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 25.02.1986 tarihli ve E. 1985/1, K. 1986/4 sayılı kararı, R.G., T. 10.07.1986, Sy. 19160; *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/karar.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=728&content=, 27 Ağustos 2013.

bulunmalıdır.”⁵⁵⁸ Üç tarafı denizlerle çevrili ve geniş coğrafyasında çok sayıda nehir, akarsu ve göl bulunduran Türkiye Cumhuriyeti devleti taşınmaz mülkiyeti bakımından ciddi bir servete sahip demektir⁵⁵⁹.

Devletin kıyılar üzerinde kıyıların gelecek kuşaklara geçişini sağlamaya yönelik bir “gözetim ve denetim yetkisi”⁵⁶⁰ söz konusudur. Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kıyıların sahibi olan kamu adına kıyıları denetleyen ve koruyan idaredir⁵⁶¹. Devlet, kıyılarda kamu yararına uygun kullanım biçimini sağlama, bu amaçla kıyının toplumsal düzeyde ortaklaşa kullanımını kolaylaştıracak hizmetleri sunma ve gelecek kuşakların da kıyılardan yararlanmasını sağlamak amacıyla kıyıların korunması için gereken önlemleri alma görevlerini yüklenmiş durumdadır⁵⁶².

1982 Anayasası’nın kıyılardan yararlanmayı düzenleyen 43. maddesi⁵⁶³, deniz, göl ve akarsu kıyılarında ve söz konusu kıyıları çevreleyen sahil şeritlerinde devletin hüküm ve tasarrufunu (gözetim ve denetim yetkisini) öngörmüştür. Kimsenin mülkiyetinde olmayan ve geniş anlamda sahipsiz mallardan olan, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kıyılar üzerinde devletin sahip olduğu gözetim ve denetim yetkisi, kıyılardan herkesin yararlanabilmesini kolaylaştırmaya ve kıyıların korunmasına yönelik⁵⁶⁴ olarak söz konusudur.

1982 Anayasası’nın “Kamu Yararı” başlığı altında düzenlenen “Kıyılardan yararlanma” başlıklı 43. maddesinin gerekçesinde deniz, göl ve akarsu kıyılarından ve bu kıyıları çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada kamunun önceliği ve bu yararlanmanın kamu yararı ile olacağı kabul edilmiş ve fakat daha önce doğmuş olan özel mülkiyet haklarının da korunmasının hukuk devleti ilkesinin doğal

⁵⁵⁸ Anayasa Mahkemesi’nin 18.09.1991 tarihli ve E. 1990/23, K. 1991/29 sayılı kararı, R.G., T. 23.01.1992, Sy. 21120, s. 38; *Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=954&content=, 31 Ekim 2013.

⁵⁵⁹ Refik Tiryaki, *Ekonomik Özgürlükler ve Anayasa*, Yetkin Yayınları, Ankara 2008, s. 99.

⁵⁶⁰ Erden Kuntalp, *Deniz Kıyılarının Hukuksal Düzeni*, Maya Yayınları, Ankara 1981, s. 93.

⁵⁶¹ Giritli ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 969.

⁵⁶² Akın, *a.g.e.*, s. 178.

⁵⁶³ 1982 Anayasası’nın 43. maddesi şöyledir: “Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kamunla düzenlenir.”

⁵⁶⁴ Aydın Zevkiler, “Kıyılarda Mülkiyet İlişkileri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Eylül 1979, Cilt: 12, Sayı: 3, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 83, (Çevrimiçi) <http://yayin.todaie.gov.tr/dergi.php?Dergi=1&Cilt=12&Sayi=3>, 26 Aralık 2013.

sonuçlarından⁵⁶⁵ olduğu ifade edilmiştir. Anılan maddenin gerekçesinin devamında anılan maddenin amacının “*hukuk devleti ilkesini gerçekleştirmek*”⁵⁶⁶ olduğu vurgulanmıştır. Anılan madde gerekçesinde ayrıca, devletin kıyılarda doğmuş olan mülkiyet haklarını kamu yararı düşüncesiyle sona erdirmeyi istemesi durumunda Anayasa’nın 46. maddesindeki koşullarda kamulaştırma yoluna başvurarak bunu yapabileceğinden⁵⁶⁷ söz edilmiştir. Anayasa’nın kamulaştırmayı düzenleyen 46. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, “*kamu yararının gerektirdiği hallerde Devletin ve kamu tüzel kişilerinin özel mülkiyete malikin rızası olmaksızın son verebilmesi anlamında kamulaştırma yapabilmesi istisnaî ve hukukî bir yol olarak kabul edilmektedir.*”⁵⁶⁸

Deniz kıyısı, denizin en düşük seviye çizgisi ile kültür arazisinin başladığı çizgi arasındaki su hareketlerine konu olan ve onun etkisi ile oluşan alandır⁵⁶⁹. Bu alanın en düşük seviye çizgisi olan alt sınırı ile suların karanın derinliklerine doğru olağan en fazla ulaşabildiği noktalardan oluşan çizgi olan kıyı çizgisi arasında kalan kısmı, “*iç kıyı*”yı; kıyı çizgisi ile kültür arazisinin başladığı çizgi olan üst sınır arasındaki kısmı ise, “*dış kıyı*”yı oluşturmaktadır⁵⁷⁰. Deniz kıyılarının topluma açık olması ve yağma edilmeden korunmaları gerekmektedir⁵⁷¹. Kıyı, basit bir karadan suya veya sudan karaya geçiş alanı olmayıp, aksine çağımızın sanayileşme olgusuna bağlı olarak değeri çok artmış bulunan bir yerdir⁵⁷². Bu nedenle deniz ve göl kıyıları, bina veya tesis kurularak ya da doldurularak kamunun yararlanmasına kapatılmaya çalışılmaktadır⁵⁷³.

Kıyı mevzuatı, güncel sorunlar ve talepler doğrultusunda kıyı alanının, sahil şeridinin ve kıyının arazi kullanım planlanmasına yöneliktir⁵⁷⁴. Kıyı mevzuatının temel kaynağı olan Kıyı Kanunu’ndan Türkiye, 3086 sayılı Kıyı Kanunu’nun 25 Şubat

⁵⁶⁵ İzgi / Gören, *Cilt I...*, s. 485.

⁵⁶⁶ A.y.

⁵⁶⁷ İzgi / Gören, *Cilt I...*, s. 486.

⁵⁶⁸ İzgi / Gören, *Cilt I...*, s. 510.

⁵⁶⁹ Kuntalp, *a.g.e.*, s. 147.

⁵⁷⁰ A.y.

⁵⁷¹ Akın Düren, *İdare Malları*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 373, Sevinç Matbaası, Ankara 1975, s. 16.

⁵⁷² Kuntalp, *a.g.e.*, s. 52.

⁵⁷³ Kırbaş, *a.y.*

⁵⁷⁴ Ertuğrul Doğan / Murat Aykaç Erginöz, *Türkiye’de Kıyı Alanları Yönetimi ve Yapılaşması*, Arion Yayınevi, İstanbul 1997, s. 99.

1986'da Anayasa Mahkemesi tarafından iptalinden sonra kararın Resmi Gazete'de⁵⁷⁵ yayımlandığı tarihten itibaren 6 ay içinde yürürlüğe girdiği tarihten 17 Nisan 1990'da 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun yürürlüğe girmesine kadar geçen süre içinde yoksun kalmıştır. Bu uzun yasal boşluk süresi, hukuk devleti açısından uygun görülebilecek bir süre olmayıp, yasa koyucunun o dönem kıyıların korunması konusundaki gönülsüz yaklaşımını göstermiştir.

Kıyı kesiminde ve 1. derece doğal sit alanında yer alan iskele meydanında çay bahçesi ve kafe olarak günübirlik kullanım amacıyla demontabl (sökülebilir) yapı malzemesi ile yapılmak istenen mimari uygulama projesinin uygun olduğuna ilişkin dönemin ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararının iptali istemiyle açılan davada idare mahkemesince verilen red kararını bozan Danıştay Altıncı Dairesi, 19.09.2008 tarihli kararında⁵⁷⁶ şu gerekçelere yer vermiştir: *"Kıyı kenar çizgisinin kıyı tarafında Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki kıyı kuşağının imar planında 'Avan Proje ile Düzenlenecek Park Alanı' olarak belirlendiği ve dava konusu işlem ile bu plana dayanılarak günübirlik kullanım amacıyla demontabl yapı malzemesi ile yapılmak istenen çay bahçesi-kafeye ait mimari projenin uygun olduğuna karar verildiği anlaşılmaktadır. Belirtilen bu hukuksal durum karşısında, günübirlik kullanımlara sahil şeridinin ancak ikinci bölümünde yer verilebileceğinden dava konusu kıyı kuşağında anılan nitelikte uygulama yapma olanağı bulunmamaktadır. Bu itibarla, 3621 sayılı Kıyı Kanununda öngörülen düzenlemelere aykırı olarak Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki kıyı kuşağını yapılaşmaya açan imar planının geçerliliğinin kabulü suretiyle verilen İdare Mahkemesi kararında yasal isabet görülmemiştir."*⁵⁷⁷ Söz konusu Danıştay kararına göre, Kıyı Kanunu⁵⁷⁸ ve Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair

⁵⁷⁵ R.G., T. 10.07.1986, Sy. 19160.

⁵⁷⁶ Danıştay 6. Dairesi'nin 19.09.2008 tarihli ve E. 2006/5556, K. 2008/5738 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 120, Ankara 2009, s. 202-203, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/120.pdf>, 11 Ocak 2014.

⁵⁷⁷ Danıştay 6. Dairesi'nin 19.09.2008 tarihli ve E. 2006/5556, K. 2008/5738 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 120, Ankara 2009, s. 203, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/120.pdf>, 11 Ocak 2014.

⁵⁷⁸ 04.04.1990 tarihli ve 3621 sayılı "Kıyı Kanunu" için bkz. R.G., T. 17.04.1990, Sy. 20495. Kıyı Kanunu'nun sahil şeridinde yapılabilecek yapıları düzenleyen 8. maddesinin son fıkrasına göre, *"Ancak bu alanlarda; uygulama imar planı kararıyla altı ve yedinci maddede belirtilen yapı ve tesislerle birlikte toplum yararına açık olmak şartıyla konaklama hariç günü birlik turizm yapı ve tesisleri yapılabilir."*

Yönetmelik⁵⁷⁹ uyarınca günübürlük yapılarla ve tesislere sahil şeridinin ikinci kısmında izin verildiğinden, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki kıyı kuşağının koruma amaçlı imar planında “*park alanı*” olarak belirlenmesi ve kıyı kenar çizgisinin kıyı tarafında günübürlük kullanım amacıyla çay bahçesi-kafe inşaatı öngörülmesi hukuka aykırıdır.

Danıştay Altıncı Dairesi, 16.11.1988 tarihli kararında⁵⁸⁰, “*sahil şeridinin aşırı yapılaşma nedeniyle doğal dengesinin bozulduğu*” gerekçesiyle, otele ek inşaatlar yapılmasını öngören imar planı değişikliği işlemini şehircilik esaslarına, planlama ilkelerine ve kamu yararına uygun bulmayarak iptal eden idare mahkemesi kararını onamıştır.

Kıyı bölgeleri, yaşam alanı ve insan etkinlikleri için canlı ve cansız kaynaklar sağlamanın yanında, doğal ve yapay çevreyi düzenleyici bir işleve sahiptir⁵⁸¹. Kıyılar toplumlara son derece geniş olanaklar sunduğundan, kıyıda etkinlikleri düzenleyen veya kıyıyı çevrenin bir parçası olarak korumaya alan yasal düzenlemeler her toplumda karşımıza çıkmaktadır⁵⁸².

İdare, kamu malı olan kıyıda aynen bir malikin sahip olduğu yetkilere, ekonomik yararlar elde edebilme olanağına; kıyının denetim, gözetim ve kullanımına ilişkin icrai kararlar almak ve bu kararları re’sen (görevden ötürü) uygulamak yetkisine sahiptir⁵⁸³. Kıyının kamuya açık tutulabilmesi, Kıyı Kanunu’nun bu alanda idareye verdiği görevlerin yerine getirilmesi, kıyıda planlama ve uygulama yapılabilmesi için

⁵⁷⁹ Dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın (şimdiki adıyla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın) çıkardığı “*Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 03.08.1990, Sy. 20594. Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin sahil şeridinde yapılanmayı düzenleyen 18. maddesinin 4. fıkrasına göre, “*Sahil şeridinin ikinci bölümünde sadece onaylı uygulama imar planında belirlenmiş toplumun yararlanmasına açık günübürlük turizm tesisleri, bu Yönetmeliğin 13 ve 14 üncü maddesinde belirtilen yapı ve tesisler ile ilgili kıyı ve deniz güvenliğini sağlamak amacıyla lojman, konaklama ve benzeri tesisler içermek üzere inşa edilecek karakol ve bu gibi güvenlik yapıları yer alabilir.*”

⁵⁸⁰ Danıştay 6. Dairesi’nin 16.11.1988 tarihli ve E. 1988/917, K. 1988/1286 sayılı kararı, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/ozet.jsp?ozet=metin&dokid=8934>, 9 Mart 2010.

⁵⁸¹ Emin Barış, “Türkiye’de Kıyı Yönetimi ve Öneriler”, içinde: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Türkiye (Bakırköy) Büyükkent Bölge Temsilciliği, *Kıyı Sempozyumu*, 23-24 Ekim 2009, İstanbul, s. 204.

⁵⁸² Feral Eke, *Kıyı Mevzuatının Gelişimi ve Planlama*, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü Yayın No: 77, Ankara 1995, s. 43.

⁵⁸³ Kuntalp, *a.g.e.*, s. 148.

öncelikle kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi gerekmektedir⁵⁸⁴. Kıyıda ve sahil şeridinde planlama ve uygulama yapılabilmesi için kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi zorunluluğu, 04.04.1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun kıyılarla ilgili genel esasları düzenleyen 5. maddesinin 3. fıkrasında öngörülmüştür. Anılan maddenin 4. fıkrasına göre, kıyı kenar çizgisinin belirlenmediği bölgelerde ise, talep edilmesi durumunda talep tarihini izleyen 3 ay içinde kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi zorunludur. Mersin'in Mezitli-Kızıkalesi kıyı kesimine ait paftalar üzerinde kıyı kenar çizgisinin Mersin Valiliği'nce oluşturulan Komisyonca yeniden belirlenerek dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca (şimdiki adıyla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca) onaylanmasına ilişkin işlemin iptali istemiyle Mersin Defterdarlığı tarafından açılan idari davada, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 26.01.2012 tarihli ve E. 2009/670, K. 2012/81 sayılı kararına göre, "... *Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan kıyılardan yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceği dikkate alındığında kıyıların korunması için kıyı kenar çizgisinin hukuka uygun olarak tespiti büyük önem taşımaktadır.*"⁵⁸⁵

Kıyı alanlarının planlanmasında koruma-kullanma dengesi, daha çok kullanmadan yanadır⁵⁸⁶. Kıyılardan ve sahil şeritlerinden özel yararlanma, kum ve çakıl alımı, iskele, rıhtım ve plaj işletmesi kurma biçiminde olmaktadır⁵⁸⁷. Önemli doğal kaynaklarımız arasında yer alan kıyılarımız sanayi ve turizm yatırımı, su ürünleri üretimi, konut, liman, otoyol, iskele yapımı vb. değişik amaçlarla kullanılmaktadır ve bu durum ciddi çevre kirliliğine neden olmaktadır⁵⁸⁸.

Anayasa Mahkemesi'nin 06.06.2013 tarihli ve E. 2013/22, K. 2013/73 sayılı kararında⁵⁸⁹ belirtildiği gibi, yatırım için kıyı yapısı yapılacak yer hazinenin özel

⁵⁸⁴ Gazi Kapan, *İmar Mevzuatı*, T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 31.

⁵⁸⁵ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 26.01.2012 tarihli ve E. 2009/670, K. 2012/81 sayılı kararı, *Leges HukukLink Veritabanı*, (Çevrimiçi) <http://www.hukuklink.com/sonuc.php?daire=1&ara=&bolum=ictihat#251565>, 11 Mart 2014.

⁵⁸⁶ Gökhan Taneri, *Kıyı Hukuku ve Uygulamaları*, Bilge Yayınevi, Ankara 2014, s. 30.

⁵⁸⁷ Halil Kalabalık, *İmar Hukuku, Cilt - II*, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s. 2485.

⁵⁸⁸ Mithat Arman Karasu, *Kente Karşı Suç, İmar Uygulamaları Bağlamında Kente Karşı İşlenen Suçlar, -Gökkafes, Zümrüt Apartmanı Faciası, Cargill Şeker Fabrikası-*, Savaş Yayınevi, Ankara 2009, s. 133.

⁵⁸⁹ Anayasa Mahkemesi'nin 06.06.2013 tarihli ve E. 2013/22, K. 2013/73 sayılı kararı, R.G., T. 22.11.2013, Sy. 28829; (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/11/20131122-11.htm>, 22 Kasım 2013.

mülkiyetinde bulunan taşınmazlardan ise kıyı yapısını yapacak yatırımcı şirket ile ilgili idare arasında “irtifak hakkı”⁵⁹⁰ sözleşmesi, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerden ise “kullanma izni” sözleşmesi yapılmaktadır.

Yatırımcı bir anonim şirketin yap-işlet-devret modeli ile inşa ettiği yat limanının (marinanın) “kullanma izni” sözleşmesiyle belirlenen 25 yıllık işletme süresinin, hakkın başlangıç tarihinden itibaren 49 yıla kadar uzatılması istemiyle yaptığı başvurunun reddi üzerine Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı’na karşı açılan iptal davasında ilk derece idare mahkemesinin davayı reddetmesi üzerine temyiz incelemesini yapan Danıştay Onuncu Dairesi, anayasaya aykırılık nedeniyle itiraz konusu kuralın⁵⁹¹ iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Hazine taşınmazları üzerinde kıyı yapıları yapılması amacıyla tesis edilen irtifak hakkı ve kullanma izni sözleşmelerinin süresinin uzatılmasında özel düzenlemelerin tespiti konusunda idareye geniş takdir yetkisi tanıyan itiraz konusu yasa kuralını yatırımcılar açısından anlaşılabilir, bilinebilir ve öngörülebilir bulmayan ve bu durumun söz konusu kuralın uygulanmasında tereddütlere ve belirsizliklere yol açacağı kanaatine varan ve anılan kuralı hukuk devletinin temel ilkelerinden biri olan “belirlilik” ilkesi⁵⁹² yönünden 1982 Anayasası’nın 2. maddesinde yer alan “hukuk

⁵⁹⁰ Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerler üzerindeki mülkiyet hakkı egemenlik hakkından kaynaklandığından, söz konusu mallar üzerinde kamu yararına uygun olarak “sınırlı süreli irtifak hakkı” tanınmasının mümkün olduğunu belirten ve buna örnek olarak ormanlarda ve kıyılarda turizm amaçlı tahsisler ile maden ve petrol tesisi işletme haklarını gösteren görüş için bkz. Aykul, *Ekolojik Hukuk* ..., s. 52.

⁵⁹¹ 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanuna 5793 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 29. maddesiyle eklenen ve itiraz konusu kuralı da içeren geçici 8. madde şöyleydi: “Hazinenin özel mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ile kıyı kenar çizgisinin deniz yönünde (kıyıda) bulunan Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerler ve deniz, göl ve akarsularda doldurma veya kurutma yoluyla elde edilen alanlar üzerinde, tersane, yat limanı, kurvaziyer limanı, dolfen, iskele, dolgu, rihtim, boru hattı, şamandıra, platform ve benzeri kıyı yapıları yapılmak amacıyla, özel düzenlemeler hariç olmak üzere lehlerine kırkdokuz yıldan az süreli olarak irtifak hakkı tesis edilen veya kullanma izni verilen yatırımcılar tarafından; bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç dört ay içinde başvuruda bulunulması ve sözleşmeden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi, irtifak hakkından veya kullanma izninden dolayı Bakanlık aleyhine açılmış davalar var ise bu davalardan tüm yargılama giderleri üstlenilerek kayıtsız ve şartsız feragat edilmesi ve rayiç bedel esas alınarak tespit edilecek irtifak hakkı veya kullanma izni bedeli üzerinden yeni sözleşme düzenlenmesi şartıyla, irtifak hakkı ve kullanma izni sözleşmelerinin süresi hakkın başlangıç tarihinden itibaren kırkdokuz yıl olarak değiştirilir.”

⁵⁹² Belirlilik ilkesine göre, “yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ya da kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesi de gereklidir. Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup bireyin, kamundan, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırım veya sonucun bağlandığını, bunların idareye hangi müdahale yetkisini verdiğini bilmesini zorunlu kılmaktadır.” Anayasa Mahkemesi’nin 06.06.2013 tarihli ve E. 2013/22, K. 2013/73 sayılı kararı, R.G., T. 22.11.2013, Sy. 28829; *Anayasa Mahkemesi*

devleti” ilkesine aykırı bulan Anayasa Mahkemesi, itiraz konusu kuralı⁵⁹³ iptal etmiştir.

XII. Boğaziçi Bölgesinin Korunması

İstanbul’u öteki dünya kentlerinden ayıran en belirgin özellik, Boğaziçi Bölgesine sahip olmasıdır. Bu nedenle, doğasıyla ayrı bir öneme ve değere sahip olan Boğaziçi Bölgesinin hukuksal düzenlemelerle koruma altına alınması kaçınılmaz olmuştur. Boğaziçi sit sahasını gündeme getiren ilk kuruluş olan Anıtlar Yüksek Kurulu, 1970 yılında aldığı 5595 sayılı kararla Boğaziçi yalılarını tescil ettikten sonra, 1972 yılında aldığı kararla Boğaziçi bütünü koruma altına almıştır⁵⁹⁴.

“*Boğaziçi doğal ve tarihi sit alanı*”, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 14.12.1974 tarihli ve 8172 sayılı kararıyla tespit ve ilan edilmiştir. Boğaziçi Kanunu kapsamında Boğaziçi öngörünüm ve sahil şeridi bölgesinde, 22.07.1983 tarihli onaylı 1/1000 ölçekli Boğaziçi öngörünüm bölgesi uygulama imar planı yürürlüktedir.

Temel olarak Boğaziçi alanında nüfus ve yapı yoğunluğunu dikkate alarak, yoğunluğun alanın mevcut yapısını bozacak biçimde artmasını engellemeye yönelik düzenlemeler içeren 18.11.1983 tarihli ve 2960 sayılı “*Boğaziçi Kanunu*”⁵⁹⁵, söz konusu alandaki yeşil alanların korunmasını hedeflemektedir⁵⁹⁶. Bu yasa, İstanbul Boğaziçi alanının sit alanı niteliğiyle korunması için çıkarılmış özel bir yasadır⁵⁹⁷. Boğaziçi Kanunu ile Boğaziçi alanında yer alan kıyılar, ormanlar ve yeşil alanlar koruma altına alınmıştır.

Kararlar	Bilgi	Bankası,	(Çevrimiçi)
http://www.kararlar.anayasa.gov.tr/kararYeni.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000637&content= , 26 Kasım 2013.			

⁵⁹³ 29.6.2001 tarihli ve 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’a 24.7.2008 tarihli ve 5793 sayılı Kanunun 29. maddesiyle eklenen geçici 8. maddede yer alan “...*özel düzenlemeler hariç olmak üzere...*” ibaresi Anayasa’nın 2. maddesine aykırı görülerek, Anayasa Mahkemesi’nin 06.06.2013 tarihli ve E. 2013/22, K. 2013/73 sayılı kararıyla iptal edilmiştir.

⁵⁹⁴ Besim Çeçener, *İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, İstanbul 1995, s. 30.

⁵⁹⁵ 18.11.1983 tarihli ve 2960 sayılı “*Boğaziçi Kanunu*” için bkz. R.G., T. 22.11.1983, Sy. 18229.

⁵⁹⁶ M. Ayhan Tekinsoy, “Boğaziçi Kanununda Öngörülen İmar Düzeni”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Zabunoğlu Armağanı*, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 316, Ankara 2011, s. 739.

⁵⁹⁷ Umar / Çilingiroğlu, *a.g.e.*, s. 125.

18.11.1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nun 1. maddesine göre, "*İstanbul Boğaziçi Alanının*"⁵⁹⁸ *kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu artıracak yapılanmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek*" amacıyla "*Boğaziçi Kanunu*" çıkarılmıştır. Boğaziçi Kanunu'nun bu amacına uygun olarak, anılan Kanuna tâbi alanlarda "*imar planları*" yapılması gerekmektedir. Danıştay Altıncı Dairesi, 03.04.2009 tarihli bir kararında⁵⁹⁹, "*Boğaziçi kanununa göre, bu kanuna tabi alanlarda yapılan imar planlarının amacı, Boğaziçinin kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerini kamu yararı gözetilerek korumak ve geliştirmek ve bu alanlardaki nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılanmayı sınırlamak*" diye belirterek, bu hususu vurgulamıştır. Söz konusu kararda Danıştay Altıncı Dairesi, "*2960 sayılı Boğaziçi Kanunu kapsamında, Boğaziçi Alanında ve Etkilenme Bölgesinde kalan bir taşınmaz üzerinde ancak Taban Alanı Kat Sayısı (T.A.K.S.) % 15 ve 5 katı (H = 15.50 m. irtifai) geçmemek şartı ile konut yapılabileceği*" ve "*Boğaziçi etkilenme bölgesinin, metropoliten kentsel gelişmeden, Boğaziçi alanına geçiş bölgesi olarak sayılan Ortaköy vadisinin, metropoliten kentsel alan ile bulunduğu taç noktasındaki tampon bölgede yer alan, Boğaziçi alanına ait özellikleri taşıması ve vadi yeşil alanlar bütünselliğinin ve coğrafi ve doğal yapı sürekliliğinin korunması gereken bir alanda, ... (aşırı) yoğunlukta yapılaşma koşulları öngörülmesinde şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve kamu yararına da uygunluk*" bulunmadığı gerekçesiyle, Boğaziçi Kanunu'nun Etkilenme Bölgesinde izin verdiği yapılaşma koşullarının oldukça üzerinde yapılaşma öngören koruma amaçlı nazım imar planı değişikliğinin iptaline hükmetmiştir.

⁵⁹⁸ Boğaziçi Kanunu'nun 2. maddesinin (a) bendine göre, "*Boğaziçi Alanı*", Boğaziçi kıyı ve sahil şeridinden, öngörünüm bölgesinden, geri görünüm bölgesinden ve etkilenme bölgelerinden oluşan ve sınırları ve koordinatları Boğaziçi Kanunu'na ekli krokide işaretli ve 22.07.1983 onay tarihli nazım planda gösterilen alandır. Anılan maddenin (b) bendine göre, "*Boğaziçi sahil şeridi*", Boğaziçi kıyı kenar çizgisi ile 22.07.1983 tarihli 1/5000 ölçekli nazım planında gösterilen hat arasında kalan bölgedir. Anılan maddenin (c) bendine göre, "*öngörünüm bölgesi*", Boğaziçi sahil şeridine bitişik olan ve 22.07.1983 tarihli 1/1000 ölçekli imar uygulama planında gösterilen bölgedir. Anılan maddenin (d) bendine göre, "*geri görünüm bölgesi*", öngörünüm bölgesine bitişik olan ve 22.07.1983 tarihli 1/5000 ölçekli nazım planında gösterilen coğrafi bölgedir. Anılan maddenin (e) bendine göre, "*etkilenme bölgesi*", öngörünüm ve geri görünüm bölgeleri dışında 22.07.1983 tarihli ve 1/5000 ölçekli nazım planında gösterilen ve Boğaziçi sahil şeridi, öngörünüm ve geri görünüm bölgelerinden etkilenen bölgedir.

⁵⁹⁹ Danıştay 6. Dairesi'nin 03.04.2009 tarihli ve E. 2007/4056, K. 2009/3367 sayılı kararı, *Kazancı İçtihat Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) [http://66.221.165.113/cgi-bin/highlight/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-2007-4056-1.htm&query=Danıştay Altıncı Daire E. "2007/4056"#fm](http://66.221.165.113/cgi-bin/highlight/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-2007-4056-1.htm&query=Danıştay+Altıncı+Daire+E.+2007/4056#fm), 28 Aralık 2013.

XIII. Özel Çevre Koruma Bölgelerinin Korunması

Türkiye genelinde toplam 10.493.08 km² karasal, 1134 km deniz kıyısı uzunluğunda 2866 km² denizel alan olmak üzere 13.335.86 km² alanı kaplayan ve 23 Ağustos 2013 tarihi itibarıyla bugüne kadar ilan edilmiş 16 adet “özel çevre koruma bölgesi”⁶⁰⁰ bulunmaktadır.

Özel çevre koruma bölgesi, Türkiye'nin taraf olduğu “Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması (Barselona)”⁶⁰¹ Sözleşmesi'nin taraf ülkelere getirdiği bir yükümlülük gereği, “ülkemiz ve dünya ölçeğinde ekolojik öneme sahip, ancak sanayi, turizm ve yapılaşma gibi baskılar nedeniyle bozulma veya yok olma riski altında olduğu için Bakanlar Kurulu Kararı ile özel koruma altına alınan alan”⁶⁰² niteliğindedir.

Özel çevre koruma bölgesinin açık bir biçimde tanımına ilgili iki yönetmelikte rastlamak mümkündür. Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (I) bendinde “özel çevre koruma bölgesi”, “ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin tek elden hazırlanması amacıyla, Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen bölgeler” olarak tanımlanmıştır. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 4. maddesinin (Ş)

⁶⁰⁰ Türkiye'nin özel çevre koruma bölgeleri şunlardır: Belek, Foça, Datça-Bozburun, Fethiye-Göcek, Gökova, Göksu Deltası, Gölbaşı, İhlara, Kaş-Kekova, Köyceğiz-Dalyan, Pamukkale, Patara, Tuz Gölü, Uzungöl, Saros Körfezi, Finike Denizaltı Dağları. “ÖÇK Bölgeleri Harita, Özel Çevre Koruma Bölgeleri”, (Çevrimiçi)

<http://www.csb.gov.tr/projeler/ockb/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=ustmenu&Id=167>, 23 Ağustos 2013. Ayrıca, Bakanlar Kurulu'nun 22.07.2013 tarihli ve 2013/5153 sayılı “Finike Denizaltı Dağlarının Özel Çevre Koruma Bölgesi Olarak Tespit ve İlan Edilmesine İlişkin Karar” için bkz. R.G., T. 16.08.2013, Sy. 28737.

⁶⁰¹ Barselona'da 16.02.1976 tarihinde kabul edilen ve 12.02.1978 tarihinde yürürlüğe giren “Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi”ne Türkiye, 06.04.1981 tarihinde taraf olmuştur. 10.06.1995 tarihinde adı “Akdeniz'in Deniz Çevresinin ve Kıyı Alanlarının Korunması Sözleşmesi” olarak değiştirilen ve 09.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme ile ilgili genel bilgi için bkz. (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/akdeniz_in-kirlilige-karsi-korunmasi-sozlesmesi_barselona-sozlesmesi_tr.mfa, 3 Nisan 2013. Sözleşmenin özgün metni ve sözleşmeye taraf ülkeler için bkz. (Çevrimiçi) <http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001001004>, 3 Nisan 2013.

⁶⁰² “Korunan Alanlar”, (Çevrimiçi) <http://www.csb.gov.tr/projeler/ockb/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=ustmenu&Id=168>, 3 Nisan 2013.

bendinde ise “*özel çevre koruma bölgesi*”, “*ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi haiz, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynak değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekli olan ve Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilen kara, su ve deniz alanları*” olarak tanımlanmıştır. Özel çevre koruma bölgesine ilişkin olarak yapılan ikinci tanıtımda, “*deniz alanı*” ayrıca belirtilmiştir.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 13. maddesinin 1. fıkrasında (a)’dan (ğ)’ye sıralı dokuz bentte belirtilen özelliklerden birine ya da birkaçına sahip olan bölgeler, “*özel çevre koruma bölgesi*” olarak belirlenir. Buna göre; “*Türkiye ve dünya ölçeğinde nadir biyolojik, ekolojik ve jeomorfolojik özellikleri içeren*”, “*kara ve su ekosistemi bir bütünlük ve devamlılık gösteren*”, “*canlı tür ve çeşitleri bakımından endemik, nadir ve nesli tehdit ve tehlike altında olan türleri barındıran*”, “*doğal, tarihi, ve kültürel değerler açısından milli ve milletlerarası önemi haiz, ancak kentleşme, ulaşım, turizm, tarım ve sanayi gibi sektörlerin tehdidi ve baskısı altında ekolojik açıdan hassas olan alanları içeren*”, “*gelişmiş yerleşme bölgeleri dışında kalan, ekolojik değerleri esas alarak korunması ve geliştirilmesi gereken*”, “*sahip olduğu biyolojik ve ekolojik özelliklerin bozulmadan devamlılığını sağlayacak, çevresindeki mekan ve sektörel ilişkiler itibarıyla bütünlük taşıyan, ekosistem bütünlüğünü sağlayan*”, “*doğal ya da yarı doğal ekosistemleri temsil eden, önemli ya da tehlike altındaki tür popülasyonlarını içeren*”, “*doğal ve kültürel etkileşimin ve geleneksel kullanımın devamlılığını sağlayan*” ve “*doğal yaşam gerekleri göz önüne alınarak uygun faaliyetlere olanak sağlayan*” bölgeler, “*özel çevre koruma bölgesi*” olarak nitelendirilir.

Doğal, tarihi ve kültürel değerler yönünden zengin yöreleri içeren özel çevre koruma bölgelerinin Barcelona Sözleşmesi’ne ek “*Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol*” uyarınca ilan edilmeleri gerektiğinden, Türkiye anılan protokole taraf olduktan sonra 1988 yılında 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 9.

maddesinde bir değişikliğe giderek ülkede özel çevre koruma bölgelerinin ilanını olanaklı kılmıştır⁶⁰³.

09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinin (d) bendi uyarınca, çevrenin korunması kapsamında özel çevre koruma bölgesi tespit ve ilan etme konusunda yetkili olan Bakanlar Kurulu, aynı zamanda bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin hangi bakanlıkça hazırlanıp yürütüleceğini belirleme konusunda da yetkili kılınmıştır. Anılan yetkinin *"ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi"* amacıyla kullanımına değinen hükümde, özel çevre koruma bölgesinin özellikleri de dile getirilmiştir.

29.06.2011 tarihli ve 644 sayılı KHK'ye eklenen ek madde 1 uyarınca, 19.10.1989 tarihli ve 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair KHK ile kurulan *"Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı"* kapatılarak, görevleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde kurulan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin 13. maddesinin 2. fıkrasına göre, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, istem üzerine veya görevden ötürü *"özel çevre koruma bölgesi"* belirleyebilir. Anılan Yönetmeliğin 18. maddesine göre, 13. maddede belirtilen ölçütler çerçevesinde belirlenen alanlara ilişkin belgeler, ilgili kurumların ve kuruluşların görüşleri ile birlikte Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na, Çevre ve Şehircilik Bakanı'nın önerisiyle de Bakanlar Kurulu'na sunulur ve konuyla ilgili Bakanlar Kurulu kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla *"tescil"* işlemi tamamlanır.

"Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında"

⁶⁰³ İlhan Tekeli ve diğerleri (haz.), *Dünya'da ve Türkiye'de Biyolojik Çeşitliliği Koruma*, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı: 13, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 2006, s. 82, 83'te dipnot 14.

*Yönetmelik*⁶⁰⁴ uyarınca, özel çevre koruma bölgelerinin sahip olduğu çevre değerlerini korumak için bu alanların koruma-kullanma esaslarını belirleyen onaylı uygulama imar planlarında yapılaşma yasağı getirilen yerlerde kalan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazların kimi Hazine taşınmazlarıyla trampa edilmesi mümkündür.

Özel çevre koruma bölgelerinin ve diğer koruma alanlarının sahip olduğu çevre değerlerinin korunması ve çevre sorunlarının giderilmesi amacıyla 2012 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından özel çevre koruma bölgelerinde 10 adet koruma alanında 25.150,00 m²lik park alanı için peyzaj projeleri yaptırılmış ve bu peyzaj projelerini alanda uygulamak üzere anılan Genel Müdürlükçe 2013 yılında kimi belediye başkanlıklarıyla mali katkı protokolleri yapılarak işbirliğine gidilmiştir⁶⁰⁵. Özel çevre koruma bölgelerinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı desteğiyle yaptırılan halkın kullanımına açık park alanları, korunan alanların kullanımına bir örnektir.

XIV. Doğal Sit Alanlarının Korunması⁶⁰⁶

Türkiye’de 1 milyon 310 bin 685 hektarlık 1273 adet “doğal sit alanı”⁶⁰⁷ vardır. Türkiye’de doğal sit alanlarının çoğu, milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, tabiat anıtı, yaban hayatı geliştirme sahası, sulak alan ve orman niteliğindeki pek çok korunan alanla çakışmaktadır⁶⁰⁸.

Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararında belirtildiği gibi, tabiat varlıklarının özel bir türü olan doğal sit alanları,

⁶⁰⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın çıkardığı “*Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik*” için bkz. R.G., T. 03.08.2013, Sy. 28727.

⁶⁰⁵ “*Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Park Düzenlemesi Yapım İşi Tamamlanıyor*”, 08.11.2013, (Çevrimiçi) <http://www.csb.gov.tr/gm/tabiat/index.php?Sayfa=haberdetay&Id=10625>, 11 Kasım 2013.

⁶⁰⁶ Doğal (tabii) sitlerle ilgili genel bilgi için bu tezin birinci bölümünde “*Doğal (Tabii) Sit*” başlığı altında yapılan açıklamalara bkz. yukarıda s. 14-24.

⁶⁰⁷ T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, “*Türkiye’nin Ulusal Korunan Alanlar Sistemi Durum Analizi*”, (Çevrimiçi) http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/belgeler/ka_cbs.pptx, 24 Mayıs 2013.

⁶⁰⁸ Çakışan korunan alanlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, “*Türkiye’nin Ulusal Korunan Alanlar Sistemi Durum Analizi*”, (Çevrimiçi) http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/belgeler/ka_cbs.pptx, 24 Mayıs 2013.

diğer tabiat varlıklarından farklı olarak özel koruma rejimine tâbi tutulmuştur⁶⁰⁹. Bir doğa parçasının bitki örtüsünün (floranın) ya da orada yaşayan hayvanların (faunanın) özel niteliği, o yerin doğal sit olarak korunmasını etkilemektedir⁶¹⁰. Örneğin; Antalya’da Beşkonak Köprülü Kanyonu jeolojik oluşumunun yanı sıra, çevredeki sedir ormanlarıyla ve içinde barındırdığı geyikleriyle; Manyas Gölü ise, kuşların barınması ve çoğalması için sağladığı özel koşullar nedeniyle korumaya alınan doğal sitlerdir⁶¹¹. Antik kentlerin üstünde gelişen yerleşmelerden biri olan İstanbul Tarihi Yarımada’da tarihi, arkeolojik, doğal ve kentsel sit bir arada, iç içe bulunmaktadır⁶¹².

“Doğal sit alanı” ilan edilmekle doğal olarak, insan etkisi olmadan şekillenmiş bulunan, sıkça rastlanmayan, kendine has özellikler taşıyan “taşınmaz tabiat değerleri” koruma altına alınmaktadır⁶¹³. “Doğal sit alanı” statüsüne kavuşan Fırtına Vadisi gibi İkizdere Vadisinin de bozulmadan varlığını sürdürebilmesi için mutlaka özel bir koruma statüsüne kavuşturulması gerektiği, çünkü “doğal sit alanı” veya “tabiatı koruma alanı” olarak ilan edilmeden İkizdere Vadisinin regülatör (REG) ve hidroelektrik santralleri (HES) programlarından kurtarılmasının mümkün görülmediği⁶¹⁴ görüşü öğretilmiş dille getirilmiştir. Söz konusu görüşte belirtildiği üzere, Bakanlar Kurulu kararlarıyla⁶¹⁵ “İkizdere Anzer Turizm Merkezi kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi”⁶¹⁶ ve “Rize-İkizdere Ovit Dağı kış turizm

⁶⁰⁹ Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.2012 tarihli ve E. 2011/106, K. 2012/192 sayılı kararı, R.G., T. 02.04.2013, Sy. 28606 (Mükerrer).

⁶¹⁰ Ahunbay, a.g.e., s. 23-24.

⁶¹¹ Ahunbay, a.g.e., s. 24.

⁶¹² Ahunbay, a.g.e., s. 28.

⁶¹³ Nusret İlker Çolak, “Sit Alanı İlan Kararı, Hukuki Niteliği ve Sonuçları”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, Ocak-Şubat 2011, Sayı: 77-78, s. 10.

⁶¹⁴ Nuray Ekşi, “Milletlerarası Antlaşmalar ve Mevzuat Hükümleri Kapsamında İkizdere Vadisi Nasıl Korunabilir?”, içinde: İkizdere Derneği, *II. 2008 İkizdere Kurultayı*, İstanbul 2008, s. 33.

⁶¹⁵ 08.12.2006 tarihli ve 26370 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Alanların Turizm Merkezi, Bazı Alanların Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak Belirlenmesi Hakkında Karar” başlıklı, 20.11.2006 tarihli ve 2006/11264 sayılı (Kararname) Bakanlar Kurulu Kararı ile “Rize-Anzer Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” ilan edilmiştir. 13.03.2008 tarihli ve 26815 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Alanların, Turizm Merkezi, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişimi Bölgesi Olarak İlan Edilmesi ve Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar” başlıklı, 25.02.2008 tarihli ve 2008/13317 sayılı (Kararname) Bakanlar Kurulu Kararı ile “Rize-İkizdere Ovit Dağı Kış Turizm Merkezi” ilan edilmiştir.

⁶¹⁶ 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun 3. maddesinin (b) bendine göre, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri, “tarihi ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığın (Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın) önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen bölgeler”dir.

merkezi”⁶¹⁷ ilan edilmiştir; ancak, bir alanın turizm bölgesi ilan edilmesi, o alanın korunması için yeterli değildir⁶¹⁸. Kanaatimizce, “doğal sit alanı” statüsü ile “kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi” veya “turizm merkezi” statüsünün aynı nitelikte ve ölçüde koruma sağladığını söylemek mümkün değildir.

Maliki olduğu taşınmazın 1. derece doğal sit alanından çıkarılması istemiyle yapılan başvurunun reddine ilişkin dönemin ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararının iptali istemiyle açılan davada idare mahkemesince verilen iptal kararını bozan Danıştay Ondördüncü Dairesi, 26.09.2012 tarihli kararında⁶¹⁹ şu gerekçelere yer vermiştir: “Yörenin bir bütün olarak ele alındığı ve farklı kurumların ortak ve ayrıntılı çalışmalarına dayanılarak tesis edilmiş bulunan işlemin hukuka uygunluğunun, uyumsuzluk konusu taşınmazın yeri açıkça gösterilerek hazırlanmış, çevresini de içeren haritanın ve dava konusu işleme esas alınan çalışma raporlarının davalı idareden (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’ndan) istenilmesi suretiyle, yine yörenin ve tüm işlemlerin bir bütün olarak ele alınması ve incelenmesi suretiyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Olayda, 1994 yılından bu yana 1. derece doğal sit alanı ilan edilmiş bir bölgede yapılaşma olması, taşınmazın sit alanı özelliğini yitirmesi sonucunu doğurmaz. Sit alanı ilan edilmiş bir bölgede, tescil kararından önce yapılan veya tescil kararından sonra ilgili koruma kurulundan gerekli izinler alınmadan inşa edilen yapılar nedeniyle kazanılmış bir hakkın varlığından da söz edilemez. Oysa davacının iddia ettiği ve bilirkişi raporunda da belirtilen çevredeki yapılar için inşaat ruhsatı tescil tarihinden önce verilmiş olup, tescil kararında bu yapılar dikkate alınarak karar verildiği görülmektedir. Bilirkişi raporunda ise sadece çevredeki yapılaşmalardan bahsedilerek taşınmazın 1. derece doğal sit özelliğini yitirdiği belirtilmiş olup, tescil kararının verildiği tarihte taşınmazın çevresinde olan yapılar ile günümüzdeki yapılar açısından bir karşılaştırma yapılmamış, çevredeki yapılaşmaların kazanılmış hak doğurmayacağı kuralı irdelenmeden, sadece çevredeki yapılaşmalar nedeniyle taşınmazın 1. derece doğal

⁶¹⁷ 12.03.1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun 3. maddesinin (d) bendine göre, turizm merkezleri, “kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevkii ve sınırları Bakanlığın (Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın) önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerler veya bölümleri”dir.

⁶¹⁸ Ekşi, a.y.

⁶¹⁹ Danıştay 14. Dairesi’nin 26.09.2012 tarihli ve E. 2012/4335, K. 2012/6049 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 132, Ankara, s. 284-286, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/132.pdf>, 8 Ocak 2014.

sit özelliğini kaybettiği belirtilmiştir. Bu durumda, yukarıda belirtilen hususlar araştırılarak, bilirkişilerden ek rapor alınmak veya gerekirse yeniden bilirkişi incelemesi yaptırılmak suretiyle açıklığa kavuşturulduktan sonra dava konusu işlem hakkında yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir.”⁶²⁰ Doğal sit alanı ilan edilmiş bir bölgede, tescil kararından önce veya sonra, ilgili koruma kurulundan gerekli izinler alınmadan yapılan yapılar nedeniyle, taşınmazın doğal sit alanı özelliğini yitirmesi mümkün değildir. Ayrıca, doğal sit alanlarının bir bütün olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu, 15.02.2012 tarihli kararında⁶²¹, “ikinci derece doğal sit alanı” olarak belirlenmesi nedeniyle imar planı uygulaması durdurulan ve koruma amaçlı imar planı yapılmayan alanda bulunan ve “emlak vergisi” davaya konu yapılan taşınmazın tasarrufunun kısıtlandığı kabul edilerek hüküm verilmesi gerekirken, vergilendirmeye karşı açılan davanın reddine ilişkin vergi mahkemesince verilen ısrar kararını hukuka aykırı bularak bozmuştur. 24.111 metrekare alana sahip ve Mart 2002’den Eylül 2002’ye kadar tümü “ikinci derece”, Eylül 2002’den 21.10.2005 tarihine kadar bir kısmı “üçüncü derece doğal sit” alanında, bir kısmı “konut” alanında bırakılan arsa için 2002 ve 2006 yıllarında “emlak vergisi” bildirimleri verilmemesi nedeniyle takdir komisyonunca belirlenen 900,00 TL ile 1.100,00 TL metrekare birim fiyatı esas alınarak yapılan vergilendirmeden doğan söz konusu uyuşmazlıkta Danıştay, bozma kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “(İlgili İlçe) Belediye Başkanlığından, (ilgili) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun kararı ile ikinci derece doğal sit alanı olarak belirlenen alanda kalan, vergisi davaya konu yapılan taşınmazı da kapsayacak şekilde yapılması gereken 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ile 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planının ... tamamlanmadığı ve hazırlama çalışmalarının devam ettiği bildirilmiştir. ... İkinci derece doğal sit alanı olarak belirlenmesi nedeniyle imar planı uygulaması durdurulan alan için koruma amaçlı imar planları yapılmaması nedeniyle bu alanda bulunan taşınmazın tasarrufunun kısıtlandığının kabulü

⁶²⁰ Danıştay 14. Dairesi’nin 26.09.2012 tarihli ve E. 2012/4335, K. 2012/6049 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 132, Ankara, s. 285-286, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/132.pdf>, 8 Ocak 2014.

⁶²¹ Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu’nun 15.02.2012 tarihli ve E. 2009/655, K. 2012/55 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 132, Ankara, s. 308-315, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/132.pdf>, 8 Ocak 2014.

gerektiğinden, kısıtlılık hali gözetilmeksizin yapılan vergilendirmeye karşı açılan davanın reddine ilişkin ısrar kararı hukuka uygun görülmemiştir.”⁶²²

“Karayolunun kuzeyinde kalan deltanın bir bölümünün 1. derece doğal sit alanı olarak belirlenmesine, bu alan içinde belediye sınırlarının, orman ve ağaçlık alan sınırlarının ve yerleşim yerlerinin yer aldığı haritanın 1 ay içinde kurula sunulması gerektiğine, söz konusu haritalar kurulca incelendikten sonra bu alan içerisinde II. ve III. derece doğal sit alanları oluşturulabileceğine, ilan edilen bu alanda izinsiz yapıların yıktırılmasına” ilişkin ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun kararının iptali istemiyle açılan davada idare mahkemesinin iptal kararını bozan Danıştay Altıncı Dairesi, 10.06.1997 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “... önemi ve korunmasının gerekliliği kabul edilen ve Türkiye’nin Karadeniz Bölgesindeki en büyük sulak alanını oluşturan, içinde 308 kuş türünü barındıran, bitki florası, hayvan faunası ve biyolojik çeşitlilik yönünden zengin, yöresel rekreasyon⁶²³ açısından doğal bir yerleşim ortamını oluşturan, Kızılırmak Deltası’nın ruhsatsız yapılaşmadan ve evsel atıkların oluşturacağı kirlilikten korunması, doğal dengesinin ve dokusunun bozulmaması için alt ölçekli bilimsel çalışmaların tamamlanmasına kadar olan süreci içerecek şekilde ve bir önlem olarak tesis edilen dava konusu kurul kararında kamu yararına aykırılık görülmediğinden aksi yöndeki idare mahkemesi kararında isabet bulunmamaktadır.”⁶²⁴ Sulak alan niteliğinde olan bir deltanın doğal dengesinin bozulmasını önlemek, söz konusu alanı ruhsatsız yapılaşmaya ve kirliliğe karşı korumak amacıyla ilgili idarece alınan “1. derece doğal sit alanı ve buna ilişkin önlemler” kararı, kamu yararına uygundur.

Madencilik faaliyetinin doğal sit alanına vereceği zarar nedeniyle, doğal sit niteliğindeki orman arazisinde ilgili idarece bir limited şirkete “maden işletme ruhsatı” verilmesini hukuka aykırı bularak, maden işletme ruhsatını iptal eden idare mahkemesi kararını onayan Danıştay Sekizinci Dairesi, E. 2001/507, K. 2002/2235 sayılı kararında davalı idarenin temyiz istemini reddetmiştir. Anılan Danıştay

⁶²² Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu’nun 15.02.2012 tarihli ve E. 2009/655, K. 2012/55 sayılı kararı, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 132, Ankara, s. 311, 313, (Çevrimiçi) <http://www.danistay.gov.tr/dergiler/132.pdf>, 8 Ocak 2014.

⁶²³ Milli Parklar Yönetmeliği’nin 4. maddesinin (h) maddesinin (h) maddesine göre, rekreasyon, “insanın eğlenme, dinlenme, kendini yenileme fonksiyonu (işlevi)” olarak nitelendirilmiştir.

⁶²⁴ Danıştay 6. Dairesi’nin 10.06.1997 tarihli ve E. 1996/5259, K. 1997/2806 sayılı kararı, *Leges HukukLink* Veritabanı, (Çevrimiçi) <http://www.hukuklink.com/sonuc.php?daire=1&ara=baslik&bolum=ictihat#231424>, 22 Ocak 2014.

kararına göre, maden ocağı için ilgili limited şirkete verilen işletme ruhsatını iptal eden idare mahkemesinin iptal kararının gerekçesi şöyledir: “Söz konusu yerin 1. derece doğal sit alanı olma özelliği gösterdiği, bu yöndeki çalışmaların ... (ilgili) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararına istinaden devam ettiği, maden ocağının faaliyete geçmesiyle birlikte orman dokusunun zarar göreceği hususları gözönüne alındığında, davalı idarece müdahil şirkete doğal sit niteliği taşıyan orman arazisinde maden işletme ruhsatı verilmesinde hukuka uygunluk bulunmamaktadır.”⁶²⁵ Doğal sit özelliğine sahip bir alanın içinde barındırdığı orman dokusuyla birlikte alan ölçeğinde korunması esastır.

“Tabiat parkı” ve “1. derece doğal sit alanı” olarak belirlenmiş bir alanın bilinmeyen nedenlerle özelliğini zamanla yitirdiği gerekçesiyle, söz konusu alanda bulunan bir taşınmazın malikinin mülkiyet hakkının korunması için o alana ilişkin idari yargı kararlarının sonuçlarını ortadan kaldıracak biçimde ilgili idarenin 1. derece doğal sit alanının mevcut statüsünü kaldırmasına yönelik karar alması beklenemeyeceği gibi, bu sonucu doğuracak idari yargı kararları da hukuka uygun olmayacaktır. Örneğin; “tabiat parkı” ve “1. derece doğal sit” olarak belirlenmiş alanın “mevcut kullanım şekli itibarıyla tarım arazisi niteliğinde olduğu, taşınmaz üzerinde ahır, zeytin, söğüt ve ayva ağacı bulunduğu, etrafı duvarla çevrili olarak tarım yapıldığı, taşınmazın bu haliyle 1.derece doğal sit alanı olarak değerlendirilemeyeceği” gerekçesiyle uyuşmazlık konusu taşınmazın bulunduğu 1. derece doğal sit alanı içinde kalmasına ilişkin dönemin ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararını iptal eden idare mahkemesinin kararını bozan Danıştay Altıncı Dairesi, 17.04.2003 tarihli kararında şu gerekçelere yer vermiştir: “Davacının uyuşmazlık konusu taşınmazın 1.derece doğal sit alanı olarak belirlenmesine ilişkin ... koruma kurulu kararının iptali istemiyle açtığı davada, ...İdare Mahkemesince ... taşınmazın 1.derece doğal sit alanı olarak belirlenmesinde mevzuata aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle ... davanın reddedildiği, bu kararın Danıştay Altıncı Dairesinin ... kararı ile onandığı, bu kez davacının söz konusu taşınmazın 1.derece doğal sit alanından çıkarılması istemiyle ... Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’na başvuruda bulunduğu, bu başvurunun dava konusu kurul kararı ile reddedildiği, temyize konu mahkeme

⁶²⁵ Aydın Gülan, *Maden İdare Hukukumuzun Ana İlkeleri ve Temel Müesseseleri, Mevzuat ve Yargı Kararları Işığında Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi*, Lamure Yayınları, İstanbul 2008, s. 79-80.

kararında hükme esas alınan bilirkişi raporunda ise uyuşmazlık konusu taşınmazın 1.derece doğal sit alanı olarak tescil edildiği 28.10.1989 tarihinden, bilirkişi incelemesi yapıldığı tarihe kadar geçen dönemde taşınmazın hangi nedenlerle 1. derece doğal sit alanı olma özelliğini yitirdiğine ilişkin bir tespit ve değerlendirmeye yer verilmeden, taşınmazın mevcut durumu itibariyle tarımsal niteliği korunacak alan statüsünde değerlendirilmesi yönünde görüş belirtildiği anlaşılmaktadır. Ortada kesinleşmiş bir yargı kararı mevcut iken taşınmazın 1.derece doğal sit alanı olarak tescil edildiği tarihten günümüze kadar geçen sürede değişen hangi nedenlerle taşınmazın bu özelliğini yitirdiğine ilişkin bir gerekçeye yer verilmeden anılan yargı kararının hukuki sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde ve eksik incelemeye dayalı olarak dava konusu işlemin iptaline karar verilmesinde isabet görülmemiştir. Bu itibarla, İdare Mahkemesince, anılan husus gözönüne alınarak yaptırılacak bilirkişi incelemesi sonucuna göre yeniden bir karar verilmesi gerekmektedir.”⁶²⁶

Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun “Doğal Sit Alanlarındaki Köy Yerleşik Alanlarında, Civarında ve Mezralarda Yapılacak Yapılara İlişkin” 22.05.2012 tarihli ve 16 sayılı ilke kararına göre, doğal sit alanlarındaki yapılaşma koşulları dikkate alınarak; köy yerleşik alanlarında, civarında ve mezralarda koruma amaçlı imar planı hazırlanıncaya kadar ihtiyaçları karşılayacak eğitim, sağlık, güvenlik tesisi, ibadet yeri, köy konağı ile bakkal, manav, berber, köy fırını, köy kahvesi, köy lokantası, tanıtım ve teşhir büfeleri ve köy halkı tarafından kurulan ve işletilen kooperatiflerin işletme binası gibi hizmete yönelik yapılar, ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu tarafından belirlenen ya da belirlenecek “geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma kararları” doğrultusunda hazırlanan uygulama projelerinin uygun görülmesi koşulu ile yapılabilecektir⁶²⁷.

Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu'nun 21.05.2013 tarihli ve 47 sayılı ilke kararına göre, doğal sit alanlarında devletin güvenliği için

⁶²⁶ Danıştay 6. Dairesi'nin 17.04.2003 tarihli ve E. 2003/13, K. 2003/2312 sayılı kararı, *Legalbank Elektronik Hukuk Bankası*, (Çevrimiçi) <http://legalbank.net/belge/d-6-d-e-2003-131-k-2003-2312-t-17-04-2003-korunmasi-gerekli-tasinir-kultur-ve-tabiat-varliklari/387514/tabiat%20parki>, 2 Nisan 2014.

⁶²⁷ Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun “Doğal Sit Alanlarındaki Köy Yerleşik Alanlarında, Civarında ve Mezralarda Yapılacak Yapılara İlişkin” 22.05.2012 tarihli ve 16 sayılı ilke kararı için bkz. R.G., T. 20.06.2012, Sy. 28329.

zorunlu olan harekât, savunma ve hudut güvenliğine yönelik yapılar ile karakol, nöbetçi kulübesi, gözetleme kulesi, sığınak, radar istasyonları gibi yapılar, Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarının kararıyla yapılabilecektir⁶²⁸.

*“Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik”*⁶²⁹ uyarınca, doğal sit alanlarının sahip olduğu çevre değerlerini korumak için bu alanların koruma-kullanma esaslarını belirleyen onaylı uygulama imar planlarında yapılaşma yasağı getirilen yerlerde kalan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazların kimi Hazine taşınmazlarıyla trampa edilmesi mümkündür.

---

⁶²⁸ Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu'nun 21.05.2013 tarihli ve 47 sayılı ilke kararı için bkz. R.G., T. 28.07.2013, Sy. 28721.

⁶²⁹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çıkardığı *“Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Kalan Yapı Yasaklı Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik”* için bkz. R.G., T. 03.08.2013, Sy. 28727.

SONUÇ

“Doğal miras”, “doğal varlık”, “doğa malı”, “doğa eseri”, “tabiat/doğa anıtı”, “korunan alanlar”, “koruma-korunma alanları”, “duyarlı/hassas yöreler” vb. ifadeler, genel anlamda “tabiat varlığı” yerine kullanılan kavramlardır. Tabiat varlıkları, “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler” olarak hukuksal açıdan tanımlanmıştır. Tabiat varlıkları ender, doğal, kültürel, estetik, tekil ve olağandışı niteliklere sahiptir.

Kanaatimizce, doğa ve insan için yararlı, yaşamı daha anlamlı ve değerli kılan, mevcut ve gelecek kuşaklar için korunması gerekli, doğada yer alan, doğa için olmazsa olmaz (vazgeçilmez, *conditio sine qua non*), canlı ve cansız varlıklardan oluşan doğal zenginlikleri “tabiat varlığı” olarak tanımlamak mümkündür. Tabiat varlıkları, doğal çevreyi oluşturur. Doğal çevrenin korunması, biyolojik çeşitliliğin korunması ile mümkündür.

Tabiat varlıklarını korumanın en etkili hukuksal yöntemi, idarenin planlama faaliyetidir. Kendine özgü (*sui generis*) bir hukuksal rejimle özel olarak korunan tabiat varlıklarının “alan ölçeğinde” korunması esastır. Korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı türlerinden biri olan doğal sitler, tabiat varlıklarının alan ölçeğinde korunmasına örnektir. Doğal sitler, “kesin korunacak hassas alanlar”, “nitelikli doğal koruma alanları” ve “sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları” olmak üzere üç farklı gruba ayrılmıştır.

Korunan alanlarda yapılacak planlar ile geniş anlamda tabiat varlıklarını planlı ve düzenli olarak korumak mümkündür. Tabiat varlıklarının planlı bir biçimde korunarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması, doğal dengenin korunabilmesi ve insanların sağlıklı bir çevrede varlığını sürdürebilmesi açısından gereklidir.

Koruma-kullanma dengesi, alan ölçeğinde koruma-korunma, toplum yararı/kamu yararı/üstün kamu yararı, şehircilik, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir kullanım,

sürdürülebilir kalkınma, tabiat varlıklarının korunmasına egemen olan ilkelere. Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, yaban hayatı koruma sahaları, yaban hayatı geliştirme sahaları, ormanlar, toprak, tarım alanları, su havzaları, sulak alanlar, kıyılar, Boğaziçi Bölgesi, özel çevre koruma bölgeleri ve doğal sit alanları, söz konusu ilkeler ışığında planlı bir biçimde korunabilir.

Demokratik bir hukuk devletinde ekonomik değerler ile çevresel değerlerin çatışması durumunda çevresel değerlerin üstün geleceği yolunda bir tabii hukuk ilkesi bulunmamasına⁶³⁰ karşın; canlıların yaşam koşullarında uzun vadeli ciddi bir tehdit söz konusu ise, ekolojik (çevresel) yaptırımlar ekonomik uygulamalar karşısında öncelik kazanır ve ekonomik kazançlar anlamını yitirir⁶³¹. Örneğin; Danıştay Altıncı Dairesi'nin 13.05.1997 tarihli kararına göre, siyanür liçi yöntemiyle altın madeni işletilmesinden elde edilecek ekonomik değer (yarar) ile söz konusu riskli faaliyetin doğada ve doğrudan veya dolaylı olarak insan yaşamı üzerinde doğuracağı zararın karşılaştırılması durumunda kamu yararının "*öncelikle insan yaşamı*" lehine değerlendirilmesi doğaldır⁶³². Kanaatimizce, devletin sahip olduğu doğal varlıkların sağlıklı bir biçimde varlığını sürdürebilmesi için kısa süreli ekonomik kazanç elde etmek uğruna geleceğin güvencesi olan özel nitelikli koruma alanlarını doğayı, çevreyi ve insan sağlığını tehdit eden projelerle tehlikeye atmaması gerekmektedir.

Korunan alanları etkileyecek projelerin çevresel etki değerlendirmesi kapsamı dışında bırakılmaması gerekmektedir. Korunan alanlara ilişkin idari yargı yerlerince verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarının uygulanmasını engelleyici nitelikte ilke kararları vb. alınmamalı ve benzer hukuka aykırı idari düzenlemelere/uygulamalara yeniden gidilmemelidir. Korunan alanları ilgilendiren idari davaların ivedi yargılama usulüyle görülmesinde yarar vardır.

⁶³⁰ Gözler, *İdare Hukuku, Cilt I*, a.y.

⁶³¹ Necmettin Çepel, "Kentleşme ve Doğayı Korumanın Ekolojik İlkeleri", içinde: *Doğayı Korumada Kent ve Ekoloji Sempozyumu*, 18-19 Aralık 1997, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, (Düzenleyenler: Türkiye'de Doğayı Koruma Vakfı, İ.Ü. Orman Fakültesi, İ.Ü. Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi), İstanbul, s. 19.

⁶³² Danıştay 6. Dairesi'nin 13.05.1997 tarihli ve E. 1996/5477, K. 1997/2312 sayılı kararı, *Kazancı İçtihat Bilgi Bankası*, (Çevrimiçi) [http://66.221.165.113/cgi-bin/highlight/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-1996-5477.htm&query=13.5.1997, 6. Daire, E. "1996/5477"#fm](http://66.221.165.113/cgi-bin/highlight/ibb/highlight.cgi?file=ibb/files/6d-1996-5477.htm&query=13.5.1997, 6. Daire, E.), 25 Nisan 2014.

Birbirleriyle çakışan korunan alanlarda farklı idarelerin planlama yetkisine sahip olması, kurumlar arasında işbirliğini ve bilgi alışverişini gerekli kılmaktadır. Tabiat varlıklarını koruma amaçlı plan değişikliklerinin planlama esaslarına, şehircilik ilkelerine ve kamu yararına uygun yapılması gerekmektedir. Tabiat varlıklarının bütüncül planlama ilkesinin uygulanmasıyla korunması mümkündür.

Doğanın yapısının ve işlevlerinin zamana ve yere göre sürekli değiştiği gerçeğini dile getiren uzman görüşüne göre, “Doğada tek bir değişmez kural vardır. O da, sürekli değişimdir.”⁶³³ Tabiat varlıkları korunurken, “doğanın sürekli değişimi” dikkate alınmalıdır. “Dünya bize dedelerimizden kalma bir miras değil, torunlarımıza bırakacağımız bir emanet”⁶³⁴ olduğuna göre, tabiat varlıklarının planlı bir biçimde sürdürülerek korunması esastır.

Bu çalışmanın son sözü olarak, tabiat varlıklarının değerini ve korunması gerektiğini vurgulayan Kızılderili Siyu kabilesinin şu ünlü sözünü unutmamak gerektiği kanısındayım: “Son ırmak kurduğunda, son ağaç yok olduğunda, son balık öldüğünde; beyaz adam, paranın yenmeyen bir şey olduğunu anlayacak.”⁶³⁵

⁶³³ Çepel, *Ekoloji, ...*, s. 155.

⁶³⁴ Mine Kışlalıoğlu / Fikret Berkes, *Çevre ve Ekoloji*, 10. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007, s. 4.

⁶³⁵ Bu söz, şöyle de dile getirilmiştir: “Bütün ağaçlar kesildiğinde, bütün hayvanlar avlandığında, bütün sular kirlendiğinde, hava solunamaz hale geldiğinde, işte o zaman paranın yenilebilir bir şey olmadığını anlayacağız.” (Çevrimiçi) <http://www.aksam.com.tr/siyaset/dunyaya-kizilderili-sozuyle-cevre-mesaji/haber-184808>, 18 Ocak 2014.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Zeynep: *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, 6. Baskı, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2011.

Akad, Mehmet / Dinçkol, Abdullah: *1982 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Kararları*, Der Yayınları, İstanbul 2007.

Akıllıoğlu, Tekin: "Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Prof. Dr. Lûtfi Duran'a Armağan Özel Sayısı, Cilt 9, Sayı 1-3, İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku ve İdare İlimleri Enstitüsü, İstanbul 1988, s. 11-22.

Akın, Ümit: *İdare Hukuku Açısından Kıyıların Tabi Olduğu Hukuki Rejim*, Yetkin Yayınları, Ankara 1998.

Akıncı, Müslüm: *İsveç İdare Hukuku, Förvaltning i offentlighetens ljus*, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

Aksoy, Suat: "Su Hukukunun Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu", içinde: *Su Kaynaklarının Kullanılması Hakkındaki Kanun Tasarısı ile İlgili Bilimsel Hafta*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 304, Özel Hukuk Enstitüsü Yayınları No. 8, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 47-85.

Algan, Bülent: *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007.

Alıca, Süheyla Suzan: *Kent - Çevre - Hukuk, Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı Çerçevesinde Türk Çevre Mevzuatı*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011.

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 26, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2001, s. 223-251.

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 22, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara 1987, s. 28-65.

Avrupa Komisyonu, *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Sunulan Bildirim, Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013, {COM(2012) 600} Ekindeki Komisyon Çalışma Dokümanı, Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu*, Brüksel 10 Ekim 2012, SWD (2012) 336.

Axis 2000 Ansiklopedik Sözlük, KEL-MÜS, Cilt 4, Milliyet / HACHETTE, Doğan Kitap, İstanbul 2000.

Ayaydın, Cem: *İdare Hukuku'na Giriş (I) -Ders Notları-*, Yenilik Basımevi, İstanbul 2008.

Aybay, Aydın / Hatemi, Hüseyin: *Eşya Hukuku*, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010.

Aykul, Ömer: "İstanbul'da Yapılması Planlanan Projeler ve Ulusal Mevzuat", içinde: Nuran Zeren Gülersoy / Özgül Erdemli Mutlu / Esra Yazıcı Gökmen (ed.), *İstanbul'un Geleceğini Etkileyecek Üç Proje, 3. Köprü - 3. Havalimanı - Kanal İstanbul, TEMA Vakfı Uzman Görüşleri*, TEMA Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 119-130.

Aykul, Ömer: *Ekolojik Hukuk (Eko-Hukuk)*, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

Azrak, Ali Ülkü: *Millileştirme ve İdare Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.: 2166, Hukuk Fakültesi Yayınları No.: 483, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti., İstanbul 1976.

Bakırcı, Muzaffer: *Türkiye'de Kırsal Kalkınma, Kavramlar – Politikalar – Uygulamalar*, Nobel Yayınları, Ankara 2007.

Barış, Emin: "Türkiye'de Kıyı Yönetimi ve Öneriler", içinde: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Trakya (Bakırköy) Büyükkent Bölge Temsilciliği, *Kıyı Sempozyumu*, 23-24 Ekim 2009, İstanbul, s. 197-208.

Başol, Koray / Durman, Mustafa / Önder, Hüseyin: *Doğal Kaynakların ve Çevrenin Ekonomik Analizi*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2007.

Başpınar, Veysel: "Orman Sınırının Dışına Çıkarılan Yerlerin Hukuki Durumu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 48, 1999, Sayı: 1-4, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2000, s. 187-212.

Berki, Ali Himmet / Çumralı, Sedat: *Su Hakları / Sular Hukuku*, "Eski ve Yeni Hükümlere Göre", Yeni Matbaa, Ankara 1959.

Beyerlin, Ulrich / Marauhn, Thilo: *International Environmental Law*, Hart Publishing&Verlag CH Beck&Nomos, Oxford 2011.

Bilge, Necip: *Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*, 24. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

Bilgin, Sakine Nilüfer: "Danıştay Altıncı Dairesinin E. 2009/10541, K. 2009/11645 Sayılı ve 08.12.2009 Tarihli Kararının İncelenmesi", *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 18, Mayıs 2011, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 34-36.

Bilgin, Sakine Nilüfer: *Ormanların İdare Hukuku Açısından Korunması*, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tayfun Akgüner, İstanbul 2008.

Bilgin Yüce, Melek: “5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu İle Getirilen Kanunî Kısıtlamalar”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2011, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 2, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s. 105-140.

Birler, Ali Sencer: *Ormanlarımızın Korunması İçin Endüstriyel Plantasyonların Önemi*, 2. Baskı, TEMA Vakfı Yayınları No: 8, İzmit 1995.

Birnie, Patricia / Boyle, Alan / Redgwell, Catherine: *International Law and the Environment*, Third Edition, Oxford University Press, Oxford/New York 2009.

Bodansky, Daniel / Brunnée, Jutta / Hey, Ellen (eds.): *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford University Press, Oxford 2007.

Boyan, Mustafa (haz.): *Çevre ve Kıyılar*, T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

Brown, Lester R.: *Plan B 3.0: Uygarlığı Kurtarmak İçin Harekete Geçmek*, Çeviren: Ayşe Başçı, Tümüyle Yenilenmiş Basım, TEMA Vakfı Yayın No: 55, İstanbul 2008.

Burak, Selmin: “Kıyı Alanları Yönetimi, Kıyı Kavramı-Planlama İlkeleri-Kullanım İlkeleri”, içinde: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Trakya (Bakırköy) Büyükşehir Bölge Temsilciliği, *Kıyı Sempozyumu*, 23-24 Ekim 2009, İstanbul, s. 183-194.

Callenbach, Ernest: *Ekoloji Cep Rehberi*, Çeviren: Egemen Özkan, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Sinek Sekiz Yayınevi, İstanbul 2012.

Cebeci, Ö. Faruk / Çakılcıoğlu, Mehmet: “Kültürel Sürdürülebilirlik”, 17-18 Ekim 2012 tarihinde gerçekleştirilen 10. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi’nde sunulmuş bildiri, s. 1-4, (Çevrimiçi) <http://www.kentli.org/makale/kultur.htm>, 8 Mart 2010.

Cornelsen, Dirk: *Anwalte der Natur : Umweltschutzverbande in Deutschland*, (Beck’sche Reihe ; 440), Verlag C. H. Beck, Munchen 1991.

Çağırankaya, Serhan / Köylüoğlu, Fatih: “Sulak Alan Kavramı, Sulak Alan Nedir? Sulak Alan Sınıflandırması”, içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağırankaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 9-38.

Çağırankaya, Serhan / Meriç, B. Teoman / Erden, S. Hakan: “Sulak Alanlarda Yönetim Planlaması”, içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağırankaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 129-146.

Çakılcıoğlu, Mehmet: “Koruma Kavramı”, (Çevrimiçi) http://www.kentli.org/makale/meh_kor.htm, 14 Kasım 2012.

Çakmak, N. Münci: *İdare Hukukunda Kuramsal Olarak Kamu Yararı*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.

Çakmak, N. Münci: “Biyolojik Çeşitliliğin Hukuken Korunması ve Kamu Yararı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2008, Cilt: 57, Sayı: 1, s. 133-166.

Çeçener, H. Besim: *İmar Hukuku ve Kentleşme Sürecindeki Olumsuzluklar*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi / Arşiviniz için Dizisi, Özdil Basımevi, İstanbul 2000.

Çeçener, Besim: *İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları, İstanbul 1995.

Çelik, Bahattin: *Koruma Amaçlı İmar Planlaması ve İlgili İdari Yargı Kararları*, Adalet Yayınevi, Ankara 2011.

Çepel, Necmettin: *Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri*, 3. Basım, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2008.

Çepel, Necmettin: *Ekoloji, Doğal Yaşam Dünyaları ve İnsan*, Palme Yayınları: 367, Ankara 2006.

Çepel, Necmettin: “Kentleşme ve Doğayı Korumanın Ekolojik İlkeleri”, içinde: *Doğayı Korumada Kent ve Ekoloji Sempozyumu*, 18-19 Aralık 1997, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, (Düzenleyenler: Türkiye’de Doğayı Koruma Vakfı, İ.Ü. Orman Fakültesi, İ.Ü. Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi), İstanbul, s. 10-20.

Çepel, Necmettin: *Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü, Türkçe-Almanca-İngilizce*, 2. Basım, TEMA Vakfı Yayınları 6, İstanbul 1996.

Çolak, N. İlker: “Büyükşehir Belediyelerinin İmar Denetim Yetkileri”, *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 39, Şubat 2013, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 13-18.

Çolak, Nusret İlker: “Sit Alanı İlanı Kararı, Hukuki Niteliği ve Sonuçları”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, Ocak-Şubat 2011, Sayı: 77-78, s. 7-29.

Çolak, İlker: “Sit Alanlarında Uygulama Önceliği ve Karma Sitler”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ocak 2011, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 1, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s. 27-40.

Çolak, Nusret İlker: *Anayasa Mahkemesi Kararlarında İmar Hukukunun Temel İlkeleri*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011.

Çolak, Nusret İlker: *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011.

Çolak, Nusret İlker: *İmar Hukuku*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2010.

Çolak, Nusret İlker: “Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği ve Sonuçları”, *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Şubat 2009, Sayı: 84, s. 2, (Çevrimiçi) <http://www.e-akademi.org/makaleler/icolak-3.htm>, 28 Ocak 2010.

Çüngen, İlyas (haz.): *Orman, Ormancılık Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.

Çüngen, İlyas: *Orman Kanunu, Kadastro Kanunu ve İlgili Gayrimenkul Mevzuatı*, Adalet Yayınevi, Ankara 2008.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2013, Sayı: 133, Ankara, s. 191-197.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2013, Sayı: 132, Ankara, s. 284-286, 308-315, 401-404.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2012, Sayı: 131, Ankara, s. 269-276.

Danıştay Dergisi, Yıl: 2012, Sayı: 130, Ankara, s. 49-53.

Danıştay Dergisi, Sayı: 120, Ankara 2009, s. 202-203.

Danıştay Dergisi, Yıl: 36, Sayı: 111, Ankara 2006, s. 300-308.

Danıştay Dergisi, Yıl: 35, Sayı: 109, Ankara 2005, s. 32-33.

Danıştay Dergisi, Yıl: 31, Sayı: 103, Ankara 2001, s. 522-531.

Demir, Cengiz / Çevirgen, Aydın: *Ekoturizm Yönetimi*, Nobel Yayınları, Ankara 2006.

Deutscher Bundestag, *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, CPI – Ebner & Spiegel, Berlin 2010.

Dinç, Güney: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Çevre ve İnsan*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 143, Ankara 2008.

Doğan, Ertuğrul / Burak, Selmin / Akkaya, M. Ali: *Kıyı Kanunu ve İlgili Mevzuat*, Beta Yayınevi, İstanbul 2006.

Doğan, Ertuğrul / Erginöz, Murat Aykaç: *Türkiye'de Kıyı Alanları Yönetimi ve Yapılaşması*, Arion Yayınevi, İstanbul 1997.

Doğanay, Ümit: "Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları", *Mimarlık Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 129, Temmuz 1974, Ankara, s. 5-6.

Dugan, Patrick J. (haz.): *Sulak Alanların Korunması: Güncel Konular ve Gerekli Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme*, DHKD, İstanbul 1990.

Duran, Lâtfi: *İdare Hukuku Ders Notları*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982.

Düren, Akın: *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 447, Sevinç Matbaası, Ankara 1979.

Düren, Akın: *İdare Malları*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 373, Sevinç Matbaası, Ankara 1975.

Eke, Feral: *Kıyı Mevzuatının Gelişimi ve Planlama*, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü Yayın No: 77, Ankara 1995.

Eken, Güven / Yalçın, Gökmen (haz.): *Avrupa Birliği NATURA 2000 Alanlarını Belirleme Kılavuzu, Önemli Doğa Alanı Yaklaşımı*, Doğa Derneği, Ankara 2006.

Ekşi, Nuray: “Milletlerarası Antlaşmalar ve Mevzuat Hükümleri Kapsamında İkizdere Vadisi Nasıl Korunabilir?”, içinde: İkizdere Derneği, *II. 2008 İkizdere Kurultayı*, İstanbul 2008, s. 25-43.

Epping, Volker / Hillgruber, Christian: *Grundgesetz Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 2009.

Erbil, Aslı Öğüt: “İstanbul’un Su Havzalarının Planlanmasına Yönelik Stratejilerin Geliştirilmesi”, içinde: Özhan Ertekin (ed.), *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu, Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler, Riskler ve Fırsatlar*, 7-9 Kasım 2005, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü & TMMOB Şehir Plancıları Odası, Cenkler Matbaacılık, İstanbul 2005, s. 147-155.

Erdem, Osman: “Sulak Alanların İşlev ve Değerleri”, içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağırkaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 69-81.

Erdoğan, Mustafa: *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*, Yenilenmiş 5. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2008.

Eren, Fikret: *Mülkiyet Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2014.

Ergen, Cafer: *Danıştay İçtihatlarıyla İmar Hukuku*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

Erişgin, Nuri: *Çevre Kirleniminin Hukuksal Sorumluluğunda İlliyet Bağı*, İmaj Yayınevi, Ankara 2005.

Erkün, Safa: *Türk İmar Hukuku’nun Ana Çizgileri*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1999.

Ersoy, Melih: “Planlama Kuramına Giriş”, içinde: Melih Ersoy (der.), *Kentsel Planlama Kuramları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s. 9-34.

Ertaş, Mustafa (haz.): *Devlet Mallarının Korunması*, T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

Ertaş, Şeref: *Çevre Hukuku*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 78, İzmir 1997.

Ertürk, Hasan: *Çevre Bilimlerine Giriş*, 3. Baskı, VİPAŞ A.Ş. Yayınları, Bursa 1998.

Esenyel, Ömer: *Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması*, T.C. Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001.

Ferrey, Steven: *Environmental Law, Examples & Explanations*, Sixth Edition, Wolters Kluwer Law & Business, New York, USA 2013.

Garner, Bryan A. (Editor In Chief): *Black's Law Dictionary*, Ninth Edition, West, a Thomson Reuters business, USA 2009.

Giritli, Suna: *Doğa Korumacılığı ve Çevre*, Cem Ofset, İstanbul 2005.

Giritli, İsmet / Bilgen, Pertev: *İdare Hukuku Dersleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1979.

Giritli, İsmet / Bilgen, Pertev / Akgüner, Tayfun / Berk, Kahraman: *İdare Hukuku*, Güncellenmiş Altıncı Basım, Der Yayınları, İstanbul 2013.

Godrej, Dinyar: *Küresel İklim Değişimi*, Çeviren: Ohannes Kılıçdağı, Metis Yayınları, İstanbul 2003.

Göger, Erdoğan: *Maden Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 441, Sevinç Matbaası, Ankara 1979.

Gözler, Kemal: *İdare Hukuku, Cilt I*, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş İkinci Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2009.

Gözler, Kemal: *İdare Hukuku, Cilt II*, Güncelleştirilmiş ve Düzeltilmiş İkinci Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2009.

Gözler, Kemal / Kaplan, Gürsel: *İdare Hukuku Dersleri*, Ondördüncü Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2013.

Gözübüyük, A. Şeref / Tan, Turgut: *İdare Hukuku, Cilt II, İdari Yargılama Hukuku*, Güncelleştirilmiş 7. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2014.

Gözübüyük, A. Şeref / Tan, Turgut: *İdare Hukuku, Cilt I, Genel Esaslar*, Güncelleştirilmiş 9. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.

Gülan, Aydın: *Maden İdare Hukukumuzun Ana İlkeleri ve Temel Müesseseleri, Mevzuat ve Yargı Kararları Işığında Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi*, Lamure Yayınları, İstanbul 2008.

Gülan, Aydın: *Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tâbi Olduğu Hukukî Rejim*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1999.

Günday, Metin: *İdare Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2013.

Güneş, Yusuf / Coşkun, Aynur Aydın: *Çevre Hukuku*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 2004.

Güney, Emrullah: *Türkiye Çevre Sorunları*, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

Gürpınar, Ergun: *Çevre Hukukunda "Ekolojik Denge" Kavramı ve Bu Dengenin Korunması*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Sait Güran, İstanbul 1988.

Güven, Turhan: *Şehir Plânlamaları*, İmar ve İskân Bakanlığı Yayınları, Komisyon Raporları No: 3, Mars Matbaası, Ankara 1962.

Hızlı, Şerif / Ceran, Yusuf / Meriç, B. Teoman: "Sulak Alan Mevzuatı", içinde: B. Teoman Meriç / Serhan Çağırıkaya (ed.), *Sulak Alanlar*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 83-97.

Hirsch, Ernst E.: *Ticaret Hukuku Dersleri, Cild I, Genel Prensipler – Ticarî İşletme*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından: No. 79, İstanbul 1939.

Işık, Kâni: *Çevre Sorunları, Biyolojik Çeşitlilik ve Orman Gen Kaynaklarımız*, Genişletilmiş İkinci Baskı, TEMA Vakfı Yayın No: 25, İstanbul 1999.

İktisadi Kalkınma Vakfı, *AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi*, 3. Baskı, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No: 172, İstanbul 2005.

İzgi, Ömer / Gören, Zafer: *03.10.2001 Tarihli Değişiklikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu (Madde Gereğçeleri, Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler)*, Cilt I (Madde 1-78), TBMM Basımevi, Ankara 2002.

İzgi, Ömer / Gören, Zafer: *03.10.2001 Tarihli Değişiklikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu (Madde Gereğçeleri, Anayasa Mahkemesi Kararları, Bilimsel Görüşler)*, Cilt II (Madde 79-177), TBMM Basımevi, Ankara 2002.

Kalabalık, Halil: *İmar Hukuku Dersleri*, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.

Kalabalık, Halil: *İmar Hukuku, Cilt – I*, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

Kalabalık, Halil: *İmar Hukuku, Cilt – II*, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

Kalabalık, Halil: *İmar Hukuku, Cilt – III*, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

Kalabalık, Halil: *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku, Teori-Uygulama*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005.

Kanadoğlu, Sabih: *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007.

Kapan, Gazi: *İmar Mevzuatı*, T.C. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

Karadeniz, Özcan: *Roma'da Kamulaştırma ve 'Kamu Yararı' Kavramı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 366, Sevinç Matbaası, Ankara 1975.

Karahanoğulları, Onur: *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, 2. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2012.

Karasu, Mithat Arman: *Kente Karşı Suç, İmar Uygulamaları Bağlamında Kente Karşı İşlenen Suçlar, -Gökkafes, Zümrüt Apartmanı Faciası, Cargill Şeker Fabrikası-*, Savaş Yayınevi, Ankara 2009.

Kaya, Cemil: *İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi*, 2. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2014.

Kaya, Cemil: *Kararlarından Hareketle Kamu Yararı Kavramına Danıştay'ın Bakışı*, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011.

Keleş, Ruşen / Ertan, Birol: *Çevre Hukukuna Giriş*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.

Keleş, Ruşen: "Kent ve Çevre Değerleri Bağlamında Kamu Yararı Kavramı", içinde: Melih Ersoy / H. Çağatay Keskinok (der.), *Mekan Planlama ve Yargı Denetimi*, Yayın No: 49, Yargı Yayınevi, Ankara 2000, s. 1-14.

Kırbaş, Sadık: *Devlet Malları*, Birlik Yayıncılık, Ankara 1985.

Kışlalıoğlu, Mine / Berkes, Fikret: *Çevre ve Ekoloji*, 10. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007.

Kışlalıoğlu, Mine / Berkes, Fikret: *Ekoloji ve evre Bilimleri*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Kiss, Alexandre: *Droit International de l'Environnement*, N°3, Editions A. Pedone, Paris 1989.

Kloepfer, Michael: *Umweltschutzrecht*, Verlag C. H. Beck, München 2008.

Kuntalp, Erden: *Deniz Kıyılarının Hukuksal Düzeni*, Maya Yayınları, Ankara 1981.

Kutlu Gürsel, Meltem: *Kamulaştırma Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

Lütkeş, Stefan / Ewer, Wolfgang: *Bundesnaturschutzgesetz Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 2011.

Mat, Hidayet / Yangın, Yılmaz / Ünal, Nurdoğan: *Yeni Belediye Kanunu erevesinde Kentsel Dönüşüm İmar Uygulamaları ve 2B Arazi Satışları*, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara 2013.

Memiş, Emin: *evre ve evre İdare Hukuku (Teori ve Pratik)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2006.

Meßerschmidt, Klaus: *Europäisches Umweltrecht*, Verlag C. H. Beck, München 2011.

Morand-Deville, Jacqueline: *Le droit de l'environnement*, 6e édition, PUF, Paris 2003.

Moreno, David: "Nature and the Human Spirit", in: Roger L. Kemp (ed.), *Cities and Nature, A Handbook for Renewal*, McFarland & Company, Inc., Publishers, North Carolina, USA 2006, s. 276-280.

Onar, Sıddık Sami: *İdare Hukukunun Umumî Esasları, II. Cilt*, Üçüncü Bası, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1966.

Öngören, Gürsel / olak, İlker: *İmar Planları, İmar Uygulamaları ve İptal Davaları*, Öngören Hukuk Yayınları, İstanbul 2011, (evrimii) http://www.ongoren.av.tr/pdf/IMAR_PLN_UYG_IPT.pdf, 19 Kasım 2013.

Örücü, Esin: *Taşınmaz Mülkiyetine Bir Kamu Hukuku Yaklaşımı, Mülkiyet Hakkının Sınırlanması*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2132, Hukuk Fakültesi Yayınları No: 473, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti., İstanbul 1976.

Özdek, E. Yasemin: *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 249, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1993.

Özden, Kemal: “Sosyalist Ülkelerde Şehircilik Anlayışı ve Kent Planlaması”, içinde: Kemal Özden (ed.), *Kentleşme Yazıları; Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013, s. 381-390.

Özden, Pelin Pınar: *Kentsel Yenileme*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

Özkaya, Eraslan: *İmar Hukuku Ders Notları*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Özyörük, Mukbil: *İdare Hukuku Dersleri*, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri için çoğaltılmış eser), Ankara 1972-1973.

Özyörük, Mukbil: *Kamulaştırma Hukuku, -Nazarî, amelî ve mukayeseli etüt-*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Mukbil Özyörük tarafından müdafaa edilen doktora tezi, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, Ankara 1948.

Prieur, Michel: *Droit de l'environnement*, 6e édition, Éditions DALLOZ, Paris 2011.

Rasband, James / Salzman, James / Squillace, Mark: *Natural Resources Law and Policy*, Second Edition, Thomson Reuters/Foundation Press, New York 2009.

Sancakdar, Oğuz: “Doğal Sit Alanlarında Derece Tespiti ve Başlıca Kullanım Kararları”, *Fasikül Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 31, Haziran 2012, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 12-24.

Sancakdar, Oğuz: *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2013.

Sancakdar, Oğuz: *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku (Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım)*, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

Sanır, Ferruh: *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Gazi Kitabevi, Ankara 2000.

Saygılı, Abdurrahman: *Çevre Hukuku Açısından Çevresel Etki Değerlendirmesi*, İmaj Yayınevi, Ankara 2007.

Sezer, Abdullah: *1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve İlgili Mevzuat*, Beta Yayınevi, İstanbul 2004.

Suher, Hande: “Kentleşme ve Kentleşme Politikaları”, içinde: Hande Suher / Cengiz Giritlioğlu / Gülden Erkut (haz.), *Türkiye’de Kentleşme*, Türkiye’nin Sorunları Dizisi - 7, TÜSES, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul 1995, s. 5-29.

Şimşek, Osman: *Bütün Yönleriyle 2B Orman Vasfını Yitirmiş Arazilerin Değerlendirilmesi*, Ares Kitap, İstanbul 2008.

Şimşek, Suat: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Kamu Yararı Kavramı ve Devletlerin Takdir Hakkı”, *Adalet Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 42, Adalet Bakanlığı, Ankara, s. 177-201.

Tan, Turgut: “Türkiye’de Planlamanın Bazı Hukuki Sorunları”, *Danıştay Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 18-19, Ankara 1975, s. 44-55.

Tan, Turgut: *İdare Hukuku*, Güncelleştirilmiş 2. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.

Taneri, Gökhan: *Kıyı Hukuku ve Uygulamaları*, Bilge Yayınevi, Ankara 2014.

T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, *Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları*, Ankara 2011.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, *Türkiye Tarafından Hazırlanan 2012 Yılı İlerleme Raporu, Yapılan Çalışmalar ve Kaydedilen İlerlemeler*, Fotomat Matbaacılık, Ankara 2013.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2009/2013 Stratejik Plan, Ankara 2009.

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Ulusal Odak Noktası, *Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı 2007*, Tasarım Ofset, Ankara 2008.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, *Çevre Durum Raporu 2012 Yılı Özeti - İller*, Yayın No: 15, Ankara 2013.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, *2011 Türkiye Çevre Durum Raporu*, Yayın No: 11, Ankara 2011.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *2011 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara 2012.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, *Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar*, Ankara 2013.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Stratejik Plan 2013-2017*, Ankara 2013.

T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü, *İstanbul Bölgesi 3. Havalimanı Nihai ÇED Raporu*, Nisan 2013, Ankara 2013.

Tekeli, İlhan ve diğerleri (haz.): *Dünya'da ve Türkiye'de Biyolojik Çeşitliliği Koruma*, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Sayı: 13, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 2006.

Tekin, D. Yılmaz (der.): *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, Tek Ağaç Yayınları, Ankara 2007.

Tekinsoy, M. Ayhan: "Boğaziçi Kanununda Öngörülen İmar Düzeni", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Zabunoğlu Armağanı*, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 316, Ankara 2011, s. 705-740.

Tiryaki, Refik: *Ekonomik Özgürlükler ve Anayasa*, Yetkin Yayınları, Ankara 2008.

Tuğrul, Saim: *Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 2004.

Tunaya, Tarık Zafer: *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, 4. Bası, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2472, Hukuk Fakültesi No.: 554, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1980.

Ubay Tönük, Gülseven / Seçer, Havva: "Ülkemizde Yapılan ÇED Projelerinin Sektör ve İl Bazında Analizi", içinde: Çiğdem Yangın Gömeç ve diğerleri (ed.), *Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu'08 Bildiriler Kitabı*, 2-6 Kasım 2008, İstanbul Büyükşehir Belediyesi&İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul 2008, s. 381-387.

Umar, Bilge / Çilingiroğlu, Altan: *Eski Eserler Hukuku*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 11, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1990.

Ural, Engin (haz.): *Gerekçeli ve Açıklamalı Çevre Kanunu*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara 1983.

Uslu, Orhan: “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yaklaşımı, Tarihçesi ve Tanımı”, içinde: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, *Çevre Üzerine...*, TÇSV Yayını, Ankara 1991, s. 150-163.

Ünal, Mehmet: *Orman Hukuku*, Genişletilmiş 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

Ünlü, Halil (haz.): *Yerel Yönetim ve Çevre*, 2. Baskı, IULA Çevre Kitapları Serisi, IULA-EMME (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği - Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı), Kent Basımevi, İstanbul 1995.

Ünlü, Halil (haz.): *Sanayiciler İçin Çevre El Kitabı*, İstanbul Sanayi Odası Çevre Şubesi, Yayın No: 1999/1, Rem Ofset, İstanbul 1999.

Ünver, Yener / Nuhoğlu, Ayşe: *Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul 1999.

Van Lang, Agathe / Gondouin, Geneviève / Inserguet-Brisset, Véronique: *Dictionnaire de droit administratif*, 6e édition, Éditions DALLOZ, Sirey, Paris 2012.

Wright, Richard T. / Boorse, Dorothy F.: *Environmental Science Toward a Sustainable Future*, Eleventh Edition (International Edition), Pearson, San Francisco 2011.

Yasin, Melikşah: “Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Süreci”, *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Ocak 2007, Sayı: 59, s. 1-33, (Çevrimiçi) <http://www.e-akademi.org/makaleler/myasin-1.htm>, 28 Ocak 2010.

Yaşar, Hasan Nuri: *İdare Hukuku - Genel Esaslar -*, Der Yayınları, İstanbul 2013.

Yaşar, Hasan Nuri: *İmar Hukuku, - İmar Planları ve Değişiklikleri, - Yapı Kuralları*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2008.

Yayla, Yıldızhan: *İdare Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul 2009.

Yayla, Yıldızhan: *Şehir Planlamasının Başlıca Hukukî Meseleleri ve İstanbul Örneği*, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No.: 2098, Hukuk Fakültesi No.: 464, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975.

Yıldırım, Ramazan: *Açıklamalı ve Kaynakçalı İdare Hukuku Kavramları Sözlüğü*, Mımoza Yayınları, Konya 2006.

Yıldız, Ferruh: *İmar Bilgisi, Planlama - Uygulama - Mevzuat*, Geliştirilmiş 6. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2009.

Yılmaz, Ejder: *Hukuk Sözlüğü*, Yenilenmiş 9. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.

Yılmaz Turgut, Nükhet: *Çevre Politikası ve Hukuku*, İmaj Yayınevi, Ankara 2009.

Yokuş Sevük, Handan: *Çevre Hukuku, Doğal Çevrenin Korunması*, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.

Zevkliler, Aydın: “Kıyılarda Mülkiyet İlişkileri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Eylül 1979, Cilt: 12, Sayı: 3, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 71-83, (Çevrimiçi) <http://yayin.todaie.gov.tr/dergi.php?Dergi=1&Cilt=12&Sayi=3>, 26 Aralık 2013.

<http://www.abgs.gov.tr>

<http://www.aksam.com.tr>

<http://www.anayasa.gov.tr>

<http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi>

<http://www.assemblee-nationale.fr>

<http://auhf.ankara.edu.tr/auhfd/auhf-dergisi>

<http://www.basbakanlik.gov.tr>

<http://www.bundesregierung.de>

<http://www.csb.gov.tr>

<http://www.cem.gov.tr>

<http://www.danistay.gov.tr>

<http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb>

<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british>

<http://dsi.gov.tr>

<http://www.dpt.gov.tr>

<http://dtvt.basbakanlik.gov.tr/AnaSayfa.aspx>

<http://www.e-akademi.org>

<http://ekutup.dpt.gov.tr>

<http://www.eyd.cevreorman.gov.tr>
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#>
<http://www.hukuklink.com>
<http://www.istanbultarim.gov.tr>
<http://www.kazanci.com>
<http://www.kentli.org>
<http://kulturturizm.gov.tr>
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr>
<http://www.kvmgm.gov.tr>
<http://legalbank.net>
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr>
<http://www.mfa.gov.tr>
<http://www.milliparklar.gov.tr>
<http://www.nuhungemisi.gov.tr>
<http://www.ongoren.av.tr>
<http://www.ramsar.org>
<http://www.resmigazete.gov.tr>
<http://sgb.ormansu.gov.tr>
<http://www.tbmm.gov.tr>
<http://tdk.org.tr>
<http://tema.org.tr>
<http://www.turkiyesulakalanlari.com>
<http://www.unepmap.org>
<http://whc.unesco.org>
<http://yayin.todaie.gov.tr>